

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2015

National Library
of Sweden

svenskt kulturnät

IT och framtiden inom kulturområdet

Inför ett svenskt kulturnät

IT och framtiden inom kulturområdet

A: Ref KB
Occ SOU
62

Statens offentliga utredningar
1996:110
Kulturdepartementet

Inför ett svenskt kulturnät

IT och framtiden inom kulturområdet

Delbetänkande av Kulturnät Sverige
Stockholm 1996

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Fax: 08-20 50 21
Telefon: 08-690 91 90

Svara på remiss. Hur och Varför. Statsrådsberedningen, 1993.

- En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:

Regeringskansliets förvaltningskontor
Distributionscentralen
103 33 Stockholm
Fax: 08-405 10 10
Telefon: 08-405 10 25

Stockholm 1996

ISBN 91-38-20321-9
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för kulturdepartementet

Regeringen bemyndigade den 26 oktober 1995 chefen för Kulturdepartementet att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att utarbeta en samlad strategi för användning av informationsteknik vid myndigheter och institutioner inom kulturområdet. Utredaren skall därvid lämna förslag om uppbyggnad av ett gemensamt kulturnät (Kommittédirektiv 1995:129, Strategi för kulturinstitutionernas användning av informationsteknik).

Utredningen har antagit namnet Kulturnät Sverige – IT-utredningen (Ku 1995:03). En kortfattad redogörelse för utredningsuppdraget och föreliggande delbetänkandes uppläggning ges i kapitel 1.

Till särskild utredare har forskaren vid Institutet för framtidsstudier, docent Bi Puranen, utsetts. En expertgrupp och ett sekretariat har knutits till utredaren. De förordnade experterna är kanslirådet Björn Rosén, departementssekreteraren Karl-Mårten Karlsson samt chefen för Umeå datacentral Hans Wallberg. Sekretariatet leds av huvudsekreteraren Cissi Billgren. Dessutom tjänstgör biträdande sekreteraren Rebecka Svensén samt Lotta Biörnstad (mars–juni 1996) och Malin Edmar (maj–juni 1996).

Härmed överlämnas Kulturnät Sveriges delbetänkande som innehåller en kartläggning av kulturinstitutionernas IT-användning och planerade -projekt samt förslag till en övergripande IT-strategi för kulturområdet.

Delbetänkandet samt Kulturnät Sveriges direktiv finns tillgängliga under Kulturdepartementet i regeringens informationsbas Information Rosenbad med Internet-adress: <http://www.sb.gov.se>.

Stockholm i juli 1996

Bi Puranen

*Cissi Billgren
Lotta Biörnstad
Malin Edmar
Rebecka Svensén*

Innehåll

Ordförklaringar	11
1 Sammanfattning	19
2 Inledning	29
2.1 Utredningsuppdraget	29
2.2 Utredarens tolkning av uppdraget	30
2.3 Delbetänkandets uppläggning	33
Del I: Digital status i kultursverige	
3 Bakgrund	35
3.1 Uppdraget	35
3.2 Andra uppdrag som berör IT	35
3.2.1 Kulturutredningen	35
3.2.2 IT-utredningen	36
3.2.3 IT-kommissionen	36
3.2.4 SESAM-projektet	38
3.2.5 Ungdomens IT-råd	39
3.2.6 Toppledarforum	39
3.2.7 Kommittén för nya medier och grundlagarna ...	40
3.2.8 Datalagskommittén	41
3.2.9 IT-propositionen	41
3.3 Övriga studier av IT-användning	43
3.3.1 Datorvanor 1995	43
3.3.2 Skolans datorer 1995	43
3.3.3 IT-användning i Sverige 1995	44
3.3.4 Data om informationstekniken i Sverige 1996...	45
3.3.5 Internet-användning	45
3.3.6 De danska kulturinstitutionernas IT-användning .	46
3.4 Val av definitioner	47
3.4.1 Vad är kultur?	47
3.4.2 Vilka är kulturinstitutionerna och -producenterna?	47
3.5 Beskrivning och utbredning av IT i Sverige	48
3.5.1 Databaser	48
3.5.2 Cd-rom och Cd-i	49
3.5.3 Tele- och datakommunikationsnät	49
3.5.4 Internet	51

4	Kartläggning av IT-användningen i kultursverige	53
4.1	Kartläggningens syfte	53
4.2	Kartläggningsmetoder	53
4.2.1	Validitet och reliabilitet	54
4.2.2	Enkät	55
4.2.3	Urval och bortfall	55
4.2.4	Intervjuer och möten	57
4.2.5	Upprop	58
4.2.6	Rundabordssamtal	58
4.2.7	Workshops	58
4.2.8	Konferenser och seminarier	60
4.2.9	Digitala mötesplatser	60
5	Resultat; Vad är digitaliserat i dag?	63
5.1	Arkiv	65
5.1.1	Tillgång till digitalt material	65
5.1.2	Användning av ny teknik	66
5.1.3	IT-strategier och egenbedömda IT-kunskaper . . .	67
5.2	Bibliotek	68
5.2.1	Tillgång till digitalt material	68
5.2.2	Användning av ny teknik	73
5.2.3	IT-strategier och egenbedömda IT-kunskaper . . .	76
5.3	Museer	77
5.3.1	Tillgång till digitalt material	78
5.3.2	Användning av ny teknik	80
5.3.3	IT-strategier och egenbedömda IT-kunskaper . . .	83
5.4	Musik, teater och medier	84
5.4.1	Tillgång till digitalt material	85
5.4.2	Användning av ny teknik	87
5.4.3	IT-strategier och egenbedömda IT-kunskaper . . .	89
5.5	Myndigheter och stiftelser	90
5.5.1	Tillgång till digitalt material	90
5.5.2	Användning av ny teknik	91
5.5.3	IT-strategier och egenbedömda IT-kunskaper . . .	92
5.6	Intresseorganisationer och ideella föreningar	92
5.6.1	Tillgång till digitalt material	93
5.6.2	Användning av ny teknik	94
5.6.3	IT-strategier och egenbedömda IT-kunskaper . . .	94
5.7	Övriga	95
5.7.1	Tillgång till digitalt material	96
5.7.2	Användning av ny teknik	98
5.7.3	IT-strategier och egenbedömda IT-kunskaper . . .	98
5.8	Konklusion	99

6	Resultat; Önskvärd digitalisering?	103
6.1	Arkiv	104
6.1.1	Pågående IT-projekt	104
6.1.2	Planerade IT-projekt	105
6.1.3	Ännu inte digitaliserade källor	105
6.2	Bibliotek	106
6.2.1	Pågående IT-projekt	106
6.2.2	Planerade IT-projekt	110
6.2.3	Ännu inte digitaliserade källor	112
6.3	Museer	115
6.3.1	Pågående IT-projekt	115
6.3.2	Planerade IT-projekt	117
6.3.3	Ännu inte digitaliserade källor	118
6.4	Musik, teatrar och medier	119
6.4.1	Pågående IT-projekt	119
6.4.2	Planerade IT-projekt	120
6.4.3	Ännu inte digitaliserade källor	122
6.5	Myndigheter och stiftelser	123
6.5.1	Pågående IT-projekt	123
6.5.2	Planerade IT-projekt	124
6.5.3	Ännu inte digitaliserade källor	124
6.6	Intresseorganisationer och ideella föreningar	125
6.6.1	Pågående IT-projekt	125
6.6.2	Planerade IT-projekt	126
6.6.3	Ännu inte digitaliserade källor	127
6.7	Övriga	128
6.7.1	Pågående IT-projekt	128
6.7.2	Planerade IT-projekt	130
6.7.3	Ännu inte digitaliserade källor	132
6.8	Konklusion	133

Del II: Strategier inför framtiden

7	Institutionsperspektivet	135
7.1	Kulturarvsområdets institutioner	135
7.1.1	Arkivens datoriserade registrering	136
7.1.2	Bibliotekens datoriserade registrering	137
7.1.3	Museernas datoriserade registrering	140
7.2	Gemensam strategi för arkiv, bibliotek och museer	142
7.2.1	ABM-gruppen	143
7.2.2	Auktoritetsutbyte	143
7.3	En jämförelse med Kulturnet Danmark	144
7.3.1	Kulturnet Danmarks mål	145
7.3.2	Internet som plattform	145
7.3.3	Finansiering	145
7.3.4	Organisation	146
7.3.5	Olösta frågor	147

8	Användarperspektivet	149
8.1	Kulturnätet – en fri demokratisk rättighet	149
8.2	Geografisk spridning, gender- och generationsaspekter	153
8.2.1	Geografisk spridning	153
8.2.2	Genderaspekter	154
8.2.3	Generationsaspekter	154
8.2.4	Det mångkulturella samhället	155
8.3	Tillgänglighet	155
8.3.1	Vilket kulturmaterial skall digitaliseras?	156
8.3.2	Användarnas olika förutsättningar	157
8.4	Digitala mötesplatser	158
8.5	Kvalitetssäkrad information	161
9	Juridiska och ekonomiska förutsättningar	165
9.1	Grundlagsfrågor	165
9.2	Integritet och missbruk på Internet	168
9.2.1	Elektroniska anslagstavlor	169
9.2.2	Opassande material	170
9.3	Upphovsrättslagstiftningen i Sverige och internationellt	171
9.3.1	Lagen om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk	171
9.3.2	Upphovsrätten ur ett internationellt perspektiv	175
9.4	Ekonomiska förutsättningar för digital informationstillgång	178
9.4.1	Finansieringsfrågor	178
9.4.2	Avgiftsfrågor	180
9.4.3	Några exempel på digital informationstillgång	182
9.4.4	Samhälleliga stödformer	184
10	Utredningens fortsatta arbete	187
10.1	Förslag till IT-strategi	187
10.1.1	En nationell IT-strategi	187
10.1.2	Förslag till en IT-strategi för kulturinstitutionerna	188
10.2	Vad är ett digitalt kulturnät?	190
10.3	Ett kulturnäts tillgänglighet	191
10.4	Tekniska förutsättningar	192
10.4.1	Modellprojekt för ett blivande kulturnät	194
10.5	Ekonomiska förutsättningar	194
10.6	Rättsliga förutsättningar	195
10.7	Organisatoriska förutsättningar	195
10.8	Internationellt perspektiv	197

Bilagor

Bilaga 1	Utredningens direktiv 1995:129	199
Bilaga 2	Kulturens skyltfönster på Internet av Karl-Erik Tallmo . .	203
Bilaga 3	Enkätfrågorna	221
Bilaga 4	Förteckning över möten	223
Bilaga 5	Program workshop 1	229
Bilaga 6	Program workshop 2	231
Bilaga 7	Program workshop 3	233

Ordförklaringar

- @** Snabel-a. Uttalas som engelska "at" eller svenska "på". Används mellan mottagarens namn och adress när man skickar elektronisk post över Internet.
- ADB** Automatisk databehandling. Tidigare ofta använd gemensam term för den datoriserade verksamheten.
- Analog** Information i form av en vågrörelse. Vanligt ljud är analogt, precis som vågor på vatten och gammaldags grammofonskivor. Analog information tar mer plats och är känsligare för störningar än digital information.
- Användargränssnitt** Kontaktytan mellan datorn och användaren. Ofta menar man skärmen, där datorn skriver meddelanden till användaren, tangentbordet där man skriver in information i datorn och musen som man använder för att peka och klicka på skärmen.
- ARPANET** Ett amerikanskt nätprojekt som startades 1968 av det amerikanska Försvarsdepartementet. Projektet skulle skapa möjligheter att kommunicera för olika slags datorer. 1983 delades ARPANET upp i en civil och en militär del. Den civila delen behöll namnet ARPANET och övergick så småningom till att bli Internet.
- ATM** Asynchronous Transfer Mode är en standard för höghastighetsnätverk.
- Bandbredd** Ett mått på hur mycket trafik en viss förbindelse klarar.
- BBS** Bulletin Board System eller elektronisk anslags-tavla. En dator som erbjuder sina användare möjlighet att använda elektronisk post, delta i konferenser, hämta filer samt prata i realtid med andra uppkopplade användare (chat). BBS:er används för allt från politisk debatt över spel till distribution av piratkopierade program. BBS:er är inte Internet. De ingår inte i nätverk och man måste veta telefonnumret för att hitta dem. Ett populärt program för att använda och läsa BBS:er heter First Class.

Bit	Förkortning av engelskans binary digit, dvs. binär siffra. En bit är den minsta enheten för data, och antar värdet 1 eller 0. Åtta bitar bildar en byte och varje byte kan motsvara en bokstav eller ett tecken. Byte är också den enhet som oftast används när man talar om utrymme på hårddisk eller storlek på fil.
Bps	Bitar per sekund. Ett mått på överföringshastigheten i t.ex. ett modem eller en telekabel.
CAD	Computer Aided Design. Att konstruera och designa med hjälp av en dator t.ex. en ritning av ett hus.
Cd	Compact Disc, kompaktskiva med digital information, används för musik eller datorprogram.
Cd-rom	Compact Disc – Read Only Memory. En cd som innehåller information för datorer på samma sätt som en vanlig cd rymmer musik.
Chat/chatta	Att direktkommunicera med andra datoranvändare med hjälp av skrivna meddelanden.
Compuserve	Compuserve är ett kommersiellt nätverk med störst spridning i USA. Från början var det terminalbaserat, men har nu grafiska gränssnitt för bl.a. Windows. Anslutning till Compuserve sker genom uppringning med modem eller via Internet.
Copyright	Anglosaxisk term för upphovsrätt. Att en upphovsman har upphovsrätt till det han skapat innebär i korthet att man inte får kopiera eller använda verket utan dennes tillstånd. Se kapitel 9 för en utförligare beskrivning.
Cyberspace	Kallas också cyberrymden och betyder den konstgjorda världen – Ettornas, nollornas och elektronernas värld. Man skulle kunna säga att Internet tillhör cyberspace. Begreppet myntades 1985 av William Gibson i boken Neuromancer.
Databas	Ett elektroniskt arkiv som innehåller stora mängder information som sorterats och gjorts lättåtkomlig för användarna.
Digital	Information i form av ettor eller nollor. Alla datorer, cd-skivor och GSM-telefoner använder digital teknik.

- Domän** Varje dator på Internet har en unik adress. Namnet på en domän är ofta synonymt med värddatorns adress. Domänadressen är det som står till höger om @ i en e-postadress.
- DOS** Disc Operating System. Ett program som styr och fördelar datorns resurser. Vanligen avses det text-baserade operativsystem från Microsoft som körde många PC:ar innan Windows kom.
- E-mail** E-mail eller e-post, där bokstaven "e" står för electronic/elektronisk. Personliga meddelanden i datornätverk, t.ex. Internet.
- Elektroniska motorvägar** Ofta använt som ett samlingsnamn på Internet och alla andra typer av modern kommunikation. Från början var det ett namn på ett framtida supersnabbt datanät som USA:s president Bill Clinton föreslog att man skulle bygga i USA.
- FAQ** Frequently Asked Questions. Ett dokument som innehåller de vanligaste frågorna och svaren kring ett specifikt ämne. Det finns FAQ:s för en stor mängd ämnen på Internet.
- Fast förbindelse** I stället för att ringa upp via modem är datorn direkt uppkopplad till Internet. En fast förbindelse är snabbare men dyrare än en uppringd förbindelse. Kallas ibland för leasad lina.
- Fax** En maskin som skickar papperssidor över telefonledningen. Med ett faxmodem kan du skicka texter från din dator till en fax. Fax kan också betyda ett meddelande som kommit på faxen.
- Fiber** I vanliga kablar färdas elektriska signaler över trådar av koppar. I en fiberoptisk kabel leds ljussignaler genom tunna trådar av glas eller plast. Fiber klarar av en mycket större mängd trafik än kabel, men är i gengäld känsligare att hantera.
- First Class** First Class är en programvara för BBS:er. För att komma in i en sådan BBS måste du ha First Class installerad. First Class ger inte tillgång till Internet, även om det finns First Class BBS:er som har en brygga (gateway) till Internet.

- GIS** GIS är ett datorbaserat informationssystem med funktioner för inmatning, bearbetning, lagring, analys och presentation av geografiska data. I ett GIS som är i användning ingår en eller flera databaser.
- Hemsida** HTML-dokument som gjorts tillgängliga via Internet.
- HTML** HyperText Markup Language, HTML, är det dokumentformat som används på World Wide Web. I HTML kan man definiera hyperlänkar samt lägga in bilder. HTML är en delmängd av det generella textformatet SGML.
- Hyperlänk** En förbindelse från ett dokument till ett annat på World Wide Web.
- Hypertext** Icke sekventiell text med länkar. Man skulle kunna likna det vid elektroniska fotnoter. Man klickar på det markerade ordet för att komma till den plats på nätet där ordet beskrivs. Den del av Internet som bygger på hypertext kallas World Wide Web.
- IP** Internet Protocol. Ett protokoll är en uppsättning regler som bestämmer hur datorer skall "prata" med varandra (hur de möts, upprättar förbindelse, och byter erfarenheter). IP är det protokoll som används i Internet.
- ISDN** Integrated Services Digital Network. En standard för digital telefoni och datakommunikation. ISDN ger möjlighet till snabba uppringda nätverksanslutningar. ISDN är snabbare än ett modem, men inte lika bra som en fast uppkoppling.
- ISOC** Internet Society. En intresseförening som koordinerar Internet, eftersom Internet inte ägs av någon. ISOC styrs av det beslutande organet Board of Trustees.
- IT** Informationsteknik; ett samlingsbegrepp för olika tekniker som används för att skapa, lagra, bearbeta och överföra information med hjälp av data- eller teleteknik.

Klient-server	System där en värddator (server) används för att utföra vissa tjänster. Klient är den som använder sig av värddatorns tjänster. World Wide Web bygger på ett klient-server-system. Se även Server.
Länk	I World Wide Web är länk något som tar dig från ett dokument till ett annat. Se ovan under Hyperlänk och Hypertext.
Modem	Ordet är en förkortning för Modulator-demodulator. En låda som kopplar din dator till telefonledningen. Modemet översätter det som skickas från din dator (digitalt) så att det kan passera via en vanlig telefonlinje (analogt) och tvärtom. För att det skall fungera krävs att det finns ett modem i andra änden som "svarar".
MUD	Multi User Domain. Ett textbaserat rollspel på Internet. Deltagarna antar en roll i den värld som definieras av MUD:ens programmerare. Rollpersonen utför stordåd i den fiktiva värld som MUD:en utgör, samlar skatter och dräper hemska monster. Det finns också MUD:ar som efterliknar den riktiga världen, där personer möts och diskuterar.
Multimedier	En blandning av olika typer av digital information, t.ex. digitalt framställd text, ljud och rörliga bilder.
Netscape	Ett program med hjälp av vilket man kan kunskapsnavigera (surfa) på Internet.
Nyhetsgrupper	Olika debattforum där e-postmeddelanden samlas för att sedan spridas över Internet. Grupperna är sorterade efter ämnen.
Nätet	Syftar nästan alltid på Internet.
Online	Uppkopplad, t.ex. mot ett lokalt nätverk eller mot Internet.
Onlinetjänst	I princip en stor kommersiell elektronisk anslags-tavla som det kostar pengar att använda. Compu-serve är störst i världen med 3,5 miljoner abonnenter.

PC	Personal Computer eller persondator. Används ofta för att beteckna de maskiner som bygger på Intels processorer och använder Microsofts operativsystem DOS.
Photo-cd	Ett system för att lagra stillbilder på cd. En skiva rymmer upp till 100 bilder.
Public Domain	Programvara som skänkts till allmänheten och därmed är fri att kopiera och använda. Det är inte tillåtet att ta betalt för den även om kompensation för kopiering och media kan tas ut upp till ett visst maximibelopp.
Program	En serie instruktioner som datorn utför på användarens order.
ROM	Read Only Memory. Ett minne som det enbart går att läsa från och som alltså inte kan kopieras eller ändras. Se även under Cd-rom-skiva.
Server	En dator som ger tillgång till någon form av tjänst. Datorn "betjänar" andra datorer i ett nätverk genom att t.ex. hantera skrivare, stora skivminnen, fax eller e-post. Exempel på en typ av server på Internet är Word Wide Web-servrar.
Shareware	Programvara som får distribueras fritt på Internet, BBS:er eller onlinetjänster. Kan prövas gratis en viss tid, men om man vill fortsätta att använda programvaran måste man betala för den.
Site	Plats. Ordet används ofta för att beteckna någons hemsidor på Internet.
Spel	Man brukar skilja mellan datorspel och TV-spel. Datorspel är för datorbruk medan TV-spel körs på en särskild maskin som kopplas till TV:n.
SUNET	Swedish University Network. Ansluter de svenska högskolorna och universiteten till varandra och omvärlden. SUNET är grundstommen för Internet i Sverige.
Surfa	Att vandra runt på Internet från plats till plats i den riktning ens nyfikenhet styr en, bara för att se vad man stöter på. Kallas även att kunskapsnavigera.

Telnet	Ett program som tillåter användaren att logga in på en annan dator på nätverket och få den att utföra uppgifter.
UNIX	UNIX är ett samlingsnamn för ett antal olika operativsystem som används främst på stor- och minidatorer.
URL	Uniform Resource Locator är det adresssystem som används i World Wide Web. URL:er har formen <i>protokoll://dator.plats.land/katalog/fil.ext</i> , som t.ex. <i>http://www.sunet.se/index.html</i>
Uppringd förbindelse	När du använder modem för att ringa upp din Internet-återförsäljare. Förutom datorn behövs ett modem, en telefonlinje och ett abonnemang.
Virtuell	Betyder egentligen skenbar. Virtual Reality är konstgjord tredimensionell verklighet; virtuella företag är utan kontor och de anställda arbetar på distans med hjälp av datorer.
Webben	World Wide Web.
Webbhotell	När företag hyr ut plats för hemsidor på sin värddator.
Webbsida	En sida i World Wide Web. Med hjälp av HTML-kodade länkar är den direkt eller indirekt kopplad till alla andra sidor i WWW.
WWW	World Wide Web. Ett världsomspännande system av hypertextdokument. Totalt miljoner dokument med text, bilder, ljud och video har kopplats ihop med varandra via s.k. hyperlänkar.

1 Sammanfattning

Vårt uppdrag är att utarbeta en samlad strategi för användning av informationsteknik vid myndigheter och institutioner inom kulturområdet, samt lämna förslag om uppbyggnad av ett gemensamt kulturnät.

I uppdraget ingår att redovisa ett delbetänkande med en kartläggning av institutionernas IT-användning och planerade projekt samt redogöra för en övergripande IT-strategi.

Vi har valt att dela upp delbetänkandet i två delar. Vi inleder med en kartläggning av IT-användningen och de planerade IT-projekten i kultursverige och lämnar sedan ett underlag till en övergripande IT-strategi för kulturområdet.

Inledningsvis i *kapitel 2* redogör utredaren, docent Bi Puranen, för sin tolkning av uppdraget. Utredningens övergripande avsikt är att öka tillgängligheten till kulturen i Sverige med hjälp av IT och att söka förhindra uppkomsten av ett informationstekniskt A- och B-lag i befolkningen.

Å ena sidan har staten ett ansvar att främja medborgarnas möjligheter till informationsinhämtning. En demokratisk grundprincip är att allmänheten får tillgång till kulturinstitutionernas information. Å andra sidan har Riksrevisionsverket på regeringens uppdrag lagt ett förslag med innebörden att ”avgifter som tas ut för uttag av elektroniskt lagrad information skall beräknas så att full kostnadstäckning för att framställa och distribuera uttagen uppnås”.¹ För att om möjligt navigera mellan dessa två ståndpunkter har vi för avsikt att söka finna möjliga vägar som inte innebär några nya stora statsfinansiella kostnader, men som ändå medför att ett kulturnät blir generellt tillgängligt.

Med tanke på den oerhört snabba och föränderliga utvecklingen på IT-området har uppdraget att avge en strategi för IT-användningen inom hela kultursektorn tolkats principiellt; som att lämna förslag till ett måldokument. Avsikten är att identifiera och formulera problemen, snarare än att ge svar och direktiv.

Rent arbetsmässigt ligger delbetänkandets tyngdpunkt på kartläggningen av IT-användningen inom kulturområdet. En sådan undersökning ser vi som en förutsättning för att en generell IT-strategi skall kunna formuleras. Vi har också fäst stor vikt vid att söka identifiera de svårigheter som kan finnas av såväl teknisk, juridisk, ekonomisk som organisatorisk art. Ambitionen är att

---

¹ Se också 9.4.2.

söka bereda väg för ett kulturnät som ges möjlighet att bli en dynamisk, utmanande och oberoende kraft i samhället.

I *kapitel 3* ger vi en bakgrund till utredningsuppdraget. Andra utredningar och kommittéer inom regeringskansliet som berör användning av informationsteknik presenteras. Det gäller Kulturutredningen, IT-utredningen, IT-kommissionen, SESAM-projektet, Ungdomens IT-råd, Toppleदारforums olika projekt, Kommittén för nya medier och grundlagarna samt Datalagsutredningen. Dessutom redogörs för regeringens IT-proposition samt för flera studier om IT-användning.

Vi definierar också vad vi menar med kultur, kulturinstitutioner och kulturproducenter. Sist i kapitlet beskriver vi vad databaser, cd-rom, tele- och datakommunikationsnät och Internet är för något samt redogör för utbredningen av IT i Sverige.

I *kapitel 4* beskriver vi hur vi genomfört vår kartläggning av IT-användningen i kultursverige. Vi har använt oss av flera fångstmetoder varvid den mest omfattande är en brevenkät som skickats till 864 myndigheter, institutioner, organisationer, företag och föreningar på kulturområdet. Utredningen har också genomfört intervjuer och möten, gjort ett forskarupprop, deltagit i rundabordssamtal, genomfört workshops, medverkat i konferenser och seminarier, skapat hemsidor och startat en elektronisk diskussionslista samt kunskapsnavigerat på Internet.

För att få både en hög validitet (så att vi verkligen mätt det vi avsett att mäta) och hög reliabilitet (mätnoggrannhet) har vi nyttjat s.k. metodtriangulering, dvs. flera olika vetenskapliga metoder har använts simultant, ungefär som när navigatören till sjöss utnyttjar olika referenspunkter för att kunna avgöra sin position. Å ena sidan eftersträvas kvantifierbar kunskap om IT-mognaden vid kulturinstitutionerna; å andra sidan tenderar sådan kunskap att bli ytlig och snabbt föråldrad. Detta har vi sökt motverka genom att via samtal och intervjuer söka förstå hur aktörerna tänker och hur långt de kommit i sitt digitaliseringsarbete.

Vi valde en postal enkät för att möjliggöra ett stort urval, men också för att utredningen genomförs av få personer som arbetar under kort tid. Enkäten bestod av nio öppna frågor utan fixa svarsalternativ. Anledningen är att vi önskar en djupare förståelse för hur långt datoriseringsarbetet har kommit inom de olika kultursektorerna. Därför har vi också valt att inte enbart tillfråga kulturinstitutioner och -myndigheter utan också intresseorganisationer, ideella föreningar och massmedieföretag. Ambitionen att söka fånga mångfalden inom kulturområdet har vidgat vårt vetande, men också medfört ett stort bortfall.

Sammanlagt 61 % eller 531 av de 864 tillfrågade instanserna har svarat på enkäten. Bortfallet är tämligen ojämnt fördelat. En tydlig tendens är att arkiv,

bibliotek och museer generellt har en högre svarsandel, medan i synnerhet massmedieföretagen, forskningsbiblioteken och de ideella föreningarna har svarat i sämre utsträckning än genomsnittet.

Svaren har dels behandlats statistiskt, dels analyserats kvalitativt. I några fall har enkätsvaren också mätts genom kompletterande följdfrågor.

För att inhämta synpunkter från verksamma inom kulturområdet har vi också arrangerat tre workshops och planerar att under hösten 1996 genomföra minst ytterligare en workshop.

I de följande två kapitlen redovisas vår kartläggning av IT-användningen i kultursverige. Vi har delat upp resultatet i två delar. I *kapitel 5* redovisar vi hur det ser ut i dag, i vilken utsträckning kulturinstitutionerna använder den nya tekniken och hur långt de har kommit i digitaliseringen av sina samlingar. I *kapitel 6* redogör vi för kulturinstitutionernas önskemål om vad som borde digitaliseras och vilka projekt som pågår runt om i landet. Med datorisering avser vi användning av datorer i verksamheten. Digitalisering innebär att föremål, dokument etc. registreras digitalt, alltså med hjälp av datorer.

Vi har valt att dela in enkätsvaren i sju olika grupper: arkiv, bibliotek, museer, musik, teater och media, myndigheter och stiftelser, intresseorganisationer och ideella föreningar, samt övriga.

Inom samtliga grupper finns pionjärer som har kommit mycket långt vad gäller IT-användning och arbete med digital information. Det finns också en liten del inom varje grupp som inte alls använder datorer i den dagliga verksamheten samt en stor grupp i mitten som använder den nya tekniken i allt större utsträckning.

Nedan följer en kortfattad redovisning av kulturinstitutionernas digitaliseringsarbete och IT-användning, område för område:

Arkivinstitutionerna har kommit långt i digitaliseringsarbetets första fas, dvs. institutionerna har i stor utsträckning digitaliserat sina arkivförteckningar. Nästa fas blir att beskriva arkivens innehåll mera utförligt för att slutligen scanna in själva urkunderna. Det finns dock enorma mängder källmaterial på landets arkivinstitutioner som borde digitaliseras i sin helhet.

Arkivens förteckningar är lätt tillgängliga för allmänheten via den nationella arkivdatabasen, NAD, som för närvarande innehåller sökingångar till 150 000 arkiv som förvaras hos olika arkivinstitutioner, bibliotek och museer.

Arkivinstitutionerna använder ännu inte Internet, e-post eller skapar hem-sidor i någon större utsträckning. Detta kan delvis bero på att Arkivverket planerar att under 1996 knyta samman arkivinstitutionerna i ett nationellt arkivnät, med en gemensam fast Internet-uppkoppling.

Biblioteken har en lång tradition av dokumentation och informationshantering. På biblioteksområdet finns det gemensamma system för katalogisering av mediebeståndet och 88 % av biblioteken som har svarat på vår enkät upp-

ger att de har digitaliserat sina bokkataloger. Vissa bibliotek har redan lagt ut sina kataloger på Internet där allmänheten kan nå dem.

Vi har valt att dela in biblioteken i tre grupper: folk-, läns- och forskningsbibliotek. Länsbiblioteken har dock integrerat sina bokbestånd i de kommunala huvudbibliotekens kataloger.

Folkbiblioteken är nu främst engagerade i att lära sig att hantera Internet och multimedieprogram, för att sedan kunna ge allmänheten tillgång till informationstekniken. Forskningsbiblioteken har däremot redan relativt lång erfarenhet av den nya tekniken och är den grupp i vår kartläggning som har kommit längst vad gäller IT-användning.

Museernas enkätsvar ger en brokig bild av IT-användningen och digitaliseringsarbetet i museisverige. En del museer har kommit oerhört långt i sin IT-användning; andra har inte ens börjat datorisera verksamheten. 14 % av museerna uppger att de inte använder datorer i den dagliga verksamheten. De stora skillnaderna beror ofta på olika ekonomiska förutsättningar samt på personalens varierande intresse för den nya tekniken.

På museiområdet finns ingen övergripande strategi för hur digitaliseringen av samlingarna ska genomföras. Många museer har lagt upp egna register över samlingarna som endast kan nås genom besök på resp. institution.

Museerna har börjat använda Internet och e-post och mer än hälften av museerna uppger att de har egna hemsidor. Enkätsvaren visar också att museerna både använder och ger ut cd-rom-skivor.

Musik, teater och media redovisas under en och samma rubrik. Inom dessa områden finns inte särskilt stora mängder material att digitalisera; i stället används den nya tekniken i produktionen. Det handlar om allt från biljettförsäljning och nyhetssändningar på Internet till datoriserade ljus- och ljudprogram.

Det som kan vara av intresse för ett framtida kulturnät är t.ex. notarkiv, pjäsregister och programarkiv. Institutionerna har dock kommit mycket olika långt i digitaliseringen av detta material.

Myndigheter och stiftelser omfattar institutioner av vitt skilda slag, allt från Riksantikvarieämbetet till Handelsflottans kultur- och fritidsråd.

Alla myndigheter och stiftelser som har svarat på vår enkät använder datorer i den dagliga verksamheten. I stor utsträckning har de också tillgång till Internet och e-post. Många har dessutom digitaliserat stora delar av sina register och samlingar, men dessa är generellt sett svåra att nå externt för allmänheten.

Intresseorganisationer och ideella föreningar har oftast mycket litet eget digitaliserat material. Det vanligaste är att enbart medlems- och eventuella adressregister finns på data. Enkätsvaren är dock av ytterst varierande omfattning och kvalitet. Inom denna grupp återfinns t.ex. STIM (Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå) som har en omfattande databas med uppgifter om musikaliska verk, upphovsmän och rättighetsinnehavare.

Flera föreningar och organisationer anger att de inte avser att skaffa datorer/digitalisera material eftersom deras medlemmar/avsnämre än så länge saknar tillgång till datorer.

Övriga är rubriken för den sista gruppen i vår kartläggning, med svar från bl.a. Svenska kyrkans centralstyrelse och Stockholm Water Festival. Här återfinns även landsting och länsstyrelser som under sig har institutioner som är verksamma på kulturområdet, men som själva inte har så mycket material av intresse för ett kulturnät.

Under rubriken övriga redovisas också svaren från flera högskolor. De har generellt sett kommit långt i sin IT-användning och är mycket aktiva på IT-området. Nästan alla högskolor har tillgång till Internet, e-post och databaser samt har egna hemsidor med stora mängder digitaliserat material.

Det bestående intrycket av enkätsvaren är att det på kulturområdet finns ett stort intresse och engagemang för den nya tekniken och för ett Kulturnät Sverige. Runt om i landet pågår olika IT-projekt och digitaliseringsarbeten med varierande intensitet och resultat.

Det är också påtagligt att IT föreningar och befordrar samarbete över institutionsgränserna. Många IT-projekt genomförs i samarbete mellan olika kulturinstitutioner och handlar om allt från att ordna datakurser för pensionärer till att digitalisera äldre kartmaterial. Runt om i landet byggs också lokala nätverk i kommunerna och mellan kulturinstitutionerna.

I kapitel 7 redogör vi för digitaliseringsarbetet vid arkiv, bibliotek och museer; de institutioner på kulturarvsområdet som sannolikt bildar basen i ett framtida Kulturnät Sverige. Inom Arkivverket övervägs att digitalisera ett urval av arkivalierna för att på så vis öka tillgängligheten till och minska slitaget på de mest efterfrågade handlingarna.

Biblioteken har generellt sett kommit längre än arkiv och museer vad gäller att skapa gemensamma system och utbyta information mellan institutionerna. Biblioteken har också standardiserade format för bibliografisk information, även om ett flertal datasystem används för att skapa katalogerna.

Forskningsbiblioteken har en gemensam nationell samkatalog, LIBRIS, som för närvarande innehåller 69 universitets-, högskole- och specialbiblioteks litteraturbestånd. Folkbiblioteken saknar motsvarande nationella samkatalog även om 185 folkbibliotek använder sig av Bibliotekstjänsts katalogdatasystem och registrerar sitt bestånd i den gemensamma beståndskatalogen BURK; en bibliografisk databas som är sökbar mot avgift och som används av ca 350 kunder, främst bibliotek. Däremot saknas programvara för att koppla ihop bibliotek med olika katalogsystem.

Biblioteken har sedan länge en nyckelroll för att förmedla information. På senare tid har de också återfått den uppgift de hade när de inrättades; att tillhandahålla – nu framför allt de nya – medier som människor inte själva har möjlighet att skaffa sig. BIBSAM, som svarar för samordnings- och utveck-

lingsinsatser inom det svenska forskningsbiblioteksväsendet, försöker att åstadkomma en nationell upphandling av kommersiella forskningsdatabaser. Målet är att få till stånd nationella licenser så att alla svenska högskolor kan söka i stora referatdatabaser.

I museisektorn är registrering av föremål ett eftersläpande problem på många håll och flera olika registreringssystem används. För att kunna söka efter enskilda poster i digitala kataloger är det viktigt att dessa olika system använder sig av en gemensam terminologi för systemens innehåll. Museernas samarbetsorganisation INSAM har arbetat fram SWETERM, en datastandard för alla sorters samlingar. Tanken är att om alla museer utgår från samma regler kan ett till synes gemensamt system för museidata skapas utan att de enskilda institutionerna behöver frånga det system som de byggt upp. INSAM arbetar också med att utveckla en dataelementkatalog, dokumentationsprocesser och gemensamma auktoriteter för museisektorn.

Ett ökat samarbete mellan arkiv, bibliotek och museer är särskilt angeläget nu när museer och arkiv är på väg att fastställa standardiserade beskrivningsregler. För att det skall vara möjligt att lokalisera enskilda föremål/dokument utan att veta vid vilken institution de förvaras, krävs också gemensamma dataelementkataloger och utbytesformat.

Slutligen beskriver vi arbetet med att skapa ett Kulturnet Danmark, ett försöksprojekt som initierats av det danska Kulturministeriet för att öka samarbetet mellan – och tillgängligheten till landets kulturinstitutioner. Kulturnätet är en del av Internet och digitaliseringen av informationen för nätet skall i huvudsak skapas inom resp. institutions ordinarie budgetram.

I *kapitel 8* tas användarperspektivet upp med utgångspunkt i det som sägs i utredningens direktiv om medborgarnas rätt att få tillgång till kulturinstitutionernas information. Bibliotek, skolor och medborgarkontor kommer att få nyckelroller för att tillhandahålla kulturnätet, så att denna rätt skall kunna säkras. En viktig fråga är huruvida informationen i kulturnätet skall avgiftsbeläggas eller ej. Olika synpunkter har kommit fram på utredningens workshops och en del av dessa redovisas.

Ett framtida Kulturnät Sverige skall vara tillgängligt i hela landet och nå ut till alla, oavsett kön och generationstillhörighet. Det är väsentligt att hänsyn tas också till funktionshindrades och invandrares behov när kulturnätet byggs upp. Infrastrukturen inom IT-området genomgår en extremt snabb förändring och en viktig demokratifråga är att glesbygden inte missgynnas i IT-utvecklingen.

För att informationen i Kulturnät Sverige skall vara tillgänglig för alla räcker det inte att anpassa gränssnitten. Det bör också finnas möjligheter till stöd, både i form av bruksanvisningar och av kunniga guider vid bibliotek, skolor och medborgarkontor. IT-utbildning, framför allt i skolorna, är en viktig del i arbetet med att tillgängliggöra kulturen.

Att kulturinstitutionernas material tillgängliggörs är en del av samhällsansvaret. Samtidigt är det viktigt att Kulturnät Sverige inte upplevs enbart som ett redskap för de samhällsägda kulturinstitutionerna utan också kan innehålla aktuella kulturytringar från idéburna organisationer inom bildnings- och kulturområdet liksom från enskilda kulturskapare.

Vi redogör också för olika slags digitala mötesplatser; e-postlistor, MUD (Multi-User Domain), chatsystem och elektroniska konferenssystem. Goda exempel på fungerande digitala mötesplatser tas upp i kapitlet liksom för- och nackdelar med de digitala mötesplatserna.

Frågan om kvalitetssäkring av den digitaliserade informationen avslutar kapitlet. Möjligheten att faställa materialets äkthet och giltighet samt vem som ansvarar för den information som presenteras på Internet, och på sikt i ett kulturnät, är viktiga frågor att ta ställning till, liksom vilket skydd och vilka garantier institutionerna kan ge för det material de lämnat ifrån sig.

Kapitel 9 syftar till att ge en orientering i de juridiska och ekonomiska frågor som kan påverka ett framtida svenskt kulturnät. Vi går först igenom de grundläggande juridiska frågorna om grundlagarnas tillämplighet på digitala medier. Bland annat konstateras att tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen ännu inte hunnit anpassas till elektroniska medier, men att lagarnas utformning för närvarande utreds inför en sådan anpassning. Det gäller bl.a. vad av det elektroniska materialet som skall betraktas som allmän handling, samt i vad mån datalagens regler om personregister påverkar elektroniska anslagstavlor på Internet.

Upphovsrätten lyfts fram i ljuset av den nya informationstekniken. Vi går igenom problem som uppkommer med den nya tekniken, men också möjligheterna som för närvarande utreds för att underlätta elektronisk publicering av material. Den internationella aspekten berörs, dels med anledning av Internets globala struktur, dels med anledning av upphovsrättens naturligt internationella inriktning, för Sveriges del särskilt efter inträdet i Europeiska unionen.

De ekonomiska förutsättningar som påverkar ett kulturnät är främst av finansiell art. Vi redogör för gällande avgiftsregler och ger exempel på hur redan digitaliserat material inom kultursektorn har finansierats. Vi kan urskilja ett antal alternativa eller kombinerade vägar till finansiering av ett framtida kulturnät:

- anslag,
- omfördelning av befintliga resurser,
- avgifter,
- ökat samarbete med näringslivet,
- bidrag från olika fonder och stiftelser, t.ex. Stiftelsen framtidens kultur och Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling.

Slutligen redogör vi för de olika samhälleliga stöd för publicering som finns i dag, men som ännu inte inbegriper elektronisk publicering.

I *kapitel 10* redogör vi för utredningens fortsatta arbete inför slutbetänkandet. Uppgiften att formulera en samlad IT-strategi för kulturområdet är långtifrån avslutad och på vägen måste en rad ekonomiska, tekniska, rättsliga och organisatoriska frågor lösas. En av de viktigaste gäller hur informationstjänster och digital kulturförmedling skall finansieras och om, och i så fall hur, de skall prissättas. Vår grundinställning är att så många som möjligt skall kunna ta del av så mycket som möjligt till lägsta möjliga kostnad. En viss basinformation bör vara fri.

Med inspiration från ett stort antal IT-strategier som vi fått från kulturinstitutionerna och med utgångspunkt från vårt direktiv har vi formulerat ett antal centrala mål som bör ingå i en övergripande IT-strategi för kulturområdet. Dessa är att:

- staten har ett ansvar att främja medborgarnas möjligheter till informationsinhämtning. En demokratisk grundprincip är att allmänheten får tillgång till kulturinstitutionernas information genom bl.a. bibliotekens och skolornas försorg,
- varje kulturinstitution bör använda sig av IT för att göra sin verksamhet tillgänglig för andra institutioner och aktörer inom kulturområdet, för forskare och för allmänheten,
- verksamma inom kulturområdet bör sträva efter att samverka och samordna sina resurser när det gäller informationsförsörjning, gemensamma policyfrågor, rättsliga frågor och säkerhetsfrågor,
- verksamhetsförnyelsen bör sättas i centrum, t.ex. genom att utarbeta nya sätt att organisera och bedriva verksamheten samt genom utveckling av gemensamma tillämpningsprojekt,
- gemensamma informationsplattformar bör utvecklas, t.ex. för teknisk harmonisering, gemensam IT-hantering och användning av standarder,
- utveckla och förnya kunskapsuppbyggnaden och att utveckla personalens kunskaper inom IT-området.

Utredningen strävar efter att utarbeta en strategi som närmast utgör ett gemensamt *förhållningssätt* när det gäller kulturinstitutionernas IT-användning. Det är önskvärt att skapa en strategi som tillåter en mångfald av kulturella ytringar på det gemensamma kulturnätet. Kulturnätet bör inte bara tillhandahålla kultur utan också vara en plats för kulturella möten och diskussioner.

Vilka tekniska lösningar som bör väljas för att kulturnätet skall bli lätt att använda, såväl för kulturinstitutionerna, för övriga kulturutövare som för allmänheten, kommer att utredas ytterligare. Internet, cd-rom och databaser integreras alltmer och det är ännu inte klart om kulturnätet skall använda sig av en eller flera av dessa tekniska lösningar. Vi har dock noterat de fördelar som Internet erbjuder i form av enkel och relativt billig teknik samt ett stort antal befintliga användare och hemsidor, även inom kultursektorn. Utredningen planerar att ta fram en prototyp för ett kulturnät, baserad på ett urval av de sidor med svenskt kulturmaterial som redan finns på Internet.

De rättsliga förutsättningarna för ett svenskt kulturnät, framför allt vad gäller upphovsrätten, kommer att utredas vidare.

Vi tror att det bör finnas en redaktion som fungerar som ett stöd för deltagarna i kulturnätet. När det gäller hur kulturnätet skall administreras kommer för- och nackdelar med fyra alternativa vägar att undersökas:

1. en egen självständig organisation, eventuellt en egen myndighet,
2. en självständig organisation under en befintlig myndighet,
3. en avdelning som ingår i någon av de befintliga myndigheterna,
4. att uppdraget fördelas på de sektorsmyndigheter som finns i dag.

Delbetänkandet har fokuserat på IT-utvecklingen i Sverige, men i det fortsatta arbetet kommer blicken att riktas mot hur man har arbetat med IT och kultur i andra länder, inte minst inom EU. Ett gränsöverskridande perspektiv innebär också att närmare undersöka på vilket sätt kulturnätet kan omfatta den kultur som lever utanför kulturinstitutionerna.

2 Inledning

2.1 Utredningsuppdraget

Regeringen beslutade vid sitt sammanträde den 26 oktober 1995 att tillkalla en särskild utredare för att utarbeta en samlad strategi för användning av informationsteknik vid myndigheter och institutioner inom kulturområdet. Utredaren, docent Bi Puranen, skall därvid också lämna förslag om hur ett gemensamt digitalt nätverk för kulturen i Sverige skall kunna byggas upp.¹

Uppdraget har sin bakgrund i den snabba utvecklingen av informationsteknik (IT) och de nya tekniska lösningar som leder till att tele- och datakommunikation integreras och kan länkas samman över geografiska gränser. Utvecklingen medför att infrastruktur, arbetsvillkor och levnadsmönster i samhället är på väg att förändras i grunden. Detta innebär också förändrade villkor för kulturlivet. IT kan ge nya möjligheter till konstnärligt skapande, ökad tillgänglighet till kulturarvet och nya plattformar för utbyte av tankar och upplevelser.

Kulturutredningen uttalade i betänkandet (SOU 1995:84) Kulturpolitikens inriktning att nya nätverk och informationssystem bör säkras för fritt tankeutbyte, att databaser inom kulturområdet som gör informationen tillgänglig för allmänheten bör skapas samt att ett särskilt digitalt kulturnät, Kulturnät Sverige, bör kunna skapas för att öka tillgängligheten till den samlade kunskapen och informationen inom kulturinstitutionerna.

Utgångspunkterna för utredningen är att varje kulturinstitution bör använda sig av IT för att göra sin verksamhet tillgänglig för andra institutioner och aktörer inom kulturområdet, för forskare och för allmänheten. I utredningsdirektivet påpekas att det finns ett stort behov av samverkan och samordning beträffande informationsförsörjning, informationsplattformar och verksamhetsförnyelse.

Statens roll när det gäller att främja medborgarnas möjligheter till informationsinhämtning understryks också i direktivet. En demokratisk grundprincip är att alla skall vara tillförsäkrade möjligheten att hämta information. I hög grad avgörande för detta är i vilken utsträckning kulturinstitutionerna förmår ta till sig och använda den nya tekniken, dels hur användarvänlig den är. Män och kvinnor bör behandlas lika och funktionshinderades behov bör beaktas. Ett uttalat mål bör vara att medborgarna inte skall delas upp i ett informations-tekniskt A- och B-lag.

---

¹ Se utredningens direktiv i bilaga 1.

Uppdraget innebär att lämna förslag till en samlad strategi för kulturinstitutionernas IT-användning och föreslå hur ett gemensamt kulturnät kan byggas upp. Det innebär bl.a. att kartlägga kulturinstitutionernas IT-användning och planerade projekt samt ange de grundläggande ekonomiska, tekniska och rättsliga förutsättningarna för en samlad IT-strategi inom kulturområdet. Vidare skall vi söka finna öppna tekniska system där olika former för systematisering och katalogisering av information beaktas så att frågan om användarvänligheten sätts i centrum. Syftet bör vara att utveckla nya vägar och främja dialoger mellan olika kulturproducenter och medborgarna.

2.2 Utredarens tolkning av uppdraget

Utredningsuppdraget är tudelat. Vi skall dels föreslå en nationell IT-strategi för kulturinstitutionerna, dels undersöka förutsättningarna för och föreslå hur ett framtida Kulturnät Sverige kan skapas. Avsikten är att söka förhindra uppkomsten av ett informationstekniskt A- och B-lag i befolkningen. För att göra det möjligt krävs att ett antal frågor om IT inom kultursektorn utreds; hur långt digitaliseringsarbetet har kommit inom olika sektorer av kulturområdet och vilka planer de olika aktörerna har inför framtiden.

Delbetänkandet består därför också av två delar; en som redovisar IT-användningen inom kulturområdet och en andra del som diskuterar och analyserar förutsättningarna för en IT-strategi i framtiden.

Rent arbetsmässigt ligger tyngdpunkten på en kartläggning av IT-användningen inom kulturområdet. Någon sådan har inte tidigare genomförts och en sådan undersökning är en förutsättning för att en generell IT-strategi skall kunna formuleras. Utöver en förhållandevis omfattande enkät, workshops och s.k. rundabordssamtal, har vi koncentrerat oss på dialoger med de institutioner som finns inom kulturområdet.

Denna tyngdpunkt på ett institutionellt perspektiv skall inte ses som ett uttryck för att användarperspektiven är av mindre vikt. Detta delbetänkande är snarare en nödvändig förutsättning för att vi med trovärdighet skall kunna ange hur ett svenskt kulturnät kan och bör se ut. Parallellt med detta grundläggande arbete har vi därför utrett de olika hinder som kan finnas för att förverkliga ett svenskt kulturnät. Det handlar både om grundläggande demokratiaspekter och om juridiska, ekonomiska och tekniska förutsättningar. Här är vi beroende av de politiska beslut som fattas av regering och riksdag. Ett första steg har därför varit att kartlägga de olika regelverk, inte minst vad gäller finansierings- och avgiftsfrågor, som utgör verkligheten bakom de många principuttalanden som gäller tillgänglighets- och demokratiaspekterna. Däremot har de organisatoriska aspekterna hittills fått låg prioritet. Kan kriterierna för innehåll, tillgänglighet och huvudsakliga finansieringsvägar fastställas blir de organisatoriska lösningarna delvis givna.

Under den tid som utredningen hittills har arbetat (januari–juni 1996) har en IT-proposition behandlats av riksdagen.² Däremot har kulturpropositionen som avsågs presenteras i maj skjutits till hösten 1996.³ Det medför att *den kulturpolitiska avsikten*, som bör vara grunden för en IT-strategi inom kulturområdet, låter vänta på sig. En avstämning mellan dessa två måldokument är en förutsättning för att en samlad strategi för användning av IT inom kulturområdet skall kunna sammanfattas.

I Kulturutredningens slutbetänkande, som ligger till grund för höstens proposition, föreslås ett av de grundläggande målen för svensk kulturpolitik vara "att ge kulturen förutsättningar att vara en dynamisk, utmanande och oberoende kraft i samhället".⁴ Samtidigt har Riksrevisionsverket på uppdrag av regeringen lagt ett förslag med innebörden att "avgifter som tas ut för uttag av elektroniskt lagrad information skall beräknas så att full kostnadstäckning för att framställa och distribuera uttagen uppnås".⁵ Inte bara direkta, utan också indirekta kostnader såsom administration, löner, lokaler, kostnader för personalens utbildning etc. skall tas ut av användaren.⁶ Om en sådan ståndpunkt skulle förverkligas medför det dels att den elektroniska formen diskrimineras jämfört med traditionellt paperstryck som inom kulturområdet inte alltid bär sina kostnader, dels att nyttjandet av ett kulturnäts information skulle bli så kostsamt att utvecklingen mot ett informationstekniskt A- och B-lag i befolkningen skulle förstärkas i Sverige.

För att om möjligt navigera mellan dessa två ståndpunkter har vi för avsikt att söka finna möjliga vägar som å ena sidan inte innebär några stora nya statsfinansiella kostnader, men å andra sidan innebär att ett kulturnät blir generellt tillgängligt. Denna fråga ser vi som en av de principiellt viktigaste inför vårt slutbetänkande och vi har för avsikt att under hösten fördjupa dialogen med såväl kultursverige som de politiska beslutsfattarna på alla nivåer.

Den som av utredningen förväntar sig en konkret IT-strategi, som slår fast hur enskilda kulturinstitutioner skall prioritera, blir besviken. Strategiernas tid är förbi i den bemärkelsen att ett utredningsförslag inom ett så snabbt och föränderligt område som IT är passé redan när besluten väl är fattade. En utredning av detta slag ger en ögonblicksbild av situationen i dag. Uppdraget att avge en strategi för IT-användningen inom ett helt samhällsområde har därför tolkats principiellt, som ett måldokument. Syftet är att identifiera och formulera problemen snarare än att ge explicita svar och styrande direktiv.

2 Proposition 1995/96:125, *Åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik* antogs den 4 juni 1996.

3 Den kulturpolitiska propositionen skall lämnas till riksdagen den 20 september 1996.

4 SOU 1995:84, *Kulturpolitikens inriktning*, slutbetänkande av Kulturutredningen, s. 85.

5 RRV 1995:64, *Principer för prissättning av informationstjänster*, s. 50.

6 Ibid s. 45.

Samtidigt är det vår ambition att söka ge dessa kriterier en konkret och operationaliserbar form. I den ekonomiska situation som vi befinner oss är det helt avgörande att de resurser som vi har används optimalt; att de institutioner som ännu inte har påbörjat sitt digitaliseringsarbete ges möjligheter att dra lärdomar av pionjärernas misstag och framför allt att innehållet och tillgängligheten sätts i fokus. Det digitaliseringsarbete som pågår är intensivt och det brådskar med generella riktlinjer. I dag rör sig bibliotek, museer och arkiv åt delvis olika håll, för att nu inte tala om alla de kulturproducenter som finns utanför de traditionella institutionerna. Det är av grundläggande betydelse att också kulturproducenter i en vidare mening (kultur/subkulturer) omfattas då de i hög grad kommer att bidra till att forma det framtida Sverige.

Utredaren har sålunda tolkat uppdraget enligt följande:

- att föreslå en IT-strategi för kulturinstitutionerna,⁷
- att definiera de principiella problem som behöver beaktas för att en IT-strategi inom kulturområdet skall bli hållbar,⁸
- att specificera vilka funktioner ett svenskt kulturnät skall fylla,⁹
- att fastslå kriterier för vilka material som kan och bör vara tillgängliga i ett svenskt kulturnät,
- att kartlägga hur långt kulturinstitutionerna kommit i sitt digitaliseringsarbete med särskild tonvikt på extern nytta,
- att identifiera övriga kulturutövare och andra aktörer inom kulturområdet och inleda en dialog med dessa kring digitalisering och tillgängliggörande,
- att utreda de tekniska förutsättningarna och föreslå hur ett kulturnät skall byggas,
- att utreda de ekonomiska och juridiska förutsättningarna för ett svenskt kulturnät,
- att föreslå en organisatorisk lösning för ett svenskt kulturnät,
- att i dialog med aktörerna inom kulturområdet föreslå finansieringsformer för institutionernas IT-användning med särskild tonvikt på ett svenskt kulturnät.

Däremot har utredningsuppdraget inte tolkats så att de enskilda institutionernas prioriteringar av vare sig käll- och föremålsval för digitalisering eller interna budgetmässiga och organisatoriska lösningar ingår.

Delbetänkandet bör ses som en offentlig redovisning halvvägs i denna process. Det är vår förhoppning att såväl de institutionella aktörerna som de blivande användarna av ett svenskt kulturnät skall vilja diskutera våra förslag och kommunicera oss sina tankar och önskemål.

⁷ Se vidare 10.1 där ett förslag till en övergripande IT-strategi för kulturområdet presenteras.

⁸ Se vidare 10.1.2.

⁹ Se också inledningen till kapitel 8.

Det är påfallande hur positiva de allra flesta som berörs av utredningen har varit till vårt arbete att ta fram förslag till samordning, men vi har också mött en avvaktan; blir detta ännu en utredning som inte leder till kraftfulla beslut? För att söka säkra en konstruktiv behandling av det förslag som läggs i slutbetänkandet har vi sålunda för avsikt att under hösten föra dialoger med inte enbart de kulturinstitutioner som hittills involverats, utan också med andra aktörer som kan säkra vägen för ett svenskt kulturnäts förverkligande.

För att ett kulturnät skall bli användbart krävs en stor arbetsinsats. På frågan om ett omfattande digitaliseringsarbete verkligen är meningsfullt svarade de representanter för arkiv, bibliotek och museer som kontinuerligt träffats sedan hösten 1995 på Kulturdepartementet¹⁰ ett samfällt: Ja! Infrastrukturen för nästa sekel måste byggas nu. Kultur är ett samhälles strategi att klara förändring. I framtiden har vi ett Sverige där IT i än högre grad genomsyrar vår infrastruktur. Precis som vägar och energisystem krävde sina investeringar förutsätter en generell digitalisering av kulturområdets tillgångar sina uppoffringar. Vi skapar förutsättningar för verktyg som vi ännu inte har.

Det internationella perspektivet, slutligen, har endast behandlats översiktligt i delbetänkandet. På den korta tid som utredningen arbetat har det inte funnits resurser att fördjupa och bredda det globala perspektivet. Vi har dock inlett ett givande utbyte med några av de aktörer som verkar i kultur/IT-gränssnittet, inte minst inom EU. Detta arbete, liksom en planerad kartläggning av skapandet av kulturnät i de andra nordiska länderna och möjligheterna till samordning dem emellan, kommer att presenteras i slutbetänkandet.

2.3 Delbetänkandets uppläggning

Vi har valt att dela upp delbetänkandet i två delar. Vi inleder med en kartläggning av IT-användningen och de planerade IT-projekten i kultursverige och lämnar sedan ett underlag till en övergripande IT-strategi för kulturområdet.

Inledningsvis återfinns som kapitel 1 en *Sammanfattning* av vårt delbetänkande. Därefter ger vi en bakgrund till utredningsuppdraget. I kapitel 3 *Bakgrund* redogör vi kortfattat för andra utredningar som berör IT och för andra kartläggningar av IT-användningen i Sverige. Vi definierar också vad vi avser med olika begrepp och termer samt förklarar innebörden av de olika tekniker som brukar avses när man talar om informationsteknik.

I kapitel 4 *Kartläggning av IT-användningen i kultursverige* beskriver vi vilka metoder vi använt oss av för att kartlägga kulturinstitutionernas IT-användning och planerade projekt. Vi redogör för utformningen och sammanställningen av den enkät som vi skickat ut till 865 myndigheter, institutioner

¹⁰ Det s.k. Kultur-rundabordet. Se också 4.2.6.

och organisationer på kulturområdet. Övriga fångstmetoder och deras utfall beskrivs också. Utredningen har genomfört intervjuer och möten, gjort ett upprop, deltagit i rundabordssamtal, arrangerat workshops, medverkat i konferenser och seminarier samt skapat hemsidor och startat en elektronisk diskussionslista.

I de två följande kapitlen redovisas vår kartläggning. Vi har delat upp svaren i sju sektorer som presenteras var för sig. De sju är arkiv, bibliotek, museer, musik, teater och medier, myndigheter och stiftelser, intresseorganisationer och ideella föreningar samt övriga.

I kapitel 5 *Resultat; Vad är digitaliserat i dag?* redogör vi för det material som våren 1996 var digitaliserat; vad som är tillgängligt externt och internt, omfattningen av användningen av ny teknik, eventuella IT-strategier och egenbedömda IT-kunskaper. I kapitel 6 *Resultat; Önskvärd digitalisering* redovisar vi vilka IT-projekt som pågår eller planeras samt vilket ännu inte digitaliserat material som respondenterna själva anser vore värdefullt att göra tillgängligt för allmänheten.

I kapitel 7 *Institutionsperspektivet* redogör vi översiktligt för kulturarvsinstitutionernas elektroniskt tillgängliga material och om det IT-samarbete som pågår inom och mellan arkiv-, biblioteks- och museisektorn. Vi beskriver också organisationen för och arbetet med att skapa ett Kulturnät Danmark, ett försöksprojekt som initierats av det danska Kulturministeriet.

I kapitel 8 *Användarperspektivet* beskriver vi både våra egna och andras tankar kring hur ett framtida kulturnät kan bli tillgängligt för hela Sveriges befolkning. Vi diskuterar huruvida Kulturnät Sverige skall ses som en fri demokratisk rättighet, vilket material som skall tillgängliggöras, hur användarnas olika förutsättningar kan överbryggas samt hur informationen på ett kulturnät skall kunna kvalitetssäkras.

Kapitel 9 *Juridiska och ekonomiska förutsättningar* är en sammanställning av de juridiska aspekterna på att göra kulturmaterial elektroniskt tillgängligt. Grundlagsfrågor, upphovsrättsliga frågor och potentiella integritetsproblem redovisas. Vi redogör också för de ekonomiska aspekterna av att skapa ett kulturnät med kvalificerat innehåll tillgängligt för så många som möjligt. Frågan om avgifter för information som sammanställts med offentliga medel diskuteras och några exempel på avgiftspolicies och stödformer redovisas.

I kapitel 10 *Vårt fortsatta arbete* beskriver vi hur vi planerar att fortsätta vårt arbete fram till slutbetänkandet.

Sist återfinns ett antal bilagor, bl.a. utredningens direktiv, en förteckning av de kontakter vi hittills har haft och programmen för våra workshops. Vi vill särskilt rekommendera det skyltfönster mot kulturen på Internet som kulturskribenten Karl-Erik Tallmo sammanställt och som utgör bilaga 2.

Hela delbetänkandet är också tillgängligt på Kulturnät Sveriges hemsidor som återfinns under Kulturdepartementet på regeringskansliets Information Rosenbad med Internet-adressen: <http://www.sb.gov.se>

3 Bakgrund

Vi inleder vår redovisning med en bakgrund till utredningsuppdraget. I det här kapitlet redogör vi kortfattat för regeringens IT-proposition, för andra statliga utredningar som berör IT och för andra studier angående IT-användningen i Sverige.¹ Vi definierar också vad vi avser med olika begrepp och termer samt förklarar innebörden av de olika tekniker som brukar avses när man talar om informationsteknik.

3.1 Uppdraget

Regeringen har tillkallat en särskild utredare med uppdrag att utarbeta en samlad strategi för användning av informationsteknik vid myndigheter och institutioner inom kulturområdet. Utredaren skall därvid lämna förslag om uppbyggnad av ett gemensamt kulturnät. Uppdraget skall slutligt redovisas senast den 15 november 1996. I ett delbetänkande skall utredningen lämna ett förslag om övergripande IT-strategi samt redovisa en kartläggning av kulturinstitutionernas IT-användning och planerade IT-projekt. Det är denna del av uppdraget som härmed redovisas.

3.2 Andra uppdrag som berör IT

Flera utredningar som berör användning av informationsteknik pågår eller har nyligen avslutats inom regeringskansliet. Dessutom har riksdagen i juni 1996 antagit en proposition med förslag till åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik. Här följer en kort presentation av dessa arbeten.

3.2.1 Kulturutredningen

Kulturutredningen föreslog i betänkandet (SOU 1995:84) Kulturpolitikens inriktning att mycket av kulturinstitutionernas kunskap och information bör

---

¹ I slutbetänkandet avser vi också att redogöra för internationella utredningar och studier på området.

digitaliseras och samordnas. Nya nätverk och informationssystem bör säkras för fritt tankeutbyte och ett särskilt kulturnät, Kulturnät Sverige, bör byggas upp för att göra kulturen lättare åtkomlig för allmänheten.

Statens kulturråd föreslogs få ett övergripande ansvar för utvecklings- och samordningsarbetet kring att skapa Kulturnät Sverige.

För att främja utvecklandet av högkvalitativa multimedieprodukter inom kulturområdet föreslogs att ett kreativt centrum inrättas. I centrumet skall nödvändig teknik tillhandahållas och konstnärer av olika slag skall kunna samarbeta och utbyta erfarenheter.

Kulturutredningen ansåg att biblioteken skulle vara lämpliga som värd för informationsstationer med datorer kopplade till olika databaser och nätverk tillgängliga för allmänheten. Försök med sådana informationsstationer ville Kulturutredningen få till stånd.

Statens kulturråd föreslogs få ett samlat ansvar och särskilda medel för IT-satsningar inom kulturområdet.

3.2.2 IT-utredningen

IT-utredningen föreslog i betänkandet (SOU 1996:40) Elektronisk dokumenthantering att definitioner av begreppen elektronisk handling, digitalt dokument, digital signatur och digital stämpel förs in i förvaltningslagen. På så sätt kan nämligen rättsregler skrivna för traditionell pappersbaserad uppgiftshantering tillämpas också i IT-miljö. Dessutom föreslogs nya bestämmelser i rättegångsbalken, förvaltningsprocesslagen och förvaltningslagen om inkommande elektroniska handlingar.

Beträffande elektronisk post föreslogs att handlingar som överförs elektroniskt som huvudregel skall anses ha kommit in när handlingen har nått myndighetens elektroniska adress. För att inte hindra ett fritt meningsutbyte vid elektroniska anslagstavlor föreslogs vissa undantag från datalagen. Vidare föreslogs vissa bestämmelser för att begränsa missbruk av elektroniska förmedlingstjänster. Användarna måste informeras om vem som tillhandahåller en förmedlingstjänst och den som tillhandahåller tjänsten skall vara skyldig att förhindra fortsatt spridning. Dessa skyldigheter föreslogs straffsanktioneras.²

3.2.3 IT-kommissionen

Regeringen vill främja användningen av informationsteknik i Sverige. I mars 1996 lades därför en proposition om åtgärder för att bredda och utveckla an-

² Se också 9.2 om integritet och missbruk på Internet.

vändningen av informationsteknik (prop. 1995/96:125). En särskild IT-kommission har också tillkallats.

1994 års IT-kommission

Den dåvarande regeringen tillkallade den 17 mars 1994 en kommission för att främja en bred användning av informationsteknologin i Sverige. IT-kommissionen skrev i betänkandet (SOU 1994:118) Vingar åt människans förmåga att kulturskapare och kulturinstitutioner genom IT lättare kan nå publiken och att IT också kan ge upphov till helt nya möjligheter för konstnärligt skapande. Samtidigt pekades på risken för att den multinationella kulturindustrins dominans förstärks ytterligare genom uppbyggnaden av världsomspännande informationsnätverk.

Den nuvarande IT-kommissionen

Efter regeringsskiftet hösten 1994 tillkallades den 19 januari 1995 en ny IT-kommission. Denna kommission har fortsatt den förra kommissionens arbete och har som uppdrag att vara rådgivande till regeringen i IT-frågor, vara åtgärdsinriktad, sprida kunskap om informationstekniken och verka pådrivande för att främja en bred IT-användning i Sverige. Kommissionen skall särskilt belysa utvecklingen inom kultur- och mediesektorn till följd av en ökad IT-användning inom denna sektor. Delbetänkandet (SOU 1995:68) IT-kommissionens arbetsprogram för 1995–96 var en första inventering av åtgärder och förslag för att främja användningen av IT.

I arbetsprogrammet föreslogs för kulturområdet:

- att regeringen uppdrar åt Statens kulturråd att utarbeta en vägledning och handbok som underlättar för kulturinstitutioner och kulturarbetare att orientera sig om de nya villkor som ges av IT,
- att regeringen ger Statens kulturråd i uppdrag att stödja kvalitetsinriktade multimedieproduktioner,
- att regeringen uppdrar åt Forskningsrådsnämnden att ta fram en skrift som belyser bibliotekens nya möjligheter och utmaningar samt de strategier som kan leda utvecklingen in i framtiden.

IT-kommissionen avsåg också att samla operatörer, användarorganisationer och andra intressenter i de nya informationsnäten för att försöka få till stånd en gemensam användarmoral med ”etiska regler” som kan efterlevas på frivillig väg.

IT-kommissionens tilläggsdirektiv

Regeringen beslutade den 6 juni 1996 att koncentrera och förnya IT-kommissionens uppdrag. De övergripande uppgifterna enligt tidigare direktiv ligger fast, men uppgifterna som följer av regeringens IT-proposition³ tillkommer. Det rör sig om att följa utvecklingen av IT-användningen inom utbildningsväsendet och att ta initiativ till att bilda ett rättsligt observatorium som bl.a. skall identifiera och uppmärksamma rättsliga problem för utvecklingen av IT samt föreslå förändringar av lagstiftningen som underlättar användningen av informationsteknik. IT-kommissionen skall också följa utvecklingen vad gäller statens informationsförsörjning samt bistå regeringen i dess arbete med att organisera ett mer samordnat ansvar för och utveckla en strategi på IT-säkerhetsområdet.

IT-kommissionen skall inrikta sitt fortsatta arbete på frågor som berör IT-användningens möjligheter att bidra till ökad tillväxt och sysselsättning. Vidare skall kommissionen fokusera på ökad tillgänglighet till informationsteknik samt konsekvenserna av och framtidsscenarioer för utvecklingen av den i samhället alltmer integrerade informationstekniken.

Kommissionen skall lämna en delredovisning senast den 31 mars 1997 samt en slutrapport den 31 maj 1998.

3.2.4 SESAM-projektet

Riksdagen har under budgetåret 1995/96 anslagit 235 miljoner kronor som en engångsinsats för sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet. Avsikten är att medlen skall användas för att hjälpa i första hand museerna att komma ikapp med registrering, dokumentering, gallring, konservering och magasinering av sina föremålssamlingar. En projektgrupp har bildats för att formulera projektplan och handlingsprogram för räddningsaktionen. I rapporten SESAM – öppna museisamlingarna som lades fram i juni 1995 sägs att en nationellt distribuerad databas, i flera delar tillgänglig via Internet, bör byggas upp för att skapa tillgänglighet till information från museer och arkiv. Under hösten 1995 planerade SESAM-gruppen att ta fram en modell för den nationella databasen men på grund av hanteringen av det stora antalet ansökningar om SESAM-medel har planerna inte kunnat realiseras.⁴

³ Se även 3.2.9.

⁴ Se även 7.1.3 om SESAM-projektet.

3.2.5 Ungdomens IT-råd

Regeringen tillsatte i januari 1995 den i särklass yngsta statliga kommittén Ungdomens IT-råd med fem ledamöter i åldern 13 till 26 år. Rådet skall samla och förmedla kunskap om hur barn och ungdomar kan utnyttja modern informationsteknik i skolan och på fritiden. I delbetänkandet (SOU 1996:32) Möss och människor redovisas goda exempel på användning av informationsteknik bland barn och ungdomar.

3.2.6 Toppleदारforum

Våren 1994 tog Finansdepartementet initiativ till ett arbetsprogram för förnyelse och effektivisering av offentlig verksamhet genom ökad användning av IT. Den informella samverkansgruppen Toppleदारforum bildades och består av ett tiotal generaldirektörer vid informationsintensiva myndigheter samt cheferna för Landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet. Till samverkansgruppen är knutet ett s.k. programråd för planering och beredning av olika frågor.

Toppleदारforums arbetsprogram är indelat i tre delområden: informationsförsörjning i offentlig förvaltning, informatikplattformar samt verksamhetsförnyelse med hjälp av IT.

Toppleदारforums verksamhet bedrivs i projekt som normalt genomförs av personer hämtade från de organisationer som är representerade i samverkansgruppen eller programrådet. En central uppgift är att genom rekommendationer och policies etablera standarder för att främja en enhetlig utformning av infrastrukturen.

Exempel på Toppleदारforums projekt

Projektet trycker och distribuerar sina rapporter som en del i Toppleदारforums publikationsserie. Bland projekten hittills kan nämnas:

- En utredning om vilka spelregler som behövs för en effektiv informationsförsörjning inom offentlig förvaltning. Projektet PROSIT (Policy och Riktlinjer för den Offentliga Sektorns IT-användning) lämnade flera åtgärdsförslag. Två av dessa har lett till särskilda utredningar, dels om prispolitik för informationstjänster⁵, dels en studie⁶ över användningen av s.k. grunddatabaser⁷.

⁵ RRV 1995:64, *Principer för prissättning av informationstjänster*. Se också 9.4.2.

⁶ Dir. 1996:43.

⁷ De centrala person-, företags- och fastighetsregistren.

- En kartläggning av de rättsliga hindren för en rationell IT-användning i offentlig förvaltning samt förslag till förändrade lagar och regler. Projektet presenterade sina slutsatser i den s.k. LEXIT-rapporten i januari 1995.
- En förstudie om de tekniska förutsättningarna för informationsutbyte inom i första hand den offentliga förvaltningen. Resultatet av huvudstudien Gemensamma IT-plattformar för informationsutbyte presenterades i juni 1996 med förslag till rekommendationer, gemensamma normer och standarder inom förvaltningen. Toppleदारforums medlemmar kommer att tillämpa rekommendationerna inom sina myndigheter.
- Offentliga organisationers Internet-sidor. Projektet har utarbetat ett förslag till hur Internet kan användas som en kanal för spridning av samhällsinformation. I rapporten Det offentliga Sverige på Internet presenteras bl.a. ett förslag till en gemensam ingångssida för medborgare, företag och förvaltning som söker förvaltningsspecifik information på Internet. Rapporten föreslår också vissa grundläggande kvalitetskrav för förvaltningens Internet-sidor.⁸
- En utredning av förutsättningarna för att införa elektronisk upphandling för den offentliga sektorn. I förstudien Elektronisk handel för kommuner, landsting och stat konstateras att elektronisk handel kan ge stora rationaliseringsvinster för såväl förvaltning som leverantörer. Projektets målsättning är därför att 95 % av upphandlingen av alla frekventa varor och tjänster inom offentlig sektor skall ske elektroniskt före sekelskiftet.
- Varje kontor inom den offentliga förvaltningen skall vara nåbart med e-post under 1996. Projektet Elektronisk post & katalog arbetar med kartläggning och standardisering av teknik för e-post och utveckling av gemensamma adresskataloger samt med att ge förslag till regler och rutiner för e-postanvändningen.
- Smarta kort i offentlig verksamhet skall ta fram rekommendationer om elektroniska tjänstekort för förvaltningen och elektroniska servicekort för allmänheten. Med smarta kort kan kunder och anställda säkerställa sin identitet vilket är viktigt för en säker elektronisk handel och -post. En delrapport beräknas vara klar sommaren 1996.

3.2.7 Kommittén för nya medier och grundlagarna

Regeringen tillsatte i september 1994 en kommitté för att utreda tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens tillämplighet på nya medier som används vid förmedling av yttranden och annan information till allmänheten. Mot bakgrund av den analysen skall kommittén undersöka frågan om ett grundlagsskydd för moderna medier som nu inte har ett sådant skydd. Utgångspunkten bör vara att eftersträva att tekniken inte skall vara av avgörande betydelse för grundlagsskyddet för de moderna medierna.

⁸ Den preliminära rapporten antogs i juni 1996. En slutgiltig rapport beräknas vara klar i augusti 1996.

Kommittén skall också analysera förhållandet mellan tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens bestämmelser om beslag och konfiskering å ena sidan och offentlighetsprincipen å den andra.

Kommittén skall föreslå de lagändringar som den finner motiverade och ha avslutat sitt arbete senast vid 1996 års utgång.

3.2.8 Datalagskommittén

Regeringen beslöt den 15 juni 1995 att tillkalla en kommitté⁹ med uppgift att analysera på vilket sätt EU:s direktiv om skydd för personuppgifter skall införlivas i svensk lagstiftning. Kommittén skall även lägga fram förslag till en ny lag på området. Fram till den 31 mars 1997 kommer Datalagskommittén därför att utreda datalagens nuvarande form och föreslå genomgripande förändringar för att anpassa lagen till utvecklingen på området. Datalagen skall därigenom också göras förenlig med EU:s direktiv om skydd för personuppgifter. Direktivets syfte är att göra ett fritt flöde av personuppgifter möjligt inom EU.

Datalagskommittén har även fått i uppgift att föreslå de ändringar som behöver göras i tryckfrihetsförordningen för att anpassa bestämmelser om allmänna handlingars offentlighet till den nya tekniken och den nya terminologin på området.

3.2.9 IT-propositionen

Regeringen lade i mars 1996 fram en proposition med förslag till åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik. I propositionen föreslås mål för en övergripande nationell IT-strategi, ett handlingsprogram för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik samt vilka statliga uppgifter som bör prioriteras.

Regeringen vill genom propositionen främja tillväxt och sysselsättning samt värna grundläggande samhällsmål som demokrati och rättvisa genom målsättningen att alla medborgare skall kunna dra nytta av informationsteknikens möjligheter.

Regeringen anser att det grundläggande arbetet med att skapa en öppen marknad för telekommunikationstjänster samt att bygga ut den fysiska infrastrukturen redan är genomfört i Sverige. Därför gäller det nu framför allt att stimulera *användningen* av den nya tekniken.

⁹ Kommittén Ny datalag m.m., dir. 1995:91. Datalagskommitténs arbete ska vara avslutat senast den 31 mars 1997.

Staten föreslås prioritera insatser på tre områden de närmaste åren:

- *Rättsordningen* skall kunna hantera tekniska förändringar och målet är att genomföra författningsändringar inom prioriterade rättsområden inom tre år. Effektiva former för att rättsligt kontinuerligt följa upp den snabba utvecklingen på IT-området skall också skapas.
- Kunskaper om IT och dess användningsmöjligheter skall föras in på alla nivåer i *utbildningsväsendet* inom tre år.
- En väl fungerande infrastruktur för *samhällets informationsförsörjning* skall utformas för att ge hög tillgänglighet till basinformation. Informationsförsörjningen innefattar såväl fysiska nätverk som innehållet i och regelverket kring gemensamma informationssystem.

IT och kulturpolitiken

I IT-propositionen sägs att IT öppnar helt nya perspektiv för museernas och arkivens möjligheter. Museerna och arkivmyndigheterna bör därför ta aktiv del i utvecklingen av multimedier, digitaliseringssystem och telekommunikation.

Regeringen anser också att ett snabbt införande av digital sänd TV-teknik i Sverige kan öka yttrandefriheten och mångfalden samt motverka privat och offentlig maktkoncentration. Socialdemokraterna, Centerpartiet och Folkpartiet har enats om riktlinjer som underlättar beslut om snabbt införande av digitala TV-sändningar i marknätet, om åtgärder för att stärka och förtydliga public service-verksamheten samt om insatser för att säkra framtida svensk TV-produktion med kultur och kvalitet.

Propositionens behandling

Riksdagens trafikutskott har behandlat IT-propositionen. Utskottet tillstyrkte regeringens förslag till mål och prioriterade uppgifter för en nationell IT-strategi och poängterade vikten av att det redovisade handlingsprogrammet genomförs snabbt och effektivt. För att stärka den parlamentariska förankringen ansåg utskottet att regeringen årligen bör återkomma till riksdagen med en skrivelse som redovisar utvecklingen på IT-området.

Utskottet framhöll vikten av att informationstekniken används i sådana former att samhällsutvecklingen främjas och att risker för regionala obalanser, försämrat integritetsskydd, ökad sårbarhet och kunskapsmässiga skillnader mellan olika grupper i samhället motverkas. Utskottet ville också att säkerhets- och sårbarhetsfrågor inom IT-användningen uppmärksammas tydligare och att regeringen utarbetar en strategi för det arbetet.

Riksdagen beslutade den 4 juni 1996 i enlighet med trafikutskottets betänkande att anta regeringens förslag till mål för en nationell IT-strategi samt att

godkänna regeringens förslag till prioriterade statliga uppgifter när det gäller att främja IT-användningen.

3.3 Övriga studier av IT-användning

Eftersom användningen av informationsteknologi och Internet ökar mycket snabbt, efterfrågar både näringsliv och förvaltning undersökningar av hur omfattande IT-användningen i Sverige är. Många undersökningar av varierande kvalitet har också genomförts den senaste tiden.

3.3.1 Datorvanor 1995

Statistiska centralbyrån genomförde 1995 en studie över användningen av IT i Sverige. Undersökningen, som beställdes av IT-kommissionen¹⁰ och presenterades i *Datorvanor 1995*¹¹, visade bl.a. att ca 60 % av Sveriges befolkning i åldern 16–64 år är eller har varit datoranvändare. Drygt 50 % av dem som är sysselsatta använder datorer i sitt arbete.

Män använder datorer i större utsträckning än kvinnor och det är särskilt markant när det gäller användning av datorer i hemmet. Drygt 30 % av samtliga män och ca 22 % av samtliga kvinnor i åldern 16–64 år använder datorer.

Ungefär 17 % av dem som använder dator i hemmet har en uppkoppling av datorn mot andra datorer utanför hemmet. Knappt 9 % av dem med dator hemma använder den för att hämta/lämna information från externa databaser och drygt 8 % använder datorn för att kommunicera med elektronisk post.

3.3.2 Skolans datorer 1995

Skolverket genomförde hösten 1995 en kartläggning av tillgången till datorer i Sveriges skolor. Undersökningen riktade sig till samtliga skolhuvudmän och var en uppföljning av en liknande kartläggning som genomfördes hösten 1993.

---

¹⁰ Se 3.2.3.

¹¹ Frågorna har ställts via datorstödda telefonintervjuer i samband med SCB:s ordinarie Arbetskraftsundersökningar varje månad. 10 106 intervjuer om datorvanor gjordes under juni månad 1995. Ytterligare 401 individer tillfrågades men valde att enbart besvara arbetskraftsundersökningens frågor.

Resultatet, som publicerades våren 1996 i skriften *Skolans datorer – en kvantitativ bild*¹², visar att antalet datorer i skolorna har ökat kraftigt mellan 1993 och 1995, såväl för lärarbruk som för undervisning. Antalet undervisningsdatorer har mer än fördubblats i den kommunala grundskolan. Det innebär att det nu går hälften så många grundskoleelever (19) på varje dator jämfört med 1993 (38). Inom den kommunala gymnasieskolan samsas i genomsnitt 8 elever om en dator. Datorerna placeras också i allt större utsträckning i klassrummen i stället för i speciella datasalar.

Generellt sett är datortätheten större vid fristående skolor än vid de kommunala och landstingsdrivna skolorna. Oavsett skolform är datortätheten högst i glesbygdskommuner och lägst i storstäderna.

Möjligheterna till extern datakommunikation varierar mycket mellan skolformerna men har generellt sett ökat. Tillgången till bl.a. Internet är fortfarande störst inom gymnasieskolan och minst inom särskolan. Ungefär 3/4 av gymnasieskolorna och 1/3 av grundskolorna har tillgång till extern datakommunikation.

3.3.3 IT-användning i Sverige 1995

På uppdrag av Kommunikationsdepartementet kartlade Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK) översiktligt infrastrukturen för informationstjänster i olika delar av Sverige 1995. Hur IT används, vad som hindrar en bred användning samt tillgängligheten till olika slags teletjänster studerades.

I rapporten *Teletjänster och IT-användning i Sverige*¹³ redovisas en enkätstudie som besvarats av 206 av landets 288 kommuner. Svaren är kommunala tjänstemäns bedömningar av läget inom sina resp. kommuner. Tjänstemännen har inte enbart uppgett den kommunala IT-användningen utan också skattat IT-användningen hos företag och organisationer som är verk samma i kommunen.

Studien visar att Internet är det vanligaste externa datanätet hos företag och organisationer. Samtidigt sägs att enbart ett fåtal faktiskt har tillgång till ISDN och Internet, något som också gör det svårt att uttyda några eventuella regionala skillnader. Det finns ett stort intresse för bredbandiga tjänster över hela landet.

Den tillämpning av IT som används i flest kommuner är distansutbildning. Inom den kommunala förvaltningen används IT mest för att sprida information internt. Oftast nämns ekonomiska faktorer som hinder för en ökad IT-användning inom förvaltningen. För företag och organisationer anges där-

¹² Skolverkets rapport nr 99 med tabellbilagan *Skolans datorer 1995 – En redovisning på huvudmannanivå.*

¹³ NUTEK R 1995:38.

emot brist på kompetens vara det vanligaste hindret för ökad användning av datorer och telekommunikation. 114 av kommunerna hade en IT-strategi, 40 en IT-plan och 104 en ADB-plan (flera kommuner har dock kryssat för mer än ett av dessa alternativ).

3.3.4 Data om informationstekniken i Sverige 1996

Statistiska centralbyrån har på IT-kommissionens uppdrag sammanställt statistik om handel med och produktion av IT samt IT-användning. I skriften *Data om informationstekniken i Sverige 1996*¹⁴ framgår bl.a. att antalet IT-utbildade personer har mer än tredubblats sedan 1985. Var femte plats inom personalutbildningen är vid en datakurs och mer än fem gånger så många personer avslutade 1994 en arbetsmarknadsutbildning inom IT jämfört med 1991.

I dag arbetar 80 % av de sysselsatta på en datoriserad arbetsplats, varav den statliga sektorn har den största andelen datoranvändare. Antalet anställda inom IT-relaterade tjänsteföretag är mer än dubbelt så många som inom elektronikindustrin.

Elektronikproduktionen mätt i fasta priser har mer än trefaldigats sedan 1975. Exporten av elektronikprodukter ökade med 35 % mellan 1993 och 1994 medan importen ökade med 30 % under samma period.

3.3.5 Internet-användning

Flera konsultföretag genomför undersökningar av kännedomen om och användningen av Internet i Sverige. Enligt en undersökning använde sig 8 % av befolkningen eller 485 000 personer i Sverige av e-post och/eller World Wide Web i maj 1996. Detta innebär en ökning med 300 % sedan mätningarnas början i april 1995. 375 000 svenskar uppgav i maj 1996 att de regelbundet använder sig av World Wide Web. 10 % av männen och 4 % av kvinnorna i åldern 16–67 år använder Internet. Sju av tio användare är män. Åtta av tio användare är födda på 1950-talet eller senare och nio av tio är högutbildade.¹⁵

Enligt den europeiska samarbetsorganisationen RIPE (Réseaux IP Européens) var i augusti 1995 ca 116 000 datorer i Sverige kopplade till In-

¹⁴ Utkom i maj 1996.

¹⁵ Undersökningen genomförs kontinuerligt sedan april 1995 med hjälp av postal enkät av företaget KAIROS Research/Forskningsgruppen för samhälls- och informationsstudier.

ternet. Sverige har en internationellt sett stor användning av Internet även om spridningen är ännu större i Norge och Finland.

När det gäller antalet Internet-användare i världen har många undersökningar gjorts, med kraftigt varierande resultat. Ofta hörs i den svenska debatten att omkring 40 miljoner människor i världen använder sig av Internet. Många av dem har troligen enbart tillgång till elektronisk post och kan alltså inte använda sig av informationen på World Wide Web eller andra interaktiva tjänster.¹⁶

Klart är att användningen av Internet ökar mycket snabbt. Antalet Internet-domäner i Sverige ökade t.ex. med 1 600 % mellan 1993 och 1995.¹⁷

3.3.6 De danska kulturinstitutionernas IT-användning

I Danmark pågår uppbyggnaden av ett digitalt kulturnät på Internet.¹⁸ Som ett underlag för arbetet genomfördes hösten 1995 en enkätundersökning som besvarades av samtliga av de 47 statliga danska kulturinstitutionerna.

Av undersökningen framgick bl.a. att institutionerna i genomsnitt avsatte 4,5 % av sina resp. budgetar för ADB-kostnader. I förhållande till antal anställda vid institutionerna var täckningsgraden av persondatorer 66 %, att jämföra med täckningsgraden vid statliga arbetsplatser som helhet, 118 %.

Dataprogram för ordbehandling hade alla utom en institution medan elektronisk post användes av 47 % av institutionerna. 45 % hade tillgång till extern datakommunikation, varav 11 av 14 använde sig av Internet, medan 30 % hade möjlighet att motta elektroniskt förmedlade tjänster. En lika stor andel institutioner anger att de under det närmaste året avser att erbjuda elektroniskt förmedlade tjänster. Den stora tillväxten kommer att ske via Internet eftersom 27 av 28 institutioner anger att de inom ett år avser att erbjuda elektroniska tjänster via Internet.

Kulturinstitutionerna har också rangordnat olika slags hinder för att erbjuda elektroniskt förmedlade tjänster till allmänheten. 80 % anger att det största hindret är antingen ekonomiska förhållanden eller tidsbrist. Däremot anses inte bristande kunskap vara något hinder. Hela 80 % anger att det minsta problemet är antingen otillräckliga kunskaper eller att elektroniskt förmedlade tjänster inte skulle ses som en relevant uppgift för institutionen.

¹⁶ Det är i och för sig möjligt att nå hela World Wide Web via e-post. Det finns bryggor på Internet som överför valfri hemsida – dock enbart text – till e-post.

¹⁷ Enligt SUNET; varje organisation eller företag som ansluts till Internet får ett eller några domännamn, t.ex. riksteatern.se (vilket uttyds Riksteatern, Sverige).

¹⁸ Se 7.3.

3.4 Val av definitioner

Enligt utredningens direktiv bör varje kulturinstitution använda sig av IT för att göra sin information tillgänglig för andra institutioner och aktörer inom kulturområdet, för forskare och för allmänheten. Vi vill särskilt understryka att den nya tekniken skapar möjligheter att öka tillgängligheten till inte enbart kulturinstitutionerna i Sverige, utan till kulturproducenterna i vid bemärkelse.

3.4.1 Vad är kultur?

Ordet kultur används av Kulturutredningen som ett beskrivande begrepp som inrymmer konstarterna, medierna, bildningssträvanden och kulturarvet.¹⁹ Samtidigt sägs att: "I vidaste mening ger kulturen människor en viktig del av deras identitet. Men kulturen ger också redskap för var och en att själv forma den egna identiteten, att uttrycka tankar och känslor och att påverka och förändra".²⁰

Vi ansluter oss till Kulturutredningens beskrivande kulturbegrepp, men vill understryka att nya kulturformer kan uppstå med hjälp av informationsteknik. E-postromanen *Two Solitudes* av amerikanen Carl Steadman och *Resrocket Surfers*, ett antal musiker världen runt som spelar tillsammans via Internet, är två exempel. Fler exempel på hur Internet inspirerat till kongenialt nyskapande ges i "Kulturens skyltfönster på Internet", en guide till kulturella sidor på Internet.²¹

Vi vill inte dra någon gräns mellan vad som är kultur och vad som är subkultur. Vad som är det ena och det andra är subjektivt, men generellt sett kan sägas att vi vill att ett kommande Kulturnät Sverige skall inrymma både kultur och subkultur.

3.4.2 Vilka är kulturinstitutionerna och -producenterna?

Kulturinstitutioner är offentligt finansierade institutioner med kulturell verksamhet. Kulturutredningen delar i sitt slutbetänkande (SOU 1995:84) Kulturpolitikens inriktning in institutionerna i fyra typer:

¹⁹ Kulturarvet inrymmer historia och traditioner, kulturlandskapet och den byggda miljön liksom språket, det konstnärliga kulturarvet och folk-kulturen.

²⁰ SOU 1995:84, *Kulturpolitikens inriktning*, s. 13.

²¹ Se bilaga 2, *Kulturens skyltfönster på Internet – Ett snapshot från juni 1996 av en föränderlig kulturscen*.

- Konstnärligt arbetande institutioner som har stor konstnärlig integritet och som visar upp sitt arbetsresultat för en publik. Hit räknas dans-, teater- och musikinstitutionerna.
- Samlande, dokumenterande och förmedlande institutioner som har samhällsupdraget att samla, vårda, bevara och levandegöra våra kulturarv. En del av institutionernas arbete kommer inte omedelbart allmänheten till del. Hit räknas arkiv och museer.
- Förmedlande institutioner som framför allt skall förmedla kultur till allmänheten. I viss mån kan dessa institutioner ha ett praktiskt, om än inte formellt, bevarandeintresse. Hit räknas biblioteken och konsthallarna.
- Konsulterande institutioner som betjänar andra kulturinstitutioner. Hit räknas länsbiblioteken.

Kulturproducenter är alla som skapar kultur, alltså inte enbart kulturinstitutionerna utan också enskilda eller gruppvis arbetande professionella kulturarbetare eller amatörer. Även företag, organisationer och föreningar kan vara kulturproducenter.

3.5 Beskrivning och utbredning av IT i Sverige

Vi definierar IT – informationsteknik – som ett samlingsbegrepp för olika tekniker som används för att skapa, lagra, bearbeta och överföra information med hjälp av data- eller teleteknik. Med begreppet informationsteknologi, som ibland används som en synonym till informationsteknik, avser vi läran om informationsteknik. Termen multimedia innebär att man använder information av olika typ samtidigt, t.ex. att text, ljud och bild kombineras.

Sverige tillhör de länder som satsar mest på IT-investeringar i förhållande till bruttonationalprodukten. Vi har också ansetts som ett av de länder som tidigt och brett använt sig av datorteknik. Enligt en sammanställning som Sveriges Tekniska Attachéer gjort på IT-kommissionens uppdrag²² ligger Sverige inte längre bland de allra främsta vad gäller utbredningen av datorer. Reservationer måste dock göras för att definitionerna av det långtifrån entydiga begreppet datorer skiftar mellan olika länder.

3.5.1 Databaser

Utvecklingen av informationssökning med hjälp av dator startade tidigt, redan i slutet av 1960-talet, i Sverige. Ett tiotal år senare startades många databaser och onlinetjänster men därefter har ökningen gått långsammare.

En databas innehåller en mängd data, ordnade i ett eller flera register och kan vara försedd med ett databashanteringssystem som gör det möjligt att ta del av innehållet, ofta oavsett vilket datorprogram som används. Databaserna ger snabb åtkomst till data och kan oftast utnyttjas av många användare samtidigt.

Vanligen rings databasen upp av användarens dator. Användaren identifierar sig med hjälp av en kod och kan sedan debiteras i förhållande till den tid han/hon varit uppkopplad mot databasen, alternativt kan en fast avgift debiteras för tjänsten. Ibland kan en programvara som är specifik för databasen vara nödvändig hos användaren.

De bibliografiska databaserna dominerade under 1970-talet. Under 1980-talet tillkom nyhets-, fulltext- och statistiska databaser. I dag uppskattas antalet aktiva användare av onlinetjänster till ca 100 000. Ungefär 4 000 av dessa är intermediärer, dvs. söker informationer på uppdrag av andra, och utnyttjar ofta flera olika onlinetjänster.

3.5.2 Cd-rom och cd-i

Cd-rom utläses *compact disc – read only memory* och är en kompaktskiva för lagring och distribution av data. En cd-rom rymmer mycket stora mängder information och använder sig av samma registrerings- och avläsningsteknik som de cd som alltmer kommit att ersätta grammofonskivor inom ljudtekniken.

Cd-i utläses *compact disc – interactive* och är en kompaktskiva på vilken det kan lagras ljud, stillbilder, rörliga bilder samt programvara som möjliggör interaktiv användning.

Utvecklingen av cd-rom-produkter tog fart under början av 1990-talet även om de första kommersiella titlarna lanserades 1985. Cd-rom-marknaden växer nu mycket snabbt i takt med att produktionskostnaderna minskat och cd-rom-spelarna blir allt billigare. Antalet svenska titlar inriktade på informationsförmedling och tillgängliga för allmänheten uppskattades våren 1996 till ett sextiotal.²³

3.5.3 Tele- och datakommunikationsnät

Det vanliga telenätet har utvecklats under hundra år för att tillhandahålla främst telefoni. De senaste åren har emellertid en mångfald kommunikationsbehov och -tjänster uppkommit. Datorindustrin satsar nu framför allt på att

²³ Se *Den svenska marknaden för online, auditex och CD-ROM – framväxt, nuläge, utveckling och trender*, Teldok-rapport 93, 1995.

utveckla olika multimediala tillämpningar som alla skall kunna fungera över nät. Det gäller bl.a. videokonferenser, distansutbildning, telemedicin och telehandel.

Detta ökar de tekniska kraven på tele- och datakommunikationsnäten, främst avseende överföringshastighet (bandbredd), känslighet för fördröjningar och förvanskningar i överföringen. Dessutom krävs förstås god geografisk täckning och låga priser för att informationstjänsterna med hjälp av IT skall kunna bli tillgängliga för så många som möjligt.

Just nu finns det enbart tre nät med global täckning: telefonnätet, telexnätet samt Internet.

Telenätet

Det vanliga fasta telefonnätet består av växlar och ett transmissionsnät. Detta delas i sin tur in i ett accessnät som ansluter de enskilda abonnenterna och ett transportnät för överföringen mellan telefonstationerna (växlarna). Transportnäten kallas ibland "elektroniska motorvägar" medan accessnäten är "påfarter" till dessa motorvägar.

Transportnäten i Sverige består till största delen av fiberoptiska kablar, men även radiolänkar används. Accessnäten består till största delen av koparkablar även om optokabel används i ökande utsträckning. Större delen av lokalnäten är fortfarande analoga men en digitalisering är en förutsättning för mera avancerade IT-tillämpningar.

Under den senaste 20-årsperioden har de analoga elektromagnetiska växlar bytts ut mot digitala, datorstyrda elektroniska växlar. Datoriseringen gör det möjligt att styra telenätet effektivare och att införa olika slags funktioner och tjänster, t.ex. medflyttning, pendling och vidarekoppling.

I Sverige kallas de digitala växlar för AXE-stationer och 1997 beräknas samtliga abonnenter vara anslutna till AXE-växlar.

Det vanliga telefonnätet kan utnyttjas för datakommunikation via modem som omvandlar digitala signaler till analoga och omvänt.

Mobiltelefoni

Mobiltelefonen gör telekommunikation möjlig genom trådlös radioaccess. I slutet av 1970-talet byggde det dåvarande Televerket upp de analoga s.k. NMT-näten (Nordisk MobilTelefon). Fortfarande har NMT 450 den bästa täckningen över Sverige, följt av NMT 900.

På senare år har tre digitala GSM-nät (Group Speciale Mobile/Global System for Mobil Communication) byggts upp i Sverige av Telia Mobitel, Comviq och Europolitan. Eftersom näten byggs ut kontinuerligt ökar täck-

ningen hela tiden och allt fler abonnenter går över till GSM som också har bättre täckning i Europa och innehåller fler tjänster än NMT.

Sverige var 1995 främst bland alla världens länder vad gäller mobiltelefon-täthet.²⁴

ISDN

ISDN betyder "Integrated Services Digital Network" och bygger på en teknik som gör att hela nätet, inklusive lokalnätet, blir digitalt. På så sätt kan data-kommunikation ske utan modem. ISDN är ett flertjänstnät som gör det möjligt att få tillgång till olika tjänster som utnyttjar ljud, text, bild och data. Fram till årsskiftet 1995/96 hade ca 18 000 ISDN-abonnemang tecknats i Sverige. I andra länder, som Frankrike och Tyskland, har ISDN betydligt större spridning.

Datakommunikationsnät

Förutom de datakommunikationsmöjligheter som telenätet ger, finns det ännu inget globalt täckande nät för datakommunikation. I Sverige används dock det kretskopplade nätet Datex samt Datapak, ett datanät som utnyttjar kommunikationsprotokollet X25. Ingen av tjänsterna planeras att byggas ut.

3.5.4 Internet

Internet är ett globalt datornät med det gemensamma tekniska "språket" TCP/IP²⁵ som grund. Internet består av sammankopplade datanätverk och har miljontals användare²⁶ världen över. Med hjälp av Internet kan man skicka elektronisk post, delta i elektroniska möten och diskussionslistor,²⁷ söka information i ett visst ämne, se presentationssidor (World Wide Web), koppla upp sig mot databaser samt överföra ljud, bilder, filmer och texter.

Internet utvecklades ur det amerikanska ARPANET, ett nätprojekt som det amerikanska Försvarsdepartementet startade 1968 för att skapa möjligheter för datorer av olika typ att kommunicera. I mitten av 1980-talet började man kunna koppla ihop olika lokala nät över större geografiska avstånd. År 1983 blev de s.k. TCP/IP-protokollen anbefallna som standard av det amerikanska

²⁴ *IT världen runt*, Sveriges Tekniska Attachéer 1995.

²⁵ Transmission Control protocol/Internet Protocol, en samling kommunikationsprotokoll som utgör den minsta gemensamma nämnaren för datorer som kommunicerar i Internet.

²⁶ Se 3.3 om det uppskattade antalet Internet-användare.

²⁷ Se vidare 8.4.

Försvarsdepartementet samtidigt som nätet delades upp i en militär och en civil del. Den civila delen behöll namnet ARPANET och fick allt fler anslutna och övergick så småningom till att bli Internet.

År 1988 blev det svenska universitetsnätet SUNET (Swedish University Network) ett IP-nät och därmed fick Sverige en anknnytning till Internet.

Internet ägs inte av någon men koordineras av intresseföreningen Internet Society (ISOC). ISOC styrs av det beslutande organet Board of Trustees.

Onlinedatabaser har sedan flera år använt Internet och har liksom cd-rom-databaserna allt oftare ett användargränssnitt till World Wide Web. Trenden är att cd-rom-databaser och onlinedatabaser smälter ihop. Man kan installera program som levererar innehållet i en cd-rom-databas med klient-server-teknik. För att höja svarshastigheten flyttas då ofta cd-rom-innehållet till en hårddisk. Om man dessutom inför uppdateringar till dessa databaser över nätet, har gränsen till en onlinedatabas helt försvunnit. Istället arbetar man med "speglingar" av onlinedatabaser.

4 Kartläggning av IT-användningen i kultursverige

I utredningsuppdraget ingår att kartlägga kulturinstitutionernas IT-användning och planerade IT-projekt. En sådan kartläggning har inte tidigare gjorts i Sverige. För att få en så fullständig bild som möjligt av IT-användningen i kultursverige har vi valt att göra en bred genomgång som inte enbart omfattar kulturinstitutionerna utan även massmedier, organisationer, högskolor, föreningar samt myndigheter som finansierar och/eller administrerar kulturell verksamhet.

4.1 Kartläggningens syfte

För att kunna lägga ett förslag till en samlad strategi för kulturinstitutionernas IT-användning behöver vi veta hur långt digitaliseringen av institutionernas verksamhet har kommit och hur deras egna IT-strategier och IT-planer ser ut. För att kunna arbeta fram ett förslag till hur ett svenskt digitalt kulturnät kan byggas upp måste vi också veta hur långt digitaliseringen på kulturområdet, även utanför institutionssfären, har kommit. Vi vill förstås också ta del av de enskilda kulturproducenternas tankar och idéer om vad ett kulturnät bör innehålla och hur det skall fungera. I vårt direktiv har vi dessutom det uttalade uppdraget att kartlägga kulturinstitutionernas IT-användning och planerade projekt.

4.2 Kartläggningsmetoder

För att få en så omfattande kartläggning som möjligt valde vi att använda oss av flera olika fångstmetoder. Vi skapade en brevenkät som skickats till olika kulturinstitutioner. Uppgifter har också insamlats via personliga besök vid nyckelinstitutioner inom de olika kultursektorerna och genom besök hos kulturproducenter med intressanta och/eller strategiska sätt att använda sig av ny teknik. Vi har också deltagit/medverkat vid konferenser, seminarier och mässor som tagit upp frågor kring kultur och IT. Genom ett upprop till institutioner vid universitet och högskolor har vi försökt få kunskap om forskningsprojekt som kan vara intressanta för utredningen.

Vi deltar i ett forum inrättat av Kulturdepartementet och Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen). Genom det s.k. Kulturrundbordet har vi fått värdefulla synpunkter och intressanta ingångar till vårt arbete.

Dessutom anordnar Kulturnät Sverige fyra workshops under 1996. Syftet med workshoparna är att ta del av kulturproducenternas tankar och idéer kring IT-användning och ett kommande digitalt kulturnät. Workshoparna blir också en mötesplats för kulturproducenter som annars arbetar inom skilda områden och sällan eller aldrig träffas. Vår förhoppning är att dessa arrangerade möten kan ge nya impulser och resultera i idéer som kanske annars aldrig väckts.

Vi har slutligen "surfat" på Internet, eller kunskapsnavigerat som vi före-
drar att kalla vår informationsökning via World Wide Web.

4.2.1 Validitet och reliabilitet

Med validitet menas förmågan att mäta det som avses att mäta, det är med andra ord en kvalitetsaspekt. Utan att fördjupa sig i de teoretiska och operationella definitionerna kan vi slå fast begreppets fruktbara och centrala betydelse; går det att få vetskap om något så disparat som vitt skilda kulturinstitutioners datoranvändning?

En undersöknings tillförlitlighet analyseras ofta utifrån en annan kvalitetsaspekt, nämligen reliabiliteten, mätnoggrannheten. Många gånger kan snygga kvantitativa studier med hög reliabilitet göras samtidigt som man inte riktigt lyckas komma åt det man verkligen vill mäta; validiteten blir låg. Vi kan t.ex. lätt få reda på hur stor andel av olika institutioners katalogbestånd som digitaliserats, men säger det oss något om institutionens datormognad? För att få en både hög reliabilitet och validitet kan det vara idé att söka kombinera olika vetenskapliga anslag.

Valet mellan kvalitativa och kvantitativa metoder som källa till kunskap är på inget vis självklart. Här har uppdraget fått styra vårt val av metodologi. I denna undersökning har s.k. metodtrianglering nyttjats, dvs. flera olika metoder används simultant, ungefär som när navigatören till sjöss utnyttjar olika referenspunkter för att kunna avgöra sin position.

Då fångstmetoderna varit både olikartade till sin natur och till sitt omfång blir de metodologiska aspekterna med nödvändighet även de komplexa. När det gäller de kvantitativa metoderna finns klart angivna metodregler som innefattar begrepp som reliabilitet, representativitet, reproducerbarhet, kumulativitet osv. För ett kvalitativt anslag talar begrepp som förståelse, validitet, upptäckt, variation och kanske framför allt nyfikenhet; hur ser och tänker de olika institutionerna kring sin IT-användning?

Vi har valt att se de båda ansatserna som komplementära och ömsesidigt berikande. Å ena sidan eftersträvas kvantifierbar kunskap om IT-mognaden på våra kulturinstitutioner som ett underlag för beslut, evaluering, implementering och utvärdering. Å andra sidan tenderar denna slags kunskap att bli ytlig, snabbt föråldrad och alltför grov; varianserna försvinner. Detta har vi försökt motverka genom att via samtal och intervjuer söka förstå hur de olika aktörerna tänker, hur långt de kommit i sitt digitaliseringsarbete och framför allt; vilka önskemålen är inför framtiden?

4.2.2 Enkät

I januari 1996 sändes en enkät till 864 myndigheter, institutioner och organisationer, föreningar och företag inom kulturområdet, med frågor om deras IT-användning. Enkäten har skickats till samtliga remissinstanser för Kulturutredningens slutbetänkande, (SOU 1995:84) Kulturpolitikens inriktning. Dessutom har samtliga kommuners huvudbibliotek, alla länsbibliotek och de special- och forskningsbibliotek som allmänheten har tillgång till, fått enkäten. Även landsarkiven, de flesta institutionella medlemmar i Svenska museiföreningen, de större regionala teatrarna samt de större massmedieföretagen i Sverige har ombetts att svara på våra frågor.¹ För att möjliggöra ett så stort urval som det här är fråga om har metoden postal enkät valts. Denna form har även motiverats av den begränsade tidsram och det fåtal anställda som en ensamutredning har. Nackdelen med en postal enkät är att bortfallet blir förhållandevis högt. Det gäller även denna enkät. 531 av de tillfrågade 864 instanserna har svarat, vilket ger en svarsfrekvens på 61 %.

Enkäten innehåller inte fixa svarsalternativ utan öppna frågor med möjlighet att lämna relativt omfattande svar. Skälet härför är att vi önskar en djupare förståelse av hur långt datoriseringsarbetet kommit inom de olika kultursektorerna. Svaren har dels behandlats statistiskt, dels analyserats kvalitativt. Vid oklarheter har intervjuerna mättats, följdfrågor har ställts via telefonintervjuer, vid besök på institutionen i fråga eller i samband med att representanter deltagit i de workshops och rundabordsamtal som genomförts.

4.2.3 Urval och bortfall

Ambitionen har varit att söka fånga mångfalden verksamhetsinriktningar inom kulturområdet så att inte enbart de stora traditionstyngda institutionerna bereds tillfälle att komma med synpunkter på hur ett framtida svenskt kulturnät-

¹ Frågorna utgör bilaga 3.

verk kan och bör utformas. Därför har den redan omfattande listan med 400 remissinstanser för Kulturutredningens betänkande² utvidgats med samtliga kommuners huvudbibliotek – de s.k. folkbiblioteken liksom de forsknings- och specialbibliotek som är öppna för allmänheten, t.ex. högskolornas bibliotek. Ett antal stiftelser och myndigheter, högskolorna, landstingen och länsstyrelserna ingår även de i materialet. Skälet härför är att dessa institutioner har intressanta källserier som rimligtvis skall finnas med i ett tänkt framtida kulturnät. Arkiv, teatrar, musikorganisationer, tidningar och etermedieföretag samt sist men inte minst; ett stort antal intresseorganisationer och ideella föreningar har även de blivit tillfrågade.

Denna strategi, att famna så många aktörer i kultursverige som möjligt, har fått positiva konsekvenser när det gäller att vidga vårt vetande, men det har onekligen också medfört ett stort bortfall. Många av de mindre organisationerna har inte svarat på vår enkät; en del har skickat en kort kommentar om att de på grund av tidsbrist och liten personal inte har haft möjlighet att besvara enkäten. I några fall har vi då tagit personlig kontakt med organisationen. En del av det statistiska bortfallet har sålunda kompletterats genom kvalitativ kunskapsinhämtning.

Bortfallet är tämligen ojämnt fördelat mellan institutionerna. Det finns en tydlig tendens som innebär att arkiv, bibliotek och museer generellt har en högre svarsprocent än vad intresseföreningar har. Det finns dock stora skillnader inom gruppen bibliotek. Största svarsprocenten uppvisar läns- resp. folkbiblioteken med sina 64 resp. 65 %, att jämföras med forskningsbibliotekens 44 %.

Forskningsbiblioteken omfattar både högskolebibliotek och ämnesbibliotek av olika slag, en del av dem mycket små. Det är framför allt dessa små ämnesbibliotek som inte har svarat. Utöver högskolebibliotekens svar återkommer även information om högskolorna under rubriken ”övriga”, där högskolorna återfinns. Principen har varit att utgå från den svarandes institutionens hemmahörighet. I ett fåtal fall har såväl högskolebiblioteket som högskolan i sig svarat. Dessa svar har behandlats var för sig då de informerar om olika delar av verksamheten. Samma förhållande gäller även Riksantikvarieämbetet som behandlats som myndighet och Statens historiska museum som återfinns under museer. Dessa har givit separata svar med egna tankar om ett framtida kulturnät.

Kvaliteten på svaren varierar. Vissa enkäter innehåller många sidor utförliga svar och statistiska redovisningar, ofta bifogas IT-planer etc. Andra bifogar material som producerats för andra syften men som bedömts vara relevant för utredningen. Åter andra svarar, men så knapphändigt att svaren ger mycket dålig fångst.

---

² Se 3.2.1.

Ett fåtal har svarat att de inte har några svar att komma med, t.ex. att de inte är digitaliserade över huvudet taget. Detta har betraktats som ett svar då det ju i sig är en värdefull information. Däremot har de svar som innebär att man inte bedömt sin verksamhet som relevant för ett Kulturnät redovisats som bortfall i tabell 1 och i den redovisning som följer i kapitlen 5 och 6. Vi har inte haft möjlighet att själva bilda oss en uppfattning om riktigheten i detta ställningstagande. När t.ex. Jämo inte anser sig ha någon information av relevans ställer vi oss något frågande. Sannolikt finns värdefulla källserier och dokument om kvinnors arbetsvillkor som kan vara av värde för användarna.

Tabell 1. Svarsfördelning och bortfall inom de olika kulturområdena. Absoluta tal och procent.

	Svar		Bortfall		Total	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Arkiv	15	88	2	12	17	100
Folkbibliotek	187	65	101	35	288	100
Länsbibliotek	16	64	9	36	25	100
Forskningsbibl.	33	44	42	56	75	100
Summa	236	61	152	39	388	100
Museer	90	78	25	22	115	100
Musik	21	66	11	34	32	100
Teater	23	82	5	18	28	100
Media	9	17	44	83	53	100
Summa	53	47	60	53	113	100
Mynd/Stiftelser	40	75	13	25	53	100
Intresseorg.	63	49,6	64	50,4	127	100
Landsting	15	65	8	35	23	100
Högskolor	11	79	3	21	14	100
Övriga	8	57	6	43	14	100
Summa	34	67	17	33	51	100
Total	531	61	334	39	864	100

4.2.4 Intervjuer och möten

I enkäten framhöll vi att vi gärna också besöker de kulturproducenter som har intressant IT-användning att demonstrera. Genom inbjudningar, media, konferenser och samtal med verksamma inom kulturområdet har vi identifierat en rad intressanta kulturinstitutioner, -myndigheter och -producenter. Besöken har sålunda tillkommit såväl på utredningens initiativ som genom inbjudningar till besök. Vi har dels mött representanter för sektorsansvariga myn-

digheter på kulturområdet, dels intresserat oss för olika kulturyttringar där IT används på ett strategiskt eller annorlunda sätt.³

Vi har också vid några tillfällen besökt Kulturnät Danmarks⁴ sekretariat. I samband med dessa besök har handanteckningar gjorts. Dessa har sedan renskrivits och utgör grund för de beskrivningar som följer. Många möten har även givit oss relativt stora mängder dokument, t.ex. IT-planer, digitaliseringsprinciper (auktoritetsformat) samt exempel av skilda slag.

4.2.5 Upprop

I ett upprop till institutioner vid Sveriges universitet och högskolor har vi efterlyst information om forskning som vi bör känna till eller kan ha nytta av. Uppropet har sänts till sådana institutioner som vi bedömer kan ha intressanta forskningsprojekt som direkt eller indirekt berör IT och kulturområdet. Tyvärr har vi dock fått mycket litet gensvar på vår förfrågan.

4.2.6 Rundabordssamtal

Kulturnät Sverige deltar i "Kultur-rundabordet", en informell samarbetsgrupp initierad av Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling och Kulturdepartementet. Samarbetsgruppen inrättades hösten 1995 och består av representanter för sektorsmyndigheter på kulturområdet, tjänstemän och kommittéanställda vid Kultur-, Utbildnings- och Inrikesdepartementet, representanter för stiftelser som beviljar stöd åt kulturprojekt samt några fria kulturarbetare.

Syftet med rundabordssamtalen är att utbyta erfarenheter av IT-användning mellan kultursektorerna och att försöka skapa gemensamma standarder för hur information skall digitaliseras. Kultur-rundabordet har visat stort intresse för utredningen och vi har vid de skilda mötena erbjudits möjlighet att avrapportera arbetets skilda faser. Innan delbetänkandet slutredigerats har rundabordets deltagare fungerat som "remissinstans" vid sidan av den sedvanliga interna delningen.

4.2.7 Workshops

För att ge möjlighet åt många verksamma inom kultursektorn att lämna synpunkter på vårt uppdrag anordnar Kulturnät Sverige också fyra workshops

³ Se bilaga 4 för en förteckning över möten och konferenser.

⁴ Se 7.3.

under 1996. Det övergripande syftet med dessa workshops är att påskynda och underlätta utvecklandet av ett digitalt kulturnät. Detta arbete ska ses som en del i infrastrukturen för forskning och utbildning. Den geografiska spridningen, liksom generations- och genderaspekterna på användningen av ett digitalt kulturnät är också centrala.

Vi har valt att kalla mötena just workshops för att understryka inriktningen på gemensam diskussion och vikten av att deltagarna är aktiva och väl förberedda. Vi har särskilt vinnlagt oss om att även inbjuda representanter för kulturverksamheter som inte mottagit vår enkät. Det gäller framför allt fria kulturutövare som inte tillhör någon kulturinstitution.

En ansvarig person förbereder varje workshop, skickar ut arbetsmaterial till deltagarna i god tid, dokumenterar det som sägs under dagen och sammanställer sedan en rapport som tillställs deltagarna och Kulturnät Sverige. Rapporten bildar ett viktigt underlag för våra betänkanden.

Tre workshops finansieras av Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling medan utredningen arrangerar en workshop med egna medel. Samtliga workshoppar äger rum i Rotundan på regeringskansliet Rosenbad i Stockholm.

Workshop 1; Ett digitalt kulturnät om infrastruktur för forskning, utbildning och kulturanvändning

Vår första workshop den 15 april 1996 hade som syfte att belysa hur kulturinstitutionernas innehåll och verksamheter kan göras tillgängliga med hjälp av IT. Under dagen diskuterades:

- en gemensam strategi för arkiv, bibliotek och museer,
- möjligheterna för och med ett svenskt digitalt kulturnät,
- allmänhetens olika behov och hur ett kulturnät kan göras tillgängligt för alla,
- ekonomiska och juridiska förutsättningar för ett kulturnät.⁵

Workshop 2; Digitala mötesplatser samt museet som ett distribuerat kunskapscentrum

Den andra workshopen ägde rum den 29 maj 1996 och rymde tre teman:

- digitala mötesplatser och hur ett kulturnät kan bli en sådan mötesplats,
- museerna som digitala kunskapskällor,
- IT som ett verktyg för demokratin.⁶

⁵ Ett utförligare program återfinns som bilaga 5.

⁶ Ett utförligare program återfinns som bilaga 6.

Workshop 3; Ett kulturnäts möjligheter och begränsningar

Den tredje workshopen hölls den 5 juni 1996 och var ett kulturkritiskt samtal kring det digitaliserade samhällets risker och möjligheter, med tonvikt på kulturområdet. Under dagen diskuterades:

- för- och nackdelar med IT-användning inom kulturområdet (med särskilda anföranden om kvinnors, invandrares och funktionshindrades villkor),
- hur förhindras att befolkningen delas upp i ett informationsteknologiskt A- och B-lag?
- vilka skall få delta och vad skall ett kulturnät innehålla?⁷

Workshop 4; Ett förslag till utformning av ett digitalt kulturnät

Den fjärde workshopen äger rum hösten 1996. Syftet är att presentera, diskutera och kritisera ett konkret förslag till hur ett digitalt kulturnät kan utformas. Workshopen föregås av en undersökning av tekniska förutsättningar och begränsningar.

4.2.8 Konferenser och seminarier

Vi har inbjudits att delta i en rad konferenser, seminarier och mässor under 1996. De arrangemang som vi bedömt som intressanta för utredningen har vi försökt att delta i. Sådana möten brukar resultera i såväl nya kunskaper som kontakter samtidigt som de ger möjlighet att sprida information om utredningens arbete. En lista över de arrangemang som vi medverkat vid återfinns som bilaga 4.

4.2.9 Digitala mötesplatser

Utredningen har vinnlagt sig om att arbeta utåtriktat och i nära kontakt med landets kulturinstitutioner. För att underlätta detta har en elektronisk discussionslista upprättats där intresserade kan anmäla sig för att föra en dialog med andra intresserade av IT och kultur samt med utredningen. De som nyttjat denna möjlighet har lämnat synpunkter på allt från finansieringsmöjligheter till sekretessproblematik.

Utredningens egen hemsida innehåller utöver direktiven även en presentation av vårt arbete och oss själva samt program och dokumentation kring våra workshops. Vi har även utarbetat en text med kulturlänkar ut i världen, ett

slags kulturens skyltfönster på Internet.⁸ Vårt delbetänkande kommer också att publiceras på våra hemsidor som återfinns under Kulturdepartementet på Information Rosenbad.⁹

---

⁸ Denna text återfinns som bilaga 2.

⁹ Adressen är <http://www.sb.gov.se>

5 Resultat; Vad är digitaliserat i dag?

Det pågår digitalisering av samlingar och planering av olika IT-projekt på snart sagt varje museum och varje bibliotek runtom i landet.

Det framgår av svaren på den enkät som Kulturnät Sverige skickat ut till 864 myndigheter, institutioner och organisationer på kulturområdet, med frågor om deras IT-användning.

531 av de tillfrågade har svarat på vår enkät.¹ Vi har i ett första steg delat in dem i sju grupper. Dessa är arkiv, bibliotek, museer, musik, teatrar och medier, myndigheter² och stiftelser, intresseorganisationer och ideella föreningar samt övriga. Anledningen till att vi valt att dela upp dem på detta sätt är att vi utgått från de tänkta användarnas, dvs. allmänhetens, behov i ett framtida Kulturnät Sverige. Vi har därför inte skilt mellan verksamheter med olika huvudmän eller mellan verksamheter i offentlig, privat och stiftelsestyrd regi inom de olika grupperna.

Därefter har vi sammanställt svaren i statistisk form vad gäller arkiv, bibliotek, museer, musik och teatrar, vilket berör 385 av de inkomna svaren. Övriga svar sammanställs i löpande text. Skälet härför är att dessa andra grupper är alltför heterogena för att en statistisk analys skall vara meningsfull. Däremot har enkätsvaren i dessa grupper analyserats kvalitativt.

Enkäten sändes ut under vecka 3 och enkätsvaren inkom under perioden januari–maj 1996. Några enstaka svar har också lämnats under juni månad, men dessa har inte tagits med i sammanställningen. Den relativt långa svarsperioden bör beaktas, inte minst vid genomgången av pågående projekt. Vi vill också understryka att sammanställningen bygger på de svarandes egna uppgifter. Vi har således inte kunnat kontrollera riktigheten i de enskilda ut-sagorna. Däremot har vi genom kompletterande samtal,³ våra workshops⁴ och de s.k. rundabordsamtalen⁵ ventilerat våra resultat. Denna process har varit av vital betydelse för den slutgiltiga bedömningen av de olika institutionernas IT-användning.

---

1 Se svarsfördelning i tabell 1, avsnitt 4.2.3.

2 Vissa sektorsmyndigheter redovisas dock under resp. grupp, Rikarkivet under rubriken arkiv och Kungliga biblioteket bland forskningsbiblioteken.

3 Se 4.2.4.

4 Se 4.2.7.

5 Se 4.2.6.

Några definitioner

I vår redovisning av enkätsvaren skiljer vi mellan datorisering och digitalisering. Med *datorisering* avser vi att datorer används i verksamheten. *Digitalisering* innebär att föremål, dokument, böcker etc. registreras digitalt, alltså med hjälp av datorer (till skillnad från analog registrering med t.ex. kortkatalog).

Digitaliseringsarbetet kan ses som en process i tre faser. Den första fasen består av grundläggande registrering av förteckningar, register och kataloger. Den andra fasen innebär att registreringen fördjupas genom utförligare beskrivningar av de ingående posterna. Under den tredje fasen registreras enskilda katalogposter på ett mer eller mindre sofistikerat sätt. Detta kan ske genom avancerade digitala bilder som går att vrida så att t.ex. ett museiföremål kan ses ur olika vinklar eller helt enkelt genom att en dokumenttext scannas in och därigenom blir digitalt tillgänglig.

De flesta institutioner befinner sig för närvarande i den första fasen. Digitaliseringen sker för såväl externt som internt bruk. Det är dock svårt att i dag bedöma vad som i framtiden kan komma allmänheten till nytta. Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesregister skapades t.ex. ursprungligen för internt bruk, men används nu också av allmänheten.

Vi skiljer mellan extern och *intern tillgång* till Internet, e-post och cd-rom vid institutionerna. Med intern avser vi att enbart personalen har tillgång till dessa elektroniska tjänster, medan *extern tillgång* också omfattar allmänheten. När det gäller *e-post* betyder dock intern tillgång att det finns ett e-postsystem som enbart fungerar inom verksamheten medan extern e-post avser e-post via Internet. Detta medför också att summan av institutionernas tillgång till Internet, e-post och cd-rom i flera tabeller överstiger 100 % eftersom flera institutioner har såväl extern som intern tillgång till den nya tekniken.

Vi har efterfrågat *IT-planer/strategier* och har fått in ett stort antal, bestående av alltifrån enstaka meningar till mångsidiga dokument med utförliga beskrivningar. Några har sänt oss ADB-planer och många har uppgett att de har en IT-strategi eller -plan utan att skicka med den. Vi har valt att registrera alla dessa som innehavare av IT-plan/-strategi. De som svarat mycket kort, t.ex. att deras IT-plan är att nyttja datorer för att effektivisera verksamheten, betraktas däremot inte som innehavare av IT-planer.

IT-planerna/-strategierna berörs i viss utsträckning i vårt delbetänkande men utgör framför allt ett viktigt underlag för vårt fortsatta arbete eftersom vi i slutbetänkandet avser att lägga förslag till en samlad IT-strategi för kulturinstitutionerna. Övriga synpunkter i enkätsvaren på hur ett framtida Kulturnät Sverige bör fungera återkommer vi också till i vårt slutbetänkande.

De *eigenbedömda IT-kunskaperna* avser en skattning av personalens kunskaper om informationsteknik. Vi efterfrågar alltså ett grovt mått på den generella kunskapsnivån vad gäller IT inom varje organisation. Dessa har på en skala från ett till tio – där ett avser ingen kunskap alls och tio anger mycket

stor kunskap om informationsteknik – fått göra sin egen bedömning. Som väntat finns det enskilda institutioner som har kommit mycket långt i sin datoranvändning medan andra inte ens har tillgång till datorer. En del institutioner har valt att ange olika värden för olika avdelningar eller grupper av anställda eller en varians. Vi är väl medvetna om att en skattning egentligen inte låter sig göras, men det finns ändå ett värde i att få resp. institutions egen bedömning av sina IT-kunskaper.

5.1 Arkiv

Det finns uppskattningsvis omkring 200 000 arkiv i Sverige som förvaras hos olika arkivinstitutioner,⁶ bibliotek och museer, men också på företag och arbetsplatser liksom hos större och mindre organisationer.

Då syftet med denna kartläggning är att utreda kulturinstitutionernas IT-användning har vi i vårt urval av institutioner endast vänt oss till landsarkiven samt Riksarkivet och de största stadsarkiven. Därutöver har specialarkiv med material som bör intressera en bred publik, såsom Arkivet för ljud och bild, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Tjänstemannarörelsens arkiv och museum, tillfrågats.

15 av 17 tillfrågade arkivinstitutioner, 88 %, har svarat på vår enkät.

Alla de svarande har datoriserat sin verksamhet och nästan alla håller på att digitalisera delar av sina samlingar.

5.1.1 Tillgång till digitalt material

Riksarkivet och landsarkiven fungerar i många avseenden som en enhet, Arkivverket. Arkivverkets informationssystem, ARKIS, innehåller information om vilka arkiv som förvaras inom Arkivverket samt arkivförteckningar.

Årligen sammansställs också den Nationella Arkivdatabasen, NAD,⁷ med sökingångar till för närvarande 150 000 arkiv som förvaras hos olika arkivinstitutioner, bibliotek och museer.

14 av de 15 arkivinstitutioner som har svarat på vår enkät har digitaliserade arkivförteckningar. De flesta har också digitaliserat egna register över bouppteckningar, tidskrifter, ritningar och kartor m.m.

Fortfarande mikrofilmats många dokument vid Riksarkivet. Det är ett enkelt sätt att skaffa säkerhetskopior och att bevara ömtåliga dokument för eftervärlden. I ett senare skede kan de filmade texterna scannas in i datorsyste-

⁶ Med arkivinstitutioner avser vi institutioner som i första hand förvarar, vårdar och katalogiserar arkiv.

⁷ Se 7.1.1.

men. Mikrofilmingsprojekt pågår på flera håll i Sverige och kommer att fortsätta ett bra tag till. Alla kyrkböcker t.o.m. år 1991 (då skatteförvaltningen övertog folkbokföringen) ska t.ex. mikrofilmis.

Lands- och stadsarkiv har digitaliserat lokalt arkivmaterial. Stadsarkivet i Malmö håller på att digitalisera personregister till kyrkoarkivens ministeralböcker (födelse-, vigsel- och dödböcker) i Malmö 1690–1900. Landsarkivet i Härnösand har register för bilregisterkort t.o.m. 1974 (för Norrbottens, Västerbottens, Västernorrlands samt Gävleborgs län).

Det finns stora mängder digitaliserat material på arkivinstitutionerna. Arbetarrörelsens arkiv har t.ex. ca 6 000 arkiv och samlingar redovisade i ett beståndsregister. Svenska emigrantinstitutets arkiv har ett tiotal personhistoriska databaser, som i dag nås på institutet men som planeras att ges ut på cd-rom-skiva.

På Riksarkivet finns en stor digitaliserad informationsmängd i form av ADB-upptagningar från olika myndigheter. Det rör sig om register och databaser från bl.a. Statistiska centralbyrån, Riksskatteverket och universiteten. För närvarande förvarar Riksarkivet nära 12 000 magnetband och nästan 1 000 3480-kassetter (som var och en rymmer 2–3 magnetband). Delar av informationen är på sikt möjlig att tillhandahålla för allmänheten (t.ex. via Internet) med beaktande av datalagens och sekretesslagens regler, skriver Riksarkivet i sitt enkätsvar.

Vad arkiven innehåller kan allmänheten få en bild av via den Nationella Arkivdatabasen, NAD, som också ges ut på cd-rom-skiva. Flera arkivinstitutioner har också bibliotekskataloger som finns tillgängliga via LIBRIS,⁸ t.ex. Riksarkivet och Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek. Arkivet för ljud och bild har kataloger över fonogram, filmer och videogram inlagda i LIBRIS.

Arkivinstitutionerna har ofta besöksterminaler där allmänheten på plats kan söka efter information. Vissa arkiv har dock inte bestämt sig för i vilken utsträckning man skall tillhandahålla information utan ”mänsklig” handledning. Arbetarrörelsens arkiv t.ex. anser att det är viktigt att kunna diskutera med låntagarna på forskarexpeditionen.

5.1.2 Användning av ny teknik

Alla arkivinstitutioner som har svarat på vår enkät har datoriserat sin verksamhet, men det är bara några få som använder sig av t.ex. Internet och e-post. Detta kan delvis förklaras av att Arkivverket planerar att knyta samman alla statliga arkivinstitutioner i ett nationellt arkivnät under 1996. De statliga arkivinstitutionerna kommer då att få en fast Internet-uppkoppling via en gemensam server hos Riksarkivet.

9 av 15 arkivinstitutioner uppger att de har tillgång till externa databaser via nät eller cd-rom, och en majoritet ger också allmänheten möjlighet att söka i t.ex. NAD och LIBRIS.

Riksarkivet skriver i sitt enkätsvar: "Liksom museerna skulle Arkiverket kunna sammanställa digitaliserade 'utställningar' i form av hemsidor eller på cd-rom, där arkivens innehåll presenteras som multimedietillämpningar (ljud, bild och text) utifrån olika användargrupperns önskemål. Hittills har vi bara sammanställt mindre applikationer i samband med utställningar i Riksarkivet."

Tabell 2. Arkivens tillgång till Internet, e-post och cd-rom.

Tillgång till:	Internt		Externt		Planeras		Nej		Vet ej		Antal	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Internet	2	13			8	53	4	27	1	7	15	100
E-post	3	20	1	6	4	27	4	27	3	20	15	100
Cd-rom	6	40	4	27	3	20	4	27	2	13	15	100

Tabell 3. Arkiv som har egen hemsida.

	Ja		Nej		Planeras		Vet ej		Antal	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Hemsida	2	13	4	27	5	33	4	27	15	100

5.1.3 IT-strategier och egenbedömda IT-kunskaper

Flertalet arkiv har ingen egen IT-plan utan hänvisar till den centrala myndigheten, Riksarkivet, som under våren har formulerat en gemensam IT-strategi för Arkiverket, kallad "Strategier och vägval".

Landsarkivet i Uppsala hänvisar till Riksarkivets IT-plan, men skriver att man som komplement kommer att utarbeta en särskild ADB-handbok som är anpassad för den egna IT-verksamheten.

Stadsarkivet i Göteborg skriver att de inte har någon IT-plan utan ägnar sig åt "ad hoc-lösningar".

Arkivinstitutionerna bedömer själva att deras IT-kunskaper ligger på i snitt 4,8 på en skala från 1 till 10. Riksarkivet skriver: "Arkivbildningen hos myndigheter och enskilda sker i ökande utsträckning i digital form. Sammantaget gör detta att en arkivarie i dag måste ha god kännedom om IT – dess möjligheter, begränsningar och krav."

5.2 Bibliotek

236 av 388 tillfrågade bibliotek, 61 %, har svarat på vår enkät. Vi har tagit fram statistik över tre olika grupper; folkbibliotek, länsbibliotek och forskningsbibliotek.

Den största gruppen är naturligtvis folkbiblioteken, där 187 av 288 kommunala huvudbibliotek, 65 %, har svarat på enkäten. Ett folkbibliotek har dock svarat att de inte har tid att svara på vår enkät.

16 av samtliga 25 länsbibliotek, 64 %, har svarat. Länsbiblioteken betjänar kommunbiblioteken och står för kompletterande medieförsörjning, rådgivning och utbildning. Ungefär hälften av landets länsbibliotek har landstinget som huvudman.

Flertalet länsbibliotek är samlokaliserade med det kommunala huvudbiblioteket i länets residensstad. Relationerna till värdkommunens bibliotek regleras i avtal, vilka kan variera betydligt från län till län. Ett av de länsbibliotek som har svarat på vår enkät har direkt hänvisat vidare till det kommunala huvudbiblioteket och dess enkätsvar.

Forskningsbibliotek omfattar forsknings-, special- och högskolebibliotek. 33 av 75 tillfrågade forskningsbibliotek, 44 %, har svarat enkäten. Fyra av dem har dock inte lämnat fullständiga svar utan hänvisat till andra huvudbibliotek. Majoriteten av de forskningsbibliotek som har svarat på vår enkät är universitets- eller högskolebibliotek. De övriga är i stor utsträckning specialbibliotek hos statliga myndigheter.

5.2.1 Tillgång till digitalt material

Folkbibliotek

Drygt 90 % av folkbiblioteken som har svarat på vår enkät har datoriserat sin verksamhet nästan lika många har digitaliserat mediebeståndet. Böcker och skrifter finns samlade i biblioteksdatasystem av typen BTJ 2000, BIBS Public eller Libra. Majoriteten av folkbiblioteken ger också allmänheten möjlighet att söka i dessa kataloger.

Vi skickade ut enkäten till huvudbiblioteket i varje kommun, och flera påpekar i enkätsvaren att de också har tillgång till filialernas, skolbibliotekens och t.ex. den lokala vårdcentralens bokkataloger. Filial- och skolbibliotek är dock inte datoriserade i lika stor utsträckning som huvudbiblioteken.

Det är fortfarande få bibliotekskataloger som är tillgängliga för extern sökning. Bland de folkbibliotek som har lagt ut sina kataloger på Internet kan nämnas stadsbiblioteket i Malmö,⁹ Norrköping¹⁰ och Linköping.¹¹

Majoriteten av folkbiblioteken som har svarat på vår enkät skriver dock att allmänheten skulle ha nytta av att kunna nå bibliotekskataloger externt.

Folkbibliotekens kataloger går i vissa fall att nå inom de kommunala data-nätverken, och bibliotek som använder samma biblioteksdatasystem kan söka i varandras bestånd. Flera bibliotek uppger också i enkätsvaren att de kommer att lägga ut sina kataloger på Internet inom en snar framtid, bl.a. folkbiblioteken i Umeå, Örebro, Solna, Stockholm, Kalmar, Hedemora, Mölndal och Kungsbacka.

Knappt hälften av folkbiblioteken uppger att de har tillgång till olika databaser, t.ex. LIBRIS, Infotorg och Artikel-sök, online eller via cd-rom. Dessa databaser är i vissa fall direkt tillgängliga för allmänheten, men eftersom de ofta är avgiftsbelagda används de främst av bibliotekspersonalen för att söka information. Ett antal folkbibliotek har delat upp det så att bibliotekspersonalen söker i informationsdatabaserna medan allmänheten får tillgång till cd-rom-skivor av typen Svenska kungar och drottningar, Nordisk familjebok och Cinemania (filmlexikon).

Värmdö kommunbibliotek är det första bibliotek i Sverige som lånar ut cd-rom-skivor till allmänheten, men naturligtvis skivor som är frisläppta för ut-lån.

Flera folkbibliotek har lagt upp egna register och databaser över litteratur med lokalanknytning. I Umeå har läns- och stadsbiblioteket byggt upp en lokal databas för litteratur i Västerbotten. Databasen Bothnica finns också utgi-ven på cd-rom-skiva och innehåller även motsvarande material från Norrbotten. Liknande databaser med lokalanknytning finns t.ex. på:

- Bengtsfors bibliotek som har ett emigrantregister som täcker större delen av Dalsland,
- Karlsborgs kommunbibliotek som har förteckningar över Västgötalitteratur,
- Borås bibliotek som har databaser för Dalslandslitteratur och speciallitteratur inom området bibliotekshistoria vid Biblioteksmuseet i Borås,
- Biblioteket i Lessebo kommun som har litteratur om glasindustri, glas-konst samt lokalhistoria angående järn- och pappersbruk,
- Biblioteket i Ystad som har ett lokalt bestånd över litteratur om Ystad samt en specialsamling, den s.k. Andréns-samlingen som innehåller litteratur av och om bl.a. Oscar Wilde och Lawrence of Arabia,

⁹ Adressen är <http://www.msb.malmo.se>

¹⁰ Adressen är <http://www.nsb.norrkoping.se>

¹¹ Adressen är <http://www.linkoping.se/bibliotek/>

- Åtvidabergs kommunbibliotek som har en historisk databas med sockenstatistik från Östergötland och kyrkböcker från Linköpings och Åtvids församlingar,
- Tidaholms bibliotek som har beståndsregister över Logen Vulcans bibliotek, ett nära nog intakt IOGT-bibliotek från perioden 1900–1940,
- Österåkers bibliotek som har en särskild databas kallad Ros som innehåller litteratur om Österåkers och Vaxholms kommuner,
- Biblioteket i Sundbyberg som håller på att bygga upp flera lokala databaser; Sundbybergslitteratur, tidskrifts-, författar- samt en poesidatabas.

Många folkbibliotek uppger också att de har konst-, foto- och föremålsregister. Folkbiblioteken administrerar nämligen ofta register över kommunala konstsamlingar och lokala museers samlingar.

Högskolan i Jönköping har lagt ut en lista över Specialsamlingar på svenska folkbibliotek på sin hemsida.¹² Listan är sammanställd av Sveriges allmänna biblioteksförnings kommitté för referens- och informationsarbete.

Tabell 4. Digitaliserade kataloger vid folkbibliotek.

	abs.	%
Bibliotekskatalog	167	89
Tidskriftsregister	8	4
Inventarieförteckning	9	5
Egna dataregister	13	7
Konstregister	22	12
Fotoregister	8	4
Föremålsregister	2	1
Övrigt	8	4
Antal folkbibliotek	187	n=187

Länsbibliotek

Länsbiblioteken har integrerat sina bokbestånd i de kommunala huvudbibliotekens kataloger, av typen BTJ 2000, Libra eller Bibs. Det är därför enkelt för allmänheten att nå länsbibliotekens samlingar via kommunbiblioteken.

12 av 16 länsbibliotek uppger att de har en digitaliserad bokkatalog. De övriga fyra hänvisar till stadsbibliotekens kataloger.

En fjärdedel av länsbiblioteken har egna tidskriftsregister. Länsbiblioteket i Värmland har t.ex. en länsövergripande tidskriftsförteckning i databasform.

Drygt en tredjedel av länsbiblioteken har byggt upp egna digitaliserade register. Bibliotek Västmanland har i samarbete med stadsbiblioteket skapat en

länsbibliografi som ligger i ett internt dataprogram, men det finns tankar på att lägga ut länsbibliografin på Internet. Gotlands länsbibliotek har en av landets största lokalthistoriska samlingar, Gotlandicabeståndet, som innehåller ca 20 000 katalogposter. Eskilstuna stads- och länsbibliotek har ett speciellt deckarbibliotek som än så länge bara går att nå via Bibliotekstjänsts bibliografiska databas BURK.¹³ På länsbibliotek Älvsborg finns Västgötasamlingen och Dalslandssamlingen som går att nå i bibliotekdatasystemet Public. Där registreras också byggnadsvårdslitteratur.

Länsbiblioteken betonar i enkätsvaren att allmänheten skulle ha nytta och glädje av att få tillgång till dessa specialregister.

Länsbiblioteken har i stor utsträckning tillgång till databaser online eller via cd-rom-skivor. 11 av 16 länsbibliotek uppger i enkätsvaren att de har tillgång till databaser. Bibliotek Dalarna t.ex. har tillgång till 17 externa databaser för litteratursökning.

Tabell 5. Digitaliserade kataloger hos länsbibliotek.

	abs.	%
Bibliotekskatalog	12	75
Tidskriftsregister	4	25
Egna dataregister	6	37,5
Inventarieförteckning	1	6
Antal länsbibliotek	16	n=16

Forskningsbibliotek

Majoriteten av de forskningsbibliotek som har svarat på vår enkät har datoriserat sin verksamhet och 85 % har digitaliserat bibliotekskatalogen.

Det kan handla om stora mängder material; Kungliga biblioteket i Stockholm har t.ex. 50 olika register. Det största är ett periodikasystem för svenskt tryck, ett tidningsfilmsregister och ett index över bibliotekets okatalogiserade samlingar (som är under uppbyggnad). Kungliga biblioteket svarar dessutom för drift och utveckling av forskningsbibliotekens gemensamma bibliotekssystem LIBRIS.¹⁴

Forskningsbiblioteken använder olika typer av katalogregister, men många forskningsbibliotek registrerar kontinuerligt sitt bokbestånd i LIBRIS, t.ex. flera av universitetsbiblioteken, Svenska barnboksinstitutet och Statens musikbibliotek.

¹³ Bibliotekstjänsts universella register för katalogdata. Se också 7.1.2.

¹⁴ Se 7.1.2.

Flera forskningsbibliotek har specialiserat sig på viss litteratur, t.ex. biblioteket hos Statens invandrarverk som har litteratur inom migrationsområdet och Svenska barnboksinstitutet som bl.a. har facklitteratur om barn- och ungdomslitteratur.

Nio forskningsbibliotek uppger i enkätsvaren att de har byggt upp egna specialregister. Biblioteket hos Skogsindustrins Tekniska Forskningsinstitut (STFI) har varit med och byggt upp en databas med referenser till litteratur av intresse för pappers- och massaindustrin samt för forskare.¹⁵ Göteborgs universitetsbibliotek utarbetar en särskild databas för de Kvinnohistoriska samlingarna (Kvinnsam).¹⁶ Uppsala universitetsbibliotek har ett brevregister som snart kommer att finnas tillgängligt via Riksarkivets datasystem.

Allmänheten kan i stor utsträckning nå forskningsbibliotekens kataloger på Internet, antingen via LIBRIS¹⁷ eller via institutionernas egna hemsidor. 11 av 33 forskningsbibliotek uppger i enkätsvaren att deras kataloger finns tillgängliga via institutionernas hemsidor. Det är t.ex. universitetsbiblioteken i Lund,¹⁸ Stockholm¹⁹ och Uppsala,²⁰ Kungliga Tekniska Högskolans bibliotek,²¹ Arbetslivsbiblioteket²² på Arbetslivsinstitutet och Statens psykologisk-pedagogiska bibliotek²³.

Flera forskningsbibliotek uppger i enkätsvaren att de vill lägga ut sina bokkataloger på Internet, bl.a. Nordiska Afrikainstitutet och Högskolebiblioteket i Halmstad.

Talboks- och punktskriftsbibliotekets (TPB) katalog finns tillgänglig på flera sätt. TPB:s katalogposter finns med i Bibliotekstjänsts databas BURK och på Bibliotekstjänsts två cd-rom-kataloger. TPB:s katalog går också att nå online via databasvärden InfoTorg.

Pressarkivet vid Uppsala universitetsbibliotek är bekymrat över den dåliga tillgängligheten till svenskt dagspressmaterial. "Fortfarande är det så att mikrofilmer utan sökverktyg är det dominerande sättet att söka artiklar ur svenska dagstidningar." Pressarkivet ser helst att allmänheten får möjlighet att söka ämnessorterat material ur ett stort antal tidningar samtidigt, via fulltext- eller referensdatabas.

Biblioteket på Högskolan i Dalarna är ett av flera som efterlyser en nationell diskussion kring högskolebibliotekens tillgänglighet, för "principiellt är högskolebiblioteken enligt högskolelagen primärt till för de studerande, forskare och övrig personal (främst lärare) vid resp. högskolemyndighet".

15 Adressen är <http://www.bib.slu.se/>

16 Adressen är <http://www.ub.gu.se/ub-doc/kvinn.html>

17 Adressen är <http://www.libris.kb.se>

18 Adressen är <http://www.ub2.lu.se/>

19 Adressen är <http://www.sub.su.se/>

20 Adressen är <http://www.ub.uu.se/>

21 Adressen är <http://www.lib.kth.se>

22 Adressen är <http://www.niwl.se>

23 Adressen är <http://www.sppb.se>

Tabell 6. Digitaliserade kataloger vid forskningsbibliotek.

	abs.	%
Bibliotekskatalog	28	85
Tidskriftsregister	7	21
Egna dataregister	9	27
Inventarieförteckning	3	9
Arkiv	2	6
Övrigt	5	15
Antal forskningsbibliotek	33	n=33

5.2.2 Användning av ny teknik

Folkbibliotek

Folkbiblioteken kan delas in i tre nästan lika stora grupper; en som har Internet, e-post och hemsida, en som inte har det och en som planerar att skaffa den nya tekniken. Denna variation kan bero på att folkbiblioteken nyligen har börjat använda sig av ny teknik. Vissa bibliotek har därför kommit längre än andra i den processen. Det innebär också att bilden av IT-användningen på folkbiblioteken kan ändras snabbt.

20 % av folkbiblioteken uppger att de har en egen hemsida. De flesta återfinns inom resp. kommuns presentation på Internet. Flera folkbibliotek har skapat en egen hemsida inom ramen för Den digitala salongen,²⁴ bl.a. biblioteken i Botkyrka, Finspång och Askersund.

Ronneby kommun har en egen World Wide Web-server och på kommunens hemsida²⁵ finns bl.a. en biblioteksguide och en kulturevenemangsguide.

Folkbiblioteken använder i stor utsträckning cd-rom, både som förspel och som informationskälla för allmänheten. På biblioteket i Salem har allmänheten t.ex. tillgång till ett 40-tal cd-rom-skivor.

17 % av folkbiblioteken som har svarat på vår enkät uppger att de har tillgång till multimedieprogram. Falköpings bibliotek skriver t.ex. att de har en multimediemaskin med cd-växlare som har plats för sex skivor. I Grums kommun bedrivs ett ALU-projekt där tio ungdomar arbetar med att samla information till ett multimedieprogram som kommer att heta "Grums historia i bilder". I Örebro har kommunen producerat ett multimedieprogram om författaren Hjalmar Bergman, innehållande biografi, porträtt, musik, uppläsningar ur radion och filmsnuttar.

²⁴ Se 8.4.

²⁵ Adressen är <http://www.ronneby.se>

Folkbiblioteken är väl medvetna om den nya teknikens möjligheter och betydelse. I kommuner där det byggs nya bibliotek, som t.ex. i Botkyrka och Boxholm, satsar man på IT redan från början.

Det är värt att notera att folkbiblioteken mår om att ge allmänheten tillgång till den nya tekniken. Runt om i landet går bibliotekarier på Internet-kurser för att kunna vägleda besökarna. I Halmstad läser t.ex. nio av kommunens bibliotekarier informationsteknologi (20 poäng) på högskolan. På Huddinge huvudbibliotek finns sedan januari 1996 en speciell IT-bibliotekarie. Flera folkbibliotek ordnar också IT-kurser för allmänheten, där besökare får lära sig att använda Internet, ordbehandling m.m.

På Rättviks bibliotek finns ett IT-centrum, bemannat med 3-4 arbetslösa datakunniga ungdomar, som ger allmänheten möjlighet att prova persondatorer, multimedia, Internet, e-post m.m.

58 % av folkbiblioteken som i dag har tillgång till Internet ger även allmänheten möjlighet att använda den nya tekniken. Den siffran kommer säkerligen att stiga i takt med att bibliotekspersonalen själva lär sig behärska Internet. Flera folkbibliotek anger att de ska ge besökare tillgång till nätet när de kan erbjuda vägledning i form av kunniga bibliotekarier.

Vissa bibliotek diskuterar dock att ta ut en avgift av besökare som vill använda Internet. På biblioteket i Salem betalade allmänheten våren 1996 50 öre/minut för att vara ute på nätet, och biblioteket i Lilla Edet planerar att ge allmänheten tillgång till Internet mot en avgift.

Men Bengtfors bibliotek skriver i sitt enkätsvar att "det är viktigare än någonsin att...gratisprincipen bekräftas och utvidgas till att gälla mer än bara böcker! Informationstjänster är minst lika viktiga, om inte rätten till kunskap bara ska vara till för dem som kan betala".

Tabell 7. Folkbibliotekens tillgång till Internet, e-post och cd-rom.

Tillgång till:	Internt		Externt		Planeras		Nej		Vet ej		Antal	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Internet	64	34	37	20	65	35	41	22	9	5	187	100
E-post	26	14	68	36	21	11	52	28	26	14	187	100
Cd-rom	113	60	99	53	27	14	26	14	21	11	187	100

Tabell 8. Folkbibliotek som har egen hemsida.

	Ja		Nej		Planeras		Vet ej		Antal	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Hemsida	38	20	56	30	33	18	60	32	187	100

Länsbibliotek

Alla länsbibliotek som har svarat på vår enkät har datoriserat sin verksamhet och de har kommit långt i sin IT-användning. Många länsbibliotek har tillgång till den nya tekniken via det kommunala värdbiblioteket eller via landstinget.

Runt 70 % av länsbiblioteken har tillgång till Internet, e-post och cd-rom-produktioner. 6 av 16 har lagt ut egna hemsidor på Internet, t.ex. länsbiblioteket i Halland.²⁶ Länsbiblioteket i Östergötland "Välkommen till salongen" hjälper kommunbibliotek och andra kulturinstitutioner i länet att producera och uppdatera hemsidor.

Ett par länsbibliotek uppger också att de har tillgång till multimedieprogram. Länsbiblioteket i Kristianstad har t.ex. köpt in cd-rom och multimedier som demonstrationsexemplar vid utbildningen av länets bibliotekspersonal.

Tabell 9. Länsbibliotekens tillgång till Internet, e-post och cd-rom.

Tillgång till:	Internt		Externt		Planeras		Nej		Vet ej		Antal	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Internet	12	75	2	13	2	13			2	13	16	100
E-post	1	6	11	69	1	6	1	6	3	19	16	100
Cd-rom	11	68,5	8	50	2	12,5			3	19	16	100

Tabell 10. Länsbibliotek som har egen hemsida.

	Ja		Nej		Planeras		Vet ej		Antal	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Hemsida	6	37,5	2	12,5	3	19	5	31	16	100

Forskningsbibliotek

Forskningsbiblioteken har kommit mycket långt i sin IT-användning, längre än någon annan grupp som har svarat på vår enkät. Det beror främst på att en stor grupp högskolebibliotek finns med bland forskningsbiblioteken, och landets universitet och högskolor ligger generellt sett långt framme vad gäller IT-användning.

Runt 70–80 % av forskningsbiblioteken har tillgång till Internet, e-post, cd-rom och har egna hemsidor. De forskningsbibliotek som har hemsidor har ofta lagt ut omfattande material på Internet, bl.a. bibliotekskatalogerna.²⁷

²⁶ Adressen är <http://www.lansbibliotek.halland.net/>

²⁷ Se 5.2.1.

Över hälften av forskningsbiblioteken uppger att de har tillgång till informationsdatabaser, t.ex. LIBRIS och Rixlex, online eller via cd-rom-skivor. Karolinska institutets bibliotek och informationscentral (KIBIC) har bl.a. tillgång till 17 biomedicinska referensdatabaser via egen dator samt direktlänk till USA och ytterligare 33 databaser där. Stockholms universitetsbibliotek har bl.a. tillgång till ca 1 000 onlinedatabaser och det finns ca 600 ekonomiska och samhällsvetenskapliga tidskrifter i fulltext på cd-rom.

Flera forskningsbibliotek har också gett ut egna cd-rom-applikationer, t.ex. Kungliga biblioteket i Stockholm som ger ut LIBRIS och Arbetslivsbiblioteket som ger ut litteraturdatabasen Arblin.

Fem forskningsbibliotek uppger att de har tillgång till multimedieprogram, däribland Stockholms universitetsbibliotek som redan 1990 utvecklade en multimedieguide till biblioteket.

Tabell 11. Forskningsbibliotekens tillgång till Internet, e-post, och cd-rom.

Tillgång till:	Internt		Externt		Planeras		Nej		Vet ej		Antal	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Internet	25	75	7	21	2	6	1	3	5	15	33	100
E-post	3	9	27	82	1	3			5	15	33	100
Cd-rom	24	73	11	33	1	3	1	3	7	21	33	100

Tabell 12. Forskningsbibliotek som har egen hemsida.

	Ja		Nej		Planeras		Vet ej		Antal	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Hemsida	22	67	2	6	1	3	8	24	33	100

5.2.3 IT-strategier och egenbedömda IT-kunskaper

En tredjedel av folkbiblioteken har en formulerad IT-plan. De uppger ofta att de omfattas av den kommunala IT-planen eller att de applicerar valda delar av kommunens plan på sin verksamhet.²⁸ Vissa folkbibliotek hänvisar till länsbibliotekets IT-plan.

Norrköpings stadsbibliotek skriver t.ex.: "Vi har en målsättning. Men vi skriver inga planer längre. Vi prövar oss fram. Testar. Och kör på. Somligt bra, annat mindre bra. Men det händer saker på Norrköpings stadsbibliotek.

²⁸ Se 3.3.3 angående andelen svenska kommuner som har en IT-strategi eller dylikt.

Jämt.” Och Hylte folkbibliotek skriver ”Vi har inte kommit till strategi än – iakttar, lyssnar och följer utvecklingen.”

Drygt en tredjedel av länsbiblioteken uppger att de har formulerat en IT-strategi. Flera länsbibliotek hänvisar till landstingens IT-planer.

Knappt en tredjedel av forskningsbiblioteken har en IT-plan. Högskolebiblioteken är i regel de som har de mest omfattande IT-planerna, även om vissa, som Göteborgs universitet, har integrerat IT med den allmänna planeringen.

De bibliotek som inte har en IT-plan motiverar det med att de inte har haft tid och resurser att formulera en eller att de känner sig omkörda av utvecklingen och inte finner någon anledning att formulera en plan som troligen är inaktuell i samma stund som den presenteras.

Biblioteken anser själva att de har goda IT-kunskaper. Detta gäller särskilt forskningsbiblioteken, som (på en skala 1–10) bedömer sina IT-kunskaper till i snitt 6,9, och länsbiblioteken som ligger på i snitt 6,5.

Folkbiblioteken bedömer sina IT-kunskaper till det lite lägre snittet 5. Många folkbibliotek påpekar att det är svårt att bedöma IT-kunskaperna på en skala 1–10.

Arvidsjaurs kommunbibliotek skriver: ”Vi har som mål att all personal på biblioteket ska känna sig hemmastadd med den nya tekniken, eftersom ingen kedja är starkare än den svagaste länk”, och Järfälla kommunbibliotek skriver: ”Svårt att säga. Intresset är stort, ingen rädsla finns. Några kan mycket, andra mindre. Vi fortbildar oss ihärdigt”.

5.3 Museer

Vi har skickat ut enkäten till Sveriges samtliga centralmuseer och läns museer, samt till de större kommunala och stiftelseägda museerna. Sammanlagt har 78 % av de tillfrågade museerna svarat på vår enkät. Vi har dock valt att inte dela upp museerna i olika undergrupper utan redovisar svaren samlat.

Enkätsvaren från 90 av tillfrågade 115 museer ger en mångfasetterad bild av IT-användningen. En del har kommit oerhört långt i sin IT-användning; andra har inte ens börjat datorisera verksamheten. De stora skillnaderna beror ofta på olika ekonomiska förutsättningar samt personalens varierande intresse för den nya tekniken.

Dalarnas museum skriver: ”läns museerna har i dag i regel ytterst knappa resurser att bygga upp digitala nät, än mindre resurser att investera i datorstöd till sina samlingar. Skall museerna fungera som kunskapskälla...måste ekonomiska resurser ställas till museernas förfogande...”.

På museiområdet har man också problem med att finna enhetliga lösningar vad gäller klassificering och katalogisering av föremål och samlingar. Det finns ingen övergripande nationell strategi för hur digitaliseringen av museer-

nas samlingar skall genomföras.²⁹ Museerna arbetar i dag ofta efter eget huvud, vilket fungerar än så länge men kan leda till problem längre fram när man vill sammanfoga olika register eller presentera materialet på ett annat sätt. Många museer efterlyser därför bättre samordning.

Trelleborgs museum skriver: "Allt för många museer är i dag i full färd med att uppfinna hjulet! Det är resursslöseri!"

Trots dessa problem finns det ett stort intresse för den nya tekniken och för att digitalisera samlingarna vid landets museer.

5.3.1 Tillgång till digitalt material

Museerna håller på att digitalisera sina samlingar och redovisar i enkätsvaren en rad olika kataloger som finns eller som håller på att skapas. De vanligaste typerna av digitaliserade kataloger är föremålsregister, bibliotekskataloger och foto- och bildkataloger. I enkätsvaren redovisas ytterligare ett trettiootal typer av register över digitaliserade samlingar. Vi har valt att ta fram statistik över de åtta vanligaste katalogerna.³⁰

Museisamlingar

Många av registren är skräddarsydda för det specifika museets behov. Det finns t.ex. register över snapsvisor på Vin & sprithistoriska museet i Stockholm, register över dalmålningar på Dalarnas museum, register över videobeståndet på Dansmuseet i Stockholm, ett textilregister på Röhsska konstslöjdmuseet i Göteborg, register över fonogram och musikinstrument på Musikmuseet i Stockholm osv.

Många museer har digitaliserat lokala samlingar. Bohusläns museum har t.ex. register över länets hembygdsföreningars samlingar, Läns museet i Västernorrland har ett register över traditionsbärare (musik, dans och sång) i länet och Örnsköldsviks museum har ett litet register över stadens företag i vissa årgångar av handelskalendern.

Museerna har valt olika typer av databaser för sina samlingar. De tre system som återkommer frekvent i enkätsvaren är:

- REGIO, som är ett gemensamt system för digitalisering av arkiv och samlingar för museer i Norrbottens län. REGIO är framtaget av Norrbottens museum i samarbete med Silvermuseet, Åjtte – Svenskt Fjäll- och Samemuseum, Piteå museum och Gällivare museum.

²⁹ Se även 7.1.3.

³⁰ Se tabell 13.

- SOFIE (Samlingar och fornminnen i ett), som är en databaslösning som har tagits fram av Västerbottens länsmuseum och Umeå universitet. Museerna i Östergötland³¹ har bestämt sig för att arbeta med SOFIE. Borås konstmuseum skall också börja registrera sin samlingar i SOFIE.
- General Professional,³² en relationsdatabas utvecklad av Nordiska museet, som används av bl.a. Helsingborgs museum och Malmö museer.

Många museer har också lagt in sina samlingar i olika slags PC-program och i registerprogram av typen FileMaker Pro.

Arkitekturmuseet i Stockholm har byggt upp en egen relationsdatabas kallad ARKDOK. Där finns museets föremålsamlingar, ritningar, fotografier, modeller, personregister, arkiv m.m. samlade.

Museerna använder ofta GIS (geografiskt informationssystem) vid registrering av t.ex. kartmaterial, fornlämningar, kulturmiljöer och byggnader. GIS används bl.a. vid registrering på Stadsmuseet i Göteborg, Gotlands fornsal och Norrbottens museum.

Det är svårt för allmänheten att få tillgång till stora delar av museernas digitaliserade samlingar. Föremåls-, foto-, konst-, arkeologiska register m.m. går ofta bara att nå genom ett besök på resp. museum. Flera museer påpekar också att delar av samlingarna och vissa uppgifter inte bör finnas tillgängliga för allmänheten av sekretess- eller säkerhetsskäl.

Nordiska museets föremålssamling och register finns tillgängliga över modem via telenätet. Det krävs dock användarnamn, lösenord och bruksanvisning för att ta del av museets samlingar externt.

Flera museer har eller håller på att bygga upp speciella faktarum för besökare där det finns tillgång till cd-rom-produktioner, databaser med museets samlingar etc. På Malmö museer finns t.ex. Malmörummet där besökarna kan nå ett urval av multimedieprogrammen. På Bildmuseet i Umeå finns ett läsrum där besökare själva kan söka information på ett antal cd-rom-skivor. Skellefteå museum har en forskarsal kallad "Kunskapskällan", där allmänheten kan ta del av museets databaser.

Dalarnas museum skriver att "faktarummen bör kunna bli den viktiga länken mellan den intresserade allmänheten och museernas föremålssamlingar och arkiv".

Bokbestånd och arkivförteckningar

Många museer har digitaliserat sina bokbestånd. 44 % uppger att de har digitaliserade bibliotekskataloger, men av enkätsvaren framgår att man har valt

³¹ Dvs. Norrköpings stadsmuseum, Flygvapenmuseum, Arbetets museum i Norrköping, Gamla Linköping och Östergötlands länsmuseum.

³² Se också 7.1.3.

olika typer av datakataloger. En del museer har byggt upp egna register eller databaser; andra använder befintliga system som t.ex.:

- LIBRIS, där bl.a. Nordiska museet, Statens konstmuseer och Åtte – Svenskt Fjäll- & Samemuseum har registrerat sina samlingar,
- BTJ 2000, där Blekinge länsmuseum registrerar sitt bokbestånd,
- BIBS, där Skellefteå museum håller på att registrera sin litteratur tillsammans med kommunbiblioteket,
- Libra, där Örnsköldsviks museum registrerar sina böcker tillsammans med kommunbiblioteket.

Det innebär att museernas bokbestånd ofta går att nå externt, men på olika sätt beroende på vilket katalogsystem som resp.museum använder.

28 % av museerna som har svarat på vår enkät har digitaliserade arkivregister. Flera av dessa arkiv finns redovisade i den Nationella Arkivdatabasen,³³ bl.a. arkiv hos Sjöhistoriska museet och Tekniska museet i Stockholm, Jönköpings läns museum, Bohusläns museum och Östergötlands länsmuseum. Dessa arkiv är lätta att nå för allmänheten via den s.k. NAD-skivan, en cd-rom-skiva.

Tabell 13. Vanligaste typen av digitaliserade kataloger vid museer.

	abs.	%
Föremålsregister	48	53
Bibliotekskatalog	40	44
Fotokatalog	37	41
Arkiv	25	28
Arkeologiskt register	15	17
Konstregister	12	13
Rit- & kartregister	8	9
Inventarieförteckning	7	8
Antal museer	90	n=90

5.3.2 Användning av ny teknik

Drygt en tredjedel av museerna uppger att de använder Internet, e-post och cd-rom-skivor. Än så länge är allmänhetens tillgång till Internet på museerna begränsad; däremot är det vanligt att besökare får använda cd-rom-skivor.

Intresset för den nya tekniken är stort vid landets museer, men på många håll, vilket bl.a. Bildmuseet i Umeå påpekar, ”saknar man både kompetens

och resurser för att kunna producera information som är anpassad för IT-tekniken (med alla dess möjligheter till interaktiva val och multimedieframställningar)".

Internet, e-post och hemsidor

Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm är enligt enkätsvaren det enda museum som har lagt ut delar av sina kataloger på Internet.³⁴ Där kan man nå "material av såväl strängt vetenskaplig som populär art härhörande från museets forsknings- och publika verksamheter".

Jämtlands läns museum arbetar för att samlingarna skall bli tillgängliga på Internet "vilket är en fördel i ett län där avståndet från syd till norr är ca 50 mil och från öster till väster ca 20 mil". Andra museer som planerar att lägga ut sina kataloger på Internet är t.ex. Andréemuseet i Gränna, Åjtje – Svenskt Fjäll- och Samemuseum i Jokkmokk, Arkitekturmuseet i Stockholm, Sjöhistoriska museet i Stockholm, Spårvägmuseet i Stockholm samt Värmlands länsmuseum.

Ett fåtal museer har också egna servrar, bl.a. Telemuseum i Stockholm, Länsmuseum Västernorrland, Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm och Andréemuseet i Gränna. Det är dyrt för museerna att ha egna servrar med fast uppkoppling mot omvärlden. På Andréemuseet i Gränna finansierar man det genom att sälja fasta IT-uppkopplingar till skolor och företag, liksom att erbjuda företag i trakten att hyra in sig på museets webb-hotell.

Vasamuseet i Stockholm har planer på att sätta upp en egen server. Upplandsmuseet uppger att man under våren 1996 skall sätta upp en egen server. Museet skall först prova att söka i samlingsdatabasen internt och när det fungerar och alla säkerhetsfrågor är lösta skall samlingarna göras tillgängliga på Internet.

53 % av de museer som har svarat på vår enkät har lagt ut egna hemsidor på Internet. Det förhållandevis stora antalet hemsidor beror delvis på att museipersonal från hela landet har erbjudits att gå på HTML-kurs som Telemuseum i Stockholm arrangerat. Museerna har sedan fått möjlighet att lägga sina hemsidor på Telemuseums server.³⁵ Flera museer har också lagt upp hemsidor inom ramen för Den Digitala Salongen.³⁶

Cd-rom-skivor

Drygt en tredjedel av museerna uppger att de använder cd-rom-skivor och majoriteten ger också allmänheten tillgång till dessa. Museerna använder t.ex.

³⁴ Adressen är <http://www.nrm.se/>

³⁵ Adressen är <http://www.telemuseum.se/museer/swemus.html>

³⁶ Ett elektroniskt konferenssystem. Se även 8.4.

Riksarkivets NAD-skiva, olika uppslagsverk samt cd-rom-skivor som har anknytning till den egna verksamheten. Uppsala konstmuseum erbjuder besökarna cd-rom-skivor om olika konstnärer, olika konstinriktningar och företeelser inom konstvärlden m.m.

Ett antal museer har själva har gett ut cd-rom-skivor, bl.a.:

- Etnografiska Museet i Göteborg, som gett ut en cd-rom-skiva inom Paracasprojektet, ett projekt för registrering, dokumentation och magasinering av museets 2 000-åriga peruanska textilier. Vissa avbildningar av textilier finns med på skivan, men museet har planer på att ge ut ytterligare cd-rom-skivor över Paracastextilier.
- Livrustkammaren i Stockholm, som gett ut en cd-rom-skiva med titeln Svenska kungar och drottningar, där 200 föremål ur samlingarna presenterats. Museet planerar att ge ut flera cd-rom-skivor, bl.a. i samband med att Stockholm blir Europas kulturhuvudstad 1998.
- Stadsmuseet i Göteborg har i samband med museets vikingautställning gett ut cd-rom-skivan Vikingarnas värld. Museet har också tillsammans med utbildningsförvaltningen, gett ut en cd-i,³⁷ "Göteborg i går, i dag".
- Medelhavsmuseet i Stockholm har deltagit i en presentation av museet på cd-rom-skiva.

40 % av museerna har dock ännu inte tillgång till cd-rom-skivor, men många planerar att köpa in cd-rom-läsare.

Riksutställningar har själva utrustning för att producera cd-rom och Naturhistoriska riksmuseet har planer på att köpa in erforderlig utrustning.

Multimedieprogram

I enkätsvaren har 28 % av museerna uppgivit att de har tillgång till multimedieprogram. Naturmuseet på Gotland har t.ex. ett multimedialt uppslagsverk om Gotlands natur, Malmö museer har ett multimedieprogram om Malmös historia – "Malmö i tid och rum", Skaraborgs länsmuseum har en stor multimedieföreställning i anslutning till museets bronsåldersutställning och Skogsmuseet Silvanum i Gävle har ett multimedieprogram som presenterar den svenska tallen.

En del museer bygger större delen av sin verksamhet på just multimedia, t.ex.:

- Framtidsmuseet i Borlänge, som har ett planetarium där ljud- och bildsystem styrs av datorer och en utställning – kallad Borlänge Respons – där besökaren själv kan ta del av och rösta på olika förslag angående stadsplanering och ombyggnad av ett område i Borlänge,
- Teknikens hus i Luleå, som har ett multimedieprogram där man med datorns hjälp kan identifiera olika bergarter och mineraler. Där finns också en väderstation med satellitbilder som hämtas från SMHI,

- Arbetets museum i Norrköping har i samband med utställningen Arbetet & Kärlek presenterat en multimedial informations- och faktabank, kallad Rättigheternas Torg. Där ges besökaren möjlighet att själv söka historisk och aktuell information om mänskliga rättigheter.

Tabell 14. Museernas tillgång till Internet, e-post och cd-rom.

Tillgång till:	Internt		Externt		Planeras		Nej		Vet ej		Antal	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Internet	31	34	6	7	21	23	26	29	10	11	90	100
E-post	2	2	34	38	10	11	29	32	17	19	90	100
Cd-rom	30	33	23	26	16	18	20	22	9	10	90	100

Tabell 15. Museer som har egen hemsida.

	Ja		Nej		Planeras		Vet ej		Antal	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Hemsida	48	53	20	22	14	16	8	9	90	100

5.3.3 IT-strategier och egenbedömda IT-kunskaper

Av de 90 museer som har svarat på vår enkät har 28 formulerat en IT-plan, varav 12 också har skickat med sin plan.

En del museer presenterar sin IT-plan på två rader, t.ex. Borås konstmuseum som skriver "tanken är att nå ut med vår unika samling samtida konst" och Etnografiska museet i Stockholm som anger att "museets IT-strategi är att så snart den finansiella situationen medger inrätta internt nätverk samt uppkoppling på Internet". (Dessa svar räknar vi dock inte som formulerade IT-planer.)

33 av museerna uppger att de inte har någon IT-plan och 26 museer planerar att skaffa en. Samtliga museer tycks vara överens om vikten av att ha en formulerad IT-plan.

Tre museer hänvisar till andra institutioners IT-planer, t.ex. Stiftelsen Kultur i Sörmland som använder lämpliga delar av landstingets IT-plan.

De flesta museer skriver att det är svårt att bedöma de egna IT-kunskaperna eftersom dessa varierar kraftigt inom personalgruppen. Gotlands fornsal skriver t.ex.: "kunskaperna om IT på vår institution befinner sig just på en skala 1 till 10 med 1 som bas i pyramiden. Vi förväntar oss dock ett gott medelvärde inom det närmaste året. Inställningen är i sin helhet positiv".

Flera museer har valt att redogöra för sina IT-kunskaper i ord i stället för siffror. Ekomuseum Bergslagen skriver: "våra kunskaper om IT är rätt små,

men vi har ett brinnande intresse och ska i möjligaste mån försöka följa upp utvecklingen och använda den moderna tekniken i så stor utsträckning som möjligt”.

Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm som ligger långt framme vad gäller IT-användning skriver ”betygsättning i helhet kan ej göras – behoven och tillämpningarna är helt enkelt för mångsidiga. Det finns förmodligen ett övergenomsnittligt högt antal 10:or på museet”.

79 av 90 museer har trots allt redovisat sina IT-kunskaper i siffror och deras bedömning ligger på i snitt 4,1 på en skala från ett till tio.

5.4 Musik, teater och medier

Vi har valt att sammanställa enkätsvaren på musik-, teater- och medieområdet i ett och samma kapitel. IT-användningen på dessa områden ser annorlunda ut i jämförelse med arkiv, bibliotek och museer. På musik-, teater- och medieområdet finns generellt sett inte stora mängder material att digitalisera. I stället använder man sig av den nya tekniken i produktionen. Det handlar om allt från biljettförsäljning på Internet till datoriserade ljus- och ljudprogram.

Enkätsvaren skiljer sig mycket åt och vi hoppas att denna sammanställning visar på den bredd och mångfald som finns inom denna grupp.

Vi har fått svar från 66 % eller 21 av 32 tillfrågade organisationer och institutioner inom musiksfären. Det är främst länsmusikföreningar som har svarat på vår enkät, men även Norrlandsoperan i Umeå, Folkoperan och Operahögskolan i Stockholm. Vi har i enkätsammanställningen för enkelhets skull valt att kalla samtliga för musikinstitutioner.

82 % eller 23 av 28 tillfrågade teatrar och dansinstitutioner har svarat på enkäten. Majoriteten av dessa är läns- och stadsteatrar. Vi har också fått svar från t.ex. Marionetteatern och Dansens Hus i Stockholm, vilka kommer att redovisas i samma grupp.

Vi har valt att enbart sammanställa statistik över musik- och teatergrupperna. Enkäten skickades visserligen också till 53 dagstidningar och tidskrifter, radio- och TV-företag, men endast nio eller 17 % svarade. Svaren kom från Sveriges Television, Sveriges Radio samt sju dagstidningar. Den låga svarsprocenten kan bero på att majoriteten av medieföretagen är kommersiella och därför inte känner sig berörda på samma sätt som de tillfrågade kulturinstitutionerna. Vi kan dock konstatera att det på SUNET:s massmediesida i juli 1996 fanns länkar till inte mindre än 39 svenska dagstidningar med material på Internet.

5.4.1 Tillgång till digitalt material

Musikinstitutioner

Landets musikinstitutioner har än så länge inga stora mängder digitaliserat material av intresse för ett framtida Kulturnät Sverige. Bland det som nämns i enkätsvaren finns dock t.ex.:

- Notarkiv, vilket sex av musikinstitutionerna, bl.a. Norrbottensmusiken, Östergötamusiken och Kungliga Musikhögskolan i Stockholm, har,
- Musikinstitutionernas verksamhet, repertoar, turnéplaner och dylikt. Sex musikinstitutioner uppger att de har digitaliserade förteckningar över sina repertoarer,
- Nio av 23 musikinstitutioner uppger att de har digitaliserade inventarieförteckningar.

Flera musikinstitutioner har byggt upp egna specialregister, som t.ex. bokkataloger, skivförteckningar eller register över cd-skivor.

Det är än så länge endast musikinstitutionernas hemsidor på Internet som går att nå externt.

Länsmusiken i Jönköping hävdar att man inte har någon digitaliserad information av allmänt intresse och Norrlandsoperan uppger att den befintliga informationen i register och förteckningar inte är avsedd för allmänheten.

Musik i Väst skriver i sitt enkätsvar att "på grund av copyrightlagar är det ingen idé att t.ex. lägga ut notregister m.m. till allmänheten då noterna ej kan lämnas ut".

Tabell 16. Digitaliserade kataloger vid musikinstitutioner.

	abs.	%
Notarkiv	6	26
Inventarieförteckning	9	39
Repertoar	6	26
Övrigt	7	30
Antal musikinstitutioner	23	n=23

Teater och dans

Nästan en tredjedel av teater- och dansinstitutionerna som har svarat på vår enkät har digitaliserade pjäsregister, bl.a. Jönköpings länsteater, Västmanlands länsteater och Riksteatern. Registret hos Riksteatern är under uppbyggnad, men kommer att innehålla pjäser, författare, manuskript och förlag.

Drygt hälften av teater- och dansinstitutionerna uppger att de har digitaliserade inventarieförteckningar.

Flera institutioner uppger också att de har andra typer av digitaliserade register; Riksteatern har bl.a. ett register över ca 15 000 ljudeffekter, Dansens hus har ett videoarkiv och Dramaten har register över teaterns konst och bibliotek m.m.

Riksteatern, som har kommit längst vad gäller IT-användning (att döma av enkätsvaren), har ett centralt datorbaserat informationssystem kallat RiksInfo. Det består av flera sinsemellan hopkopplade register med information om:

- pjäser; spelade och ospelade,
- organisationer; t.ex. teaterföreningar, dess styrelser och arrangemang,
- teaterlokaler; tekniska data inklusive ritningar,
- produktioner och föreställningar, medverkande, statistik m.m.

Avsikten med RiksInfo är att i en gemensam databas lägga all information som rör Riksteatern.

Allmänheten har i dag enbart tillgång till den information som teater- och dansinstitutionerna lägger ut på sina hemsidor på Internet.

Tabell 17. Digitaliserade kataloger vid teater- & dansinstitutioner.

	abs.	%
Pjäregister	6	29
Inventarieförteckning	11	52
Övrigt	6	29
Antal teater- & dansinstitutioner	21	n=21

Medier

På Sveriges Radio är programtablåer och allmän information om programverksamheten tillgängliga på Internet.³⁸ Övrig datoriserad information (t.ex. program- och grammofonarkiven) kan av upphovsrättsliga och/eller kommersiella skäl inte göras tillgängliga för allmänheten.

Sveriges Televisions programarkiv är datoriserat men inte sökbart för utomstående. Allmänheten kan däremot få information via SVT direkt, en BBS med programinformation och chatmöjlighet.³⁹ Dessutom finns en textdatabas i BBS-form avsedd för massmedier med texter och bilder om programmen.

Samtliga sju svarande dagstidningar uppger att tidningsproduktionen är i stort sett helt datoriserad. Fem av tidningarna har material på Internet.

³⁸ Adressen är <http://www.sr.se>

³⁹ Se också 8.4.

Fem dagstidningar skriver också att allmänheten skulle ha glädje av att komma åt tidningarnas textarkiv men att det ännu inte är möjligt på grund av olösta upphovsrättsliga frågor.

5.4.2 Användning av ny teknik

Musikinstitutioner

Ett par musikinstitutioner poängterar i enkätsvaren att de använder datorer i den konstnärliga verksamheten. Kungliga Musikhögskolan använder t.ex. datorer vid inspelningar och till viss del även i undervisningen. Operahögskolan har köpt in en multimediedator som bl.a. har två musikprogram; det ena för enklare komposition, det andra ett professionellt notationsprogram som används i undervisningen.

Nästan en tredjedel av musikinstitutionerna uppger att de har tillgång till Internet och knappt en fjärdedel har lagt ut egna hemsidor på Internet. Få har tillgång till e-post och ännu färre har tillgång till cd-rom-skivor.

Folkoperan i Stockholm har en mycket välutvecklad hemsida.⁴⁰ Där presenteras verksamheten och början till ett arkiv över tidigare uppsättningar. Folkoperan var enligt egen uppgift för övrigt det första operahuset i världen som kunde erbjuda allmänheten biljettbokning via Internet.

Norrlandsoperan svarade på enkäten i februari 1996 och har sedan dess lagt ut sina hemsidor på Internet.⁴¹ Där finns information om verksamheten och möjlighet för allmänheten att boka biljetter till föreställningarna.

Kungliga Musikhögskolan i Stockholm har också kommit långt i sin IT-användning. Där håller man på att upprätta en databas som allmänheten skall kunna hämta musik, noter, pedagogiska tips m.m. från.

Tabell 18. Musikinstitutionernas tillgång till Internet, e-post och cd-rom.

Tillgång till:	Internt		Extern		Planeras		Nej		Vet ej		Antal	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Internet	7	30,5			4	17,5	9	39	3	13	23	100
E-post	2	9	3	13	6	26	9	39	3	13	23	100
Cd-rom	1	4,5			4	17,5	9	39	9	39	23	100

⁴⁰ Adressen är <http://www.folkoperan.se>

⁴¹ Adressen är <http://www.norrlandsoperan.se/>

Tabell 19. Musikinstitutioner som har egen hemsida.

	Ja		Nej		Planeras		Vet ej		Antal	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Hemsida	5	22	9	39	7	30	2	9	23	100

Teater och dans

De teatrar och dansinstitutioner som har svarat på vår enkät har till stor del datoriserat verksamheten. Bara tre uppger att de inte använder datorer.

Åtta teater- och dansinstitutioner uppger att de använder datorer i produktionen, t.ex.:

- Riksteatern, som uppger att en stor del av ljussättares och belysningsmästares arbete sker med hjälp av datorer och att teatern lagrar ljudeffekter på cd-skivor i spelare som styrs av datorer,
- Bohusläns teater har datoriserat musik-/ljudavdelningen. Teatern är helt självförsörjande på inspelad musik, ljud och effekter för scenbruk. År 1995 producerade teatern en första cd-skiva med musiken ur Birdy – en pjäs som turnerade i Bohuslän,
- Stockholms stadsteater, som konstruerar dekor och ljusdesign i CAD-system.

Knappt en tredjedel av teater- och dansinstitutionerna uppger att de har datoriserat biljettförsäljningen. Dramaten har inrättat ett speciellt talsvarsystem som via telefon ger orientering i den omfattande informationen om Dramaten. Borås- och Stockholms stadsteatrar har planer på att starta liknande talsvarsystem.

Rätt många, runt 40 %, av teater- och dansinstitutionerna uppger att de har tillgång till Internet och e-post. Sex institutioner har lagt ut egna hemsidor på Internet, däribland Riksteatern.⁴² På sin hemsida har Riksteatern bl.a. delat in turnéplanerna i aktuella pjäser, län och kommuner. ”Tanken är att om man går in på ett bibliotek i Kalmar, så kan man via Kalmar kommuns hemsida hitta alla planerade Riksteaterföreställningar i kommunen eller länet.”

Fem teater- och dansinstitutioner uppger att de har tillgång till cd-romskivor. Dramaten håller dessutom på att producera en egen cd-rom-skiva om Dramaten för skolor och allmänheten.

Dramatiska institutet i Stockholm har genom en First Class-server ett antal projekt-konferenser. Projekten har både interna deltagare och externa deltagare, som når konferensen via modem.

Tabell 20. Teater- och dansinstitutionernas tillgång till Internet, e-post och cd-rom.

Tillgång till:	Internt		Externt		Planeras		Nej		Vet ej		Antal	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Internet	9	43			3	14	7	33	2	10	21	100
E-post	2	10	8	38	2	10	8	38	3	14	21	100
Cd-rom	5	24	2	10	1	5	9	43	6	29	21	100

Tabell 21. Teater- och dansinstitutioner som har egna hemsidor.

	Ja		Nej		Planeras		Vet ej		Antal	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Hemsida	6	28,5	8	38	5	24	2	9,5	21	100

Medier

Samtliga medieföretag som har svarat på vår enkät uppger att de använder Internet och e-post på arbetsplatserna. Sveriges Television och Smålandsposten uppger dessutom att de har producerat cd-rom-skivor för externt bruk.

Östgöta Correspondenten tror att nya medier kan förstärka papperstidningens ställning i samhället och ser IT som ett nytt distributionsverktyg, snarare än ett nytt medium.

5.4.3 IT-strategier och egenbedömda IT-kunskaper

Det är bara en av musikinstitutionerna som har en fastlagd IT-plan. Flera av länsmusikföreningarna skriver att de varken har tid eller pengar att utveckla någon egen IT-plan.

Medelvärdet för musikinstitutionernas IT-kunskaper är 3,9 på en skala från ett till tio.

Fyra av 21 teater- och dansinstitutioner har en IT-plan. 15 institutioner uppger att de inte har någon IT-plan, t.ex. Teater Västernorrland som anger att "vi håller väl närmast på att springa ifatt tåget. Om vi lyckas komma upp på bakvagnen försöker vi ta oss vidare därifrån".

Teater- och dansinstitutionerna är den grupp som satt det lägsta genomsnittsbetyget på sina IT-kunskaper, 3,4 på en skala från ett till tio.

Vad gäller IT-strategier vid medieföretagen varierar svaren väldigt; alltifrån att IT-strategi saknas till att utvecklingen med digital publicering m.m. är en IT-strategi i sig anges som svar.

IT-kunskaperna hos personalen i medieföretagen varierar starkt inom personalgruppen, beroende på arbetsuppgift.

5.5 Myndigheter och stiftelser

Svarsfrekvensen var hög bland myndigheter och stiftelser. Vi fick svar av 75 % eller 40 av 53 tillfrågade.⁴³ En del myndigheter och stiftelser har redovisats under 5.2 Bibliotek, vi har placerat dem där eftersom det i dessa fall är resp. myndighets bibliotek som svarat om enbart sin egen verksamhet på myndigheten. Det gäller t.ex. biblioteken vid Statistiska centralbyrån och Statens invandrarverk.

I detta kapitel återfinns bl.a. Riksantikvarieämbetet, övriga sektorsmyndigheter redovisas dock under resp. grupp.

Eftersom dessa institutioners verksamhet är av så vitt skilda slag, har vi gjort bedömningen att en statistisk bearbetning inte är meningsfull. Vi har emellertid försökt ge en helhetsbild genom att lyfta fram de svar som är typiska för gruppen och de svar som visar på en inställning som de flesta myndigheter och stiftelser har speglat i sina resp. svar.

Alla myndigheter och stiftelser som svarat på enkäten uppger att de använder datorer i sitt arbete. Tillgången till e-post är mycket stor. Samtliga känner också till vad en Internet-anslutning innebär. Många har också eller planerar att skaffa Internet-abonnemang.

5.5.1 Tillgång till digitalt material

Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer har digitaliserat en stor del av sina register såsom fornminnesregistret, register över riksintressen, statliga byggnadsminnen, kyrkor, kyrkklockor, industriminnen m.m., Antikvarisk-Topografiska Arkivets samlingar samt länsvisa register över fördelning av bidrag till vård av byggnader, fornlämningar och kulturlandskap. Man har också system för scanning, bearbetning och registrering av äldre lantmäterikartor. Dessutom finns en bild databas med primära byggnader och byggnadsutsmyckningar i sten samt runstenar. Likaså finns Vitterhetsakademins biblioteks databas Vitalis att tillgå. För närvarande finns ingen möjlighet för allmänheten att direkt nå digitaliserad information. Alla databaser är dock offentliga i den meningen att man på begäran kan få papperskopior.

⁴³ Följande myndigheter har meddelat att de inte anser sig ha någon verksamhet av intresse för ett kulturmät och därför har valt att inte svara på enkäten: Riksgäldskontoret, Statens försörjningsverk, Riksbankens jubileumsfond, Statskontoret och Jämo.

Statens kulturråd har digitala förteckningar över Kulturrådets inventarier, rådets bok- och tidskriftsbestånd samt uppgifter som rör rådets bidragsfördelning. Utomstående kan nå Kulturrådets hemsida.

Statens konstråd har två datoriserade register över offentlig konst; det ena innehåller beställd fast konst i landet som utförts efter 1950 och omfattar för närvarande ca 17 500 verk, det andra gäller den konst som Konstrådet köpt in och placerat på statliga myndigheter och omfattar ca 18 000 verk. Ingenting är ännu tillgängligt för allmänheten.

Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI) har datoriserat en stor del av sin verksamhet, t.ex. bibliotekskataloger och skriftliga samlingar. Inga av de digitaliserade delarna är ännu tillgängliga externt, men SOFI har för avsikt att på sikt göra informationen tillgänglig för sökning utifrån.

Svenska Institutet har datoriserat förteckningen av sitt bok-, film- och videobestånd, dels för eget behov, dels för utlandsmyndigheters lånebehov. Allt informationsmaterial från Svenska Institutet kan nås externt via cd-rom och Internet.

Svenska språknämnden har digitaliserat sitt biblioteksregister och skapat en databas med litteraturhänvisningar i olika språkfrågor.

Svenska Filminstitutet registrerar sitt arkiv med filmer, affischer och fakta om filmer m.m. i en filmdatabas. Databasen är inte tillgänglig externt, utan används som grundmaterial för institutets grafiska publikationer.

5.5.2 Användning av ny teknik

De flesta myndigheter som svarat på vår enkät använder elektronisk post i sin verksamhet. Majoriteten av myndigheterna har också tillgång till Internet. Flera av myndigheterna som har Internet-uppkoppling har ännu inte någon egen hemsida. Många av dem planerar dock att skaffa en sådan. Av de som ännu inte har tillgång till Internet svarar många att de avser att skaffa det i framtiden.

Bland dem som har tillgång till Internet finns Nordiska Ministerrådet, Forskningsrådsnämnden, Svenska språknämnden, Stiftelsen framtidens kultur, Socialstyrelsen, Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK), Högskoleverket, Skolverket, Statens konstråd, Statens kulturråd, Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, Handelsflottans kultur- och fritidsråd och Riksantikvarieämbetet.

Följande myndigheter har dessutom egna hemsidor på Internet: Nordiska ministerrådet, Forskningsrådsnämnden, Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK), Högskoleverket, Skolverket, Statens kulturråd, Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet samt Handelsflottans kultur- och fritidsråd.

Nordiska Ministerrådet har i sin projektverksamhet flera informationsmiljöer på Internet. Hit hör ODIN⁴⁴ – Nordiskt skoldatanät, universitets- och högskolenätet, Att studera i Norden samt en rad kultur-, utbildnings- och forskningsinstitutioner.

Forskningsrådsnämnden använder ofta Internet och cd-rom för att skaffa information.

Svenska språknämnden använder dagligen Internet för att koppla upp sig på databaser med språkvårdande information.

Handelsflottans kultur- och fritidsråd har haft ett treårigt försöksprojekt med elektronisk nyhetsförmedling som bl.a. inneburit att Svenska Dagbladets redaktionella text dagligen skickats ut till några fartyg via satellit.

Stiftelsen framtidens kultur har datoriserat sin hantering av ärenden och håller en dator tillgänglig för besökare.

5.5.3 IT-strategier och egenbedömda IT-kunskaper

De myndigheter som besvarat enkäten visar en nyfiket positiv inställning till informationstekniken och dess möjligheter. Flera myndigheter konstaterar dock att de inte har utformat någon konkret IT-strategi. Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK) och Landstingsförbundet har en äldre ADB-strategi som är under omarbetning. Riksantikvarieämbetet, Stiftelsen framtidens kultur, Arbetsgivarverket, Barnombudsmannen, Statens Fastighetsverk och Ungdomsstyrelsen uppger att de håller på att utforma en IT-plan. Socialstyrelsen och Svenska filminstitutet har en nyligen utformad IT-strategi.

Så gott som samtliga myndigheter bedömer sin IT-kunskap som hög. På en skala 1–10 anger man att kunskaperna motsvarar sex eller högre.

5.6 Intresseorganisationer och ideella föreningar

Vi har tillfrågat 127 intresseorganisationer och ideella föreningar om deras IT-användning. 63 svarade,⁴⁵ vilket är knappt 50 % och därmed en relativt låg svarsprocent. Ett skäl kan vara att många av framför allt de ideella föreningarna har en organisation som bygger på ideellt arbete med små resurser. De har därför kanslier med få datorer eller rentav inget kansli/ingen datoriserad

⁴⁴ Adressen är <http://www.nmr.dk/nsd/>

⁴⁵ Nordiska Ekumeniska Rådet, Föreningen Sveriges Landsantikvarier och Landsorganisationen i Sverige (LO) angav dock att de inte avsåg att svara. Folkparkerna i Sverige/Folkets Hus Riksorganisation, Svensk Teaterunion – Svenska ITI/Svensk Danskommitté samt Svenska Föreningen Norden/Svensk-norska samarbetsfonden har valt att lämna gemensamma svar.

verksamhet över huvud taget. Därmed minskar förstås också deras motivation att besvara vår enkät.

Svaren är, i likhet med de övriga kategorierna vi redovisar, ytterst varierande i omfång och kvalitet. Eftersom dessa organisationer och föreningar bedriver så olika typer av verksamhet anser vi det inte meningsfullt att bearbeta svaren statistiskt, utan har valt att endast göra en kvalitativ redovisning.

5.6.1 Tillgång till digitalt material

Generellt sett har intresseorganisationer och i än högre grad ideella föreningar mycket lite av eget digitaliserat material. Det vanligaste är att enbart medlems- och eventuella adressregister finns på data.

STIM (Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå) har en omfattande databas med uppgifter om musikaliska verk, upphovsmän och rättighetsinnehavare samt länkar till utländska STIM-sällskap.⁴⁶ Föreningen Svenska Tonsättare (FST) har ett stipendiatregister. Svenska Jazzriksförbundet har förteckningar över aktiva jazzmusiker, -orkestrar och -klubbar. Konstnärscentrums region mitt har ett digitalt arkiv med texter om och bilder av anslutna konstnärer och deras verk. Stiftelsen Hantverksfrämjandet har ett register över dem som under de senaste 40 åren avlagt gesäll- och mästarbrev. Föreningen Svenska Läromedelsproducenter har ett register med ca 16 000 läromedel, vilket man kan abonnera på via diskett eller söka i på Internet. Sveriges författarfond har datoriserat resultatet av sina stickprovsundersökningar av utlåningen och referensbokbeståndet på folk- och skolbiblioteken (också tillgänglig via Internet). Sveriges Författarförbund har ett upphovsmannaregister med både nu levande och döda svenska författare och litterära översättare. Sveriges Konstföreningars Riksförbund (SKR) har ett diabildsarkiv med ca 25 000 diabilder. Våra Gårdar (Riksföreningen för nykterhetsrörelsens allmänna samlingslokaler) har en databas med uppgifter om nykterhetsrörelsens ca 900 samlingslokaler och deras resp. faciliteter.

Efter överenskommelse kan utomstående få tillgång till vissa filer i Fotograficentrum/galleri Index datorer. Sveriges Hembygdsförbund har utvecklat datorprogram för registrering av föremål som för närvarande används av ca 70 hembygdsmuseer. Studieförbundet har skapat multimediepresentationer av den egna verksamheten och har tagit fram studiematerial som elektroniska filer.

⁴⁶ Adressen är <http://www.mic.stim.se>

5.6.2 Användning av ny teknik

Flera föreningar och organisationer anger att de inte avser att skaffa datorer/digitalisera material eftersom deras medlemmar/avnämare inte har tillgång till de datorer som krävs för att kunna ta del av elektronisk information.

Teatercentrum, Författarcentrum och Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) deltar i konferenssystemet Den Digitala Salongen.⁴⁷ Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) har också en elektronisk anslagstavla för publik information.

Tillgång till Internet har Svenska Artisters och Musikers Intresseorganisation (SAMI), Föreningen Svenska Tonsättare (FST), Föreningen Svenska Kompositörer av Populärmusik (SKAP), Sveriges Dramatikerförbund, Konstnärsnämnden, Svenska Fotografernas Förbund (SFF), Fotograficentrum/galleri Index, Stiftelsen Hantverksfrämjandet, Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund (SHR), Föreningen Svenska Läromedelsproducenter, Östersjöns Författar- och Översättarcentrum (inom kort), Sveriges författarfond, Författarcentrum (inom kort), Sveriges Dövas Riksförbund (SDR) (inom kort), Synskadades Riksförbund (SRF), Studieförbundet samt Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF).

Egna hemsidor har Svenska Artisters och Musikers Intresseorganisation (SAMI), Föreningen Svenska Tonsättare (FST), Barn- och Ungdomsfilmfestivalen (BUFF), Sveriges Dramatikerförbund, Konst i Dalarna, Svenska Fotografernas Förbund (SFF), Fotograficentrum/galleri Index, Föreningen Svenska Läromedelsproducenter, Sveriges författarfond, Bygdegårdarnas Riksförbund samt Studieförbundet.

Få anger uttryckligen att de använder eller har tillgång till e-post, men de som har tillgång till Internet har förstås också möjlighet att sända och ta emot e-post.

Få anger att de använder sig av cd-rom. Dessa är Fotograficentrum/galleri Index, Översättarcentrum, Östersjöns Författar- och Översättarcentrum, Sveriges författarfond, Svenska föreningen Norden/Svensk-norska samarbetsfonden samt Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF).

5.6.3 IT-strategier och egenbedömda IT-kunskaper

Nästan ingen av de intresseorganisationer och ideella föreningar som svarat på enkäten har en IT-strategi eller IT-plan. Det är enbart Teatercentrum, Översättarcentrum, Bygdegårdarnas Riksförbund, De Handikappades Riksförbund (DHR) (under utarbetande), KFUK-KFUM:s studieförbund (preliminär), Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) och Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) som angett att de har en särskild plan eller strategi för sin

IT-användning. Konstnärsnämnden har en ADB-strategi och Sveriges Dövas Riksförbund (SDR) en handlingsplan för IT-frågor. Dessutom planerar Svenska Musikförläggareföreningen, Sveriges Dramatikerförbund, Våra Gårdar (Riksföreningen för nykterhetsrörelsens allmänna samlingslokaler), Folkparkerna i Sverige/Folkets Hus Riksorganisation samt Studieförbundet att formulera IT-strategier. Fotograficentrum/galleri Index planerar inte att skaffa en särskild IT-strategi med motiveringen att "vår verksamhet är inriktad på att arbeta med bl.a. nya media och där är IT en alldeles självskrivna del".

Relativt få svar innehåller en bedömning av organisationens/föreningens generella IT-kunskaper. De som försökt sig på en skattning av IT-kunskaper håller sig mestadels under medelvärdet 5. Undantag är bl.a. Svenska Artisters och Musikers Intresseorganisation (SAMI) på 7–8, Fotograficentrum/galleri Index 8, Översättarcentrum 8, Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) 8–9 och sist men inte minst Konstnärscentrum region mitt som svarar att "vi säger väl 10".

5.7 Övriga

Under rubriken Övriga har vi samlat de svar som av någon anledning inte passar under de andra rubrikerna. Dessa är i sin tur indelade i landsting, länsstyrelser, högskolor samt övriga. Totalt har 67 %, dvs. 34 av 51, tillfrågade svarat.

Landsting och länsstyrelser är myndigheter som under sig har institutioner som är verksamma på kulturområdet, men som själva inte har så mycket material som är intressant att förmedla i ett kulturnät. Flera av landstingen hänvisar därför till de regionala kulturinstitutionerna. Kulturförvaltningen på landstinget i Älvsborgs län skriver att landstinget är en så pass omfattande och diversifierad verksamhet att det är svårt att besvara enkäten på ett meningsfullt sätt på landstingsnivå.

Länsstyrelserna svarar i första hand för myndighetsutövning medan ansvaret för kunskapsuppbyggnad och kunskapsförmedling inom den statliga kulturmiljövården ligger på läns museerna. Riksantikvarieämbetet svarar i flera avseenden för den statliga kulturmiljövårdens samlade syn på tillgänglighet och användbarhet vad gäller material som används och produceras på central eller regional nivå inom kulturmiljövården. Femton landsting och fem länsstyrelser har svarat på enkäten.

Högskolornas svar är svåra att generalisera. En del har svarat centralt; i andra fall kommer svaren från en enskild institution. Man kan alltså utgå från att det på samtliga universitet och högskolor pågår betydligt fler projekt än vad som framgår av denna sammanställning. Generellt är intrycket att högskolorna är mycket aktiva på IT-området. Högskolan i Dalarna har t.ex. nyli-

gen beslutat att prioritera ett nytt profilområde med inriktning mot IT och kommunikationsteknologi.

En bok för alla, Stockholm Water Festival och Svenska kyrkans centralstyrelse har vi placerat under *övriga*.

5.7.1 Tillgång till digitalt material

Landsting

Tolv av de femton landsting som besvarat enkäten har datoriserat sitt konstregister för internt bruk. Två vill på sikt göra konstregistret tillgängligt för utomstående. Ett landsting skriver att de har mycket liten datorisering över huvud taget.

Länsstyrelser

Det material som länsstyrelserna har datoriserat och som skulle vara intressant för allmänheten att ta del av består framför allt av olika register. Än så länge är materialet dock oåtkomligt för utomstående, bl.a. av säkerhetsskäl. Bara en av de fem länsstyrelser som svarat på enkäten anger att de helt saknar datoriserat material. Svaren kommer dock från länsstyrelsernas kulturmiljöenheter och gäller alltså inte länsstyrelserna som helhet.

Länsstyrelsen i Kalmar län har följande register datoriserade:

- riksintressen för kulturminnesvärden,
- byggnadsminnen,
- kulturhistoriskt värdefulla byggnader,
- särskilt värdefulla avsnitt av odlingslandskap,
- kulturmiljöenhetens handbibliotek,
- ett begränsat pilotprojekt med historiskt kartmaterial.

Länsstyrelsen i Kristianstads län har egna databaser, framtagna inför ett integrerat natur- och miljövårdsprogram. Den digitaliserade informationen avseende fornminnesregistret, som tillhandahålls av Riksantikvarieämbetet, skulle allmänheten kunna ha tillgång till via ett Kulturnät Sverige.

Länsstyrelsen i Stockholms län har olika register som är av betydelse för samhällsplaneringen i ett kulturhistoriskt perspektiv:

- planenhetens register över kommunernas översiktsplaner,
- miljövårdsenhetens ängs- och hagmarksregister,
- naturkatalogen,
- kulturmiljöenhetens fornminnesregister,
- det industrihistoriska registret.

Högskolor

Alla högskolor utom en (Konstfack) har egna hemsidor med information om verksamheten och det framgår av svaren att användningen av Internet för både intern och extern information ökar kraftigt. I några fall kan man nå mycket stora mängder information via hemsidan, t.ex. på Linköpings universitet⁴⁸ där allmänheten kan nå allt från information om seminarier, rapporter, kurser, forskningsprojekt etc. till omfattande volymer klassisk nordisk litteratur, som lagts ut på Internet av projekt Runeberg.⁴⁹ Flera högskolebibliotekskataloger är sökbara via Internet.⁵⁰

Vissa institutioner vid Umeå universitet har delar av sin publikationsverksamhet digitalt åtkomlig och Linköpings universitet har våren 1996 beslutat att elektroniskt publicera i princip all resultatdokumentation av forskning vid universitetet.

Demografiska databasen vid Umeå universitet har som huvuduppgift att tillhandahålla data från kyrkböcker och äldre befolkningsstatistik för forskare. Arbete pågår för att göra information tillgänglig via Internet.⁵¹ På sikt kan allmänheten få ökade möjligheter att ta del av materialet, men önskemålen från forskarvärlden prioriteras. För forskare finns möjlighet att teckna abonnemang eller beställa datafiler.

Kvinnovetenskapligt forum vid Lunds universitet har ett datoriserat forskningsregister, FEMDOK, som kartlägger kvinno- och genusforskning och kan nås via Internet.

Arkeologiska institutionen vid Lunds universitet kommer att lägga ut kataloguppgifter om samlingarna vid Lunds universitets historiska museum så att de blir tillgängliga för både forskare och allmänhet.

Övriga

En bok för alla och Stockholm Water Festival har ingen digitaliserad information som är tillgänglig för allmänheten.

Svenska kyrkans centralstyrelse har ett stort antal datoriserade register för internt bruk, t.ex. inventarieförteckningar, församlingsstatistik och kyrkobokföringsregister. Allmänheten skulle kunna ha intresse av en presentation av Svenska kyrkan och pågående aktiviteter, möjlighet att kommunicera med kyrkan via e-post, information om kulturhistoriskt värdefulla byggnader, diverse kunskapsamlingar som kyrkomötesprotokoll, information om artiklar och tjänster, elektroniska böcker m.m.

48 Adressen är <http://www.liu.se>

49 Adressen är <http://www.lysator.liu.se/runeberg/>

50 Se också 5.2.1.

51 Adressen är <http://www.ddb.umu.se/>

5.7.2 Användning av ny teknik

Landsting

Av de tolv landsting som svarat på denna fråga uppger sex att de har eller är på väg att få Internet-uppkoppling, fyra att de har tillgång till konferenssystem, sex att de har eller är på väg att få e-post.

Utbildnings- och kulturförvaltningen på Landstinget i Kalmar län har en hemsida med presentation av de regionala kulturinstitutionerna.

Länsstyrelser

Fyra av fem har e-post, tre har Internet-anslutning och två har egen hemsida. Länsstyrelsen i Stockholm skriver att man just har beslutat att inte skaffa en hemsida förrän man kan avsätta de resurser som krävs för att hålla en hög kvalitetsnivå.

Högskolor

Samtliga svarar att de har eller är på väg att få e-post och Internet-uppkopplingar, men även här är det svårt att generalisera eftersom det rör sig om så många anställda vid varje universitet. På Linköpings universitet har vissa varit uppkopplade mot Internet och dess föregångare sedan tidigt åttiotal medan andra institutioner ännu inte är det.

Övriga

En bok för alla och Svenska kyrkans centralstyrelse har tillgång till e-post och Internet medan Stockholm Water Festival kommer att få det.

5.7.3 IT-strategier och egenbedömda IT-kunskaper

Landsting

Sju landsting av femton aknar IT-strategi, eller har ingen speciell strategi för kulturområdet, vilket alltså innebär att det inom denna grupp kan finnas flera som följer landstingets centrala IT-strategi. Sju svarar att de har eller håller på att utarbeta en strategi, men anger då inte om den gäller specifikt för kulturområdet.

Vad gäller egenbedömda IT-kunskaper varierar svaren, både mellan och inom landstingen. Kunskapsnivån beror på arbetsuppgifterna. Fem svarar att de har höga kunskaper och flera betonar att kunskaperna ständigt ökar.

Länsstyrelser

Två av fem har en IT-strategi. IT-kunskaperna varierar mellan ett och sju på en skala från ett till tio, där Kristianstad och Stockholm ligger högst med ett medelvärde på sju.

Högskolor

Samtliga har eller håller på att utarbeta en IT-strategi. Högskolan i Luleå svarar dock att all deras planering hittills har skett utan formellt antagna IT-strategier, men att datacentralen samordnar verksamheten och för en kontinuerlig dialog med verksamhetsrepresentanter inom IT-området, vilket ju kan ses som en strategi i sig.

De egenbedömda IT-kunskaperna varierar. De flesta skriver att det är omöjligt att ge ett generellt svar men att kunskaperna inom vissa grupper är mycket höga. Högst kunskapsnivå anger Demografiska databasen i Umeå och Kvinnovetenskapligt forum i Lund.

Övriga

Stockholm Water Festival har en IT-plan och bedömer sina IT-kunskaper som i genomsnitt fyra.

5.8 Konklusion

Grovt sett kan tre faser för digitaliseringsarbetet vid kulturinstitutionerna identifieras. Den första gäller digitalisering av register och kataloger och utveckling av sökingångar och verktyg, den andra innebär att registreringer fördjupas genom utförligare beskrivningar av de ingående posterna, medan den tredje, mer tålmodskrävande fasen, avser digitalisering av själva primärmaterialet. Det handlar om gigantiska mängder källmaterial och därför måste strategier utarbetas för vilket kulturmaterial som i första hand skall göras elektroniskt tillgängligt.

Inom *arkivområdet* har ett omfattande digitaliseringsarbete pågått under lång tid. Detta sker parallellt med att omfattande mikrofilmning och mikrofilmning fortsätter på samma sätt som skett under flera decennier. Arkivvärlden ser dessa arbeten som ett förstadium till inscanning och digitalisering. Genom detta synsätt har en kontinuitet upprätthållits mellan tidigare former för tillgängliggörande och de möjligheter som modern informationsteknik er-

bjuder. Utvecklandet av den Nationella arkivdatabasen⁵² som finns tillgänglig på cd-rom har betytt mycket för datormognaden inom organisationen.

Inom *biblioteksområdet* är katalogmaterialet till största delen digitaliserat och fungerande sökverktyg är framtagna. Drygt 90 % av folkbiblioteken har t.ex. datoriserat sitt mediebestånd. Däremot finns inga planer på att överföra litteraturen som sådan till digital form.

Forskningsbiblioteken har kommit längst i sin IT-användning, men också länsbibliotek och folkbibliotek ligger långt framme. Allmänheten har oftast möjlighet att på egen hand söka i de datasystem där böcker och tidskrifter finns katalogiserade.

Museerna präglas av en betydligt större heterogenitet än arkiven och biblioteken. Dels är museibestånden i sig mycket olikartade, dels har institutionerna inte en lika enhetlig organisatorisk struktur. Många gånger värnas den egna integriteten och det finns också ett visst mått av dragkamp museerna emellan. Parallellt förekommer t.ex. flera delvis konkurrerande databassystem för klassifikation. Det är ofta svårt för allmänheten att få tillgång till de många intressanta digitaliserade kataloger som växer fram. Nästan alltid krävs ett besök på plats för att ta del av föremåls-, foto-, konst-, arkeologiregister etc.

Inom områdena *musik, teater och medier* används i hög grad multimedia och annan modern teknik i produktionerna. Däremot finns i allmänhet inte så stora mängder material att digitalisera. Det handlar mest om register av olika slag. Riksteatern har t.ex. ett register med 15 000 ljudeffekter medan Dansens hus har ett omfattande videoarkiv. När tekniken blivit bättre och snabbare på att förmedla ljud och bild, liksom rörliga bilder, hoppas institutionerna kunna förmedla betydligt mer av sin verksamhet till allmänheten i elektronisk form.

När det gäller *myndigheter och stiftelser* är en hel del av deras resp. verksamheter digitaliserade; däremot är mycket litet externt tillgängligt. Inom vissa myndigheter pågår också omfattande digitaliseringsarbeten. Riksantikvarieämbetet utvecklar t.ex. ett system för scanning, bearbetning och registrering av äldre kartor. Statens kulturråd gör en stor del av sin verksamhet tillgänglig på Internet osv.

Verksamheterna i de många *intresseorganisationerna och ideella föreningarna* är svår fångade. De redovisar ytterst varierande omfång och kvalitet vad gäller digitalisering. Här finns så skilda organisationer som STIM (Sveriges Tonsättares Internationella Musikbyrå) med en omfattande databas som innehåller uppgifter om musikaliska verk, upphovsmän och rättighetsinnehavare med länkar till motsvarande utländska organisationer, och Sveriges författarfond vars statistik över utlåningsfrekvens vid svenska skolbibliotek är tillgänglig via Internet.

En del organisationer deklarerar att de inte avser att digitalisera sin verksamhet, ofta med hänvisning till att medlemmarna/avsnämarna saknar tillgång till datorer. Andra organisationer har slutit sig samman och möts på nätet, deltar i olika konferenssystem osv. Få anger att de använder sig av cd-rom.

Under rubriken *övriga* finns organisationer som Stockholm Water Festival och Svenska kyrkans centralstyrelse. Ett antal offentliga organisationer som inte direkt sorterar under kultursfären, t.ex. landstingen och länsstyrelserna, återfinns också här, liksom högskolorna. Tillgången på digitaliserat material är även den disparat. Stora delar av det material som är digitaliserat är endast tillgängligt internt. Högskolorna är undantagen som i allmänhet har egna hemsidor och använder Internet för såväl extern som intern information. Olika forskningsprojekt har t.ex. lagt ut dokumentation på Internet. Demografiska databasen vid Umeå universitet har ett mycket omfattande digitaliserat material med kyrkböcker och äldre befolkningsstatistik som är externt tillgängligt mot höga avgifter.

Rent generellt gäller att kostnaderna för tillgång till digitalt kulturmaterial varierar kraftigt. Praxis varierar, alltifrån Demografiska databasen vars uttag i genomsnitt kostar ca 42 000 kronor, till stora materialmängder som läggs ut fritt på nätet.⁵³

Vår slutsats av den företagna genomgången är att många kulturinstitutioner kommit en bra bit på vägen i sitt digitaliseringsarbete. Det som hittills digitaliserats är huvudsakligen register och förteckningar, oftast av elementärt slag, medan enskilda dokument och föremål ännu enbart i mycket begränsad omfattning finns tillgängliga i elektronisk form. Som tabell 22 visar finns också ett stort behov av att utbilda personalen i IT-användning.

Ett mer strukturerat samarbete över institutionsgränserna är önskvärt. Många institutioner står inför principiella beslut vad gäller systemval, utrustning och inte minst hur resurserna skall kunna utnyttjas på effektivaste sätt. Under den första fasen har digitaliseringsarbetet till stora delar skötts genom tillfälliga anslag via arbetsmarknadsåtgärder och liknande. Nu behövs mer övergripande IT-strategier för att de enskilda institutionerna skall kunna fatta beslut om hur den befintliga organisationen (personal, teknik, investeringar, prioriteringar etc.) långsiktigt anpassas så att digitalisering och tillgängliggörande ingår som en permanent del i verksamheten.

I nästa kapitel redogör vi för det digitaliseringsarbete som pågår, de projekt som planeras och de egna önskemål som organisationerna i kultursverige har vad gäller IT-användning och digitalisering.

⁵³ Se också 8.1, 9.4 och 10.2 för ytterligare belysning av ekonomiska aspekter på kulturmaterial i digital form.

Tabell 22. Bedömning av den egna institutionens IT-kunskaper
(skala 1–10).

	Medelvärde	Vet ej	Antal
Arkiv	4,8	1	15
Folkbibliotek	5	12	187
Länsbibliotek	6,5	3	16
Forskningsbibliotek	6,9	9	33
Museer	4,1	11	90
Musikinstitutioner	3,9	1	23
Teater- & dansinstitutioner	3,4	2	21

6 Resultat; Önskvärd digitalisering?

I det föregående kapitlet redogjorde vi för IT-användningen i kultursverige i dag. Variationerna är stora från "allt" till "intet" men generellt sett är ambitionerna inför framtiden stora. Många planerar att datorisera verksamheten och drivkrafterna är flera. Man är medveten om att allt mer kulturmaterial efterfrågas i digital form, inte minst av den yngre generationen som är upp vuxen med datorer och som därför på ett naturligt sätt efterfrågar datorstöd i sitt umgänge med biblioteket, arkivet, museet etc. Man är också medveten om den snabba tillväxten av Internet och olika elektroniska konferenssystem och vill med den nya teknikens hjälp förbättra kommunikationen med kolleger och övrig omvärld, även utanför Sveriges gränser. Man vill också förenkla, effektivisera och göra sin verksamhet mindre kostnadskrävande med hjälp av IT. Många arkiv och bibliotek betonar också vikten av att digitalisera äldre ömtåliga dokument för att minska slitaget på originalen.

I det här kapitlet behandlas det digitaliseringsarbete som pågår, de projekt som planeras och de önskemål som de verksamma inom kulturområdet själva anger vad gäller IT-användning och digitalisering. Vi vill poängtera att sammanställningen bygger på de svarandes egna uppgifter. Vi har således inte kunnat kontrollera riktigheten i de enskilda utsagorna. Enkätsvaren har inkommit under en relativt lång period, januari–maj 1996, vilket särskilt bör beaktas under läsningen av detta kapitel. Pågående arbeten kan ha avslutats och planerade projekt påbörjats, förkastats eller förskjutits under den tid som förflutit sedan svaren lämnades.

Redovisningen är uppdelad på samma sju grupper som i föregående kapitel. I inledningen till kapitel 5 redogör vi för några definitioner som återkommer i detta kapitel, t.ex. vad vi avser med datorisering resp. digitalisering.

En sammanfattande beskrivning av de 531 enkätsvaren innehåller nyckelord som dynamisk förändring, osäkerhet, behov av dialog, öppenhet inför olika möjliga vägar, en vilja att delta i processen, väntan på politiska beslut och undran inför hur finansieringsfrågorna skall lösas.

Många avvaktar således att någon annan skall ta de avgörande stegen, men det finns också en positiv tillförsikt. Flera säger sig märka en efterfrågan på kulturmaterial och -information i digital form.

Denna kartläggning skall ses som en ögonblicksbild, ett nedslag i den verklighet som utgör jordmånen för ett framtida kulturnät. Vi vill visa på den mångfald tankar och förslag som finns – ett slags exempelkatalog för inspiration. Vi ger en bild av de tekniska förutsättningarna, de innehållsliga ambicio-

nera och de visioner och tankar som finns inför framtiden. Man måste dock hela tiden vara medveten om de snabba förändringsförlöppen.

6.1 Arkiv

Det finns ett stort behov av digitalisering vid landets arkivinstitutioner. I sina enkätsvar framför många arkiv önskemål om att digitalisera och på så sätt tillgängliggöra register och dokument för allmänheten. Många pekar på behovet av att digitalisera äldre arkivalier för att därigenom minska slitaget på originalen.

Arkivinstitutionernas IT-projekt går i mångt och mycket ut på att digitalisera olika arkivregister. Flera arkivinstitutioner kommer att presentera delar av det digitaliserade materialet på cd-rom-skiva.

6.1.1 Pågående IT-projekt

Nästan alla arkivinstitutioner som har svarat på vår enkät håller på att digitalisera sina samlingar. Det handlar om att registrera äldre samlingar såväl som att bygga upp egna specialregister.

- Arbetarrörelsens arkiv håller på med en stor inventering av fackliga fanor och standar. Ca 10 000 fanor registreras, fotograferas och matas in i ett centralt register,
- Arkivet för ljud och bild bygger upp en datakatalog över samtliga grammofoonskivor som har producerats i Sverige; en svensk nationaldiskografi,
- Stockholms stadsarkiv samarbetar med Vasamuseet för att göra 1628 års tänkebok tillgänglig på cd-rom,
- Landsarkivet i Göteborg håller tillsammans med andra kulturinstitutioner på med projektet Göteborgsemigranten, där bl.a. kartor, ritningar och register över emigranter kommer att ges ut på cd-rom,
- Svenska emigrantinstitutets arkiv arbetar med en fortsatt uppbyggnad av bibliotekets innehåll, arkivets berättande källor och personhistoriska databaser, baserade på såväl svenska som utlandssvenska arkiv,
- På Landsarkivet i Uppsala finns snart samtliga manuellt upprättade äldre arkivförteckningar inlagda i arkivdatabasen,

- Flera digitaliseringsprojekt pågår vid Riksarkivet. Dels digitaliseras mikrofilmer, dels överförs kartor och ritningar vilket ska resultera i en cd-rom som görs i samarbete med Lantmäteriverket.

Flera arkiv håller också på att bygga upp kart- och ritningsregister inom ramen för SESAM-projektet.¹

6.1.2 Planerade IT-projekt

Arkiverket planerar att under 1996 knyta samman alla statliga arkivinstitutioner i ett nationellt arkivnät med en gemensam World Wide Web-server.

I västsverige planeras ett projekt över institutionsgränserna, där bl.a. Landsarkivet i Göteborg i samarbete med museerna i västra Sverige avser att skapa ett gemensamt söksystem för Kultur i västra Sverige.

Arkivet för ljud och bild planerar ett IT-projekt där videosignaler mellan nordiska forskningsarkiv skall kunna överföras via ATM-nät. Projektet har i första hand en teknisk inriktning, men skall också ses som ett led i Arkivet för ljud och bilds strävan att etablera ett system med internationellt låneutbyte.

Flera arkivinstitutioner har också planer på att digitalisera äldre register och samlingar. Arkion² planerar att digitalisera betydande mängder arkivinformatiön, bl.a. ett s.k. brevskrivarregister, "Den svenska brevskatten". Landsarkivet i Härnösand ska, inom ramen för arbetsplatsprojektet "Kultur till 1000", registrera bl.a. sjömanshushandlingar och nybyggesresolutioner.

6.1.3 Ännu inte digitaliserade källor

Arkivinstitutionerna har visserligen kommit långt i datorisering av verksamheten, men registreringsbehovet är enormt. Enbart Stadsarkivet i Stockholm förvarar 45 000 hyllmeter pappershandlingar, och konstaterar att "tillgången till informationen skulle naturligtvis öka enormt om den kunde sökas med datorer".

Alla arkivinstitutioner ger exempel på samlingar och information som borde digitaliseras och finnas tillgängliga för allmänheten. Det handlar om allt från dagböcker och brev till radio- och TV-program.

Ett önskemål som återkommer i flera av enkätsvaren är möjligheten till digitalisering av urkunderna, något som är både kostsamt och som kräver en programvara som kan hantera även den äldre skrivstilen. Men en digitalise-

¹ Se också 3.2.4. och 7.1.3.

² Arkion är en enhet inom Riksarkivet som arbetar med digitalisering och ADB-registrering m.m. av arkivinformatiön.

ring av urkunderna skulle, enligt Landsarkivet i Uppsala, "revolutionera landsarkivets verksamhet och vara av självskrivet intresse för allmänheten".

Många arkiv är också intresserade av att i digital form presentera sin verksamhet och informera allmänheten om samlingarna.

6.2 Bibliotek

Biblioteken har kommit långt i sin IT-användning, mycket tack vare enhetliga system för klassificering och katalogisering av mediebeståndet. Bara 7 % av biblioteken som har svarat på enkäten har inte datoriserat verksamheten.

Många bibliotek har dock egna specialsamlingar som inte är digitaliserade. Det rör sig ofta om register över äldre litteratur eller samlingar med lokalanknytning.

Biblioteken, och då främst folkbiblioteken, är måna om att fungera som informationscentraler och dra till sig nya besökare. IT-projekt är ett sätt att locka allmänheten till folkbiblioteken. Det kan handla om allt från Internet-caféer till en datakurs för pensionärer på folkbiblioteket i Kramfors.

Läns- och forskningsbiblioteken arbetar främst med övergripande IT-projekt, som att bygga upp kontaktnät eller finna enhetliga system för distansundervisning och digitalisering av bilder. Dessa IT-projekt är sällan så publika som folkbibliotekens olika projekt.

6.2.1 Pågående IT-projekt

Folkbibliotek

Många folkbibliotek är fullt sysselsatta med att lära sig Internet, lägga upp egna hemsidor och installera multimediedatorer och cd-rom-läsare. Här följer ett axplock av alla de IT-projekt som pågår på biblioteken runt om i landet:

- Biblioteket i Salem producerar en svensk lyrikantologi på cd-rom i samarbete med Nobelbiblioteket och tidskriften Lyrikvännen. Ca 1 200 dikter av runt 800 svenska författare finns med,
- Biblioteken i Ljungby, Sundbyberg och Mora har startat Internet-caféer,
- Linköpings stadsbibliotek medverkar i projektet Fönster mot IT-världen som går ut på att ge människor som kanske saknar dator hemma möjlighet att nå ut på Internet. Projektet innebär också att kommunen bygger upp ett virtuellt stadshus där allmänheten kan söka information,
- Biblioteken i Gävleborgs län håller tillsammans med högskolan, länsstyrelsen och läns museet på att utreda förutsättningarna för ett Kulturnät Gävleborg,
- Stockholms stadsbibliotek håller på att upprätta ett speciellt IT-bibliotek,

- Sundbybergs bibliotek ordnar i samarbete med skolan en kort utbildning för datorovana, kallad "Körkort till datorn",
- Tidaholms bibliotek håller på att sammanställa information om olika miljöprojekt som avslutats eller pågår i kommunen. Resultatet skall presenteras i elektronisk form,
- I Umeå öppnades i februari 1996 ett elektroniskt ungdomsbibliotek, Mediateket.³ Det skall fungera som informations- och kulturcentrum för ungdomar i Umeå,
- Finspångs kommun deltar tillsammans med 15 andra kommuner i projektet IPAK – Interaktiv presentation av Kommuninformation, som drivs av Institutet för Mediatekning,
- Eskilstuna stadsbibliotek håller tillsammans med länsbiblioteket på att bygga upp en databas med dikt-, novell- och romananalysregister,
- I Munkedals kommun håller man på att bygga upp ett lyrikinledningsregister. I januari 1996 fanns det ca 30 000 inledningar,
- Biblioteket i Ljusdal samarbetar med arbetsförmedlingen i ett projekt med IT-värdinnor, som undervisar och lotsar besökare ut på Internet,
- I Örebro har länsbiblioteket tillsammans med länsbildningsförbundet ansökt om medel för att utveckla arbetsstationer för distansstuderande i varje kommun och helst också på varje biblioteksfilial i länet,
- Tranås är en av pilotkommunerna i ett projekt kallat LivskvalITet och Läslust, där man bl.a. skall ge människor med utvecklingsstörningar tillgång till IT. Det är ett samarbetsprojekt mellan länsbiblioteken och Föreningen för Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna (FUB) i Jönköpings och Skaraborgs län som startar i augusti,
- Från glesbygdsfilial till högskolebibliotek heter ett projekt på Bengtsfors bibliotek. Tanken är att slå ihop folkbiblioteksfilialen i Dals Långed med Stenebyskolans bibliotek. Stenebyskolan är en hantverksskola som har ansökt om att få bli högskola; en förutsättning är dock att skolan har tillgång till bibliotek. Sammanslagningen av de båda biblioteken skulle innebära en kvalitetshöjning för båda parter. Filialbibliotekets gamla lokaler, Godtemplargården, kommer i framtiden att fungera som ett "kulturhus i miniatyr".

De större biblioteken har många samtidigt pågående IT-projekt. Norrköpings stadsbibliotek skriver t.ex.: " Vi är inblandade i allsköns IT-projekt alltifrån distansundervisning av dyslektiker...till medborgarkontor och hemsidesproduktioner m.m. Alla IT-satsningar syftar till att göra Norrköpings stadsbibliotek till Norrköpings samlade informationscentral".

3 Adressen är <http://elvis.uk.umea.se/mediatek/>

Länsbibliotek

De länsbibliotek som har svarat på vår enkät planerar för flera stora IT-projekt:

- Nätverk för kunskap kallas ett projekt för länsbiblioteken i NORP-länen, dvs. Göteborgs- och Bohus län, Hallands-, Skaraborgs- och Älvsborgs län. Projektet betonar hur den nya tekniken kan få stor betydelse för informationsförsörjningen i en region, och hur en virtuell bibliotekskatalog kan få betydelse för t.ex. distansstudier,
- Ett treårigt projekt kallat Informationsförsörjning Värmland pågår på Länsbiblioteket i Värmland. Det går ut på att med hjälp av datorbaserad teknik knyta samman länets bibliotek,
- Eskilstuna stads- och länsbibliotek samarbetar med SIU (Stiftelsen för internationellt ungdomsutbyte) för att ta fram ORBIS, en databas om internationellt ungdomsutbyte. Databasen distribueras som cd-rom-skiva,
- Länsbiblioteket i Kristianstads län deltar i projektet "Vi drunknar i information och törstar efter kunskap". Det är ett IT-projekt för folkbiblioteken i Skåne som drivs i samarbete med Malmö stadsbibliotek. Målet är att ge alla skånska bibliotek tillgång till de samlade informationsresurserna med hjälp av Internet. Länsbiblioteken skall aktivt arbeta för att höja bibliotekens IT-kompetens,
- Länsbiblioteket i Västerbotten deltar i projektet DIABAS, i samarbete med Umeå universitet och Bjurholms kommun. DIABAS står för Dialektgeografisk databas. Projektet innehåller flera delprojekt; bl.a. finns 95 000 dialektord samlade i en databas,
- Länsbiblioteket i Halland samarbetar med bibliotek i Malmöhus län i ett projekt som heter Barn och Datorer. Projektet vänder sig i första hand till barnbibliotekarier i de båda länen och syftar till att öka kunskapen om IT-utvecklingen.

Gotländska IT-projekt

Gotlands länsbibliotek redovisar flera IT-projekt i sitt enkätsvar som kanske kan inspirera andra:

- IT-bibliotek i Stenkyrka. Ett projekt som startade hösten 1995 och skall pågå i två år. Projektet drivs vid ett integrerat skol- och folkbibliotek i en landsbygdsskola på norra Gotland. En bibliotekarie hjälper elever och ortsbor med cd-rom, Internet, ordbehandling m.m.
- IT-projekt mellan vänbiblioteken i Visby och i Tukums i Estland. Svenska kommunförbundets biståndsenhet står för projektpengarna för att biblioteket i Visby skall kunna "överföra kunskaper på IT-området". En dator har inköpts till Tukums bibliotek och gotländska bibliotekarier har varit där och installerat den. Tanken är att Tukums bibliotek ska kopplas upp mot en server på Gotland.

- IT-samordning av bibliotek på Gotland. Kulturrådet har beviljat länsbiblioteket medel för att utreda hur bokbestånden vid Gotlands länsbibliotek, Gotlands fornsals bibliotek, Östersjöns Författar- och Översättarcentrum och högskolans bibliotek kan göras sökbara för allmänheten och studenterna.

Forskningsbibliotek

På nästan varje forskningsbibliotek pågår flera omfattande IT-projekt. Majoriteten av dessa bygger på Internet. Många forskningsbibliotek arbetar också kontinuerligt med att registrera de äldre bokbestånden. Göteborgs universitetsbibliotek utvecklar t.ex. World Wide Web-versioner av Ljud- och videoarkivets samlingar och av handskriftskatalogens ordinarie arkiv. Andra exempel på projekt:

- Uppsala universitetsbibliotek har en särskild grupp som prövar möjligheter till bildlagring i elektronisk form, online eller på cd-rom-skivor. Det gäller bildlagring av bl.a. äldre bokkataloger och ömtåliga verk.
- EL VIL är ett samarbetsprojekt⁴ som initierats av Stockholms universitetsbibliotek och finansieras av EU. Projektet har två målsättningar. Den första är att utveckla en Internet-baserad produkt för högskoleundervisning inom statsvetenskap och juridik där även biblioteksundervisning integreras. Den andra är att underlätta spridning och sökning av information om europeisk lagstiftning och politik för den vanlige medborgaren och för journalister.
- Svenska barnboksinstitutet deltar i ett internationellt projekt för gemensam indexering av barnlitterära artiklar och antologibidrag. Sex europeiska barnboksinstitutioner deltar i projektet CLIP (Children's Literature in Periodicals) vars artikeldatabas kommer att förläggas till Haag i Holland.
- Kungliga biblioteket i Stockholm håller på att digitalisera delar av samlingarna (t.ex. filmaffischer) och kommer att skapa bilddatabaser som i någon form skall finnas tillgängliga på Internet. Kungliga biblioteket prövar också metoder för att samla in och bevara svenska elektroniska dokument.⁵
- Statens psykologisk-pedagogiska bibliotek deltar i ett EU-finansierat projekt, SELF-projektet, som prövar automatisering av vissa biblioteksrutiner.
- Pressarkivet vid Uppsala universitetsbibliotek scannar in äldre tidningartiklar på optiska skivor.

---

⁴ Stockholms universitetsbibliotek samarbetar med Statsvetenskapliga institutionen, Institutet för rättsinformatik och Lingvistiska institutionen vid Stockholms universitet. Övriga samarbetspartners är Sveriges Riksdag, Rixlex, Riksdagsbiblioteket, Örebro stadsbibliotek, DeMonfort University, Universitat Oberta de Catalunya samt Europaparlamentet.

⁵ Dvs. elektroniska tidningar och tidskrifter, hemsidor, elektroniska konferenser m.m. Se även 7.1.2.

6.2.2 Planerade IT-projekt

Folkbibliotek

Många kommuner håller på att bygga upp kommunala nätverk på centralorten, där kommunförvaltningen knyts ihop med i första hand skolor och bibliotek. Flera folkbibliotek avvaktar kommunernas IT-planer. I Arvidsjaur vill huvudbiblioteket datorisera alla skol- och filialbibliotek i kommunen, men avvaktar utbyggnaden av det kommunala stadsnätet. Grums kommun vill ge invånarna tillgång till kommunal information via det befintliga kommundatanätet. I Haninge kommer det kommunala datanätet, och därmed biblioteket, att anslutas till Internet osv.

Flera bibliotek föreslår att ett nationellt biblioteksnät skall byggas upp. Biblioteket i Alvesta skriver att ett framtida Kulturnät Sverige borde ansluta alla bibliotek till varandra och ge dem möjlighet att söka i varandras kataloger och databaser. ”Detta skulle skapa möjligheter för människor i det här landet oavsett bostadsort att enkelt och smidigt komma åt det vi med gemensamma krafter (skattemedel) har byggt upp.”

Majoriteten av folkbibliotekens planerade IT-projekt handlar om Internet-uppkopplingar, hemsidor och datanätverk. Tekniska frågor tar än så länge stor plats i folkbibliotekens IT-planering.

Vi vill dock också nämna några andra exempel på framtida IT-projekt vid landets folkbibliotek:

- I Umeå finns idéer om ett lokalt kulturnät kallat Umeå – den digitala staden. ”Det är ett projekt som vill skapa ett lokalt nätverk med globala utfartsvägar med kulturen i centrum”,
- Nora kommunbibliotek satsar resurser på att bygga upp ett mindre multimedialt informationsteknologiskt lärocentrum med inriktning på skolan och allmänheten. Informationsdatabaser, cd-rom-produktioner och pedagogiska spel för barn och ungdomar är några av huvudinslagen i denna satsning,
- Högsby kommunbibliotek kommer troligen att starta ett IT-projekt tillsammans med länsbiblioteket och Högskolan i Kalmar. Det är ett distansutbildningsprojekt, där biblioteket skall ge möjlighet att i Högsby kunna studera vid Högskolan i Kalmar,
- Bollebygd's bibliotek vill till hösten 1996 komma igång med någon typ av multimedieverksamhet för barn/ungdomar, kanske en multimedieklubb,
- I Botkyrka planeras framställning av en digital kulturkarta över kommunen, antingen på cd-rom-skiva eller via Internet,
- Jönköpings stadsbibliotek vill installera ett kvalitetsdatorspel i nätverk för ungdomar, kallat Hjärnbyte,
- Partille bibliotek vill skapa ett antal databaser med lokal karaktär (foto, kulturminnesvård och byggnader). Tanken är att skolorna på så sätt skall få möjlighet att söka lokalhistoria i olika former,

- Kommunbiblioteket i Kramfors planerar tillsammans med länsbiblioteket ett projekt riktat till pensionärer utan datorvana. Tanken är att pensionärerna skall få söka i databaser, prova olika multimedieproduktioner, ordbehandling osv. i biblioteksmiljö,
- Landsbiblioteket i Växjö planerar ett kartprojekt i samarbete med Lantmäteriverket. Äldre kartor över länet skall digitaliseras och bli sökbara på länets bibliotek,
- Lilla Edets folkbibliotek samarbetar med Kunskapscentrum och Datorteket i kommunen för att ta fram en typ av informations-/presentationsguide som skall finnas på biblioteket,
- I Örebro har länsbiblioteket tillsammans med länsbildningsförbundet ansökt om medel för att utveckla arbetsstationer för distansstuderande i varje kommun och helst också på varje biblioteksfilial i länet.

Länsbibliotek

Många länsbibliotek har konkreta planer på IT-projekt av enbart teknisk natur. Det kan handla om att bygga upp ett digitalt nätverk mellan biblioteken i länet eller att köpa in nya datorer och skaffa Internet-uppkoppling.

Här följer några exempel på andra planerade IT-projekt vid Sveriges länsbibliotek:

- Länsbiblioteket i Värmland planerar det s.k. SAMBI-projektet. Med hjälp av datateknik vill biblioteket tillgängliggöra diverse material från hembygdsgräddor, föreningar, arkiv, museer etc.,
- Skara stifts- och landsbibliotek vill inrätta en gemensam, digital, tidskriftskatalog som täcker tidskriftsbestånden vid länets samtliga folkbibliotek,
- Länsbiblioteket i Halland och Kungsbacka bibliotek har fått pengar av EU för ett projekt kallat ILIERS.⁶ Projektet genomförs i samarbete med flera stora datafirmor och folkbibliotek i bl.a. Danmark och Portugal. Syftet är att man ska utveckla en datoriserad låntagarvägledning,
- Länsbiblioteket i Östergötland vill skapa en informationsdatabas för länet, kallad Allt om Östergötland. Informationsdatabasen, som skall vara tillgänglig på Internet, skall innehålla allmän samhällsinformation och ge möjlighet för allmänheten att boka biljetter till olika evenemang,
- Bibliotek Västmanland planerar för en databas med närsamhällets information (dvs. information från landsting, länsstyrelse, kommuner, föreningsliv m.m.), som kan nås på länets folkbibliotek. Bibliotek Västmanland har också planer på att skapa en tidskriftscentral.

⁶ ILIERS står för Integrated Library Information Education and Retrieval System.

Forskningsbibliotek

Forskningsbiblioteken har inte några omfattande planer på olika IT-projekt. De flesta institutioner tycks ha kommit igång med önskvärda projekt och planerar nu främst att digitalisera äldre samlingar.⁷ De mindre specialbiblioteken, som t.ex. Nordiska Afrikainstitutet och Svenska barnboksinstitutet, planerar för Internet-uppkoppling och egen hemsida. De forskningsbibliotek som har lagt ut bokkataloger etc. på Internet, planerar att bygga ut den informationen:

- Arbetslivsbiblioteket skall lägga ut flera av Arbetslivsinstitutets rapporter i fulltext på nätet.
- Databasen över Sveriges officiella statistik vid Statistiska centralbyrån skall vara tillgänglig från den 1 januari 1997, troligen via Internet.
- Stockholms universitetsbibliotek har, tillsammans med forskare vid universitetets historiska institution samt lärare vid några gymnasieskolor i Stockholm, ansökt om pengar för att skapa ett läromedel i multimedieform för gymnasieskolan. Läromedlet skall behandla svensk och europeisk nationalism samt dess historiska framväxt.
- Statens musikbibliotek skriver i sitt enkätsvar att det finns projekt inom EU som gäller tillhandahållande av såväl noter som inspelad musik över nätet. Biblioteket kommer eventuellt att medverka i något sådant projekt.

6.2.3 Ännu inte digitaliserade källor*Folkbibliotek*

Folkbiblioteken har till stor del digitaliserat sina bibliotekskataloger. Men många folkbibliotek har också kataloger över lokala samlingar av fotografier, konst och litteratur som inte är digitaliserade; samlingar som allmänheten skulle ha nytta och glädje av att få tillgång till.

- på biblioteket i Perstorp finns en Artur Lundkvist-samling,
- på biblioteket i Norrköping finns Finspongssamlingen,
- på biblioteket i Filipstad har man samlat lokalt material om Filipstad,
- på Landsbiblioteket i Växjö finns äldre samlingar – böcker, manuskript och kartor – ända från 1200-talet,
- på biblioteket i Forshaga finns Värmlandssamlingen,
- på biblioteket i Oskarshamn finns klippsamlingen om Döderhultarn,
- på Bollebygds bibliotek finns lokalhistoriskt arkivmaterial,
- på folkbiblioteket i Gällivare finns en lokalhistorisk litteratursamling,
- på Linköpings stadsbibliotek finns Östgötasamlingen,
- på folkbiblioteket i Vilhelmina finns ca 40 000 sidor samepressklipp, efter 30 års kontinuerlig bevakning av svensk press,

- på biblioteket i Örebro finns flera donationer, som Birger Mörner-samlingen bestående av tavlor av Strindberg, Heidenstam m.fl. samt en mängd unika brev och handskrifter,
- på biblioteket i Ystad finns fornminnesföreningens årsskrift Ystadiana,
- på stadsbiblioteket i Södertälje finns en lokalsamling med Södertäljematerial,
- på biblioteket i Sala finns Salasamlingen,
- på Täby bibliotek finns hembygdsföreningens material och bibliotekets Täbylitteratur,
- på biblioteket i Sölvesborg finns lokalsamlingen med Blekingelitteratur.

I enkätsvaren nämner flera folkbibliotek även lokala samlingar som egentligen inte tillhör biblioteken, men som borde digitaliseras. Det är t.ex. Fiske-museet på Hönö som drivs av en ideell förening, "Hamlet" – ett teatermuseum i Tranås och Mora bygdearkiv som finns på Kulturhuset i Mora. Flera folkbibliotek tycker också att hembygdssamlingarna skall digitaliseras och finnas tillgängliga på biblioteken. Munkedals kommun är en av flera som skriver att "en del av släktforskningen och hembygdsforskningen borde vara tillgänglig på data."

Många folkbibliotek betonar vikten av att få digital tillgång till kommunal information, t.ex. protokoll, konsumentinformation, lokala arkiv och diariér. I flera kommuner är detta redan möjligt med hjälp av kommunala nätverk. På andra håll kommer det att bli möjligt genom att medborgarkontoren placeras på de lokala biblioteken.

Folkbiblioteken vill presentera den egna kommunens turistinformation och evenemangskalender i digital form. De bibliotek som inte har egna hemsidor vill också få möjlighet att informera allmänheten om bibliotekets öppettider, planer, utställningar etc.

Länsbibliotek

Länsbiblioteken har flera samlingar som borde digitaliseras. Det är oftast äldre bokbestånd och/eller samlingar av litteratur som har lokal anknytning:

- Stifts- och landsbiblioteket i Skara har t.ex. ett emigrantregister och ett soldatregister.
- Länsbiblioteket i Värmland skriver att allmänheten skulle ha glädje av den delvis datoriserade Värmlandsbibliografin och det gamla stiftsbiblioteket som tillhör Karlstads stadsbibliotek.
- Jämtlands läns bibliotek har en Jämtlandsbibliografi med förteckningar över specialsamlingar.
- Länsbiblioteket i Östergötland skriver att "de värdefulla äldre boksamlingar som finns runt om i Östergötland bör inventeras och på sikt i väsentliga delar också katalogiseras och göras tillgängliga via ett framtida Kultur nät Sverige".

- Länsbiblioteket i Kristianstads län har en tidnings- och tidskriftssamling för länet som, på samma sätt som bibliotekskatalogen, kunde publiceras på Internet.

Ett par länsbibliotek skriver också att allmänheten skulle ha nytta av att få veta mer om bibliotekets verksamhet och få ta del av evenemangskalendrar etc.

Forskningsbibliotek

Det finns mängder av information vid forskningsbiblioteken som inte är digitaliserad. Främst äldre samlingar vid universitets- och högskolebiblioteken borde vara av intresse för forskarvärlden. Flera universitetsbibliotek har valt att registrera nya böcker kontinuerligt och äldre samlingar i takt med att de lånas ut. Uppsala universitetsbibliotek har digitaliserat bokbeståndet sedan 1976 och i dag finns ca en femtedel av bibliotekets 5 000 000 titlar registrerade digitalt.

Knappt en tredjedel av forskningsbiblioteken uppger i enkätsvaren att de håller på att digitalisera sina samlingar. Problemet är att digitalisering av äldre samlingar är mycket tids- och resurskrävande. På Statens musikbibliotek i Stockholm håller man på att digitalisera kortkatalogen över bibliotekets musikaliesamlingar (noter), som uppgår till ca 350 000 poster. 80 % återstår att registrera i databasen och den beräknade tidsåtgången är minst 40 årsverken.

Här följer ett axplock av forskningsbibliotekens odigitaliserade samlingar som kan vara intressanta för en bredare publik:

- Göteborgs universitetsbibliotek har äldre samlingar och en handskriftskatalog som är av allmänt kulturellt intresse,
- Karolinska institutets bibliotek och informationscentral i Solna har en katalog över de medicinhistoriska samlingarna,
- Kungliga Tekniska Högskolans Bibliotek (KTHB) i Stockholm har en äldre litteratursamling som speglar teknikens utveckling från 1827 till 1960. "Samlingen är av utomordentligt starkt intresse för den teknikhistoriska forskningen och kan sägas bilda en referensram till vårt samhälle",
- Lunds universitetsbibliotek har samlingar med handskrifter och brev och mycket intressanta text-, kart- och bildsamlingar,
- Uppsala universitetsbibliotek har flera handskriftskataloger, kartor, affischer och handskrifter som borde finnas tillgängliga,
- Stockholms universitetsbibliotek har äldre litteratur samt en raritetssamling. Biblioteket har också en del specialsamlingar som Linné-samlingen och Swedenborg-samlingen.

6.3 Museer

Museerna i Sverige har i stor utsträckning datoriserat sin verksamhet, även om 14 % av de som har svarat på vår enkät uppger att de inte har datoriserat. Majoriteten har dock planer på datorisering och redovisar i enkätsvaren förestående inköp av utrustning etc.

En del museer har intagit en avvaktande hållning till den nya tekniken. Det finns en rädsla för att man skall köpa in fel utrustning eller digitalisera materialet på fel sätt, och därför avvaktar många i hopp om en mer övergripande IT-strategi för museiområdet.

Det finns enorma mängder material på museerna runt om i landet och man har kommit mycket olika långt i digitaliseringen av samlingarna. Hela 53 % av museerna uppger att de håller på att digitalisera sina samlingar medan mycket få uppger att de har digitaliserat samtliga samlingar.

Problemet är att det inte finns något enhetligt kategoriseringssystem och varje museum ställs inför olika specifika problem vad gäller klassificering och katalogisering.

Museerna har stora mängder material som kan digitaliseras och bli tillgängligt för allmänheten, men det kommer att ta mycket tid och resurser i anspråk. På Norrbottens museum håller man t.ex. på att registrera museets alla samlingar och arkiv och räknar med att arbetet kommer att ta ca tio år.

6.3.1 Pågående IT-projekt

Majoriteten av museerna som har svarat på vår enkät håller på att digitalisera sina samlingar. Många gör det inom ramen för SESAM-projektet,⁸ andra museer tar hjälp av skolelever eller arbetsmarknadsprojekt. Men utöver digitalisering av samlingarna pågår många andra projekt vid museerna. Här följer ett urval av intressanta pågående IT-projekt:

- Bohusläns museum är ett av de museer som är aktiva i läns museernas IT-projekt, där syftet är att göra museisamlingarna tillgängliga både reellt och virtuellt,
- ”Digitala källor till den västsvenska historien” är ett projekt som drivs av Göteborgs stadsmuseum, Bohusläns museum och Institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet. Man vill knyta samman institutionernas informationshantering och söka praktiska lösningar för gemensamma databaser för föremålsregistrering. Tanken är att detta projekt skall utökas till övriga SESAM-Väst-museer, Landsarkivet, Länsbiblioteket och andra institutioner,

⁸ Se 3.2.4 och 7.1.3.

- Malmö museer driver ett utvecklingsprojekt kring ny teknik och nya medier för tillgänglighet och förmedling av museernas samlade kunskap, kallat "Att nå historien via datorn",
- Statens historiska museum, Telemuseum och Livrustkammaren i Stockholm har gett ut tidningen Historiska Nyheter på Internet.⁹ Riksställningar planerar att också lägga ut sin tidning "Riksställningar" på Internet,
- "Respekt nu – rappens rötter rotas fram" kallas ett multimedieprojekt på Musikmuseet i Stockholm. Det vänder sig främst till skolungdomar och resultatet läggs ut på museets Internet-server,¹⁰
- Stockholms läns museum håller på med en förstudie till en databas som går under arbetsnamnet "Kulturmiljöerna berättar – en kulturhistorisk databas om människor och kulturlandskap i Stockholms län". Avsikten är att bygga upp en publik databas om länets kulturmiljöer och kulturminnen,¹¹
- Riksställningar och Telemuseum i Stockholm ansvarar för en vandringstställning med nio Internet-stationer. Tolv orter kommer att besökas under det första utställningsåret. Telemuseum håller dessutom på att bygga upp ett Internet-café.

Cd-rom-skivor

På många museer pågår IT-projekt som kommer att resultera i cd-rom-produktioner. Här följer några exempel:

- Länsmuseet i Kristianstad håller på att scanna in det kommunala bildarkivet. Bilderna skall sedan bli tillgängliga på cd-rom-skiva,
- Ekomuseum Bergslagen skall presentera museet som besöksmål, med kartor, foton och historiskt bakgrundsmaterial på cd-rom-skiva,
- Nordiska museet i Stockholm arbetar med en cd-rom-produktion med material från utställningen "Den svenska historien",
- Stadsmuseet i Malmö håller att skapa cd-rom-skivan "I Historiens Lustgård" om malmöforskaren Einar Bager,
- Norrköpings Konstmuseum och Moderna Museet planerar för en cd-rom-skiva om svensk modernism. Skivan skall fungera som läromedel för gymnasieskolan,
- Vasamuseet i Stockholm ingår i ett projekt kallat Dådok, där man vill digitalisera material från 1620-talet från såväl museer som bibliotek och arkiv. Resultatet kommer att distribueras online och/eller via cd-rom,
- Bildmuseet i Umeå arbetar med utställningen Bilder för bildning/Bilder som förklarar. Utställningen, som handlar om bilder i läroböcker, skolplanscher och encyklopedi-illustrationer, planeras till 1997 och kan också resultera i en cd-rom.

---

⁹ Adressen är <http://www.telemuseum.se/hpnl>

¹⁰ Adressen är <http://www.smus.se/musikmuseet/>

¹¹ Se även 6.7.1 under rubriken Länsstyrelser.

Det märks på museernas planer och projekt att arbetet mer och mer bedrivs med hjälp av nya medier och ny teknik. Det är inte längre självklart att ett projekt presenteras i form av en tryckt broschyr. I stället planerar man från början för en redovisning på cd-rom-skiva eller för publicering på Internet. Många museer har också IT-projekt som resulterar i multimedieutställningar; ett sådant exempel är projektet "Den (kun)skapande människan" på Folkens Museum i Stockholm.

6.3.2 Planerade IT-projekt

Museernas planer handlar i mångt och mycket om att digitalisera samlingarna och att anskaffa och lära sig att använda bl.a. Internet och cd-rom-applikationer.

I enkätsvaren redovisas även andra planerade IT-projekt:

- Andréemuseet i Gränna vill bli en knutpunkt för polarinformation. Museet planerar att skapa ett digitalt polararkiv samt ett digitalt arktiskt bildarkiv,
- Framtidsmuseet i Borlänge kommer att installera en presentationsdator där besökaren själv kan söka information om museets verksamhet och ta del av vetenskapliga nyheter,
- Jönköpings länsmuseum planerar ett projekt där man presenterar allt material (fotografier, skisser, målningar, litteratur etc.) om t.ex. en konstnär från länet på cd-rom-skiva eller Internet,
- Länsmuseum Gotlands fornsal kommer att ge ut en cd-rom-skiva med ett uppslagsverk om Gotlands natur. Snart skall det också gå att söka stora delar av museets information via ett lokalt nät kallat Tjelvar,
- Medelhavsmuseet i Stockholm har ansökt om pengar för att bygga ett kunskapscentrum för islamisk konst och kultur. Museet planerar också att skapa integrerade databaser i samarbete med andra länder,
- Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm har planer på att etablera ett vetenskapligt elektroniskt "förlag",
- Skansen i Stockholm vill registrera sin klädkammars 15 000 folkdräkter,
- Stadsmuseet i Malmö öppnar i höst utställningen "Romerska speglingar". Då planeras för ett multimedieprogram om de arkeologiska fynd som gjorts i Malmö under den tid som utställningen speglar,
- Upplandsmuseet vill utöka bildförsäljningen till att även omfatta Internet, under förutsättning att det går att utveckla säkra rutiner kring försäljningen på nätet,
- Örnköldsviks museum vill bygga upp "Örnköldsviks Kulturhistoriska Databas", som skall bestå av museets register, multimedieprogram, arkeologiskt material m.m.,
- Arbetets museum i Norrköping planerar för en bild databas med dokumentärfotografier, tagna av fotografer som tidigare har ställt ut på museet,

- Flera museer vill ge ut cd-rom-skivor. Arkitekturmuseet i Stockholm vill göra en cd-rom-skiva om svensk arkitektur, medan Blekinge läns museum vill ge ut en cd-rom-skiva med ca 70 byggnadsminnen i Blekinge.

6.3.3 Ännu inte digitaliserade källor

75 % av museerna som har svarat på vår enkät uppger att de har samlingar och material som borde digitaliseras och som allmänheten skulle ha nytta och glädje av att få tillgång till. Det rör sig i första hand om föremålssamlingar, arkiv och bokbestånd, men många museer skulle också vilja digitalisera sina bildarkiv. Detta gäller t.ex. Sveriges Järnvägsmuseum i Gävle som har ett bildarkiv som innehåller ca 200 000 bilder och Blekinge läns museum som planerar att digitalisera ett urval med ca 30 000 bilder.

Många museer har dock varken utrustning eller praktiska möjligheter att digitalisera stora mängder bilder och fotografier. Man väljer därför ofta att ha enbart textbaserade bild- och fotoregister, där bilderna beskrivs och relevanta fakta redovisas.

Göteborgs museer skriver att deras bildarkiv är väldigt spännande och borde digitaliseras, men bara i Göteborg har museerna ett antal hundratusen bilder så ett urval måste göras.

Nordiska museet i Stockholm är ett av flera museer som poängterar att bilder är nödvändiga för att locka allmänheten att söka i samlingarna; ”bilder som belyser föremålen på ett bredare och mycket mer intresseväckande sätt än vad de enskilda posterna i föremålsdatabasen kan”.

Här följer några andra exempel på samlingar som museerna själva anser borde digitaliseras:

- Bonadsmålningarna och den textila samlingen på Hallands länsmuseum i Halmstad,
- Visarkiv och Kyrkoregister på Skaraborgs länsmuseum,
- Mineral-, däggdjurs- och insektssamlingen på Naturmuseet i Malmö,
- Det topografiska arkivet vid Nordiska museet i Stockholm,
- Brevsamlingarna på Postmuseum i Stockholm,
- Fornlämningsregistret vid Värmlands museum,
- Delar av fyndregistret på Vasamuseet i Stockholm,
- Folkmusikkommissionens arkiv på Musikmuseet i Stockholm.

De museer som har kommit lite längre i sin IT-användning har också mer avancerade önskemål om digitaliserad information. Riksutställningar vill t.ex. digitalisera hela utställningar och ge människor möjlighet att besöka dem virtuellt. Många museer vill också få möjlighet att presentera den egna verksamheten och informera om planerade utställningar i digital form.

6.4 Musik, teatrar och medier

Musik- och teaterinstitutionerna använder främst datorer för ekonomiska och administrativa system. Det blir dock allt vanligare, framför allt på teaterinstitutionerna, att datorteknik används i produktionen. Tekniken kommer att få allt större betydelse för den konstnärliga verksamheten, för såväl produktion som distribution och dokumentation m.m.

Det som ännu inte digitaliserats vid musik- och teaterinstitutionerna och som allmänheten skulle ha glädje av att få tillgång till är främst not- och pjäsarkiv.

De medieföretag som svarat på enkäten har genomgående en hög grad av digitalisering. Det som återstår är att göra det digitaliserade arkivmaterialet tillgängligt för allmänheten.

6.4.1 Pågående IT-projekt

Musik

Musikinstitutionerna har inte särskilt många pågående IT-projekt. Här följer dock några exempel ur enkätsvaren:

- Kungliga musikhögskolan (KMH) i Stockholm håller tillsammans med Sveriges Radio och Skolverket på att bygga upp Musiknet; ett musiknät för musiker och musiklärare m.fl.,
- KMH håller också på med distansutbildningsprojekt, ett projekt om interaktiva läromedel och ett om tvärvetenskapliga hyperböcker,
- Norrlandsoperan försöker hitta finansiärer till en multimedieproduktion på cd-rom för information till skolungdom om en operaföreställnings framväxt, kallad "Gå in i operans värld",
- Folkoperan i Stockholm arbetar med att utöka sina Internet-tjänster med en virtuell operaskola och en virtuell rundvandring.

Teater och dans

Flera IT-projekt pågår vid landets teater- och dansinstitutioner varav de allra flesta handlar om att lägga ut information på Internet:

- Dramaten i Stockholm håller på att bygga ut sin hemsida så att information om föreställningar, historia, konst, seminarier och forskning finns tillgänglig,
- Göteborgs Stadsteater samarbetar med Folkteatern, GöteborgsOperan, Lorensbergsteatern, Backa teater, Stora Teatern och Konserthuset för att informera om produktioner m.m. på Internet,

- Riksteatern arbetar med att ta ett First Class-system i drift inom organisationen, där användarna ansluts via nätverk och uppringda förbindelser. På detta sätt kan teaterföreningar och länsteaterkonsulter knytas närmare Riksteatern i Hallunda,
- Dramatiska Institutet i Stockholm arbetar tillsammans med Sveriges Television med ett interaktivt multimedieprojekt. Projektet syftar till att utarbeta ett distansutbildningsprogram som bygger på ett spelkoncept för gymnasieelever. Olika elever, klasser och skolor måste, inom ramen för spelet, samarbeta för att kunna lösa speluppgiften. Spelet skall behandla olika mål- och intressekonflikter inom demokratibegreppet.

Medier

Sveriges Radio lägger ut de senaste riks- och lokala nyhetssändningarna på Internet.

Göteborgs-Posten är den tidning bland de svarande med mest omfattande digitaliserad verksamhet som vänder sig till externa mottagare (i sammanhanget bör dock påpekas att de också har lämnat det mest utförliga enkätsvaret):

- GP Direkt, Göteborgs-Posten på Internet; GP-Direkt innehåller en guide för trovärdig information via Internet,
- GP elektroniskt till Riksdagen och till delar av Handelsflottan,
- GP för synskadade; elektroniskt distribuerad och försedd med talsyntes,
- Westnet; en Internet-tjänst för turism, näringsliv och kommuner,
- Westnet BBS; elektronisk prenumererad tjänst för näringsliv, kommuner och högskolor,
- GP:s digitala arkiv; än så länge enbart tillgängligt externt via GP kundtjänst.

6.4.2 Planerade IT-projekt

Musik

Många musikinstitutioner som har svarat på vår enkät planerar att skaffa bl.a. hemsida och e-post. Här följer några andra exempel på planerade IT-projekt vid musikinstitutionerna:

- År 1998 invigs ett nytt konserthus i Gävle. Där skall finnas ett musikbibliotek som är fullt utrustat för IT-användning, skriver Gävle Symfoniorkester,
- Kungliga teatern (Operan) i Stockholm skall digitalisera sitt musikbibliotek och arkiv, för internt bruk,
- Svenska rikskonserter tänker (under våren 1996) starta ett webbhotell där institutioner, organisationer och föreningar inom musiklivet skall få hyra plats billigt,

- Smålands Musikarkiv, underavdelning till Musik i Kronoberg, vill på sikt göra katalogen över sina musikalier och annan litteratur tillgänglig på Internet,
- Under 1996 kommer Operahögskolan att lägga ut hemsidor på Internet.

Teater och dans

De flesta av de planerade IT-projekten vid teater- och dansinstitutionerna handlar om att skaffa Internet-uppkoppling, e-post och hemsida. Men det finns också andra planer:

- Borås länsteater vill digitalisera scenografi, konstruktion och ljussättning,
- Dramaten i Stockholm skriver att allt bildmaterial och all kataloginformation om samlingarnas och bibliotekets innehåll i framtiden kommer att bli tillgängligt på Internet,
- Stockholms Stadsteater planerar att på sikt öppna en BBS för information och biljettförsäljning,
- Västerbottensteatern kommer troligen att ansluta sitt lokala nät till Skellefteå kommuns nät, Ske-net. Via det kommunala nätet når man både bibliotekets och museets databaser och kan kommunicera med anställda inom den kommunala förvaltningen.

Medier

Sveriges Television har planer på att starta en repriskanal, där användarna får betala för att få hem program. Dessutom övervägs att digitalisera stillbildsarkivet och en förteckning över hyrbar TV-teknik, samt att upprätta en databas med programtablåer. Interaktiv TV diskuteras också.

Två av dagstidningarna planerar att lägga ut en hemsida resp. att publicera tidningen i digital form.

Eskilstuna-Kuriren vill ge allmänheten tillgång till tidningens arkiv i någon form; främst texter och hela sidor. Tidningen bygger också upp informationsbaser med lokalt innehåll som inte kommer att finnas i den tryckta tidningen.

Östgöta Correspondenten konstaterar att den digitalt publicerade tidningen skapar nya möjligheter att skraddarsy fördjupningsmaterial till olika typer av läsare eftersom utrymmet är praktiskt taget obegränsat. Länkar till ytterligare information och tilläggstjänster i form av t.ex. bild och ljud kan finnas i den dagliga tidningen.

6.4.3 Ännu inte digitaliserade källor

Musik

De flesta musikinstitutioner skriver att de vill informera allmänheten om konserter, turnéer och andra projekt, i någon form av digital evenemangskalender.

Det finns också en del information som musikinstitutionerna själva anser borde digitaliseras.

- Kungliga teatern (Operan) i Stockholm skriver att ”en ökad datorisering vore önskvärd av Kungliga teaterns arkiv 1773–1985 för forskning”,
- Stiftelsen Musik i Halland, Länsmusiken Jönköping m.fl. vill digitalisera sina notarkiv,
- Kungliga musikaliska akademien i Stockholm skriver att allmänheten borde få tillgång till stipendieförteckning och information om verksamheten.

Helsingborgs symfoniorkester önskar sig en gemensam databank med noter ”så vi lite enklare kan låna av varandra”, med namn och adresser till all personal eftersom ”vi är flitiga användare av vikarier från varandras institutioner”, ett generalprogram för alla institutioner eftersom ”det är alltid roligt att inspireras av varandra”, samt aktuell arbetslagstiftning.

Kungliga Musikhögskolan i Stockholm skulle vilja bygga upp den ”virtuella” musikhögskolan. Denna skola skulle man besöka via datorn och hämta information om kurser eller delta i undervisning i allt från körsång till musikteori.

Teater och dans

Flera teatrar vill att allmänheten skall få tillgång till digitaliserad information om rekvisita- och kostymförråd samt om den tekniska utrustningen eftersom denna hyrs ut på flera håll.

Många av teater- och dansinstitutionerna (som inte har egna hemsidor) vill informera allmänheten om sin verksamhet i digital form. De har ofta långt framskridna planer på vad som skall komma allmänheten till del, t.ex. pjäsmanus, forskningsprojekt, fakta och historia om resp. teater, publikundersökningar, undervisningsprogram, recensioner m.m.

Marionetteatern i Stockholm söker bidrag för att kunna digitalisera och på så sätt tillgängliggöra teaterns bibliotek, videotek och arkiv (programblad och tidningsklipp).

Västerbottensteatern kommer att lägga upp egna databaser för teaterns bok- och manusbestånd. Eventuellt skall även rekvisitan katalogiseras i någon form av register.

Riksteatern vill ge landets elever möjlighet att ta del av en samlad informationsbank kring teater och dramatik, via Skolverkets skoldatanät.

Dansens Hus i Stockholm skriver att "vi skulle kunna utgöra en ännu större informationsbas om dans än vad vi är i dag och informera mer generellt om koreografer, danskompanier, andra gästspelsscener m.m."

6.5 Myndigheter och stiftelser

Myndigheter och stiftelser på kulturområdet verkar ha likvärdiga åsikter om informationstekniken. Man skulle kunna kalla dem nyfiket positiva inför vad den nya tekniken kan innebära för just deras verksamhet. De ser möjligheter och vågar ha visioner om sin framtid i ett informationssamhälle.

Många av de tillfrågade myndigheterna anser också att de har en egen funktion i ett framtida kulturnät och visar ett påtagligt intresse för att förmedla kunskaper och information om sin verksamhet genom ett kulturnät. De förespråkar i allmänhet Internet som det digitala medium genom vilket ett kulturnät borde sprida sin information.

6.5.1 Pågående IT-projekt

Många projekt med informationsteknisk inriktning pågår vid de olika myndigheterna. Vi vill nämna ett urval särskilt intressanta projekt:

Nordiska Ministerrådet startade 1995 ett projekt för nordiskt samarbete kring användningen av IT i undervisningen (IDUN-projektet). Projektet syftar bl.a. till att samordna nordisk forsknings- och utvecklingsverksamhet inom IT och utbildningspolitik.

Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI) har påbörjat datoriseringen av en ortnamnsdatabas. På sikt skall allmänheten externt kunna söka ortnamns-, dialekt- och folkminnesmaterial.

Statens konstråd, Socialstyrelsen, Stiftelsen framtidens kultur m.fl. håller på att skapa egna hemsidor på Internet.

Riksantikvarieämbetet har en fornminnesdatabas som kommer att finnas tillgänglig vid samtliga länsstyrelser i landet.

Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK) har i dag tio pågående projekt, främst inriktade på administrativa system inom det informationstekniska området.

Svenskt biografiskt lexikon (SBL) har börjat publicera sitt lexikon om 28 band på cd-rom-skivor. Fritextsökning innebär enligt SBL väsentligt ökade sökmöjligheter och genererar därmed ett avsevärt större vetenskapligt värde.

6.5.2 Planerade IT-projekt

En omfattande planering av IT-projekt pågår vid myndigheter och stiftelser i Sverige. Man har i hög grad upptäckt de möjligheter som informationstekniken erbjuder.

Barnombudsmannen (BO) kommer under 1996 att utarbeta hemsidor på Internet via skoldatanätet. På sin hemsida har BO för avsikt att visa pressmeddelanden, rapporter, barnkonventionen, projekt om mobbing m.m.

Även Svenska språknämnden planerar att skapa en hemsida på Internet dit nämnden avser att knyta sin databas om språkfrågor.

Svenska Filminstitutet avser att före utgången av 1996 ansluta sig till Internet. Institutet planerar att ge ut en cd-rom-utgåva av svensk filmografi.

Handelsflottans kultur- och fritidsråd har en Internet-server som kommer att utvidgas ytterligare. Man planerar att ha länkar till sjöfackliga organisationer, redare, sjöfartsverk, Svenska kyrkan i utlandet, radio Sweden m.m.

Riksantikvarieämbetet avser att bygga upp en digital bildbyrå.

Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI) planerar en digitalisering av samtliga samlingar.

6.5.3 Ännu inte digitaliserade källor

Svenska filminstitutet skulle vilja föra över bibliotekets samlingar av filmmanus och textlistor från 10 000 filmer i sin filmdatabas, men har ännu inte haft möjlighet att göra det.

Kungliga Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien skulle vilja ge allmänheten digital tillgång till sin bokutgivning.

Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK) diskuterar möjligheten att lägga ut sitt diarium på Internet.

Statens konstråd har planer på att lägga ut sina 19 000 diabilder över ofentlig konst på datormedium. Meningen är att allmänheten skall kunna se bilderna genom att besöka Konstrådets informationscentrum eller eventuellt genom att koppla upp sig mot Internet. Konstrådet har också planer på att utveckla en elektronisk anslagstavla.

Statens kulturråd skulle vilja presentera de fonogram som fått bidrag av Kulturrådet genom ljudprov på Internet. Kulturrådet har även planer på att digitalt tillgängliggöra handlingar för bidragsansökningar osv.

Nämnden för hemslöjdsfrågor har planer på att starta ett arkivprojekt där alla arkiv och föremålssamlingar som finns hos hemslöjdsföreningar och på konsulentkontor och museer i landet skall läggas in i en central databas med

bilder och text. Projektet stöds bl.a. av SESAM¹² och man hoppas att på sikt kunna göra databasen tillgänglig på flera ställen.

Ungdomsstyrelsen vill bygga upp en stor informations- och kommunikationsdatabas om ungdomsfrågor. Styrelsen har därför inlett ett samarbete med Ungdomens IT-råd¹³ och med ungdomsorganisationerna.

6.6 Intresseorganisationer och ideella föreningar

Även om många organisationer och föreningar påpekar att de förfogar över små resurser och är beroende av ideellt arbetande medlemmar, pågår och planeras ändå relativt många IT-projekt inom gruppen. Vanligast är att skaffa Internet-anslutning och att skapa egna hemsidor. Flera planerar också att sprida information internt och externt med hjälp av elektroniska anslagstavlor. En hel del intressanta projekt planeras eller skisseras där den nya tekniken utnyttjas för att tillgängliggöra kulturmaterial i form av bilder och ljud.

6.6.1 Pågående IT-projekt

Svenska Artisters och Musikers Intresseorganisation (SAMI) samarbetar med utländska systerorganisationer för att skapa en gemensam internationell databas för informationsutbyte rörande utövande artister och musiker. Föreningen Svenska Kompositörer av Populärmusik (SKAP) skall sammanställa en databas med medlemsförteckning och texter om föreningens kompositörer och textförfattare samt om avlidna medlemmar. Inom Illustratörcentrum pågår ett projekt där föreningens medlemmar skall presenteras med fem bilder vardera i en databas för att på så sätt öka deras möjligheter till uppdrag. Bygdegårdarnas Riksförbund håller på att skapa ett register med fakta kring varje bygdegård.

Riksförbundet för utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna genomför IT-projekt i samarbete med Handikappinstitutet i syfte att utveckla datoriserade hjälpmedel och deltar i Handikapporganisationernas Samarbetsorgans projekt gällande bildtelefoni, IT i ett kvinnoperspektiv m.m. Synskadades Riksförbund (SRF) arbetar fram en programvara för registrering av föremål m.m. i det blivande synskademuseet.

Översättarcentrum håller på att bygga upp en elektronisk anslagstavla (BBS). KFUK-KFUM:s studieförbund och Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet (NBV) är på väg att lägga in information på elektroniska an-

¹² Se 3.2.4. och 7.1.3.

¹³ Se 3.2.5.

slagstavor. Sveriges Dövas Riksförbund (SDR), Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) och Folkuniversitetet skapar egna databaser för intern information och för Folkuniversitetet troligen även för distansutbildning.

Hemsidor på Internet håller Föreningen Svenska Kompositörer av Populärmusik (SKAP) på att framställa, liksom Författarcentrum, De Handikappades Riksförbund (DHR), Folkuniversitetet, Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) samt Svenska föreningen Norden/Svensk-norska samarbetsfonden.

6.6.2 Planerade IT-projekt

Föreningen Svenska Tonsättare (FST) planerar att skapa digitala presentationer av varje FST-medlem med verkförteckning över dennes musik. Svenska Oberoende Musikproducenter (SOM) planerar att starta en Internet-server för svensk musik. Syftet är att marknadsföra svensk musik, utgiven på mindre skivbolag, utomlands.

Konst i Dalarna försöker för närvarande finansiera utgivningen av en cd-rom-skiva med multimediepresentationer av föreningens medlemmar. Fotograficentrum/galleri Index har hittills utan resultat sökt medel för att med hjälp av digitaliserad video dokumentera utställningar på galleri Index och låta människor besöka galleriet via t.ex. modem. Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund (SHR) planerar att upprätta en digital bibliografi över hemslöjds litteratur. Östersjöns Författar- och Översättarcentrum planerar att starta en elektronisk dialog med författar- och översättarförbunden i medlemsländerna runt Östersjön. Sveriges Författarförbund vill utveckla sitt upphovsmannaregister och skapa en digital förteckning över förbundets bokbestånd.

Synskadades Riksförbund (SRF) planerar att göra sitt dokumentarkiv tillgängligt via den nationella arkivdatabasen¹⁴ samt eventuellt bygga en databas kring synskadeinformation. Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet (NBV) planerar ett projekt med mobil datastudio som skall ge människor i glesbygd möjlighet att lära sig informationssökning, ett projekt att utbilda lokala miljöagenter på distans med hjälp av datorer samt att utrusta utbildningslokaler med datorer för cirkeldeltagare. Via sin hemsida planerar Svenska föreningen Norden/Svensk-norska samarbetsfonden att lägga ut information om aktuella nordiska kulturevenemang.

KFUK-KFUM:s studieförbund planerar uppkoppling via First Class till Folkbildningshuset. Teatercentrum och Översättarcentrum planerar Internetanslutning medan egna hemsidor planeras av Svenska Musikförläggareföreningen, Konstnärscentrum – region mitt, Konstnärsnämnden, Stiftelsen Hantverksfrämjandet, Översättarcentrum, Bygdegårdarnas Riksförbund, Folkparkerna i Sverige/Folkets Hus Riksorganisation, De Handikappades

Riksförbundet (DHR), Sveriges Dövas Riksförbundet (SDR), Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet (NBV), KFUK-KFUM:s studieförbundet samt Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF).

6.6.3 Ännu inte digitaliserade källor

Svenska Fotografernas Förbund (SFF) påpekar att en elektronisk anslags-tavla med utlagda vanliga frågor¹⁵ till och svar från förbundet, skulle kunna frigöra förbundskansliets personal från en hel del telefonrådgivning. En framtida förhoppning är att medlemmar kan välja och väljer att få all interninformation via Internet. SFF hoppas också att kunder via förbundets informationssidor skall kunna söka efter och hitta fotografer anslutna till SFF.

Svenska Jazzriksförbundet skulle vilja skapa ett digitalt register över adresser till klubbar och festivaler i Europa för att på så sätt ge svenska jazzmusiker ökad möjlighet att kunna spela utomlands. Ett annat, för förbundet angeläget projekt, är att skapa biografier på engelska/franska/tyska över svenska musikanter.

Svensk Teaterunion – Svenska ITI/Svensk Danskommitté vill skapa en databas med teaterinformation, tillgänglig för allmänheten. Konstnärscentrum tycker att det vore intressant att presentera anslutna konstnärer och deras verk på Internet – om upphovsrättsfrågor inte lägger hinder i vägen. "Ett gemensamt digitalt bildarkiv som kan användas av de institutioner och organisationer som i dag har egna arkiv skulle spara mycket tid och pengar åt såväl utövande konstnärer och konsthantverkare som åt användarna av bilderna", skriver Centrum för Konst och Hantverk. Stiftelsen Hantverksfrämjandet skulle vilja göra ett digitalt register över duktiga hantverkare i Sverige; "Om det går sönder en fiolstråke i Norrbotten, kan man direkt ange en lämplig stråkmakare i trakten eller någon man kan skicka stråken till".

Översättarcentrum vill ge sina medlemmar elektronisk tillgång till cd-romlagrade ordböcker och encyklopedier men "avvaktar lösningen på det upphovsrättsliga problemet". Folkparkerna i Sverige/Folkets Hus Riksorganisation skulle vilja göra äldre material från organisationernas över 100-åriga verksamhet digitalt tillgängligt liksom turnéplaner för artister, information om barn- och familjeprogram samt information om var de ingående medlemmarna finns och hur man lättast tar sig dit.

Sveriges Hembygdsförbund vill på sikt knyta hembygdsmuseernas databaser till läns museernas databaser för att på så sätt göra innehållet i museisamlingarna tillgängligt för utomstående.

¹⁵ S.k. FAQ, frequently asked questions.

6.7 Övriga

Universitet och högskolor tillhör de tidiga e-post- och Internet-användarna och därför är det inte förvånande att så många planerade och pågående IT-projekt finns i den här gruppen. Det framgår också tydligt av enkätsvaren att det inte bara är institutionerna för informatik och datavetenskap som är aktiva på området: kvinnoforskning, arkeologi och religion ligger exempelvis också långt framme. Elektronisk publicering av forskningsrapporter, uppsatser m.m. blir allt vanligare och många universitet och högskolor ger studenterna möjlighet att koppla upp sig till lokala nätverk och Internet direkt från studentrummen.

De projekt som förekommer på landsting och länsstyrelser handlar ofta om att öka tillgängligheten till olika typer av lokal kulturinformation – föreningsaktiviteter, kulturevenemang m.m. Länsstyrelserna arbetar för att deras interna register, t.ex. fornminnesregistren, skall kunna bli tillgängliga för allmänheten.

I den lilla och heterogena gruppen *övriga* planerar man i första hand att skaffa sig hemsidor, för att kunna gå ut med information om sin verksamhet till allmänheten.

6.7.1 Pågående IT-projekt

Landsting

De flesta av de intressanta IT-projekten nås via institutionerna och inte via kulturförvaltningarna, men ett par exempel finns ändå bland svaren:

- Landstinget i Blekinge har gjort en multimedieapplikation för information om utbildnings- och kulturförvaltningen till Kvinnor Kan-mässan i Karlskrona i maj 1996.
- Kulturavdelningen vid Norrbottens läns landsting medverkar i projektet Arcticult Regional Kulturdatabas, som startade 1994. Det är en regional databas som skall täcka det mesta av förenings- och kulturaktiviteter i Barentsområdet. Från hösten 1996 planeras den också vara tillgänglig på Internet.
- Landstinget i Värmland har genom Värmlands länsbibliotek tagit ansvar för projektet Informationsförsörjning i Värmland. Detta har stegvis inneburit en allt bättre offentlig tillgång till biblioteksförteckningarna i länet, inklusive Högskolans bibliotek.

Länsstyrelser

Länsstyrelsen i Dalarna har påbörjat GIS-registrering (Geografiskt Informationssystem) av fornminnesregistret. På sikt kan det bli tillgängligt för allmänheten.

Länsstyrelsen i Kristianstads län uppdaterar sin IT-strategi.

Stockholm läns museum och länsbiblioteket har påbörjat projektet "Kulturmiljöerna berättar – en kulturhistorisk databas om människor och kulturlandskap i Stockholm län", som drivs i nära samverkan med, och med ekonomiskt stöd från länsstyrelsen. Den samlade kulturhistoriska kunskapen om länet skall göras tillgänglig för allmänheten via terminaler på kommunbiblioteken. Databasen kommer också att bli en samlad potential för forskning och samhällsplanering.

Kulturmiljöenheten vid Länsstyrelsen i Värmland har med handledning från Riksantikvarieämbetet påbörjat databearbetningen av länets fornminnesregister. Delar av registret kan bli tillgängligt under andra hälften av 1996. Kulturmiljöenhetens material kommer att ingå i ett GIS-system.

Högskolor

Av naturliga skäl har ingen högskola kunnat beskriva alla de projekt som pågår ute på de enskilda institutionerna. Följande exempel måste alltså tas för vad de är – en droppe ur ett helt hav av projekt på IT-området:

- Högskolan i Luleå har påbörjat elektronisk publicering av forskningsrapporter. 1 200 studentrum inom campusområdet har möjlighet att koppla in en dator via Ethernet. Högskolan har tagit initiativ till det länsomfattande projektet Infobahn Station Arctica som kommer att knyta samman Norrbottens 14 kommuner i ett gemensamt datanät. Nätverket skall förse med en rik mängd lokal information.
- Högskolan i Växjö kommer att göra information om forskningsprojekt och publicerad forskning tillgänglig på Internet.
- Humanistiska fakulteten vid Umeå universitet: på Institutionen för medier och kommunikation pågår forskningsprojektet "Möjligheter och begränsningar i att använda Internet för universitetsutbildning – en modell för livslångt lärande".
- Vid Demografiska databasen vid Umeå universitet pågår diskussioner med företrädare för några kommuner om ett samarbete kring inregistreringsverksamhet. Syftet är att göra lokalt material tillgängligt för lokalhistoriska forskare samt släktforskare och att skapa ett IT-läromedel för skolorna.

Linköpings universitet ger flera exempel:

- Kurser och seminarier på distans – föreläsningar etc. distribueras via Internet, ISDN, satellitbaserade videolänkar m.m.
- Internet-anslutningar installeras i studentbostadsområden.
- Distribution av forskningsrapporter via Internet.

- I samverkan mellan Institutionen för slöjd, hantverk och formgivning vid Linköpings universitet, Östergötlands länsmuseum och Ljungstedtska gymnasiet undersöks möjligheten att visualisera äldre bostäder och boendemiljöer med hjälp av multimedieteknik.
- Vid institutionen för datavetenskap finns ca 15 självständiga forskningslaboratorier och bortåt 40 disputerade forskare och lärare inom IT-området.

På Arkeologiska institutionen vid Lunds universitet pågår arbete med att skapa program som kan användas av skolor och bibliotek för att informera om museets samlingar samt att skapa pedagogiskt utformade söksystem. Försöksarbete pågår också med databaserad undervisning där program kommer att underlätta förmedling av de kurser inom grundutbildningen som är knutna till föremålskännedom.

6.7.2 Planerade IT-projekt

Landsting

Flera landsting redovisade projekt som drivs av kulturinstitutionerna. Vi har valt att ta med dem här, även om de egentligen inte ligger direkt under kulturnämnderna:

- Kultur Gävleborg planerar ett regionalt kulturdatanät för biblioteken, museerna och högskolan. Samlingar, program, arrangemang etc. skall göras tillgängliga för allmänheten. En databas för barn byggs upp i samarbete med landstingen i Stockholms och Uppsala län.
- Utbildnings- och kulturförvaltningen i Hallands läns landsting planerar en hemsida om Hallands kulturliv och vill ge allmänheten tillgång till konstregistret.
- Länsmusiken i Jämtlands län planerar att lägga ut en hemsida på Internet.
- Ett register skapat utifrån tidigare hemslöjdsinventeringar i Jämtlands län är under uppbyggnad och skall så småningom göras tillgängligt genom SESAM-projektet.¹⁶
- Länets kommuner, landstinget och länsstyrelsen har antagit ett strategiskt dokument vad gäller ett länsinformationssystem i Jämtland/Härjedalen. Där finns länsövergripande riktlinjer för hur länsinformation, publika databaser m.m. skall göras tillgängliga på länsplanet.
- Utbildning och kultur vid landstinget i Kristianstad planerar en lokal evenemangsdatabas.
- Landstinget Skaraborg, Region och Kultur, försöker få igång ett kulturprojekt med pekskärmar med information om konstbegenheter.

- Kulturförvaltningen vid Landstinget i Värmland planerar att bygga upp ett länsminne, en samordnad databas för material ur arkiven, museerna och biblioteken. Detta material skall vara tillgängligt på samtliga folkbibliotek samt vid utbildningsinstitutionerna.

Länsstyrelser

Länsstyrelsen i Kristianstads län skall införa GIS-system.

Högskolor

Högskolan i Luleå kommer eventuellt att börja publicera examensarbeten elektroniskt.

Högskolan i Växjö:

- På sikt kommer all information att gå att nå via Internet, kanske även föreläsningar.
- Studentbostäderna skall ha tillgång till nätet.
- Institutionen för pedagogik medverkar i projektet En modell för utbildning om barns och ungdomars existentiella frågor. Sveriges Television i Växjö gör en TV-serie för barn i åldern 11–13 år. Materialet görs tillgängligt som fortbildning för förskolelärare genom att läsas in digitalt på en dataserver. Servern blir via ISDN¹⁷ och telefonmodem tillgänglig för distanssökning. Utbildningen kan vara poänggivande i ämnet pedagogik.

Konstfack kommer att göra egna hemsidor.

Humanistiska fakulteten vid Umeå universitet:

- Många institutioner ligger i startgroparna för att utveckla IT-program.
- Vissa institutioner planerar att lägga ut kortfattad information om viktiga C- och D-uppsatser.
- Undervisningsmaterial och dokument för forskning kan i framtiden göras åtkomliga för allmänheten via t.ex. folkbibliotek.
- Bildmuseet, ett universitetsmuseum och statligt samverkansmuseum, har planer på att göra material från statens konstsamlingar tillgängliga via nätet.
- Vid Demografiska databasen pågår en utredning om att göra vissa material tillgängliga på cd-rom.

Stockholms universitet diskuterar att publicera forskningsdokumentation på Internet.

Linköpings universitet tror att IT-lösningar i hög grad kan bidra till att göra universitetet mer tillgängligt som kultur- och kunskapsresurs för en större allmänhet. Samtidigt kommer IT-lösningarna att minska den lokala och regio-

---

¹⁷ Se 3.5.3.

nala anknytningen eftersom IT-resurserna i stor utsträckning kommer att vara internationella.

Högskolan i Dalarna, sektionen för humaniora och beteendevetenskap:

- Kommer att digitalisera ett nyhetsblad.
- Religionsämnet planerar att publicera information om ämnet samt grupparbeten och specialarbeten på Internet.
- Har som målsättning att förse lärare och elever med den tekniska utrustning som behövs för att man skall kunna gå vidare med IT-projekt och integrera datorn som ett pedagogiskt hjälpmedel.

Arkeologiska institutionen vid Lunds universitet planerar att använda omfattande IT-utrustning i en ny museiutställning som skall behandla utvecklingen av arkeologiamrådet från 1700-talet och framåt.

Övriga

En bok för alla vill ha en egen hemsida med information om utgivning och möjlighet att göra beställningar via e-post. Stockholm Water Festival planerar också en egen hemsida.

6.7.3 Ännu inte digitaliserade källor

Landsting

Flera av landstingen vill tillgängliggöra information om publikationer, kulturpolitiska mål, bidragsregler, ansökningshandlingar och -tider för olika projektstöd. Flera vill också lägga ut evenemangskalendrar, både för att informera allmänheten och för att undvika programkrockar för arrangörerna.

Länsstyrelser

Länsstyrelsen i Kalmar län anger att material från turistorganisationer efterfrågas och att länsstyrelsen, i egenskap av offentlig myndighet, borde kunna ge allmänheten möjlighet att koppla upp sig till olika nät.

Länsstyrelsen i Värmland pekar på att det inom kulturmiljöenhetens verksamhetsfält finns ett flertal inventeringar, utvärderingar, rapporter och sammanställningar som rör kulturhistoriskt intressanta företeelser och som hittills endast i begränsad omfattning publicerats eller givits större spridning.

Högskolor

Universiteten i Stockholm, Linköping och Umeå skriver att universitetens material i allt högre grad kommer att bli tillgängligt i digital form och att allmänheten bör få ökad tillgång till detta material. Detta skulle förhoppningsvis leda till fler kontakter mellan studenter och allmänhet å ena sidan och lärare, forskare och övriga anställda å den andra.

Övriga

En bok för alla skriver att uppgifter om utgivningen och olika arrangemang där En bok för alla deltar skulle vara intressanta för allmänheten att ta del av.

6.8 Konklusion

För närvarande pågår ett omfattande digitaliseringsarbete i kultursverige. Ett stort antal institutioner digitaliserar eller planerar att inom en snar framtid digitalisera sina samlingar, bestånd och verksamheter.

Nästan alla arkiv håller på att digitalisera sina samlingar. Arbetet innebär bl.a. att äldre samlingar registreras samt att egna specialregister skapas. Vidare planerar Arkivverket att under 1996 knyta samman alla statliga arkivinstitutioner i ett nationellt arkivnät med gemensam Internet-uppkoppling.

Arkivinstitutionerna har kommit långt i sin datorisering, men registreringsbehovet är enormt då många arkiv har samlingar som är mycket omfattande. Många arkiv är också intresserade av att presentera sin verksamhet i digital form.

Biblioteken har kommit långt i sin användning av den nya informationstekniken, mycket tack vare enhetliga system för klassificering och katalogisering av mediebeståndet. Endast 7 % av biblioteken som medverkat i enkäten har inte datoriserat sin verksamhet. Många bibliotek har dock egna specialsamlingar, t.ex. lokala samlingar av bilder och litteratur, som inte är digitaliserade.

Folkbiblioteken bedriver många olika IT-projekt för att locka besökare och nya grupper av IT-användare. Projekten kan t.ex. inbegripa datakurser för flickor, pensionärer etc. Läns- och forskningsbiblioteken arbetar främst med övergripande IT-projekt som att bygga upp kontaktnät eller finna enhetliga system för digitalisering. Majoriteten av bibliotekens planerade IT-projekt handlar om Internet-uppkoppling, hemsidor och datornätverk.

Museerna i Sverige har i stor utsträckning datoriserat sin verksamhet. Av de som svarat på enkäten har 15 % ännu inte datoriserat, men även dessa har nästan undantagslöst sådana planer. En del museer har en avvaktande hållning till den nya tekniken. Man vill undvika att köpa in fel utrustning eller att

digitalisera materialet på fel sätt. Många avvaktar därför i väntan på att en mer övergripande IT-strategi för museiområdet formuleras.

Det finns enorma mängder objekt på museerna runt om i landet. Att digitalisera detta material är en mycket omfattande och tidskrävande uppgift. Ett bidragande problem är att det inte finns något givet enhetligt system för kategorisering och att varje museum ställs inför specifika problem när det gäller klassificering och katalogisering. Museernas IT-projekt handlar i stor utsträckning om att digitalisera samlingarna och att anskaffa och lära sig att använda bl.a. Internet och cd-rom-applikationer.

Inom sektorn för *musik, teatrar och medier* är det endast en av de 22 musikinstitutioner som har svarat på enkäten som inte har datoriserat sin verksamhet. Många planerar att skaffa e-post och hemsida på Internet för att informera om konserter, turnéer och andra projekt.

Flertalet av de beskrivna IT-projekten vid landets teater- och dansinstitutioner innebär att lägga ut information på Internet. Sveriges Radio arbetar med att göra de senaste riks- och lokala nyhetssändningarna tillgängliga på Internet, och detsamma gör vissa dagstidningar med sina nyhetsartiklar.

Många *myndigheter och stiftelser* har digitaliserat sina register, förteckningar, verksamheter m.m. De flesta har också tillgång till Internet och använder e-post. De myndigheter som besvarat enkäten har en positiv inställning till den nya informationstekniken, men flera av dem har inte utformat någon konkret IT-strategi. Många IT-projekt pågår också inom de olika myndigheterna.

Flera av de olika *intresseorganisationerna och ideella föreningarna* inom kultursfären använder informationsteknik i sitt arbete. Bland annat bygger intresseorganisationer för vissa grupper av kulturutövare upp databaser med information om sina medlemmar. Även folkrörelserna använder sig av IT för att presentera sin verksamhet via hemsidor och elektroniska anslagstavlor.

Inom *högskolorna* pågår ett flertal projekt med IT-anknytning. Som exempel kan nämnas elektronisk publicering av forskningsrapporter, information om forskningsprojekt samt kurser och föreläsningar på distans.

Flera av *landstingen* vill med hjälp av IT tillgängliggöra information om publikationer, presentera kulturpolitiska mål, tillhandahålla ansökningshandlingar m.m. Flera vill också lägga ut kalendrar med kulturarrangemang på Internet. Även *länsstyrelserna* vill använda IT för att kunna göra insatser på kulturområdet, bl.a. i form av databearbetning av fornminnesregister.

Sammantaget finns omfattande planer för och en uttalad vilja att tillgängliggöra kultur i digital form i Sverige. Mycket av det arbete som pågår och planeras görs av flera kulturinstitutioner gemensamt. Vi kan konstatera att IT föder och utvidgar samarbetet såväl mellan olika institutioner som över sektorsgränserna. Synergieffekterna är många och genom att samordna arbetet nås stora fördelar, inte minst ur ett användarperspektiv.

7 Institutionsperspektivet

I utredningens direktiv sägs att det är angeläget att möjligheterna utnyttjas att utveckla och förnya kunskapsuppbyggnaden via inventeringar, dokumentationsprojekt och registeruppbyggnad vid i första hand kulturarvsområdets institutioner. Vi föreställer oss att kulturinstitutionerna bildar basen i ett kommande Kulturnät Sverige och att deras verksamhet på elektronisk väg kan göras tillgänglig även för dem som bor långt från institutionerna eller av olika skäl har svårt att ta sig dit. I det här kapitlet redogör vi därför för digitaliseringsarbetet vid arkiv, bibliotek och museer samt för det IT-samarbete som pågår inom och mellan arkiv-, biblioteks- och museisektorn.

7.1 Kulturarvsområdets institutioner

Arkiv, bibliotek¹, museer, kulturvårdsmyndigheter och konstnärliga institutioner har samhällsuppdraget att samla, vårda, bevara, tillgängliggöra och ofta även levandegöra vårt kulturarv. De arbetar sedan länge med att inventera, dokumentera och registrera olika yttringar av kulturarvet och har också under lång tid arbetat med att bygga upp system för klassificering och datorbaserad registrering.

Genom den nya tekniken är det möjligt att med relativt begränsade insatser göra dessa kunskapsbanker tillgängliga och få investeringarna i informationsförsörjning att ge en bättre avkastning till samhället och allmänheten än hittills. I ett första skede måste dock ett urval göras. Frågan är vad som är mest relevant att digitalisera och vem som skall avgöra det.² Risken finns att vi i viss utsträckning styr kommande forskning genom att göra ett urval utan att veta vilka objekt som kommer att vara viktiga för framtida generationer. Samtidigt är detta ett mindre problem i jämförelse med det ständiga gallringsarbete som pågår under Arkivverkets³ tillsyn. Uppskattningsvis 10 hyllmil arkivhandlingar tillkommer årligen inom de statliga myndigheterna i Sverige medan enbart ca en femtedel av detta material sparas åt eftervärlden. Resten gallras bort, efter beaktande av arkivlagen (1990:782).⁴

1 Biblioteken klassificeras dock främst som förmedlande kulturinstitutioner.

2 Se även 8.3.1.

3 Med Arkivverket avses Riksarkivet och de regionala landsarkiven, Stockholms stadsarkiv, Malmö stadsarkiv och Värmlands arkiv.

4 I 10 § arkivlagen stadgas att det vid gallring alltid skall beaktas att arkiven utgör en del av kulturarvet och att det arkivmaterial som återstår skall

Internet gör det enkelt att nätverksansluta de kataloger och databaser som finns inom arkiv, bibliotek, museer och inom kulturmiljövården och att skapa länkar mellan dem. Många internationella projekt syftar också till att göra olika länders kulturarv tillgängliga via nätverk.

7.1.1 Arkivens datoriserade registrering

Inom Arkivverket har en dataelementkatalog utarbetats innehållande regler för hur arkiv, kartor och ritningar skall registreras. Regelverket synkroniseras med motsvarande regelutveckling inom bibliotek och museer.⁵ Dessutom har ett enhetligt, till registreringsreglerna knutet utbytesformat utvecklats, baserat på MARC-AMC-formatet,⁶ vilket gör det möjligt att utbyta information oberoende av hård- och mjukvara.

Själva grundregistreringen av arkivinformation är det dyraste och mest tidskrävande arbetet i att bygga upp databaser för Arkivverket, som förfogar över mer än 30 hyllmil handlingar. Det finns inga planer på att digitalisera hela detta väldiga material. Däremot övervägs att digitalisera ett urval; frågan är vad som skall väljas och ur vems perspektiv, användarnas eller arkivariernas, urvalet skall göras? Att digitalisera är ett sätt att skydda det mest efterfrågade materialet från förslitning och vilket det materialet är framgår av utlåningsfrekvenserna. Arkivverket diskuterar att på beställning skapa digitala kopior av enskilda dokument och samtidigt göra en digital kopia för eget bruk.

Arkivverket har utvecklat ett gemensamt arkivinformationssystem (ARKIS) som bl.a. används för att skapa arkivregister, arkivförteckningar, kart- och ritningsregister.

Riksarkivet knyter under 1996 ihop Arkivverkets ingående institutioner i ett arkivnät för att underlätta underhåll och informationshantering. I arkivnätet skapas ett s.k. intranet för informationsspridning internt med koppling till Internet för spridning av extern information.

Nationella arkivdatabasen

Riksarkivet fick 1990 forsknings- och utvecklingsmedel för att skapa en nationell arkivdatabas (NAD), detta som en följd av regeringens proposition om

---

kunna tillgodose insynsintresset samt rättsskipningens, förvaltningens och forskningens behov.

⁵ Se 7.3.2.

⁶ MARC-AMC, Machine Readable Cataloging – Archives and Manuscript Control, är ett internationellt standardiserat utbytesformat för att beskriva arkivalier, i likhet med bibliotekens MARC-format. Se även 7.2.2.

arkiv.⁷ I propositionen betonades att arkivinstitutionernas användarservice skulle kompletteras med insatser för att aktivt tillhandahålla arkiven.

Målsättningen med NAD är att skapa förutsättningar för en enhetlig registrering av arkivinformation, oavsett om den förvaras vid arkivinstitutioner, bibliotek eller museer och för återsökning i ett sammanhang.

Den andra upplagan av NAD på cd-rom utkom våren 1996 och innehåller register över drygt 150 000 arkiv, omkring 12 500 arkivförteckningar, SVAR:s⁸ databas över mikrofilmade handlingar, en topografidatabas med administrativa gränsdragningar från 1600-talet och framåt, en förvaltningshistorisk databas samt adresser till arkivförvarande institutioner i Sverige.

Registreringen är till en början grund men bred för att på sikt fördjupas, och då prioriteras de mest forskningsintressanta arkiven, som t.ex. personarkiv. Ett särskilt NAD-råd vid Riksarkivet är rådgivande när det gäller NAD och den tillhörande dataelementkatalogen.

Cd-rom har valts som distributionsmedium i väntan på att Internet blir mer allmänt tillgängligt men en kopia av NAD kommer att läggas ut på Internet, troligen före 1996 års utgång. Det bör dock påpekas att NAD ännu inte innehåller några digitala dokumentkopior.

7.1.2 Bibliotekens datoriserade registrering

Den avgörande skillnaden mellan biblioteken och arkiven/museerna är att bibliotekens dokument inte är unika, utan tvärtom ofta tryckta i stora upplagor och spridda i hela världen. Detta kan också vara en förklaring till att biblioteken generellt sett kommit längre när det gäller att utnyttja resurserna i gemensamma system och i att kommunicera och utbyta information mellan institutionerna. Biblioteken har en stor fördel i att ha etablerade och standardiserade format för att beskriva den bibliografiska informationen. Dock används ett flertal olika datasystem för att skapa katalogerna.

MARC-formatet

Biblioteken har standardiserade beskrivningssystem och ett globalt tänkande sedan lång tid tillbaka. Library of Congress i Washington gick i spetsen för utvecklingen. Utgångspunkten låg i ett internationellt tänkande och i principer som UAP (Universal Availability of Publications) och UBC (Universal Bibliographic Control), globala program där varje land tar hand om sin in-

⁷ Regeringens proposition 1989/90:72 om arkiv m.m.

⁸ SVAR står för Svensk Arkivinformation och är en byrå inom Riksarkivet för tillgängliggörande av arkivinformation.

formation, som när den läggs samman täcker världen. Det avgörande var att Library of Congress lyckades etablera dessa två sätt att beskriva och paketera den bibliografiska informationen.

MARC-formatet (Machine Readable Cataloging), som används i Sverige, etablerades på 1960-talet och har reviderats flera gånger sedan dess. Folkbiblioteken och forskningsbiblioteken har samma regler för mediekatalogisering.

Standardiseringstänkandet, kombinerat med datorernas petighet och krav på exakthet, aktualiserar behovet av auktoriteter. Biblioteken har utarbetat riktlinjer för normerade uppgifter, s.k. auktoritetsposter, som samlas i särskilda register. I Sverige har Kungliga biblioteket utarbetat ett auktoritetsregister för institutionsnamn medan universitetsbiblioteken håller på med personnamn. Arbetet sker via LIBRIS.

LIBRIS och BURK

LIBRIS är forskningsbibliotekens gemensamma samkatalog. För närvarande registrerar 69 universitets-, högskole- och specialbibliotek sitt litteraturbestånd i LIBRIS medan 600 bibliotek använder systemet för sökning och fjärrlån. Avsikten är att minska tiden för katalogiseringsarbete och därför registreras varje bok eller annan publikation endast en gång i databasen. Biblioteken kompletterar sedan katalogposterna med lokala uppgifter. LIBRIS databas innehåller också information från nationalbibliografierna i USA, England och Tyskland som katalogiseringsstöd för svenska bibliotek.

Hösten 1996 planeras katalogen bli tillgänglig för sökning på World Wide Web utan kostnad. Såväl LIBRIS som flera högskolebibliotek har länge haft sina kataloger tillgängliga på Internet via Telnet, men hittills är det enbart högskolebiblioteket i Luleå och Lantbruksuniversitetets bibliotek i Uppsala som lagt ut sina kataloger på World Wide Web.

Folkbiblioteken saknar motsvarande nationella samkatalog även om 185 folkbibliotek använder sig av Bibliotekstjänsts katalogdatasystem och registrerar sitt bestånd i den gemensamma beståndskatalogen BURK. BURK uttyds Bibliotekstjänsts universella register för katalogdata och är en bibliografisk databas med drygt 1,5 miljoner poster. Denna databas är sökbar mot avgift och används i dag av 350 kunder, främst bibliotek. Däremot saknas programvara för att koppla ihop bibliotek med olika katalogsystem. Det innebär att många samlingar av nationellt intresse som förvaras vid landets folkbibliotek, t.ex. unika lokalsamlingar, inte är tillgängliga för extern sökning.

Regeringen avser att uppdra åt Kungliga biblioteket att utveckla LIBRIS till ett modernt heltäckande bibliotekssystem. Det innebär att folkbiblioteken också skall inlemmas i LIBRIS som därigenom blir en rikstäckande bibliotekskatalog.

Centrala organ

BIBSAM är Kungliga bibliotekets sekretariat för nationell planering och samordning och bildades 1988. Sekretariatet svarar för samordnings- och utvecklingsinsatser inom det svenska forskningsbiblioteksväsendet. För folkbiblioteken har Statens kulturråd i stort sett motsvarande funktion.

De centrala organen stödjer biblioteken genom t.ex. utredningar, statistikinsamling och -bearbetning, anordnande av kurser, internationellt arbete, medel för utvecklingsprojekt samt i BIBSAM:s fall även standardisering. Under de senaste åren har bevakningen av IT-utvecklingen intensifierats och stöden till IT-projekt ökat. BIBSAM försöker att göra en nationell upphandling av kommersiella forskningsdatabaser. Målet är att få till stånd nationella licenser så att alla svenska högskolor kan söka i stora referatdatabaser. Arbetet förväntas resultera i centrala avtal under hösten 1996. Genom en enkät som sänts till de flesta av forskningsbiblioteken i Sverige har BIBSAM också noterat ett intresse av nationella avtal med elektroniska tidskrifter och fulltextdatabaser.

Biblioteken som förmedlare av nya medier

I dag har biblioteken återfått den uppgift de hade när de inrättades; att tillhandahålla medier som människor inte själva har möjlighet att skaffa sig. Förr var det böcker och uppslagsverk; i dag är det också datorer med Internet-uppkoppling och tillgång till information via databaser och cd-rom-skivor.

Bibliotekarierna har länge haft en nyckelroll när det gäller att förmedla information. Många bibliotekarier runt om i Sverige går nu på Internet-kurser för att kunna vägleda biblioteksbesökarna i det digitala informationshavet. Möjligheten att surfa på nätet, eller att kunskapsnavigera, som många föredrar att kalla informationssökning på Internet, lockar nya grupper av besökare till biblioteken.⁹ På många bibliotek finns också arbetsmarknadsutbildade IT-vårdar, Internet-guider etc. som hjälper besökarna att använda de nya informationsbärarna.

World Wide Web-sidor för eftervärlden

Elektroniska dokument i fixerad form omfattas av lagen om pliktexemplar,¹⁰ t.ex. cd-rom-produktioner. Däremot omfattas inte elektroniska dokument med

⁹ Se också 5.2.2 om tillgången till ny teknik på landets bibliotek.

¹⁰ I lagen om pliktexemplar av dokument ges föreskrifter om skyldighet att till bibliotek eller Arkivet för ljud och bild lämna exemplar av dokument (pliktexemplar). Med dokument förstås ett föremål som lagrar information för läsning, avlyssning eller visning. Ett dokument för elektronisk återgivning definieras som ett dokument som i *fixerad form* lagrar text, ljud

rörligt innehåll av lagen. Det har medfört att det snabbt växande antalet svenska hemsidor, ofta med snabbt växlande innehåll, inte finns bevarade vid Kungliga biblioteket (KB). Med hjälp av en automatisk sökrobot planerar dock KB att med jämna mellanrum med början hösten 1996 samla in och spara samtliga hemsidor som bär toppdomännamnet Sverige (.se). Detta innebär en form av paradigmskifte i och med att KB inte längre förmår att samla hela det svenska publicerade kulturarvet utan enbart att bevara stickprov av den elektroniska delen av det publicerade materialet.

7.1.3 Museernas datoriserade registrering

På museisidan finns inte samma tydliga hierarki som inom arkiv- och bibliotekssektorn. De enskilda museerna har dessutom valt att ta sig an olika uppgifter. Registrering av föremål är ett eftersläpande problem på många museer, vilket påpekas i Museiutredningens betänkande.¹¹ Allmänt kan sägas att centralmuseerna har kommit längre i IT-användning än regionala och kommunala museer men omfattningen av användningen av IT är mycket varierande inom museisektorn.

Förutom stora föremålssamlingar har museerna också omfattande innehav av text- och bildarkivalier. Nordiska museet har t.ex. 350 000 katalogposter föremål men minst 2 000 000 fotografier. Museerna har, till skillnad från biblioteken och arkiven, inget självklart gemensamt format för föremålsregistrering. Dessutom saknar de flesta museitjänstemän utbildning för att arbeta med struktur och katalogisering, vilket framkom vid utredningens första workshop.¹² Internationellt sett har museerna dock kommit längre än biblioteken när det gäller t.ex. inscanning av bilder.

Museerna upplever sig som intressanta för de kommersiella krafter, som är duktiga på teknologi, men som saknar innehåll att förmedla. Museernas internationella samarbetsorgan ICOM¹³ ser som sin uppgift att skydda museernas intellektuella/virtuella bestånd från kommersiellt utnyttjande.

---

eller bild och vars innehåll kan återges med hjälp av elektroniskt hjälpmedel. Pliktexemplar skall enligt lagen bevaras och tillhandahållas för forskning och studier.

11 SOU 1994:51, *Minne och bildning*.

12 Workshopen genomfördes den 15 april 1996. Programmet framgår av bilaga 5. Rapporten kan rekvideras från utredningen men finns också tillgänglig på Kulturmät Sveriges hemsida med adress <http://www.sb.gov.se>

13 International Council of Museums.

INSAM

För att främja och samordna IT-användningen vid svenska museer bildades på Nordiska museets initiativ samarbetsorganisationen INSAM 1990. INSAM (Informationssystem i samverkan vid svenska museer) har ett hundratal medlemmar och styrs av ett råd som väljs av medlemmarna vid årsmötet. INSAM har fått SESAM-medel¹⁴ för att utveckla en dataelementkatalog, dokumentationsprocesser och gemensamma auktoriteter för museisektorn samt för att anordna utbildning och gemensamma konferenser på Internet.

SESAM – projektet

Våren 1995 avsatte riksdagen 235 miljoner kronor till SESAM-projektet för att registrera, dokumentera, gallra, konservera och magasinera kulturarvet i form av i första hand museernas, men också arkivens samlingar.¹⁵ Regeringen har nu fördelat medlen varav en del skall användas för att göra föremålen tillgängliga för allmänheten. SESAM-medel får i princip inte användas för inköp av datautrustning vilket har inneburit problem för flera av de museer som tilldelats anslag. Dessa har nämligen kunnat extraanställa personal för registrering och dokumentering men inte haft den nödvändiga utrustningen för arbetet.

SWETERM

Flera olika system för registrering av föremål används vid svenska museer. För att kunna söka efter enskilda poster i digitala kataloger är det viktigt att dessa olika system använder sig av en gemensam terminologi för systemens innehåll. INSAM har arbetat fram SWETERM, en datastandard (tagbenämningsskonvention) för alla sorters samlingar. Med hjälp av SESAM-medel¹⁶ skall en termkatalog skapas med beskrivningar av de begrepp som får användas och vars definitioner är kända. Tanken är att om alla museer utgår från samma regler kan ett till synes gemensamt system för museidata skapas utan att de enskilda institutionerna behöver frångå det system som de byggt upp. Även om systemen är olika kan auktoriteterna vara gemensamma. En museiman ställer dock andra krav på tillämpning än allmänheten gör och därför måste troligen separata dokumentations- och presentationssystem utvecklas. Det föreslog också SESAM i rapporten Öppna museisamlingarna.

---

14 Se nedan.

15 Se också 3.2.4.

16 Se ovan samt 3.2.4.

Flera registreringssystem

Nordiska museet har utvecklat databaskonceptet/relicationsdatabasen General Professional som bygger på internationellt överenskomna registreringsregler för museiföremål.¹⁷ General Professional är en applikation av SWETERM och är egentligen ett sätt att gestalta den teoretiska standarden i en fungerande databas. Den är inte begränsad till föremål utan kan användas för alla slags samlingar och terminologier.

Flera museer i Sverige har tagit fram egna datasystem för att registrera sina samlingar. Västerbottens länsmuseum har t.ex. tillsammans med Umeå universitet skapat SOFIE (Samlingar och fornminnen i ett) som kan hantera föremål, kartor och ritningar samt fornlämningar. SOFIE har också sålts till en rad andra svenska museer.

Hittills har det stora samverkansområdet för museerna varit applikationerna, alltså de olika databasverktygen. Förutom General Pro och SOFIE kan nämnas Adrian, Art System och Reform.¹⁸

7.2 Gemensam strategi för arkiv, bibliotek och museer

Det finns stora likheter mellan arkiv, bibliotek och museer (som tillsammans brukar sägas tillhöra ABM-sektorn); alla arbetar med att samla, ordna, vårda och tillgängliggöra/visa det svenska kulturarvet. Därmed finns också delvis gemensamma referensramar och gemensam terminologi som gör det möjligt att skapa gemensamma sökingångar. Skillnaderna i fokusering och tyngdpunkt är lika stora inom sektorerna som mellan dem. Dessutom är gränserna mellan sektorerna ofta flytande; museerna har egna bibliotek, biblioteken innehåller brevsamlingar osv.

Ett ökat samarbete inom ABM-sektorn är särskilt angeläget nu när både arkiv och museer är på väg att fastställa standardiserade beskrivningsregler och bygga upp nationella samkataloger.

I och med databasernas och inte minst Internets hastiga tillväxt blir användarna vana vid standardiserade sökverktyg som snabbt förser dem med stora mängder information inom ett avgränsat område. Användarna av ett framtida svenskt kulturnät kommer naturligtvis också att förvänta sig att kunna söka efter specifik information på ett likartat sätt och kunna använda sig av sökbegrepp och terminologier som är lika för samma sorts material oavsett var det förvaras någonstans. Utvecklingen leder därför mot generella system som

¹⁷ Reglerna kallas CIDOC (Comité International pour la Documentation) Framework och har skapats av ICOM (International Council of Museums), en internationell samarbetsorganisation för museer.

¹⁸ Se också 5.3.1.

integrerar information från flera källor. Målet är att få en så god kvalitet som möjligt i sökningarna.

7.2.1 ABM-gruppen

Samrådsgruppen för utökad samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer (ABM) är en informell samarbetsgrupp med representanter för Kulturrådet, Riksarkivet, Kungliga biblioteket med BIBSAM och LIBRIS, Forskningsrådsnämnden, INSAM, Riksantikvarieämbetet samt Vitterhetsakademiens bibliotek. Syftet med gruppen är att fånga upp nya idéer, identifiera samsarbetsområden, utbyta erfarenheter och att göra information inom de olika kultursektorerna tillgänglig på samma eller likartade sätt för användarna.

Många institutioner arbetar med likartade problem, t.ex. digitalisering och bevarandefrågor, och det som förenar är framför allt IT-satsningarna. ABM-gruppen försöker initiera samarbete över sektorsgränserna, så att man med gemensamma insatser kan lösa vissa problem. Därmed kan resurserna utnyttjas effektivare och medel frigöras som institutionerna kan använda inom sina egna specialområden.

7.2.2 Auktoritetsutbyte

Den långsiktiga målsättningen är att skapa möjligheter till samsökning av information, oavsett om den förvaras i arkiv, bibliotek eller museer. Skriver man t.ex. sökordet "August Strindberg" skall man få besked om vilka böcker han skrivit, vilka böcker som skrivits om honom, vilka av hans ägodelar som finns bevarade, vilka tavlor han målat och var de hänger, vilka dokument som rör eller skrivits av Strindberg som bevarats och var de arkiveras.

För att sökningen skall fungera krävs fastställda format för hur namn på personer, institutioner, organisationer, geografiska platser och annat skall skrivas. Utbytesformat måste också finnas för att informationen lätt skall kunna flyttas mellan olika system.

Etablerade format finns redan för tryckt text, musikalier, ljudupptagningar samt videoupptagningar och film. Dessutom finns grunden till format för auktoriserade namnformer, kartor, ritningar och handskrifter medan format för bilder och fotografier är under utarbetande. Däremot saknas format för bl.a. föremålssamlingar, register över ADB-medier, brevskrivare, handskrifter och nätverkspublicerade dokument.

Ett konkret auktoritetssamarbete har inletts mellan Kungliga biblioteket, Riksarkivet och INSAM. Arkiven får tillgång till LIBRIS¹⁹ auktoritetsregister medan Arkivverket delar med sig av de namn på föreningar, organisationer och myndigheter som de har i sina samlingar. På så sätt växer en kärna av auktoriteter fram. Arkivverkets topografiska databas över administrativa gränsförändringar i Sverige från 1630-talet och fram till nutid har redan integrerats i databaskonceptet General Pro.²⁰

Ett annat samarbete gäller att skapa en dataelementkatalog för fotografier.

ABM-element

En följd av samarbetet i den s.k. ABM-gruppen är ABM-element, ett projektarbete som initierats av Kungliga biblioteket och Riksarkivet gemensamt. Målet är att sammanställa gemensamma dataelementkataloger och utbytesformat för arkivalier, handskrifter, bilder, kartor och ritningar.

Om ABM-sektorerna inte lyckas enas i auktoritetsfrågorna riskerar den som letar efter information att bli tvungen att söka i kanske flera hundra databaser, baserade på mer eller mindre olika regelverk, istället för ett enda. Därför vill vi understryka hur viktigt det är att ABM-samarbetet kring auktoriteter fortsätter. Det är en förutsättning för att det i ett framtida Kulturnät Sverige blir möjligt att lokalisera enskilda föremål/dokument om man inte på förhand vet vid vilken institution dessa bevaras.

7.3 En jämförelse med Kulturnet Danmark

Det danska Kulturministeriet beslöt våren 1995 att skapa ett digitalt nätverk för i första hand de statliga kulturinstitutionerna i Danmark. Tanken är att IT skall utvidga informationssamarbetet och -utbytet mellan kulturinstitutionerna och därmed utveckla allmänhetens tillgång till kulturinformation. Etableringen av Kulturnet Danmark var ett av Kulturministeriets bidrag till den danska regeringens IT-politiska handlingsplan 1995.²¹ I planen sägs bl.a. att *elektro-nisk kulturförmedling skall komplettera och öka spridningen av kulturupplevelser och kunskapen kring dessa. Alla kulturinstitutioner bör efter hand ingå i ett sammanhängande elektroniskt nätverk som ger allmänheten tillgång till elektroniska kulturella servicetjänster.*²²

¹⁹ Se 7.1.2.

²⁰ Se 7.1.3.

²¹ *Fra vision til handling – Infosamfundet år 2000.*

²² Vår översättning från danska.

7.3.1 Kulturnet Danmarks mål

Kulturnet Danmark är i första hand tänkt som ett konkret samarbete mellan kulturinstitutionerna och i andra hand som ett datanätverk för institutionerna. Deras stora informationsmängder skall digitaliseras för att den egna personalen och andra kulturinstitutioner, forskare och allmänheten lättare skall få tillgång till informationen. På så sätt ökar också kulturinstitutionernas tillgänglighet och de geografiska och tidsmässiga begränsningarna minskar. Dessutom minskar slitaget på kulturmaterialen eftersom det blir åtkomligt i digital form.

7.3.2 Internet som plattform

Hösten 1995 beslutades att nätet skall vara en del av Internet. En anledning är att kulturinstitutionerna själva vill att Kulturnet Danmark skall vara en del av Internet. Ett annat skäl är förstås att Internet utvecklas snabbt med ett ständigt växande antal användare och – utbud.

Eftersom kulturnätet är under uppbyggnad vill man vänta med att informera om dess existens tills det finns en tillräcklig mängd kulturinformation utlagd. Därför har inte heller många utanför sfären av kulturinstitutioner ännu visat intresse för Kulturnet Danmark. Dock har en hel del institutioner lagt ut material på Internet under Kulturnet Danmarks hemsida.²³

7.3.3 Finansiering

Institutionerna bestämmer själva i vilken takt de skapar sina hemsidor och arbetet sker inom ordinarie budgetram. Dock har pengar avsatts i 1996 års statsbudget för bidrag till intressanta pilotprojekt. Åtta av 30 ansökningar har tilldelats sammanlagt 3,5 miljoner danska kronor för att källmaterial skall kunna digitaliseras. Projekten skall vara genomförda vid årsskiftet 1996/97 och resultatet läggs ut på kulturnätet. Projektinstitutionerna måste också dela med sig av sina erfarenheter till andra kulturinstitutioner.

Hittills har det inte varit något problem att intressera kulturinstitutionerna för att delta i Kulturnet Danmark, trots att deltagandet bygger på frivilliga och egna initiativ. Enligt Jesper Rønnow Simonsen, som arbetar med Kulturnet Danmark vid Kulturministeriet, har kulturnätet sin egen dynamik. Institutionerna är mycket intresserade, inte minst av de rationaliseringsvinster de kan uppnå genom att lägga informationen i databaser. Nationalmuseet har t.ex. digitaliserat all information om sin permanenta utställning. Med hjälp av ett

---

²³ Adressen är <http://www.kulturnet.dk>

användarvänligt söksystem kan besökarna få information om museiföremålen via olika databaser. När projektet är slutfört kan det också läggas ut på Internet.

De senaste åren har en del av de danska kulturinstitutionerna fått sina resurser nedskurna. De har dock delvis kompenseras genom arbetsmarknadsprojekt. Några kulturinstitutioner har också fått ökade anslag. Kulturnätet finansieras inom institutionernas egna anslag och med de miljoner som anslags för Kulturnet Danmarks administration och pilotprojekt. Arbetet med kulturnätet bedrivs som ett försöksprojekt men permanentas troligen nästa år.

Huruvida allmänheten skall behöva betala för att ta del av allt material på det framtida kulturnätet har Kulturministeriet ännu inte tagit ställning till. Information som i dag är gratis, t.ex. bibliotekens och arkivens samlingar, skall dock också vara gratis på Internet.

7.3.4 Organisation

Kulturministeriet har det övergripande ansvaret för arbetet med att bygga upp Kulturnet Danmark. Departementet har tillsatt en koordinationsgrupp som ansvarar för styrningen av uppbyggnaden och som löpande utvärderar hur arbetet fortskrider. Representanter för Kulturministeriet, datakunniga vid de statliga institutionerna och konsultfirman PLS consult²⁴ ingår i "koordinationsutvalget".

Dessutom finns ett samarbetsforum för alla kulturinstitutioner, Kulturforum, som vid 4–5 möten per år utbyter IT-erfarenheter och diskuterar IT-strategin för Kulturnet Danmark.

Med avsikt har ministeriet valt att lägga Kulturnet Danmarks sekretariat fysiskt skilt från dess server. Således finns servern på Det Kongelige Bibliotek medan sekretariatet lokaliserats till Nationalmuseet. En särskild styrgrupp består av sekretariatet och två representanter från resp. Kongelige Bibliotek, Nationalmuseet, Kulturministeriet och PLS consult. Det Kongelige Bibliotek bistår också institutioner med hjälp och råd om design av hemsidor och kan också designa institutionernas sidor på beställning.

Dessutom har fem kunskapsgrupper bildats för att samla kunskap, arbeta fram tekniska standarder och format samt ge kulturinstitutionerna goda råd på områdena World Wide Web-serverar, bilder, text, ljud och förmedling. Representanter från kulturinstitutionerna har själva fått anmäla sig till de grupper de är intresserade att delta i.

²⁴ Kulturministeriet har anlitat PLS consult för att under en längre tid bistå ministeriet i frågor som rör IT. Enligt avdelningschef Poul Bache har Kulturministeriet valt att anlita extern IT-expertis i avvaktan på att egen IT-kompetens byggs upp.

7.3.5 Olösta frågor

Kulturministeriet har ännu inte tagit ställning till när och hur kulturnätet skall öppnas även för andra kulturproducenter än de statliga institutionerna. Därför har heller inte frågan om kommersiella intressen skall få delta tagits upp. De frågor som diskuteras fram till september 1996, när ett slutgiltigt förslag läggs fram för "koordinationsudvalget", i kulturnätsarbetet är i stället:

- hur en hemsida på Kulturnet Danmark skall se ut, vilka funktioner som skall finnas med och vad användaren vill ha,
- hur förmedlingsdelen skall se ut och vilken roll biblioteken har för att förhindra att ett informationsteknologiskt B-lag uppstår,
- hur man skall ta hänsyn till de funktionshindrade,
- vilka kriterier som skall ligga till grund för stöd till nya pilotprojekt 1997.

8 Användarperspektivet

I utredningsdirektivet sägs att det är en demokratisk grundprincip att alla skall vara tillförsäkrade möjligheten att hämta information och att allmänheten bör få tillgång till kulturinstitutionernas information genom bl.a. bibliotekens och skolornas försorg. Möjligheterna till detta hänger samman med dels i vilken utsträckning kulturinstitutionerna förmår ta till sig och använda den nya tekniken, dels hur användarvänlig den är. Ett uttalat mål bör vara att medborgarna inte skall delas upp i ett informationstekniskt A- och B-lag. Kvinnor och män bör behandlas lika och funktionshindrades behov bör beaktas.

Vi vill likna kulturnätet vid ett virtuellt bibliotek som erbjuder information, kultur och andra nättjänster till allmänheten. Målet är ett Kulturnät Sverige där alla på ett enkelt sätt med hjälp av multimedia kan:

- söka information om och ta del av litteratur, konst, musik, teater, film, museiföremål, arkivalier m.m.,
- söka fakta om hur och med vad institutioner, myndigheter, organisationer, föreningar och andra intressenter på kulturområdet arbetar,
- delta i elektroniska diskussionsgrupper om kultur,
- ta del av utredningar och beslut inom kulturområdet,
- få kontakt med kulturproducenter, -myndigheter och ansvariga -politiker,
- få information om kulturevenemang i hela Sverige,
- beställa och betala biljetter, böcker, cd-skivor etc.,
- delta i gemensamt skapande av virtuella konstverk och texter,
- komma vidare till internationella elektroniska kultursidor.

8.1 Kulturnätet – en fri demokratisk rättighet

Att öka tillgängligheten till kulturarvet och kulturproducenterna är ett viktigt syfte med det framtida kulturnätet.

Vår grundinställning är att ett kulturnät skall vara kostnadsfritt att använda. Sannolikt krävs det dock någon form av trappstegsmodell där ett basutbud finns fritt tillgängligt varefter kostnaden ökar beroende på hur pass avancerade uttagsmöjligheter som efterfrågas. Vissa typer av forskaruttag kan t.ex. bli förhållandevis dyra medan basutbudet kan och bör ses som en del av infrastrukturen. Forskning, utbildning och kultur är i hög grad en del av det moderna samhällets infrastruktur. Samhällsansvaret uttrycks t.ex. i de olika stödformer som säkrar åtkomst av kultur och information till rimliga kostnader för människor oavsett om de bor i en liten norrlandskommun, inte har råd att köpa dyra böcker eller har funktionshandikapp av skilda slag. Många av

dessa samhälleliga stödformer, t.ex. litteraturstödet, presstödet och biblioteksersättningen, är i dag knutna till pappersformen och omfattar således inte de elektroniska medierna.¹

De idéer om full kostnadstäckning som blivit omhuldade de senaste åren strider i viss mån mot denna demokratiska grundsyn. I avgiftsförordningen fastslås att full kostnadstäckning bör gälla. I ett förslag från Riksrevisionsverket till prissättning av informationstjänster sägs att full kostnadstäckning för att framställa och distribuera informationsuttag skall ske med avgifter.² Det innebär att såväl direkta som indirekta kostnader skall täckas.³ En förut-sättning för en IT-strategi inom kulturområdet är att dessa frågor noggrant utreds. De kommer därför att bli föremål för en fördjupad behandling i vårt slutbetänkande.

Redan det faktum att någon form av teknisk utrustning krävs för att kunna ta del av kulturnätets innehåll gör att de flesta svenskar till en början inte kommer att ha tillgång till nätet hemifrån.⁴ Därför får bibliotek, skolor och medborgarkontor⁵ nyckelroller för att tillhandahålla kulturnätet. Det sker i dag en kraftig utbyggnad av kabel-TV-näten och planerna på ett digitalt markbundet TV-nät är likaså långt framskridna. Men även om dessa processer är kraftfulla kan vi inte enbart förlita oss på denna utveckling. Vi ser det snarare som parallella komplementära processer. I flera av svaren på vår enkät efterlyses också interaktiva datorer med uppkoppling till kulturnätet på allmänna platser där mycket folk passerar, t.ex. postkontor, banker, köpcentrum, stationsbyggnader, turistbyråer, bensinstationer, hotell etc.

Ekonomer i USA som sysslar med informationsekonomi hävdar att medborgare som använder information, t.ex. läser vetenskapliga artiklar, gör en input i samhällsekonomin som kan beräknas. En medborgare som läser en artikel producerar ett par hundra dollar i bruttonationalprodukt enligt en sådan beräkning. Oavsett denna eventuella kollektiva nytta, är det förstås av godo om fler människor får tillgång till den svenska kulturen. I IT-propositionens⁶ mål för en nationell IT-strategi sägs att "Den svenska kulturen, det svenska språket och vår nationella identitet blir än viktigare att bevara och utveckla när

1 Se 9.4.4.

2 RRV 1995:64, *Principer för prissättning av informationstjänster*.

3 Se 9.4 där finansierings- och avgiftsfrågorna diskuteras.

4 Se 3.3.1 där studien *Datorvanor 1995* kortfattat beskrivs.

5 För närvarande har ett 70-tal kommuner startat medborgarkontor eller utreder frågan. Verksamheten är främst inriktad på information, administrativ service och handläggning av okomplicerade ärenden. Medborgarkontoren arbetar sektorsövergripande och syftar till att förbättra medborgarnas kontakter med den offentliga förvaltningen. Tanken är också att service i glesbygd och förorter kan bibehållas, att den lokala demokratin förstärks och att verksamheterna kan bedrivas på ett effektivare sätt.

6 Se också 3.2.9.

gränserna mellan länder, kulturer och språkområden inte längre är lika tydliga".⁷

Huruvida den enskilde användaren skall behöva betala för att få tillgång till informationen på ett framtida Kulturnät Sverige diskuterades vid utredningens andra och tredje workshop.⁸ Vi återger nedan några av inläggen.

Diskussionsinlägg vid workshop 2

Stefan Zetterström, Helsingborgs stadsbibliotek, menade att den offentliga information som redan är finansierad, bl.a. den som handlar om myndigheters och förvaltningars verksamhet, självklart skall vara gratis med tanke på att medborgarna förutsätts vara engagerade och initierade. Zetterström tillade dock att om institutioner gör sammanställningar utöver det vanliga, t.ex. om ett museum framställer en extra påkostad cd-rom, är det rimligt att de tar betalt för denna produktion.

Även Alexander Rudenstam, kanslichef för den Digitala salongen, tog upp frågan om vilka krav det går att ställa på kulturinstitutioner och politiska inrättningar när det gäller vad de skall göra tillgängligt utan kostnad. Han påtalade i samband med detta att de offentliga inrättningarna i Kalifornien i USA har ett krav på sig att göra sin information tillgänglig eftersom framtagandet av denna information har finansierats av den offentliga förvaltningen och att den därför också skall vara tillgänglig för alla.

Miljövårdsdirektören vid Länsstyrelsen i Gävleborg Stig Hammarsten, som på Miljövårdsberedningens uppdrag utreder förutsättningarna för att skapa ett svenskt miljödatanät, hävdade att det inte är ekonomiskt försvarbart att ta ut avgifter för offentlig information. Enligt hans bedömning medför det mycket små kostnader att lägga ut redan producerad offentlig information på nätet – så låga att kostnaderna för att finansiera ett betalssystem skulle överstrida dem.

Barbro Blomberg, journalist och representant för Föreningen för Sveriges Kulturtidskrifter, sade att hon inte tror att det går att administrera fram ett kulturnät. Det kan enbart växa utifrån den kreativitet och det behov som finns bland t.ex. kulturarbetare. Däremot kan man underlätta framkomligheten på de elektroniska vägarna genom ett så billigt system som möjligt. Hon föreslog att det inte skall kosta mer än en telefonmarkering att använda nätet, på samma sätt som det gör när man ringer ett 020-nummer till en myndighet. Blomberg menade att den låga kostnaden hänger samman med att myndigheterna tycker att det är särskilt viktigt att medborgarna enkelt får tillgång till information, och att kulturnätet fyller en liknande funktion.

⁷ Proposition 1995/96:125, *Åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik*, s. 14.

⁸ Se 4.2.7 om utredningens workshops och bilaga 6 och 7 för programmen.

Lena Ek, kommunalråd i Valdemarsvik och forskare i internationell rätt, menade att fri tillgång till nätet är en rättvisefråga. Hon sade att många skolbarn i glesbygden aldrig får besöka ett större museum, inte minst med tanke på att det i dagens kommunala budgetar inte finns medel för att betala bussutflykter till de stora städerna. Men om eleverna kan sitta i sitt klassrum och, när de läser t.ex. om medeltiden, via nätet komma in i de olika museerna, så kan de titta på medeltida föremål och läsa om hur människor levde då. Lena Ek framhöll att det är en rättighet som dessa barn har, och att det därför är mycket allvarligt att avgiftsbelägga informationen på nätet. Annars är det enbart de barn som bor i närheten av museer eller som har föräldrar som har råd och vilja att visa sina barn kulturarvet, som får tillgång till de kulturinstitutioner som hela befolkningen bekostar med skattemedel, sade hon.

Diskussionsinlägg vid workshop 3

Författaren och kritikern Ana Valdés ansåg att kulturen är en bastjänst som vi betalar skatt för att få tillgång till, lika väl som vatten, el och vägar. Om vi lägger flera miljarder på JAS-planen bör vi också kunna lägga pengar på vårt kulturarv, sade hon och menade därmed att kulturnätet bör vara gratis tillgängligt för allmänheten.

Christer Sturmark, skribent och IT-debattör, ansåg att det viktiga inte är huruvida användningen av kulturnätet är avgiftsbelagd eller ej, utan att en stor del av befolkningen inte behärskar IT. Då hjälper det inte om kulturnätet är gratis. Precis som man betalar pengar för att gå in på ett museum i dag, skulle man kunna betala en mindre summa pengar för att komma åt kulturnätet, menade han.

Journalisten och historikern Lars Ilshammar ansåg inte att man bör ta ut avgifter för materialet på ett svenskt kulturnät, åtminstone inte när det gäller material som tillhandahålls av statliga myndigheter och kulturinstitutioner. Det finns mycket offentligt material som redan är lagrat i databaser och som det inte skulle kosta något att tillgängliggöra via ett nätverk. Enskilda konstnärer och privata kulturinitiativ skall däremot inte tvingas att ge bort sina verk gratis.

Per Halberg, divisionschef vid Bibliotekstjänst, berättade att biblioteken har gjort utredningar som visar att majoriteten av den biblioteksrelevanta, ämnesspecifika information som finns tillgänglig via databaser i dag kostar pengar. Insatsen från samhällets sida när det gäller ett kulturnät är att kommunerna, t.ex. folkbiblioteken, betalar för informationen och gör den gratis tillgänglig.

8.2 Geografisk spridning, gender- och generationsaspekter

Ett framtida Kulturnät Sverige skall vara tillgängligt i hela landet; det skall inte enbart vara en nytthet för den unga datortillvänjda generationen och det skall inte bli "ännu en av grabbarnas leksaker". De tre orden geografi, gender och generation står för ett principiellt ställningstagande på samhällsnivå. Med andra ord; 55-åriga Agda i Åsele skall ha glädje och nytta av ett framtida svenskt kulturnät. Till detta grundläggande axiom vill vi addera ytterligare några perspektiv som också bör beaktas i motiveringarna inför ett framtida kulturnät. Det handlar dels om det mångkulturella samhällets möjligheter, dels om förändrade villkor för funktionshandikappade, men också om olika miljömässiga aspekter av ett kulturnät, t.ex. om det fysiska resandet reduceras i ett IT-samhälle eller ej. Dessa perspektiv kommer utförligare att behandlas i vårt slutbetänkande och berörs här endast i korthet.

8.2.1 Geografisk spridning

Vi är av tradition vana att tänka oss infrastruktur som något stabilt och endast långsamt föränderligt. Så är det inte längre i dag. Infrastrukturen inom t.ex. IT-området genomgår en extremt snabb förändring. En del av denna process är just utbyggnaden av datakommunikationsnäten. Men operatörerna hinner inte med och den sista kilometern fram till stugan utgör ofta ett betydligt större hinder, både ekonomiskt och logistiskt, än byggandet av de stora basstrukturerna.

I många glesbefolkade delar av Sverige saknas tillräcklig bandbredd i datakommunikationsnäten. AXE-systemet för telefonnätet är ännu inte helt färdigt vilket innebär att några områden inte har möjligheter till ISDN.⁹ Ett belysande exempel är fågelstationen i Ottenby, som har fått hemsidor på Skoldatanätet, inom ramen för ett högskoleprojekt, men som under en lång period inte själva kunde se sina sidor eftersom telekommunikationerna på södra Öland var otillräckliga.

Kabel-TV-nätet är väl utbyggt i Stockholmsregionen och längs våra kuster men Agda i Åsele får vänta på sin kabel. Geografi- och glesbygdsperspektivet är en fråga om demokrati.

⁹ Se 3.5.3.

8.2.2 Genderaspekter

Kvinnor har i mindre utsträckning än män tillgång till ny teknik. Studien Datorvanor 1995 visade att drygt 30 % av männen och ca 22 % av kvinnorna i åldern 16–64 år använder datorer.¹⁰ En annan undersökning visar att bara drygt var fjärde Internet-användare i Sverige är kvinna.¹¹

Att fler män än kvinnor använder sig av IT kan ha flera orsaker. Män kommer oftare i kontakt med teknik under sin utbildning och i sitt arbete, en följd av den traditionella ojämlika könsfördelningen mellan olika typer av utbildning och arbeten. Många menar att män fascinerats av teknikens möjligheter i sig, medan kvinnor vill se nyttan av tekniken innan de tar den till sig. I USA finns ett större tjänsteutbud på Internet än i Sverige och där är var tredje Internet-användare en kvinna.

På vissa håll i Sverige försöker man aktivt att intressera kvinnor och flickor för informationsteknikens möjligheter. Vid Ronneby stadsbibliotek startades t.ex. ett projekt riktat till flickor sedan personalen konstaterat att över 90 % av dem som satt vid bibliotekets datorer var män, framför allt pojkar. Ett trettio-tal flickor fick varje vecka komma till biblioteket för att lära sig att göra egna hemsidor med presentationer av sig själva, göra en elektronisk tidning m.m. I dag är det lika många kvinnor som män som använder Ronneby stadsbiblioteks datorer.

En del – inte minst äldre – kvinnor känner sig osäkra inför den nya tekniken. Att anordna IT-utbildningar med medelålders kvinnor som lärare kan vara ett sätt att minska just lite äldre kvinnors oro och i stället öka intresset för IT; en erfarenhet som föreståndaren för ett Internet-café i Stockholm redogjorde för vid utredningens första workshop.

8.2.3 Generationsaspekter

Vi människor lever i det förgångna i betydligt större utsträckning än vi är medvetna om. Våra grundläggande synsätt formas huvudsakligen under barn- och ungdomsåren då vår beredskap att ta in omvärlden är som störst. Sedan lever vi livet fram med dessa världsbilder, ett slags mentala koder, som rättesnören. Men dessa mentala kartor är föråldrade i dag. IT-samhällets framväxt har lett till såpass tillspetsade kommentarer som att den mest avgörande framgångsfaktorn är generationstillhörigheten. "Before computer" och "after computer", före och efter datorn, sägs vara det som gäller i många av de stora företagen. Även om vi inte ansluter oss till en understundom överdriven ung-

¹⁰ Se vidare 3.3.1.

¹¹ Undersökningen är gjord av företaget KAIROS Research/Forskningsgruppen för samhälls- och informationsfrågor som sedan april 1995 kontinuerligt undersöker utvecklingen av Internet-användning i Sverige.

domskult – ungdom är som bekant ett övergående predikament – är det ändå avgörande att söka förstå effekterna av de fundamentalt skilda villkor som dagens olika generationer formats under.

Dagens unga är morgondagens vuxna; de formulerar med sina drömmar och tankar morgondagens samhälle. De unga använder datorn och andra elektroniska redskap främst som kommunikationsverktyg. Det är verktyg som de ställer stora krav på och ett framtida kulturnät måste kunna leva upp till de förväntningar på användarvänlighet och kvalitet som ställs.

8.2.4 Det mångkulturella samhället

Kan ett framtida kulturnät bidra till ökad integration och förståelse mellan olika kulturer? Kan kulturnätet underlätta kommunikationen mellan människor som ingår i olika kulturer och subkulturer som har svårt att göra sig gällande i det svenska samhället? Det mångkulturella samhället skall inte bara förstås som invandrarkultur i Sverige utan i lika hög grad som svensk kultur i världen. Fyra av fem av Sveriges unga vill resa och se världen. De vill bo utomlands under längre tid än ett år. Detta medför att det globala samhället finns mitt ibland oss – hos medborgaren som användare. Detta perspektiv innefattar också de svenska företag som mycket snabbt blir transnationella och de internationella företag som verkar i Sverige. Dessa företag är i dag väl medvetna om kulturen och våra värdemönsters centrala betydelse. De vet att dessa kan vara den avgörande skillnaden mellan att lyckas och att misslyckas i en affärsrelation.

8.3 Tillgänglighet

Via ett framtida kulturnät skall alla snabbt och enkelt kunna få tillgång till och information om kulturen i Sverige. Målet är att göra informationen tillgänglig genom en icke-hierarkisk och inom systemet demokratisk uppbyggnad, på samma sätt som dagens Internet fungerar.

Redan det faktum att en teknisk utrustning krävs för att kunna ta del av kulturnätets innehåll gör att de flesta svenskar till en början inte kommer att ha tillgång till nätet hemifrån.¹² Därför får bibliotek, skolor och medborgarkontor⁵ nyckelroller för att tillhandahålla kulturnätet. Men även i en framtid när människor har datorer i sina hem, när kabel-TV-och/eller digital-TV-näten är utbyggda i hela landet krävs gemensamma arenor och mötesplatser där kompetent personal finns att tillgå.

¹² Se 3.3.1 där studien *Datorvanor 1995* kortfattat beskrivs.

Problemet är nämligen inte främst att få tillgång till information utan att kunna tillgodogöra sig de stora mängder information som kommer att erbjudas på ett framtida kulturnät. Användaren vet kanske inte vilka frågor som systemet kan ge svar på. Användarstöd i form av bruksanvisningar (i såväl tryckt – som elektronisk form) och kunniga guider vid bibliotek, skolor och medborgarkontor är därför mycket viktigt.

Likaså krävs att informationen är lättillgänglig, i meningen begriplig, pedagogisk och grafiskt tilltalande. Sidor med ljud och bilder kan vara bra informationsbärare och lockande blickfång, men har den nackdelen att de tar lång tid att få se om man har en långsam uppkoppling, t.ex. via modem, mot Internet. Den som gör hemsidor måste därför noga avväga om sidorna skall kunna nås av så många som möjligt eller om informationen skall utformas så tilltalande som möjligt för att på så sätt locka många besökare.

8.3.1 Vilket kulturmaterial skall digitaliseras?

Allmänt sett transporteras digital information allt snabbare på de elektroniska vägarna, men det betyder förstås inte att vi också kan ta till oss innehållet snabbare. Därför måste informationen vara pedagogiskt utformad. Användarna kanske inte heller är intresserade av ett fullständigt digitaliserat material utan vill i första hand få tillgång till kulturinstitutionernas resurser. Mycket av kulturinstitutionernas material är förstås inte "kioskvältare" men det är en del av samhällsansvaret att tillgängliggöra det, även om långt ifrån allt behöver digitaliseras. Samtidigt är det viktigt att Kulturnät Sverige inte upplevs som enbart ett redskap för de samhällsägda institutionerna utan också kan innehålla aktuella kulturyttringar från de idéburna organisationerna inom bildnings- och kulturområdet liksom från enskilda kulturskapare.

Av kapitel 5 och 6 framgick att en intensiv digitaliseringsprocess pågår vid många av våra kulturinstitutioner. Någon övergripande strategi för vad som skall prioriteras finns ännu inte och frågan är om det över huvud taget är önskvärt. Här finns en känslig gränsdragning mellan resp. institutions egna bedömningar och ett samhällsansvar för vad som bör ingå i infrastrukturen. Är det "rätt" källserier som digitaliseras i dag? Vad skall styra digitaliseringen; institutionernas egna behov, efterfrågan från allmänheten, samhällsinstitutioner och utbildningsväsendet eller kanske rentav marknadens intressen?

8.3.2 Användarnas olika förutsättningar

De presumtiva användarna av ett kulturnät är hela Sveriges befolkning. Användarna är därför en mycket heterogen grupp som består av bl.a. datorovana, kulturarbetare, tekniker, funktionshindrade, barn och invandrare. Därför finns förstås ingen universallösning för hur kulturnätet bör struktureras. Snarare kan vi tänka oss olika gränssnitt som varierar efter användarens färdigheter och förutsättningar. En sökfunktion med möjlighet till fritextsökning gör att användaren snabbt kan finna den information som söks.

Utbildning

Någon form av utbildning är nödvändig för att så många som möjligt skall kunna använda den nya informationstekniken och i det sammanhanget spelar skolan en viktig roll. Vid utredningens tredje workshop¹³ framkom olika synpunkter på hur IT-utbildning bör se ut. Lars Ilshammar, journalist och historiker vid Högskolan i Örebro, poängterade att lärarna, deras utbildning, motivation och tillgång till IT har en helt avgörande betydelse för vilken undervisning eleverna får. Ilshammar förordade riktade statsbidrag till skolorna så att dessa kan ge eleverna kunskaper om datorteknik och även garantera en någorlunda jämlik tillgång till tekniken.

Mats Hjelm, lärare på Konsthögskolan i Stockholm, invände att den kunskap som skolan kan lära ut på IT-området riskerar att bli föråldrad mycket snabbt och att det därför är bättre att ge ungdomar problemlösningsmetoder inom ramen för den ordinarie undervisningen. Metoderna kan de sedan tillämpa såväl datortekniskt som vad gäller kvalitativt innehåll. Madeleine von Heland, docent vid Institutionen för konstvetenskap vid Stockholms universitet, konstaterade att dagens skola är extremt dåligt rustad för ett sådant uppdrag.

Funktionshindrade

Vid samma workshop förklarade Ingar Beckman Hirschfeldt, chef för Talboks- och punktskriftsbiblioteket, att den nya informationstekniken kan vara till stor hjälp för personer med funktionshinder. Hon menade att man därför måste ta hänsyn till de funktionshindrade om man skapar ett kulturnät.

Enligt Beckman Hirschfeldt är tekniken i sig inget hinder för att funktionshindrade skall kunna ta del av ett framtida kulturnät. Det går t.ex. att omvandla text till talsyntes. Vad som har större betydelse för huruvida personer med funktionshinder skall kunna använda tekniken är samhällets vilja att bidra med utbildning och nödvändig utrustning.

¹³ Programmet återfinns i bilaga 7.

Beckman Hirschfeldt påtalade också att DOS-miljön – som bygger på tangentkommandon – är den dator teknik som är lättast att hantera för synskadade. Hon sade sig därför vara bekymrad över att DOS-tekniken alltmer kommer på undantag till förmån för Windows-miljön, som bygger på att man med datormusen klickar på olika fönster som man måste se för att kunna använda. Den textbaserade DOS-miljön är betydligt lättare att anpassa för talsyntes vilket också är en förutsättning för personer med läs- och skrivsvårigheter. Hon menade vidare att när man anpassar tekniken till funktionshindrade så underlättar man även för andra som är ovana vid tekniken.

Mångkulturella aspekter

Författaren Mehmed Uzun menade vid samma workshop att det är viktigt med kultur för alla, men även från alla. Han sade att den svenska kulturen är ett arv som måste förvaltas, men där det också är viktigt att uppmuntra de mångkulturella särdragen.

Uzun berättade att det i dag talas över 100 språk i Sverige och att det finns minst 1 000 utländska författare i landet. Ett framtida kulturnät måste därför skapa kanaler och en plats för dialog med Sveriges invandrare, sade han.

Madeleine von Heland menade att Internet skapar nya möjligheter för etniska minoriteter i Sverige. De kan t.ex. via nätet mycket lättare upprätthålla kontakten med sina forna hemländer.

Christina Hallman, kulturchef i Umeå, tillade att vilka som använder och har tillgång till datorer är en klassfråga som har med inkomst och utbildning att göra. Att många invandrare tillhör de lägre socialgrupperna påverkar därför allvarligt deras möjligheter att få tillgång till fördelarna med den nya informationstekniken, menade hon.

8.4 Digitala mötesplatser

En digital mötesplats kan liknas vid en telefonkonferens, men med den skillnaden att kommunikationen sker med hjälp av datorer i stället för telefoner. Användarna meddelar sig skriftligen till varandra via en gemensam databas som är ansluten till ett nätverk, det vill säga en telefonlinje eller Internet.

Det finns flera olika typer av digitala mötesplatser. En variant är s.k. *diskussionslistor*, eller *e-postlistor*, som skapas för att personer som är intresserade av ett visst ämne skall kunna komma i kontakt med varandra på elektronisk väg. På listan kan de diskutera och utbyta kunskaper som har med ämnet att göra.

När någon skickar ett meddelande till en diskussionslista får alla som prenumererar på listan detta meddelande direkt i den egna elektroniska brevlå-

dan. Överföringen ombesörjs av en server som hanterar prenumerationer och annat som har med diskussionslistan att göra.

En annan variant är *elektroniska konferenssystem*. De finns till för att särskilda grupper, t.ex. yrkesverksamma inom ett visst område, skall kunna diskutera, informera och kommunicera internt. Konferenssystemet är en server som användarna kopplar upp sig mot via ett modem eller via Internet.

Chatsystem är en tredje typ av digitala mötesplatser. Genom dessa går det att kommunicera med andra personer världen över i realtid, dvs. direkt som om man pratade i telefon, men kommunikationen sker med text i stället för det talade ordet. Systemen är indelade i kanaler med olika ämnen.

En fjärde variant är *MUD* som är en förkortning för *Multi-User Domain*.¹⁴ En MUD består av en databas som i sin tur består av ett antal rum mellan vilka användarna kan förflytta sig genom olika in- och utgångar. I kombination med att rummen innehåller olika föremål och har karaktären av platser som kan besökas ger det en upplevelse av s.k. virtuell verklighet.

Varje enskilt rum utgör ett specifikt forum för möten mellan besökarna i databasen. Med utgångspunkt från dessa kan besökarna under interaktiva former dela med sig av kunskap, information och service samt bedriva debatt i olika ämnen.

Det pågår även försök att vidareutveckla konceptet för MUD, t.ex. genom att bygga in fler kanaler för kommunikation som grafik, ljud och bild.

Goda exempel

I dag finns flera goda exempel på fungerande digitala mötesplatser. Ett sådant är Den digitala salongen, som är ett svenskt kollegialt nätverk för kommunikation mellan verksamma inom sektorn för kultur, humaniora och folkbildning. Nätverket ger deltagarna möjlighet att dela med sig och ta del av kunskaper, information och åsikter på området, samt att informera om sina resp. verksamheter. Syftet är också att bidra till ökad kompetens när det gäller hur informationsteknologin kan användas inom de egna yrkeskåren och i arbetet gentemot allmänheten.

Ett annat exempel på en digital mötesplats är det internationella Diversity University (D.U.) som har kopplingar till flera organisationer, bl.a. The Globewide Network Academy som har som mål att på ideell basis skapa ett på alla sätt godkänt online-universitet. D.U. försöker dock inte bli en ackrediterad institution och erbjuder inte heller kurser. Vad D.U. erbjuder är i stället digitala rum som lärare gratis kan använda sig av i sin undervisning. Lärare

¹⁴ En akronym som ursprungligen utlästes som Multi-User Dungeon och då var liktydigt med nätverksbaserade fleranvändar-äventyrsspel. I takt med att MUD:s allt mer används också för andra syften har betydelsen förändrats till att bli Multi-User Domain eller -Dimensions. Även uttrycken sociala eller textbaserade virtuella verkligheter förekommer.

kan tillsammans med sina elever gå in i D.U. och där hålla lektioner i en datormiljö som består av lektionssalar och andra skolutrymmen. Varje rum motsvarar ett specifikt ämne som kan studeras interaktivt.

Fördelar och nackdelar

De digitala mötesplatserna har flera fördelar. En är att de tillåter såväl synkron som icke synkron kommunikation. Det är med andra ord möjligt för användaren att delta i ett menings- eller informationsutbyte när det passar tidsmässigt, dvs. direkt eller vid ett senare tillfälle. Eftersom de digitala mötesplatserna är nätverksbaserade kan de också användas som mötesplats för människor som är geografiskt spridda över ett stort område. En viktig aspekt är att mötesplatserna kan nås från alla typer av datorer.

En betydande fördel är att de digitala mötesplatserna bygger på interaktion, dvs. ett möte mellan användarna. En stor grupp användare ur ett brett spektrum av yrkesgrupper kan tillsammans med lekmän bidra med kunskaper och information som är långt mer omfattande och uttömmande än vad någon enskild aktör kan samla in och tillhandahålla. Dessutom ökar det stora urvalet möjligheten till nya infallsvinklar och uppslag.

När det gäller MUD skapar användningen av rum, dvs. en virtuell verklighet, ett sammanhang för interaktionen som tillåter användarna att ta med sig mycket av sin kunskap från den verkliga världen till den digitala mötesplatsen. Det går att bädda in stora mängder information i välkända objekt som t.ex. lådor, bokhyllor och skyltar, vilket har pedagogiska fördelar.

En nackdel med systemen är att deras trovärdighet riskerar att gå förlorad om de inte ger de resultat som användarna förväntar sig. Användare som inte får snabba svar på frågor de ställer på nätet kan t.ex. tappa tilltron till mötesplatsernas funktionalitet.

En nackdel av motsatt slag är att diskussionslistorna kan fyllas med så många bidrag att det kan vara svårt och tidskrävande att sälla i all information som strömmar in. De riskerar därför att framstå som mindre funktionella även om listorna har den fördelen att de inte kräver någon mer avancerad utrustning än en enkel dator och en Internet-adress och att de är lätthanvända eftersom alla inlägg automatiskt hamnar i den egna elektroniska brevlådan.

Alla system kräver kunskaper, även de elektroniska mötesplatserna. Eftersom utvecklingen på området går mycket snabbt kan användarna, i takt med att systemen förändras, få svårigheter att förstå hur de fungerar. Det uppmanar till en aktiv kompetensutveckling på området.

Nyttan av de digitala mötesplatserna

Samtliga regioner i Sverige kan ha stor nytta av fördelarna med de digitala mötesplatserna, i synnerhet glesbygdsregionerna. Dessa mötesplatser ger tillgång till mängder av information som tidigare inte ens varit tillgänglig i storstadsområdena.

Kommunala verksamheter och privata företag på mindre orter kan med hjälp av de digitala mötesplatserna inhämta kvalificerad information och rådgivning från universitet, högskolor och kulturinstitutioner runt om i landet, dessutom både snabbt och till en relativt låg kostnad. Det kan bidra till kompetensutveckling och även kostnadsbesparingar som kan vara avgörande för regionernas överlevnad.

De digitala mötesplatserna kan också ge verksamheter med knappa ekonomiska resurser, som t.ex. bibliotek och museer, en möjlighet att upprätthålla en hög ambitions- och servicenivå. Genom att sinsemellan dela med sig av kunskaper och råd via mötesplatserna kan de enskilda institutionerna tillhandahålla kvalificerad information som i annat fall vore orealistisk. Att de digitala mötesplatserna kan användas till en relativt låg kostnad innebär också att även dessa resursknappa institutioner får möjlighet att nå ut till en stor publik med information om sina resp. aktiviteter och verksamheter.

8.5 Kvalitetssäkrad information

Under medeltiden kopierades böcker för hand, ofta av munkar vid klostren. Olika exemplar av samma bok var behäftade med olika fel och fältet var fritt för ändringar efter kopierarens godtycke. Boktryckarkonsten möjliggjorde att texten kunde frysas i och med att den trycktes. Upplagan blev en konstant i stället för det enskilda exemplaret.

Vi har nu levtt i mer än 500 år med känslan av att en bok är något relativt oföränderligt och tillförlitligt. Den elektroniska publiceringen innebär dock flera steg tillbaka, eftersom inte ens dokumentexemplaret är en konstant. Alla som någon gång arbetat med ordbehandling vet hur enkelt man ändrar några ord i en datafil – och att det sker spårlost.

Den elektroniska textens lättillgänglighet är både dess stora styrka och dess stora svaghet. Om texter helt okontrollerat börjar spridas från person till person, uppstår ju risken för en närmast muntlig trading. När man med scanner (bildläsare) läser in texter och sedan med ett särskilt program överför bilden av texten till en riktig redigerbar datafil, uppstår alltid tolkningsfel. Exempelvis kan r+n uppfattas som m och noll som bokstaven O.

En fara ligger i att man av kostnadsskäl tillåter för hög felkvot. Det finns databasredaktörer som är beredda att acceptera så mycket som 20 % fel. Sådana baser är i allmänhet avsedda endast för sökning. Tanken är att man skall

gå till tryckta källor, när man väl funnit vad man söker. Men så länge textfilerna är möjliga att spara i den egna datorn, finns risken att de sprids och uppfattas som källmaterial av mindre kritiska personer.

De stora dagstidningarna övergår alltmer från att arkivera sina egna artiklar i form av tidningsurklipp till att lagra texterna i databaser. Eftersom tidningsproduktionen numera oftast är datoriserad, är det mest rationella givetvis att skapa en "kran" någonstans i produktionen och "tappa" artikeltexten där för vidare befordran till arkivets databas.

Här finns risken att förändringar som uppstår efter tappningen inte påverkar arkiveringen. En artikel kanske inte publiceras i en viss version, kanske utgår den helt men registreras ändå i textarkivet såsom publicerad ett visst datum i just denna version. Ett urklipp på papper är onekligen ett odiskutabelt bevis på publicering.

Även pappersklipp kan förvisso innehålla felaktigheter. De flesta journalister vet hur lätt ett faktafel i ett klipparkiv till synes lever ett eget liv och publiceras om och om igen, just därför att mindre nogräknade personer uppfattar varje klipp som en legitim källa och inte kontrollerar vidare. Den elektroniska publiceringen kommer helt säkert att ge en ny innebörd åt ordet källkritik.

Det finns redan teknik för elektroniska sigill och signaturer, men detta används mest för transaktioner av pengar och överföring av kontonummer. Men det är minst lika viktigt att kunna säkerställa en text. Det kan nämligen bli förödande om framtida distansutbildade generationer får sina kunskaper från elektroniska dokument, vars autenticitet inte varit säkrad. Det finns redan exempel på doktorsavhandlingar som byggts på elektroniskt förfalskade källtexter. En dag kanske det visar sig att våra mödosamt inscannade historieböcker plötsligt förnekar koncentrationslägren eller inte nämner dem över huvud taget, därför att någon varit inne i databasen och ändrat.¹⁵

Hur den information som finns på ett Kulturnät Sverige kan kvalitets-säkras kommer vi att återkomma till i utredningens slutbetänkande. Vi vill emellertid också belysa frågan nu genom att återge några inlägg från vår första workshop. Det faktum att det är lätt att ändra i digitaliserade data utan att det märks, diskuterades liksom hur information som finns på Internet¹⁶ kan kvalitets-säkras.

Diskussionsinlägg vid workshop 1

Frågor om verifiering, validering och vem som ansvarar för den information som presenteras, blir allt viktigare att ta ställning till. Kulturinstitutionerna kan i viss mån fungera som garanter, men vad händer med validiteten när in-

¹⁵ Jämför Karl-Erik Tallmo, *Kan vi lita på datorns texter?*, Svenska Dagbladet, 23.1.1994.

¹⁶ Utredningen har dock ännu inte tagit ställning till vilken teknisk lösning för ett Kulturnät Sverige som kommer att förordas. Se också 10.4.

formationen används i andra till tionde hand? Materialet är ju till för att användas och inte bara för att tittas på. Vilket skydd och vilka garantier kan institutionerna ge för det material de lämnat ifrån sig? Det frågade sig Roland Hjerpe, Institutionen för datavetenskap vid Linköpings universitet. Han menade också att enskilda personer, grupper, vänföreningar m.fl. skulle kunna ge oerhört mycket uppgifter till kulturinstitutionerna om information som de hittar på Internet. Men då återkommer frågan om kvaliteten.

Helmer Gustavson, Riksantikvarieämbetet, påtalade att många kulturinstitutioner arbetar med material som börjat samlas in för mycket länge sedan. Riksantikvarieämbetet började t.ex. sitt samlingsarbete redan i slutet av 1500-talet. Problemet är att materialet ofta har samlats in för vissa bestämda ändamål. Systemen måste göras så flexibla att data som samlats in under en lång tid kan användas utifrån nya infallsvinklar i ett framtida samhälle.

Chefen för Malmö stadsbibliotek Sven Nilsson sade att bibliotekarier får en allt viktigare roll som bedömare och förmedlare av information från Internet. "Vi drunkar i information och törstar efter kunskap". Validering av information sker i de personliga nätverk där informationen används (t.ex. skolor och bibliotek) och information som inte genomgått sådan validering kommer att betraktas som osäker. IT måste helt enkelt förankras i verkligheten.

Kulturskribenten Karl-Erik Tallmo påpekade att det inte bara är kopiorna som innebär risker; även ursprungsdatan måste skyddas. I framtiden kan "att gå till källorna" betyda att man går till en databas. Då är det svårt att garantera att materialet inte har blivit korrumpert på något sätt, antingen av tekniska skäl eller på grund av medveten förfälskning. Att bara "kunna lita på materialet" är ett alltför passivt förhållningssätt. I framtiden blir det ännu viktigare att skolan förmedlar viktiga baskunskaper i historia och annat så att eleverna lär sig bedöma det de hittar på nätet.

Hans Rengman, IT-ansvarig vid Bohusläns museum, menade att sedvanlig källkritik måste förutsättas även i de nya medierna, men det är också viktigt att det finns något i källorna. Museerna bör lägga ut ett stort faktamaterial och Kulturnät Sverige skulle kunna vara en instans som garanterar att det inlagda materialet kommer direkt från källan.

Hans Rengman berättade också att Bohusläns museum finns på Internet trots att museet ännu saknar egna hemsidor. En kommersiell turistorganisation har lagt ut informationen. Vem garanterar att deras material är riktigt? Det måste således ställas höga krav på att institutionerna behåller kontrollen över tolkningen av sitt eget material.

9 Juridiska och ekonomiska förutsättningar

I det här kapitlet kommer vi att beröra de juridiska och ekonomiska frågor som kan bli aktuella om och när ett gemensamt kulturnät byggs upp. Även om mycket arbete redan pågår, finns det många frågor kvar att lösa. Den tekniska utvecklingen har gjort att upphovsrätten nu befinner sig i en väldig utvecklingsfas. Tjänster inom kulturområdet sprids allt effektivare och gränserna mellan olika stater får allt mindre betydelse. Upphovsrätsfrågorna behandlas därför intensivt inom EU och andra internationella organisationer.

De juridiska frågorna har fått en allt större ekonomisk och politisk betydelse i Sverige och andra länder. Utan tvekan har den informationstekniska utvecklingen medfört att den industri- och handelspolitiska betydelsen av upphovsrätten ökat. Upphovsrätten skapar numera bl.a. det rättsliga skyddet för hela grenar inom högteknologin. Även i sin nutida tappning tjänar dock upphovsrätten i huvudsak kulturella syften. Industripolitiska och handelspolitiska överväganden har inte tillåtit att helt styra utvecklingen. Vissa upphovsrättsliga och kulturpolitiska frågor har t. ex. lyfts ur GATT-överenskommelsen.¹

De digitala medier som avses i utredningen finns beskrivna i kapitel 3. Det är främst databaser, cd-rom och Internet som vi kommer att beröra i detta kapitel. Information på Internet kan förmedlas genom olika kommunikationsmedel; t.ex. via en optisk fiberkabel, mikrovågor eller trådlösa telefoner. Databaser som är inlagda på Internet nås således på samma sätt. I andra fall finns databaser på en institution, gentemot vilken man kan koppla upp sig via kabel eller modem. Cd-rom är däremot en sluten enhet vars information man kommer åt genom att skaffa cd-rom-skivan.²

9.1 Grundlagsfrågor

Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och allmän och lika rösträtt.³ Fri åsiktsbildning förutsätter bl.a. yttrandefrihet och informationsfrihet. Dessa friheter gäller oberoende av vilket medium som används och får

¹ General Agreements on Tariffs and Trade. Ett frihandelsavtal mellan över 100 nationer. GATT omformades 1994 som ett resultat av den sju år långa s.k. Uruguayrundan och benämns numera WTO, World Trade Organization. Uruguayrundan berörde frihandelsfrågor inom bl. a. tjänstesektorn och på immaterialrättens område. Se vidare under 9.3.2, *World Trade Organization*.

² Se också 3.5 för en närmare beskrivning av olika tekniker.

³ 1 kap. 1 § andra stycket RF.

endast begränsas genom lag.⁴ Yttrandefriheten har en central ställning genom att den ingår som moment i alla de andra friheter som tas upp i 2 kap. 1 § första stycket regeringsformen.

Friheten att yttra sig i tryckt skrift regleras närmare i tryckfrihetsförordningen (TF), medan friheten att yttra sig genom radio, TV, filmer, video, ljudupptagningar m.m. behandlas i yttrandefrihetsgrundlagen (YGL). Det är dock inte klart i vad mån grundlagarna också omfattar de nya digitala medierna.

Grundlagsskyddet

En kommitté har tillsatts⁵ för att analysera hur tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen skall tillämpas på nya medier som används vid förmedling av yttranden och annan information till allmänheten. Syftet med översynen är inte att förändra offentlighetsprincipen utan att överväga hur den skall kunna tillämpas under nya tekniska förutsättningar. Lagstiftningen måste vara anpassad till dagens förhållanden, och om möjligt även till framtidens. Den skall utformas så oberoende som möjligt av tekniska begrepp och termer. Allmänhetens tillgång till information skall vara oberoende av vilket sätt som myndigheterna har valt att registrera informationen på.

Vid tillkomsten av YGL gjordes överväganden om de nya elektroniska medieformerna och ett tilltänkt grundlagsskydd för yttrandefriheten för dessa nya medier. Utgångspunkten för en reglering skulle vara att medierna bör kunna tas i bruk i nyhetsförmedlingens och opinionsbildningens tjänst på samma sätt som det tryckta ordet. Man införde därför ett tillägg till 1 kap. 7 § TF, enligt vilken TF skall tillämpas om en periodisk skrift i oförändrat skick förmedlas på annat sätt, t.ex. genom radioprogram eller i form av en film eller ljudupptagning enligt YGL. Bestämmelsen innebär att en förlagetrogen version av en periodisk skrift som sprids på något av dessa sätt skall ses som en del av den tryckta förlagan och omfattas av det skydd som TF ger periodiska skrifter.

Bestämmelserna i TF och YGL bygger på principen om ensamansvar. Ensamansvar innebär att endast en av de personer som medverkat vid tillkomsten av en framställning enligt TF och YGL kan hållas straffrättsligt ansvarig för innehållet i framställningen. Det anges i grundlagarna vem denna person är. Vanliga straffrättsliga regler om ansvar för medverkan tillämpas inte. Ansvaret är successivt. Det betyder att ansvaret i första hand vilar på den som står närmast brottet (t.ex. utgivaren av tryckt periodisk skrift). Om ansvaret inte kan utkrävas av den personen vilar det på den som står närmast

4 Begränsningarna får endast ske under vissa förutsättningar som anges i 2 kap. 12–13 §§ RF.

5 Kommittén Nya medier och grundlagarna m.m., Dir. 1994:104.

efter honom i ansvarskedjan (för en tryckt periodisk skrift är det ägaren). Ansvar är slutligen formellt på så sätt att det vilar på den som anges i TF eller YGL, oavsett hur han har bidragit till framställningens tillkomst och oavsett om han känt till dess innehåll.

Ensamansvar blir aktuellt i samband med elektroniska anslagstavlor när ett medieföretag tillhandahåller upplysningar direkt ur ett register utan att mottagaren kan ändra på innehållet i registret. Då tillämpas bestämmelserna om radioprogram. Sådana program skall ha en utgivare. I första hand ansvarar denne och i andra hand den som bedriver sändningsverksamheten, för innehållet.

Ett exempel på teknisk utveckling inom IT-området är cd-rom-produktioner. Cd-rom kan användas för att optiskt lagra, samtidigt eller enskilt, text, bild och ljud. Ytrandefrihetsgrundlagen tillämpas på filmer och ljudupptagningar.⁶ Med filmer menas också "videogram och andra upptagningar av rörliga bilder". En cd-rom-skiva som innehåller rörliga bilder eller utgör en ljudupptagning torde därmed falla under YGL:s tillämpningsområde. En cd-rom-skiva eller liknande som endast innehåller text kan däremot inte utan vidare sägas vara skyddad genom YGL, eftersom det inte utan en mycket utvidgande tolkning av lagen kan hävdas att texten utgör rörliga bilder i YGL:s mening. Inte heller torde TF:s bestämmelser utan vidare kunna anses bli tillämpliga på en cd-rom-skiva med text (jfr 1 kap. 7 § andra stycket TF). Det innebär bl.a. att om ett tidningsföretag väljer att internt lagra information i form av text eller stillbilder med cd-rom-teknik och låter allmänheten via terminal ta del av innehållet på sådana skivor, skyddas denna informationsförmedling av YGL. Om däremot företaget väljer att till allmänheten sprida själva cd-rom-skivan med samma innehåll, omfattas denna informationsförmedling möjligen varken av TF eller YGL.

Handlingsbegreppet

Till främjande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning skall varje svensk ha rätt att ta del av allmänna handlingar. Det är ett uttryck för offentlighetsprincipen. Genom denna skall rättssäkerhetsprincipen, effektiviteten i förvaltningen och effektiviteten i folkstyret garanteras. Offentlighetsprincipen ger medborgarna möjlighet till kontroll och insyn i myndigheternas verksamhet.

De regler som gäller i dag för allmän handling blir dock svåra att tillämpa på den digitaliserade kommunikationen vid myndigheter. Varje elektroniskt meddelande, varje inlägg i diskussioner på Internet osv. kan vara en allmän handling och måste då diarieföras. Ofta har man då valt att först skriva ut de elektroniska meddelandena och sedan diarieföra dem särskilt i pappersform.

⁶ 1 kap. 1 § tredje stycket YGL.

Det är både tidskrävande och innebär ett resursslöseri. Elektronisk post används i dag av många myndigheter på samma sätt som telefonen. Telefonsamtal behöver dock som bekant inte diarieföras, medan elektronisk post kan behöva behandlas som allmän handling.

Datalagskommittén⁷ skall bl.a. föreslå de ändringar i TF som behövs för att anpassa bestämmelser om allmänna handlingars offentlighet till den nya tekniken och den nya terminologin på området. Utgångspunkten har hittills varit att information hos en myndighet i princip alltid funnits på ett pappersdokument, men med den nya tekniken är som sagt pappersdokumentet inte längre en självklar utgångspunkt. Varje sammanställning av sakligt sammanhängande uppgifter i elektronisk form som en myndighet enkelt kan göra med hjälp av tillgängliga program är att anse som en handling hos myndigheten. Det slaget av allmänna handlingar brukar benämnas potentiella handlingar. En sådan handling är att betrakta som allmän under förutsättning att den förvaras hos myndigheten och är inkommen till eller upprättad hos myndigheten. Att uppgifterna kan sammanställas med tillgängliga program betyder att det skall kunna göras med rutinbetonade åtgärder. Det skall vara fråga om en begränsad arbetsinsats utan nämnvärda kostnader.

9.2 Integritet och missbruk på Internet

Datalagen (1973:289) ger skydd mot otillbörligt intrång i den enskildes personliga integritet genom att personuppgifter registreras med hjälp av data. Personregister definieras som register, förteckning eller andra anteckningar som förs med hjälp av automatisk databehandling och som innehåller personuppgift som kan hänföras till den som avses med uppgiften.⁸ Enligt datalagen (DL) får personregister inrättas och föras endast av den som anmält sig hos Datainspektionen och fått bevis om detta, s.k. licens. Om personregistret skall innehålla vissa känsliga uppgifter som generellt sett kan antas medföra risk för otillbörligt intrång i enskilds personliga integritet, t.ex. politisk åskådning, värderingar och omdömen, behövs särskilt tillstånd av Datainspektionen. Detsamma gäller uppgifter om någon som saknar naturlig anknytning till den som registrerar.

⁷ Kommittén Ny datalag m.m., dir. 1995:91. Datalagskommitténs arbete skall vara avslutat senast den 31 mars 1997.

⁸ 1 § datalagen (DL).

9.2.1 Elektroniska anslagstavlor

Elektroniska anslagstavlor karakteriseras av att många användare fritt kan påverka registrens innehåll och använda dem för olika syften. Anslagstavlorna väcker många frågor kring datalagens regler om registeransvar och ändamålsbestämning. Skall hela anslagstavelsystemet ses som ett enda register? Särskilt tydligt framträder frågan i 7a § DL där det föreskrivs att det hos den registeransvariga skall finnas en förteckning över de personregister som denne ansvarar för. Det är uppenbart att regeln är svår att förena med att andra än den som är ansvarig för anslagstavlan tillåts starta nya konferenser där ändamålet för dataregistreringen är ett annat än för tjänsten i övrigt. Bestämmelsen om registeransvar (1 § DL) har också utformats så att, vid en strikt tolkning, varje användare av en elektronisk anslagstavla skulle kunna bli ansvarig.

I datalagen föreskrivs även att insamling, registrering, utlämnande och användning av uppgifter skall ske i överensstämmelse med registrets ändamål. Regeln grundar sig på att den registeransvarige har full kontroll över databehandlingen, något som självklart förelåg vid datalagens tillkomst. På området för elektroniska anslagstavlor verkar ett sådant registeransvar förutsätta någon form av förhandsgranskning av de uppgifter som tillförs en anslagstavla. Eftersom anslagstavlan skall fungera som ett öppet forum blir en förhandsgranskning svår att genomföra och förena med anslagstavlans syfte. Även bestämmelserna om rättelse m.m. och om att på begäran underrätta den som är registrerad om innehållet i de personuppgifter om honom som ingår i registret bygger på att den registeransvarige har full kontroll över informationsdatabehandlingen. Att komma tillrätta med spridning av felaktiga uppgifter är emellertid svårt när uppgiftslämnare, minuten efter att en felaktighet har korrigerats, elektroniskt kan lämna nya meddelanden med samma innehåll.

IT-utredningen⁹ har föreslagit att man för de elektroniska anslagstavlornas del skall göra ett undantag från datalagen för löpande text.¹⁰ I den mån egentliga register förekommer på anslagstavlorna bör de däremot omfattas av datalagen, med undantag för sådana register över användare och elektroniska meddelanden som förs vid anslagstavlorna och som behövs för att användarna skall kunna hämta och lämna meddelanden. IT-utredningen har också föreslagit åtgärder för att hindra missbruk av elektroniska förmedlingstjänster (anslagstavlor). Eftersom den användare som ligger bakom ett missbruk ofta inte går att spåra, föreslås att den som tillhandahåller en tjänst för förmedling skall informera om bl.a. vem som tillhandahåller tjänsten samt ha uppsikt över den. För vissa fall föreslås också en skyldighet att förhindra fortsatt spridning av meddelanden. Denna skyldighet samt skyldigheten att informera användarna straffsanktioneras. Slutligen föreslås att datorer och andra hjälpmedel som har använts vid brott i vissa fall skall kunna förverkas.

⁹ Ju 1994:05.

¹⁰ SOU 1996:40, *Elektronisk dokumenthantering*, s. 165.

En kommitté om ny datalag m.m.¹¹ har tillsatts av regeringen. Datalagskommittén skall fram till den 31 mars 1997 utreda datalagens nuvarande form och föreslå genomgripande förändringar för att anpassa lagen till utvecklingen på området. Lagen skall även göras förenlig med EU:s direktiv om skydd för personuppgifter. Syftet med EU:s dataskyddsdirektiv är att göra ett fritt flöde av personuppgifter möjligt inom EU. Direktivet tillämpas på all behandling av personuppgifter, med undantag för de register som faller utanför gemenskapsrätten. Undantaget innebär att personuppgifter när det gäller allmän säkerhet, statens säkerhet m.m. inte påverkas av direktivet. Register för personligt bruk berörs inte heller. Personuppgifter får enligt direktivet endast samlas in för särskilda, uttryckligt angivna och berättigade ändamål. Uppgifterna får senare bara användas på ett sätt som är förenligt med ursprungsändamålet.

9.2.2 Opassande material

Frågan om att stoppa missbruk på datanäten har diskuterats i flera år i skilda länder och organisationer utan att några synbara resultat har uppnåtts.

I den svenska debatten hörs ofta kritik mot Internet med hänvisning till att bl.a. nynazistiska åsikter och barnpornografi kan spridas via nätet. Någon lagstiftning har emellertid inte skett på området. Eftersom Internet har använts under en längre tid i USA, kan det därför vara av intresse att följa den debatt som för tillfället är mycket livlig där. I februari 1996 skrev USA:s president Clinton under en försenad och omdiskuterad lag, the Communications Decency Act. Lagen gör det till ett federalt brott att skicka "opassande" material över nätverk till personer under 18 år.

Problemet med the Decency Act är att allt opassande material förbjuds, samtidigt som man inte definierat vad som skall anses vara opassande. Däremot betonas att publicering av sådant material kan ge böter på upp till 250 000 dollar och upp till två års fängelse.

Den vaga formuleringen kan innebära ett allvarligt hot mot yttrandefriheten. Både medborgarrätsorganisationer och storföretag lämnade också genast in stämningsansökningar för att få domstolar att pröva om den nya lagen strider mot grundlagen. De anser att den nya lagen begränsar innehållet i Internet på ett mer ingripande sätt än vad som gäller för tryckta framställningar. Därför ställs krav på att Internet skall åtnjuta åtminstone samma skydd som det tryckta mediet vad gäller yttrandefriheten.

The Communications Decency Act har sedan februari 1996 behandlats i domstol såsom stridande mot första tillägget i konstitutionen, dvs. mot yttrandefriheten. Inga nya fall som skulle kunna strida mot den nya lagen har

prövats sedan rättegången inleddes. För att demonstrera Internets möjligheter har organisationer och företag ordnat tekniska förutsättningar så att man via Internet har kunnat följa rättegången.¹²

Den 12 juni 1996 kom domen som innebär att the Communications Decency Act strider mot yttrandefriheten. Domstolen menar att lagen alltför ingripande påverkar Internet, ett medium vars syfte just är att vara ett forum för öppet tänkande. I domens motivering skrev man bl.a.: "Internets styrka är kaos. För att friheten som garanteras i första tillägget till författningen skall kunna garanteras måste det kaos som råder på Internet skyddas".¹³ I domen betonas också att "elektroniskt lagrad och överförd information skall ges minst lika starkt skydd som tryckt information". Vanliga lagar om förbud mot barnpornografi, förtal osv. är naturligtvis tillämpliga även på information som sprids via Internet.

USA:s regering tänker överklaga domstolens beslut till Högsta domstolen.

9.3 Upphovsrättslagstiftningen i Sverige och internationellt

Sammansmältningen av medier och användningen av datorlagrade verk ställer nya krav på rättsskyddet och på rättighetsadministrationen. Digitaliseringen gör det nämligen möjligt att, på sätt som inte varit möjliga tidigare, komprimera verk och annan information, kombinera informationen (i multimedieform), överföra och kopiera information med stor hastighet och att manipulera informationen. Den nya tekniken kan bl.a. medföra att upphovsmännen och andra rättighetshavare till stor del förlorar kontrollen över användningen av sina verk och prestationer.

9.3.1 Lagen om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

Upphovsrätten är den del av rättssystemet som har att göra med rättigheter till främst litteratur och konst. Enligt upphovsrättslagen har författare, kompositörer, konstnärer och andra som skapar litterära och konstnärliga verk vissa tidsbegränsade ensamrätter till sina verk. Rättigheterna uppkommer när verket har skapats och varar normalt i 70 år efter upphovsmannens död. För att upphovsrättslagen skall kunna tillämpas på ett visst verk ställs inga formali-

¹² Debatten kan följas på adressen <http://www.cdt.org/ciec/>

¹³ Domen finns tillgänglig på <http://www.cdt.org/ciec/>

tetskrav. Verket måste emellertid uppfylla vissa grundläggande krav på originalitet och kvalitet.

Upphovsrätten består av ekonomiska och ideella rättigheter. De ekonomiska rättigheterna är överlåtbara, medan de ideella rättigheterna stannar hos upphovsmannen. De ekonomiska rättigheterna kan sägas bestå av två delar; rätten att framställa exemplar av verket och rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten. Verket görs tillgängligt för allmänheten när det framförs eller visas offentligt eller när exemplar av det sprids till allmänheten på andra sätt.

Även de ideella rättigheterna består av två delar. Upphovsmannen har för det första rätt att i den omfattning och på det sätt som god sed kräver, få sitt namn angivet när exemplar av hans verk framställs eller när verket görs tillgängligt för allmänheten. För det andra har upphovsmannen rätt att motsätta sig att verket ändras så att hans litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränks eller att verket görs tillgängligt för allmänheten i en sådan form eller i ett sådant sammanhang som är kränkande för honom.

Den klassiska upphovsrättens kärna låg i användningen av vissa traditionella typer av verk, framför allt böcker, konst, musik och filmer. Nutida teknik har dels gjort skapande av nya kategorier av verk möjligt, t.ex. datorprogram och databaser, dels skapat nya sätt att sprida skyddade verk, t.ex. via kabel och satellit. Eftersom upphovsrättens uppgift är att föreskriva ett rättsligt skydd för dessa olika uttrycksformer, har utvecklingen medfört att den ekonomiska betydelsen av upphovsrätten har ökat dramatiskt.

Utvecklingen har framför allt färgats av tre faktorer. Den ena är att upphovsrätten numera inte bara är en angelägenhet för de västeuropeiska industriländerna som skapade den nutida upphovsrättens struktur, utan också omfattar länder på alla utvecklingsstadier och med olika typer av ekonomiska system. Den andra är integrationen av stora produktionsländer, såsom Förenta Staterna, i det internationella konventionssystemet, vilket påverkat den internationella upphovsrättens utveckling. Det var t.ex. USA som genomdrev att upphovsrätten integrerades som en del i GATT-förhandlingarna. Den tredje faktorn är att nya teknologier i mycket hög grad har ökat den praktiska betydelsen av det upphovsrättsliga skyddssystemet.

Katalogskyddet

Katalogskyddet i 49 § upphovsrättslagen är en regel som berör många kulturinstitutioners register och kataloger. Denna särskilda regel om efterbildningskydd för katalog, tabell eller annat liknande arbete där ett stort antal uppgifter sammanställs, skapades för att möjliggöra upphovsrätt till beskrivande småverk. Den egentliga facklitteraturen skyddas genom vanligt upphovsrättsligt skydd. Katalogskyddet betonar att små, praktiska alster har ett påtagligt skyddsbehov på grund av att mycket flit, möda och kostnader kan vara investerade i dem. Regeln är en särskild nordisk rättsfigur och ett motsvarande

skydd finns normalt inte i utländsk upphovsrätt. Skyddet faller utanför konventionssystemen (se nedan om konventioner), vilket innebär att det inte finns något skydd över gränserna. Detta gäller även inom Norden, eftersom inga särskilda avtal om ömsesidigt katalogskydd har träffats.¹⁴ Den vanliga upphovsrätten har dock en ganska vid omfattning, och inkluderar förmodligen många beskrivande småverk som uppslagsböcker, vägvisare o.dyl. Således har katalogskyddet fått en ganska begränsad omfattning. Skyddet är något snävare än det upphovsrättsliga skyddet. Det har diskuterats om det kan ställas särskilda kvalitetskrav ("kataloghöjd" – att jämföra med det traditionella begreppet verkshöjd) på de aktuella produkterna, men det har i praktiken visat sig vara svårt att genomföra. En kvantitativ insats skall emellertid kunna dokumenteras.

Ersättningar som har samband med upphovsrätten

Den s.k. ensamrätten, som är utgångspunkt för upphovsrätten, innebär att upphovsmannen har rätt att få ekonomisk ersättning för alla systematiska utnyttjanden av verket. Det finns emellertid fall då man från allmän synpunkt sett menar att rättighetshavarnas rätt bör stå tillbaka. Dessa inskränkningar i upphovsrätten innebär bl.a.

- att kopior får framställas för enskilt bruk,
- att exemplar får framställas i blindskrift eller som talböcker för synskadade m.m.,
- en viss rätt att fritt sprida exemplar av verk,
- en viss rätt att fritt visa exemplar av verk.

För att kompensera upphovsmännen för inskränkningar i deras rättigheter har man infört följande kulturpolitiskt betonade ersättningar:

- Bibliotekersättning, som lämnas för utlåning av litterärt verk i original av svensk eller i Sverige bosatt upphovsman och litterärt verk i svensk översättning. Ersättningen gäller utlåning genom folkbibliotek eller skolbibliotek.
- Talboksersättning, som utgör ersättning för det fria utnyttjandet av verk för talböcker och taltidningar.
- Visningsersättning, som utgår för den visning som sker av verk, främst bildkonst, i museer och på allmänna platser.
- Särskilda insatser för upphovsmän inom musikområdet samt musiker och sångare för bibliotekslåning av musikaliska verk.
- Ersättning till rättighetshavare på musikområdet, som utgör ekonomisk kompensation för verkningar av privatkopiering av fonogram.

Medlen fördelas av fonder, förbund och organisationer på området.

Upphovsrättsliga organisationer tar till vara upphovsmännens intressen vid vidareutnyttjanden av verk. Organisationerna ser bl.a. till att ensamrätten till

¹⁴ Jämför 62 § URL.

ett verk inte missbrukas. Även s.k. tvångslicensfrågor och avtalslicensfrågor handhas av de upphovsrättsliga organisationerna.

Tvångslicens

Tvångslicens innebär att upphovsmannen inte kan motsätta sig ett nyttjande, men är garanterad ersättning för utnyttjandet av sitt verk. Ett typexempel ges i 18 § upphovsrättslagen (URL). Den som framställer ett samlingsverk, sammanställt ur verk från ett större antal upphovsmän, för användning vid undervisning, får återge mindre delar av bl.a. litterära eller musikaliska verk, om det har gått minst fem år efter det år då verken offentliggjordes.

Avtalslicens

Avtalslicens innebär att ett kollektivt avtal med en svensk organisation ges verkan också för upphovsmän som inte är anslutna till en organisation. En viss summa betalas som täcker alla inblandade upphovsmäns rättigheter, alltså även dem som inte anslutit sig till någon upphovsrättslig organisation. Avtalslicens tillämpas t.ex. i fall som tas upp i 13 § URL. Där nämns bl.a. fotokopiering för undervisningsändamål. Kabel-TV är ett annat exempel där licensen förekommer, vilket nämns i 26 § f URL. Avtalslicensen blir ofta aktuell vid stora produktioner med flera upphovsmän. Licensen administreras av övergripande organisationer på det upphovsrättsliga området, som BONUS och COPYSWEDE. COPYSWEDE har påbörjat utvecklandet av ett s.k. Upphovsrättscenter på Internet, dit man kan vända sig med licensieringsfrågor när man skall använda upphovsrättsligt skyddat material med informationsteknikens hjälp.

Försvårad kontroll

Förutsättningarna för att tillhandahålla information digitalt erbjuder nya möjligheter, men också nya problem. Från praktisk synpunkt ligger problemen främst i att det är möjligt att till en låg kostnad och med minimal tidsåtgång framställa exakta kopior av förlagan. Gränserna mellan vad som i dag är s.k. primär utgivning och vad som är sekundärt vidareutnyttjande riskerar att suddas ut. Eftersom digitalt lagrat material kan överföras digitalt direkt till en enskilds dator, kan betydelsen av framställningen av exemplar minska. Det blir också betydligt svårare för upphovsmannen att kontrollera när, var och hur verket används. Intrång i rättigheterna blir svårare att upptäcka, liksom möjligheten att förutse den framtida användningen av verket, när det väl förts in i ett digitalt system.

Andra mer övergripande begrepp inom upphovsrätten kan också komma att förändras. Det traditionella verksbegreppet, dvs. det krav på originalitet som är ett villkor för att ett verk skall kunna erhålla upphovsrättsligt skydd, ger möjligen inte en tillräcklig grund när man skall tillämpa upphovsrätten på digitalt lagrade eller utnyttjade verk. Även frågan om det traditionella upphovsmannabegreppet behöver uppmärksammas.

Flera olika projekt pågår också om identitetsmärkning och elektroniska fingeravtryck av bilder på Internet. Syftet är att underlätta för användaren att se vilken organisation som har hand om klareringen av rättigheterna till bilden. Tre projekt som för närvarande arbetar med sådana frågor är: CIS (the Common Information System), ett projekt som arbetar med att utveckla ID-märkning för digitalt publicerade verk, IMPRIMATUR (Intellectual multimedia property rights model and terminology for universal reference), som är grundat av EU-kommissionen, men leds av den brittiska organisationen ALCS (Authors Licensing and Collecting Society). IMPRIMATUR arbetar med skapandet av elektroniska fingeravtryck för att klara rättigheter till upphovsrättsligt skyddade verk. Slutligen har även Svenska Fotografernas Förbund (SFF) påbörjat skapandet av en databas, där den presumtive bildanvändaren snabbt kan få reda på vem som har rättigheten till en bild.

En stor del av upphovsrättens rättigheter specificeras genom avtal. Avtal om utnyttjande av material med digitala medier kan träffas med den enskilde konstnären och producenten. Man kan också träffa avtal med en organisation som företräder konstnären/producenten (kollektiv förvaltning) eller, i komplicerade fall som gäller många verk och prestationer samtidigt (särskilt aktuellt vad gäller multimediala verk), med paraplyorganisationer som representerar många olika slags konstnärer och författare. Exempel på sådana organisationer, som dessutom särskilt arbetar med frågor kring digital publicering, är COPYSWEDE och ALIS (Administration av litterära rättigheter i Sverige).

9.3.2 Upphovsrätten ur ett internationellt perspektiv

Den svenska upphovsrätten regleras av flera internationella konventioner men också av EU:s arbete på området.

Konventioner

Tre konventioner berör den svenska upphovsrätten ur ett internationellt perspektiv; Bernkonventionen (1886), Världskonventionen om upphovsrätt (1952) och Romkonventionen (1961).

Bernkonventionen har tillträtts av ungefär 120 länder. Konventionen omfattar de flesta av de länder som Sverige har ett kulturellt utbyte med. De kon-

ventionsanslutna ländernas egna nationella lagstiftning reglerar förutsättningarna för och omfattningen av det upphovsrättsliga skyddet i det landet (territorialitetsprincipen). Ett konventionsland skall ge samma skydd åt medborgare från de andra länderna som det ger sina egna medborgare.

En av Bernkonventionens viktigaste principer är att det upphovsrättsliga skyddet inte får göras beroende av några formalitetskrav. Upphovsrätten skall gälla formlöst och skyddet inträder i och med att verket skapas. Inga krav på registrering får ställas. På så sätt kan varje författare och konstnär utan vidare göra det upphovsrättsliga skyddet gällande för sitt verk enligt den nationella lagstiftningen i alla länder som anslutit sig till konventionen.

USA valde länge att inte tillträda Bernkonventionen eftersom landets upphovsrättsliga lagstiftning bygger på formkrav, vilket skiljer sig från konventionens inriktning. 1988 ratificerade USA emellertid Bernkonventionens principer. Under den tid då USA ännu inte tillträtt Bernkonventionen bildades den s.k. Världskonventionen (1952), som i dag ratificerats av 95 länder. Enligt Världskonventionen är formkrav tillåtna som betingelse för skydd. Alla slags formkrav skall anses tillfredsställda genom att verket märks med copyrightsymbolen © eller ordet "copyright" följt av rättshavarens namn och året för första publicering. Om man vill göra anspråk på skydd i länder med formföreskrifter måste dessa formkrav vara uppfyllda. De länder som tillträtt både Bernkonventionen och Världskonventionen, har sinsemellan inga formkrav eftersom Bernkonventionen gäller dem emellan.

Romkonventionen (1961) är den tredje stora konventionen på det upphovsrättsliga området. Den gäller skydd för utövande konstnärer, fonogramframställare och radioföretag. Dessa s.k. närstående rättigheter skiljer sig emellertid ganska mycket från land till land och Romkonventionen har därför inte blivit så utbredd som undertecknarna hoppades. Konventionen omfattar nu 47 länder.

World Trade Organization

Viktiga aspekter av den internationella upphovsrätten regleras numera också inom Världshandelsorganisationen (WTO). Det s.k. TRIPS-avtalet¹⁵ som arbetats fram inom WTO:s ram, innehåller regler om uphovsmäns, utövande konstnärers, fonogramframställares och radio- och TV-företagsrättigheter. Underlåtenhet att följa dessa regler kan medföra handelspolitiska sanktioner. Framför allt får ingen medborgare av något av WTO-medlemsstaterna gynnas

eller missgynnas framför någon annan. Man får inte särbehandla sina egna medborgare. Andra frågor som berörs inom TRIPS-avtalet är bl.a.

- att Bernkonventionen skall följas,
- att datorprogram på upphovsrättens område ses som litterära verk, och därmed åtnjuter samma skydd,
- att databaser skall erhålla upphovsrättsligt skydd om de är att anse som en intellektuell prestation,
- att skapare av datorprogram, fonogram och filmer skall ges vissa möjligheter att kontrollera uthyrning av exemplar av sina verk,
- att begränsningar av upphovsmannens rättigheter endast får gälla "certain special cases which do not conflict with normal exploitation of a work and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the right holder", dvs. ett normalt utnyttjande av ett verk får inte begränsas,
- att upphovsrätten inte får vara kortare än 50 år efter upphovsmannens död.

Europeiska unionen

Upphovsrätten är en viktig fråga för EU, eftersom den inverkar på kommunikationsmöjligheterna inom unionen (t.ex. TV) och har en ekonomisk betydelse för området. EU:s önskan om en gemensam kulturpolitik påverkas också av upphovsrätten. Grunddokumentet är EU:s "Grönbok" från 1995, Green Paper on Copyright and the Challenge of Technology. I grönboken har man dragit upp en generell handlingsplan för upphovsrätten inom EU. Rapporten behandlas nu i Europaparlamentet och det är meningen att den skall fungera som underlag för diskussioner om en mängd frågor som främst hänger samman med internationella digitala överföringar av upphovsrättsligt skyddat material. I grönboken sägs att bristande harmonisering av reglerna om ensamrätt till utnyttjande, reproduktion osv. av skyddade verk skulle hindra den fria omsättningen och också kunna leda till uppsplittring av marknaderna. Därför diskuteras om man fortfarande skall hålla fast vid territorialitetsprincipen.

En annan fråga rör parallellimport. Huvudprincipen inom EU är regional konsumtion av spridnings- och visningsrätten. Det betyder att upphovsmannen kan förbjuda parallellimport till gemenskapen från ett land utanför regionen. När det gäller utbudet av information skiljer man i grönboken mellan varor, exempelvis cd-rom-skivor med databaser, och tjänster, t.ex. tillhandahållande av databaser via onlinesystem. Enligt grönboken bör regional konsumtion gälla för varorna och det bör undersökas om man eventuellt helt kan utsluta en tillämpning av global konsumtion för staterna. Sverige har sedan länge tillämpat principen om global konsumtion av ensamrätten till ett verk. När t.ex. en svensk upphovsman offentliggör ett verk i USA, kan upphovsmannen inte hindra att verket även offentliggörs i Sverige.

I mars 1996 antog ministerrådet ett direktiv om rättsligt skydd för databaser. Direktivet skall implementeras i svensk rätt senast den 1 januari 1998. Benämningen databaser betyder i direktivet samlingar av litterära, konstnär-

liga, musikaliska och andra verk eller sådant material som texter, ljud, bilder, siffror, fakta och data. En samling som man väljer att kalla databas måste vara arrangerad på ett systematiskt eller metodiskt sätt. Direktivets skydd omfattar även icke-elektroniska databaser och cd-rom. En förutsättning för det upphovsrättsliga skyddet är att databasen kan anses vara en intellektuell prestation. Det avgörs i det här sammanhanget av systematiken eller urvalet av uppgifter. Skyddet skall gälla från det att basen skapades fram till dess att 70 år förflutit efter upphovsmannens död.

EU:s direktiv innefattar även ett skydd för databasens tillverkare. Tillverkaren måste, för att kunna få skydd, visa att denne gjort en kvantitativ eller kvalitativ investering i anskaffandet av uppgifterna i databasen. Skyddet för tillverkaren gäller under 15 år räknat från den 1 januari året efter det då basen tillverkades.

De rättsliga frågor som blir aktuella genom informationstekniken kan endast till en del lösas genom anpassning och utveckling av den svenska lagstiftningen. Många frågor på upphovsrättens område måste lösas genom internationella överenskommelser om IT.

9.4 Ekonomiska förutsättningar för digital informationstillgång

Inom kultursektorn finns hinder av såväl teknisk som ekonomisk art för att öka IT-användningen. För att kunna utveckla och upprätthålla en informationstekniskt baserad verksamhet krävs resurser för utrustning, utbildning och drift. Många kulturproducenter anser sig inte ha möjlighet att i tider med minskade anslag samtidigt bygga upp en fungerande IT-organisation. Eftersom samhället generellt sett går mot en kraftigt ökad användning av informationsteknik, riskerar kultursektorn att förlora i samhällsinflytande om inte frågan om de ekonomiska förutsättningarna för en fungerande IT-användning övervägs nog.

9.4.1 Finansieringsfrågor

Utgångspunkten enligt regeringens IT-proposition¹⁶ är att utvecklingen av IT-användningen skall ske genom omfördelning av befintliga medel. Att bygga upp databaser och/eller att producera cd-rom-applikationer är dyrt. Kulturinstitutionernas anslag är ofta inte tillräckliga för att finansiera använd-

¹⁶ Proposition 1995/96:125, *Åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik.*

ning av ny teknik. För att få täckning för sina kostnader anser sig därför många institutioner tvungna att ta ut avgifter¹⁷ för att tillhandahålla digitalt sammanställd information.

Användningen av informationsteknik skall, enligt regeringens IT-proposition, stimuleras på ett sätt som befrämjar kreativiteten. En bred tillgång till information och kunskap ger förutsättningar för ökad delaktighet i samhällslivet och främjar kunskapsutvecklingen. Samtidigt som vikten av en stark IT-utveckling betonas, sägs att utvecklingen skall ske genom omfördelning av befintliga medel. Inga nya medel skall alltså skjutas till.

Svensk politik har av tradition inneburit att samhället skall stå för kostnader i samband med tillhandahållande av information. Sedan statens ekonomi på senare år blivit sämre, har man börjat diskutera full kostnadstäckning som princip för tillhandahållande av information. Full kostnadstäckning innebär att både direkta och indirekta kostnader för informationen skall finansieras från annat håll.

För oss står utvecklingen av en fungerande informationsteknik i centrum. Vi kommer därför att undersöka flera olika möjligheter till finansiering och bl.a. studera följande alternativ närmare:

- anslag,
- omfördelning av befintliga resurser,
- avgifter,
- ökat samarbete med näringslivet,
- bidrag från olika fonder och stiftelser, t.ex. Stiftelsen framtidens kultur och Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling.

Det kan även nämnas att riksdagen under budgetåret 1995/96 har anslagit 235 miljoner kronor som en engångsinsats för sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet genom det s.k. SESAM-projektet.¹⁸ Avsikten är att medlen skall användas för att hjälpa i första hand museerna med registrering, dokumentering, gallring, vård och magasinering av sina föremålssamlingar.

Eftersom kulturinstitutionernas anslag är skattefinansierade, dvs. betalda med allmänna medel, ställer sig många institutioner tveksamma till att låta allmänheten än en gång betala genom avgiftsbeläggning. Å andra sidan tas avgifter redan i dag ofta ut för museibesök, utställningskataloger etc.

Vår grundinställning är att viss basinformation bör vara fritt tillgänglig för allmänheten, bl.a. eftersom en viktig uppgift för offentliga myndigheter är att tillhandahålla information.¹⁹ Denna uppgift bör vara lika omfattande vad gäller elektronisk som tryckt information.

Frågan om avgifter för digitalt sammanställd information tillkommen med hjälp av offentliga medel diskuteras livligt inom kultursektorn. Vi avser att återkomma i frågan i vårt slutbetänkande.

¹⁷ Se vidare 9.4.2 om avgiftsförordningen (1992:191).

¹⁸ Se även 3.2.4.

¹⁹ Se vidare 8.1.

En annan väg att gå för institutionerna är att omfördela befintliga resurser. Pengarna måste då användas på ett annat sätt än tidigare. Rent konkret kan det t.ex. innebära att museer har färre fysiska utställningar, för att i stället kunna använda en del av utställningsresurserna till virtuella utställningar. Genom ökad IT-användning vid institutionerna effektiviseras administrativa uppgifter, vilket i sin tur leder till lägre administrativa kostnader. Dessa sparade medel kan då omfördelas till t.ex. verksamhet byggd på informationsteknik.

Föreningen Kultur och Näringsliv arbetar för att främja kontakter mellan kulturproducenter och näringslivsrepresentanter. Kulturinstitutioner och företag söker medlemskap i föreningen, som skall fungera som en kontaktyta mellan de bägge grupperna. Syftet är bl.a. att skapa intresse bland företagare för att stödja kulturprojekt.

Även bidrag från olika fonder och stiftelser kan vara en möjlighet för en kulturinstitution att finansiera IT-projekt.

Att hålla information digitalt tillgänglig innebär ett nytt sätt att arbeta. Det innebär också ett till en början dyrare sätt att arbeta. Finansieringen av IT-användningen är därför ett problem som måste lösas.

9.4.2 Avgiftsfrågor

Många kulturinstitutioner har som nämnts ovan sett sig tvungna att ta ut avgifter i sin verksamhet. Här följer en kortfattad redogörelse av dagens regler för myndigheters avgifter.

IT-propositionen

Utgångspunkten i IT-propositionen²⁰ är att insatser för att bredda och utveckla IT-användningen under de kommande åren skall finansieras genom omfördelning av befintliga medel.

Avgiftsförordningen

Enligt avgiftsförordningen (1992:191) bör full kostnadstäckning gälla som ekonomiskt mål. Regeringen får besluta om införande av avgift för frivilligt efterfrågade varor. Beslut om avgiftens storlek bör däremot delegeras till myndigheterna. Beslut om avgift får tas ut bör endast delegeras till myndigheterna när det är fråga om sådan försäljningsverksamhet som sker i begränsad

²⁰ Proposition 1995/96:125, *Åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik.*

omfattning inom ramen för myndighetens uppgifter. Beslut om avgift skall föregås av samråd med Riksrevisionsverket (RRV).

En myndighet får enligt 4 § avgiftsförordningen mot avgift bl.a. tillhandahålla:

- upptagning av automatisk databehandling som utgör allmän handling,
- tidskrifter och andra publikationer,
- informationsmaterial och kursmaterial,
- rådgivning.

Förutsättningen är att det är förenligt med myndighetens uppgift enligt lag, instruktion eller annan förordning.

Utöver skyldigheten enligt TF att lämna ut uppgifter på papper, får myndigheten mot avgift lämna ut allmänna handlingar på diskett, under förutsättning att det inte strider mot andra bestämmelser, t.ex. sekretesslagen eller datalagen.

Myndigheten skall enligt avgiftsförordningen beräkna avgiften så att kostnaderna för verksamheten täcks. Intäkterna skall täcka samtliga med verksamheten direkt eller indirekt förenade kostnader.

Förslag om principer för prissättning av informationstjänster

Regeringen beslutade i maj 1995 att Riksrevisionsverket (RRV) i samverkan med Statskontoret och Statistiska centralbyrån skulle ta fram principer för prissättning av informationstjänster.²¹ Initiativet till uppdraget togs av Toppedarforum²² i form av ett förslag till regeringen som presenterades i rapporten Stat, kommun och landsting i samverkan – spelregler för en effektiv informationsförsörjning. I direktiven till RRV angavs att det övergripande målet borde vara att uppnå en så effektiv användning som möjligt av den information som finns i offentliga databaser. Finansierings- och prissättningsprinciperna får inte motverka detta mål. Uttagen av information bör således inte kosta så mycket att efterfrågan blir lägre än vad som är samhällsekonomiskt effektivt.²³

Internet innebär helt nya möjligheter att sprida och inhämta information. Enligt RRV måste tre förutsättningar uppfyllas för att åstadkomma ett effektivt användande av information som hålls tillgänglig online. Informationen måste kunna lokaliseras, användaren måste veta hur programvaran används och ett fungerande betalningssystem måste finnas för den information som är avgiftsbelagd.

²¹ Resultatet återfinns i RRV 1995:64, *Principer för prissättning av informationstjänster*.

²² Se 3.2.6.

²³ Dvs. att kostnaden för informationen inte får vara högre än den samhälleliga nyttan av densamma.

RRV tar upp skäl som kan motivera skattefinansiering, liksom skäl som motiverar avgiftsbeläggning av information. Skäl som motiverar skattefinansiering är:

- att verksamheten är till för samhället som helhet,
- fördelningspolitiska skäl; skattefinansieringen innebär en möjlighet att fördela kostnaderna och nyttan av verksamheten,
- marknadsimperfectioner.

RRV skriver också att de ekonomiska problem som den offentliga sektorn har kräver att alternativa eller kompletterande finansieringslösningar prövas. Avgiftsbeläggning kan vara både ett komplement och ett alternativ till skattefinansiering, anser RRV. Skäl för avgiftsbeläggning är således:

- finansiella; genom att statsbudgeten avlastas,
- fördelningspolitiska; det kan anses som skäligt att den som efterfrågar en vara också får betala för den,
- avgifter kan användas i styrande syfte,
- ett ökat kostnadsmedvetande.

Riksrevisionsverkets förslag till prissättning är att full kostnadstäckning för att framställa och distribuera informationsuttagen skall uppnås genom avgifter. Det innebär att såväl indirekta som direkta kostnader för informationsframställningen skall täckas.

Förslaget bereds för närvarande i regeringskansliet.

9.4.3 Några exempel på digital informationstillgång

Information som sammanställts på cd-rom, i databaser med onlineanslutning etc., förekommer på flera kulturinstitutioner i landet.

Den 1 juli 1996 blir riksdagens databas Rixlex med allt riksdagsmaterial fritt tillgänglig för envar via Internet med hjälp av ett Telnet-program. Man har tidigare tagit ut en abonnemangsavgift på 6 000 kronor per år, men efter beslut av riksdagens förvaltningsstyrelse blir databasen kostnadsfri. I oktober skall Rixlex finnas tillgänglig på World Wide Web.

Riksarkivet har skapat en nationell arkivdatabas (NAD),²⁴ som i dag ges ut på cd-rom-skiva. I framtiden avser Riksarkivet att också lägga ut samma information på Internet. Cd-rom-skivan kan köpas för 2 000 kronor, men får då enbart användas av en person åt gången. En fleranvändarversion av skivan, dvs. en version som kan användas av högst tio personer samtidigt, kostar 8 000 kronor. Över 200 institutioner (bibliotek, läns museer, stadsarkiv m.fl.) har köpt NAD-skivan i dess första upplaga²⁵ och vid dessa institutio-

²⁴ Se också 7.1.1.

²⁵ Första upplagan av NAD på cd-rom kom ut 1995. En andra upplaga började säljas våren 1996.

ner finns skivan tillgänglig för allmänheten. Riksarkivet fick 1990 särskilda anslag för att utveckla en nationell arkivdatabas och anslaget täckte uppbyggnaden av NAD.

Länsbiblioteken i Norrbotten och Västerbotten har skapat en bibliografisk databas över litteratur och artiklar om Norr- och Västerbotten (Bothnica). Databasen har getts ut på en cd-rom-skiva som kostar 2 500 kronor. Skivan finns också gratis tillgänglig på museer och bibliotek i Västerbotten och Norrbotten som har köpt in exemplar av skivan. Länsbiblioteken har för avsikt att längre fram i tiden lägga ut databasen på Internet i samarbete med Umeå universitet. Cd-rom-skivan har finansierats genom olika bidrag från bl.a. Statens kulturråd, Länsstyrelsen, bokhandlare och fonder.

Lantmäteriverket har publicerat flera cd-rom-skivor med geografisk/historiska databasregister. Skivorna är tillgängliga för allmänheten utan kostnad eller mot en mindre kostnad om 50 kronor. Lantmäteriverket kommer senare att publicera två arkivserier med Lantmäteristyrelsens kartarkivregister under åren 1630–1974 på cd-rom. De kommer att säljas mot en avgift motsvarande den kostnad som uppstår vid tillhandahållandet av skivorna. Uppbyggnaden av registren har till större delen finansierats med regionala arbetsmarknadspolitiska medel.

Den demografiska databasen i Umeå har sedan 1973 byggt upp en forskningsdatabas. Den typiska användaren är en forskare som beställer fram ett bearbetat material vilket kan ta ett par veckor att sammanställa. Ett vanligt s.k. forskaruttag kostar användaren 42 000 kronor. Den demografiska databasen bestämmer avgifterna utifrån en prispolitik som grundar sig på risken att överutnyttjas. För att klara efterfrågan har man valt att avgiftsbelägga uttagen. Uppbyggnaden av databasen finansierades fram till början av 1980-talet med arbetsmarknadspolitiska medel. Tanken var att projektet skulle binda samman arbetsmarknadspolitik, forskning och jämställdhet (arbetslösa kvinnor). På 1980-talet blev den demografiska databasen en del av Umeå universitet och har sedan dess finansierats genom universitetet.

Statistiska centralbyrån (SCB) har flera olika databaser. Den mest använda är den s.k. statistikdatabasen vilken inkluderar tre olika databaser; en regionalstatistikdatabas, en tidsseriedatabas och en internationell databas. Online-tillgång till databasen kostar 1 500 kronor per år. För varje uttag tillkommer sedan 60 kronor per matris och 20 kronor per hundratal celler. Storanvändare kan i stället välja att betala en engångssumma om 20 000 kronor för att få onlinetillgång till databasen. Uppbyggnaden av SCB:s olika databaser är anslagsfinansierad. Kostnaden för onlinetillgång betalar emellertid användarna själva genom ovanstående avgiftssystem.

Det finns många exempel på system för avgiftsbeläggning. I USA tillhandahåller t.ex. the US Census Bureau²⁶ vägdatabaser, s.k. Tiger Files, utan

²⁶ The US Census Bureau är USA:s motsvarighet till Statistiska centralbyrån.

avgift. Statistiken är emellertid endast fritt tillgänglig så länge den är helt oarbetad.²⁷ Vill man ha materialet bearbetat, finns s.k. VAR – Value Added Resellers – privata initiativ, från vilka det är möjligt att mot avgift få en bearbetad version av statistiken.

9.4.4 Samhälleliga stödformer

Regeringen lämnar stöd till branscher och enskilda konstnärer genom en rad olika stödformer. De flesta stöden möjliggör att bidrag lämnas för IT-ändamål. Det finns dock vissa stödformer som ännu inte är anpassade till elektroniska medier. Dessa tas upp nedan. Frågorna om anpassning kommer att behandlas senare av regeringen.

Statligt litteraturstöd

Statligt litteraturstöd avser stöd till utgivning av enskilda boktitlar. Stödet fördelas av Statens kulturråd och regleras i förordningen (1993:449) om statligt litteraturstöd. Bidrag lämnas för bokutgivning i huvudsak som efterhandsstöd och baseras på arkersättning. Till särskilt kostnadskrävande utgivning utgår även förhandsstöd. Förordningen är inte anpassad till elektronisk publicering.

Biblioteksersättningen

Biblioteksersättningen utgår med ett visst belopp per bok varje gång den lånas. Någon ersättning för digital litteratur ges inte.

Stöd till kulturtidskrifter

Stöd till kulturtidskrifter lämnas dels som produktionsstöd, dels som utvecklingsstöd. Statens kulturråd fördelar stödet, som regleras i förordningen (1993:567) om statligt stöd till kulturtidskrifter.

Utvecklingsstödet är avsett för utvecklingsinsatser när det gäller marknadsföring, teknik och utbildning. För att utvecklingsstöd skall få lämnas till en sammanslutning av tidskrifter, skall minst en av tidskrifterna i sammanslutningen ha produktionsstöd. Utvecklingsstöd får även användas av Kulturrådet för informationsverksamhet.

Kulturrådet betalar ut bidraget efter egen förordning. Kriterierna i förordningen anger i och för sig inget hinder för ”elektroniska kulturtidskrifter”.

Anvisningarna är emellertid föråldrade och kommer att moderniseras av Kulturrådet för att bättre anpassas till de nya medierna.

Presstöd

I presstödsförordningen finns följande definition av begreppet dagstidning: ”En allmän nyhetstidning och publikation av dagspresskaraktär med reguljär nyhetsförmedling eller allmän-politisk opinionsbildning. Den skall normalt komma ut med minst ett nummer per vecka och ha ett innehåll som i huvudsak är skrivet på svenska samt i huvudsak distribueras inom landet. Den skall vidare komma ut under ett eget namn och dess egna redaktionella innehåll skall utgöra mer än 55 % av dess totala redaktionella innehåll”.

Det finns ingen bestämmelse i presstödsförordningen som säger att en tidning skall vara tryckt på papper eller distribueras med tidningsbud för att vare sig räknas som dagstidning eller vara berättigad till presstöd. Däremot är förordningen anpassad för tryckta papperstidningar, eller åtminstone för tidningar som är abonnerade och betalda på samma sätt som traditionella dagstidningar.

Det bör dock klargöras om man enbart vill stödja elektroniska versioner av tryckta dagstidningar eller om både elektroniska versioner och tidningar som enbart ges ut elektroniskt kan erhålla stöd.

Att en tidning ger ut en elektronisk version är i dag inget hinder för att tidningen skall få presstöd. Om man vill ge presstöd till självständiga elektroniska dagstidningar utan förlaga uppstår andra frågetecken. Hur skall ”dagspresskaraktären” bedömas om tidningar utan tryckta förlagor blir presstödsberättigade? Skall elektroniska tidningar ha rätt till samma, högre eller lägre presstödsbelopp jämfört med tryckta papperstidningar? Till vilken kategori skall faxtidningar räknas? Vid Kulturdepartementet pågår för närvarande en översyn av de olika stödformerna, där bl.a. dessa frågeställningar blir aktuella.

10 Utredningens fortsatta arbete

Tyngdpunkten i vårt arbete hittills har dels legat på att kartlägga och redovisa hur långt digitaliseringsarbetet har kommit i Sverige, dels på att identifiera och föreslå relevanta kriterier för en IT-strategi inom kulturområdet. Det övergripande syftet är att precisera vilka parametrar som behöver definieras och vilka förslag som behöver läggas för att ett svenskt kulturnät skall kunna bli verklighet. I detta kapitel beskrivs kortfattat de områden som vi avser att fortsätta arbeta med inför slutbetänkandet.

10.1 Förslag till IT-strategi

Uppgiften att föreslå en samlad IT-strategi för ett helt samhällsområde är svår och arbetet är på inget vis avslutat. Vi har dock valt att i detta delbetänkande öppet redovisa våra tankar, val av tyngdpunkter och tentativa förslag, för att på så vis inbjuda fler till att delta i denna process.

Uppdraget att avge en strategi för IT-användningen inom kulturområdet har som ovan framgår¹ tolkats som att ge förslag till ett övertänt förhållningssätt. Det finns ett stort behov av samverkan och samordning beträffande informationsförsörjning, informationsplattformar och verksamhetsförnyelse inom kultursektorn, samtidigt som det är av vikt att varje institution i största möjliga utsträckning svarar för sin egen användning av IT. Verksamma utanför kulturinstitutionernas beskydd bör också ges en plattform i den IT-strategi som gäller för kulturområdet.

10.1.1 En nationell IT-strategi

Med begreppet strategi avses oftast att långsiktigt och övergripande beskriva tillvägagångssätten för att nå vissa fastställda mål.

I IT-propositionen² har regeringen föreslagit och riksdagen sedermera beslutat om Sveriges mål för en nationell IT-strategi. Dessa mål är:

- att utnyttja IT:s möjligheter på ett aktivt sätt som bidrar till att skapa tillväxt och sysselsättning och som stärker Sveriges konkurrenskraft,

---

¹ Se 2.2.

² Proposition 1995/96:125, *Åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik*. Se också 3.2.9.

- att värna allas lika möjligheter så att IT kan bli ett medel för ökad kunskap, demokrati och rättvisa,
- att utnyttja såväl kvinnors som mäns erfarenheter och kompetens i IT-utvecklingen,
- att utnyttja IT för att utveckla välfärdssamhället och öka medborgarnas livskvalitet,
- att använda IT för att stödja grupper med särskilda behov,
- att skapa en bred tillgång till information för ökad delaktighet och kunskapsutveckling,
- att bevara och utveckla det svenska språket och kulturen i en allt mer gränslös värld,
- att använda IT för att öka effektiviteten och kvaliteten i offentlig verksamhet och förbättra servicen till medborgare och företag.

Målen är med andra ord mycket generella. Man understryker att insatserna inom IT-området måste "bli en del av en sammanhållen vision om vilken samhällsutveckling vi önskar och underordnas de övergripande mål som i demokratisk ordning läggs fast för olika samhällsområden. Det Sverige behöver är därför ingen fristående IT-politik utan en politik för skilda samhällsområden som på bästa sätt tar vara på informations- och kunskapssamhällets möjligheter".³

10.1.2 Förslag till en IT-strategi för kulturinstitutionerna

Vi har tagit del av ett stort antal IT-strategier/IT-planer som de olika kulturinstitutionerna tillställt oss. Med inspiration från dessa och med utgångspunkt från vårt direktiv har vi redan nu formulerat ett antal centrala mål och förhållningssätt som bör ingå i en övergripande IT-strategi för kulturområdet. Dessa är att:

- staten har ett ansvar att främja medborgarnas möjligheter till informationsinhämtning. En demokratisk grundprincip är att allmänheten får tillgång till kulturinstitutionernas information genom bl.a. bibliotekens och skolornas försorg,
- varje kulturinstitution bör använda sig av IT för att göra sin verksamhet tillgänglig för andra institutioner och aktörer inom kulturområdet, för forskare och för allmänheten,
- verksamma inom kulturområdet bör sträva efter att samverka och samordna sina resurser när det gäller informationsförsörjning, gemensamma policyfrågor, rättsliga frågor och säkerhetsfrågor,
- verksamhetsförnyelsen bör sättas i centrum, t.ex. genom att utarbeta nya sätt att organisera och bedriva verksamheten samt genom utveckling av gemensamma tillämpningsprojekt,

- gemensamma informationsplattformar bör utvecklas, t.ex. för teknisk harmonisering, gemensam IT-hantering och användning av standarder,
- utveckla och förnya kunskapsbyggnaden och att utveckla personalens kunskaper inom IT-området.

Av de enkätsvar och IT-strategier vi har tagit del av framgår att behovet av överblick är stort. Det finns en utbredd medvetenhet om att de datorer, program och systemlösningar som väljs i dag skapar en teknisk miljö som blir vägledande vid valet av IT-lösningar under lång tid framöver. Samtidigt ökar kraven på flexibla arbetssätt och organisationer.

Det gäller att kunna tillgodogöra sig och använda den kunskap och erfarenhet inom IT-området som utvecklas i samhället. Det handlar också om att utveckla såväl en organisation som olika arbetssätt som kan hantera tekniken och ge personalen den kunskap som behövs för att kunna göra ett gott arbete. Inget system fungerar tillfredsställande om de som skall använda systemet saknar kunskap om och för det.

Det är påfallande ofta som kulturinstitutionerna har väl genomtänkta IT-planer. Dessa kan dock självklart inte skalas upp till en nationell IT-strategi. För att kunna formulera ett övergripande långsiktigt måldokument för kulturområdet bör ett antal principiella problem, som också avspeglas i institutionernas IT-strategier, utredas:

- befintliga mål är delvis logiskt inkonsistenta och behöver avstämmas,
- två måldokument av skilda karaktärer – dels IT-propositionen som antagits av riksdagen, dels kulturpropositionen som ännu inte är känd – bör ligga till grund för en IT-strategi för kulturområdet,
- regeringen har uppdragit åt Riksrevisionsverket att utarbeta prissättningsprinciper för informationstjänster. Det lagda förslaget innebär att såväl direkta som indirekta kostnader skall avgiftsfinansieras.⁴ De principer som regeringen väljer att anta får avgörande konsekvenser för hur en framtida IT-strategi skall se ut för kulturområdet,
- behovet av samordning skall avstämmas mot kulturinstitutionernas krav på självbestämmande och behov av integritet,
- stora mängder intressant kulturmaterial ligger utanför samhällets inflytande. Pressen liksom ljud- och bildproducenterna har t.ex. många intressanta källserier, men de kan aldrig tvingas utan endast lockas att tillgängliggöra materialet,
- informationstekniken är en del i samhällets infrastruktur. Kulturområdet kan inte avskiljas från andra områden,

---

⁴ RRV 1995:64, *Principer för prissättning av informationstjänster* s. 45 och s. 50. Se också 9.4.2.

- flera av de institutioner som bör ingå i ett framtida Kulturnät Sverige finansieras i dag via Utbildningsdepartementet.⁵ En samlad IT-strategi för kulturområdet bör därför anpassas även till utbildnings- och forskningsområdet,
- det finns många kraftfulla aktörer i gråzonen mellan det offentliga och marknaden. Där finns exempelvis de nyinrättade stiftelserna som förvaltar de tidigare löntagarfondsmedlen liksom olika kultur- och forskningsfonder. Deras ansvars- och intresseområden bör innefattas i en IT-strategi för kulturområdet,
- en IT-strategi bör ha ett vidare syfte, t.ex. även inbegripa datoriseringsstrategier vid kulturinstitutionerna, än det konkreta uppdraget att föreslå vad ett Kulturnät Sverige bör innehålla och hur ett kulturnät skall kunna bli verklighet.

Utöver dessa mer principiella problem finns svårigheter av mer praktisk art. En strategi bör inbegripa en viss långsiktighet. Inom vissa områden vållar detta inget problem. När vi däremot försöker att precisera vad som t.ex. skall ingå i ett kulturnät blir problemen uppenbara. Vissa materialtyper, t.ex. äldre källserier, är inte särskilt föränderliga ens i ett hundraårigt perspektiv, medan andra delar av kulturområdet lever och förändras i nuet. En strategi får med andra ord olika giltighetsgrad beroende på vilket eller vilka områden som avses.

Implicit ligger i begreppet strategi att skapa en samsyn – men är det alltid så önskvärt? Snarare bör det handla om ett *förhållningssätt* som genomsyrar en verksamhet utan att samsyn alltid eftersträvas – mångfalden är en styrka i sig. Detta uttrycks också i IT-propositionen som att ”insatserna inom IT-området måste bli en del av en sammanhållen vision om vilken samhällsutveckling vi önskar...Att skapa en bred tillgång till information och kunskap ger förutsättningar för ökad delaktighet i samhällslivet och främjar kunskapsutvecklingen”.⁶ Detta är, som vi ser det, också det i grunden avgörande skälet för att bygga ett svenskt digitalt kulturnät.

10.2 Vad är ett digitalt kulturnät ?

Kortfattat kan ett kulturnät beskrivas som ett virtuellt samhälle. Två grundkriterier kan fastslås:

- innehållet bevisar värdet,
- sökbarhet, nåbarhet och kvalitet avgör nyttan.

⁵ Se även 10.5 om SUNET som finansieras av Utbildningsdepartementet.

⁶ Proposition 1995/96:125, *Åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik*, s. 14.

Drivkrafterna bakom den digitalisering som pågår och som redovisats i detta delbetänkande kan sammanfattas som syftande till att:

- effektivisera och förenkla institutionens interna arbete,
- fylla en informationsuppgift och att förmedla information om verksamheten och om vad som finns i de egna samlingarna,
- göra samlingarna tillgängliga samtidigt som slitaget på t.ex. ömtåliga dokument minskar.

Vidare har ett fjärde skäl framkommit som bäst torde kunna benämnas som en övervältringseffekt. Genom att nyttja arbetsmarknadsmedel kan ordinarie verksamheter avlastas och ekonomiska tillskott skapas. Registreringsarbeten med datorstöd anses då ofta vara lämpliga uppgifter.

Oavsett bevekelsegrunder och drivkrafter kan vi konstatera att ett omfattande digitaliseringsarbete pågår vid kulturinstitutionerna och att detta arbete bildar en nödvändig bas för ett svenskt kulturnät. Utöver denna basverksamhet finns emellertid också andra viktiga uppgifter för ett kulturnät; att tillföra nytt material från andra håll och att skapa kultur i ny form. Kulturnät Sverige bör sålunda ha ett debattforum med såväl klotterplanksfunktion som en mer krävande kultursida. Vi föreställer oss ett slags digital motsvarighet till de stora dagstidningarnas kultursidor, men med den skillnaden att detta digitala forum ger möjlighet till interaktivitet. Kulturnätet bör sålunda inte bara tillhandahålla kultur utan också vara en plats för kulturella möten och diskussioner.

Kanske skall också en fysisk plats tillskapas som kan bilda bas för verksamheten. En process skulle initieras där de fysiska och virtuella rummen sammanvävs. Ett levande arts-lab, en central nod på nätet, möter en fysisk plats. För att dessa idéer skall kunna bli verklighet måste ett antal förutsättningar först utredas. Dit hör frågan om tillgänglighet, men också ekonomiska, tekniska, rättsliga och organisatoriska frågor behöver preciseras.

10.3 Ett kulturnäts tillgänglighet

Hur kommer distributionen av IT att se ut i framtiden? För vem och med vilka villkor blir nätet tillgängligt i framtiden? Vilka som kontrollerar och bygger IT-vägarna får mycket stora konsekvenser för smal, icke-kommersiell, icke lönsam kultur. Det krävs en framtida IT-distribution som lätt, snabbt och billigt når alla hemma, precis som TV, radio och telefon i dag, och som reserverar en bit av vägen för det som inte masskonsumeras. Parallellt med denna utveckling tror vi att ett professionellt stöd, t.ex. via biblioteken eller andra kulturinstitutioner är nödvändigt när det gäller mer komplexa uttag och för att stimulera till användning av ett kulturnät.

I utredningens direktiv sägs att varje kulturinstitution bör använda sig av IT för att göra sin information tillgänglig för andra institutioner och aktörer inom kulturområdet, för forskare och för allmänheten. Direktivet poängterar att "en demokratisk grundprincip är att alla skall vara tillförsäkrade möjligheten att hämta information. Allmänheten bör få tillgång till kulturinstitutionernas information genom bl.a. bibliotekens och skolornas försorg...Ett uttalat mål bör vara att medborgarna inte skall delas upp i ett informationstekniskt A- och B-lag".

I direktivet sägs också uttryckligen att vi skall söka finna öppna tekniska system där olika former för systematisering och katalogisering av information beaktas så att frågan om användarvänligheten sätts i centrum. Syftet bör vara att utveckla nya vägar och främja dialoger mellan olika kulturproducenter och medborgarna.

Dessa skrivningar innebär ett tydligt uppdrag att skapa ett så lättillgängligt och användarvänligt digitalt kulturnät som möjligt. Avgörande är att kulturnätet blir så enkelt att använda att tidigare datakunskaper inte är nödvändiga och att det fysiska avståndet till en dator med uppkoppling till kulturnätet blir så kort att det inte innebär något hinder för att nyttja nätets tjänster.

Även om vi ännu inte har tagit ställning till vilken teknisk lösning vi vill förorda, har vi naturligtvis noterat de fördelar som Internet erbjuder i form av enkel och relativt billig teknik samt ett stort antal befintliga användare och hemsidor, även inom kultursektorn.

Vi vill också understryka vikten av interaktivitet. Direktivets betoning av att kunna hämta och lämna *information* bör preciseras till att hämta och lämna *kultur*; däri ligger ett ansvar att interagera med användarna. I dag är stora och viktiga materialgrupper i och för sig digitaliserade men ändå inte åtkomliga för allmänheten.

Sökbarheten är en viktig aspekt av tillgängligheten. S.k. hypertextstrukturer bygger ofta på hierarkiska sökvägar som gärna ter sig tråkiga och otillgängliga. För att skapa ett fungerande kulturnät behövs en bra sökmotor så att man enkelt kan hitta de kulturyttringar man är intresserad av. Denna sökmotor bör ha ett enkelt och användarvänligt gränssnitt så att man vet var man befinner sig och hur man skall gå tillväga för att hitta det man söker. Intressant är utvecklingen av s.k. intelligenta agenter, en liten programvara som anpassas till varje användare, skickas ut på nätet och söker den information som är av intresse för just den användaren.

10.4 Tekniska förutsättningar

Det sägs ofta att tekniken inte är något bekymmer för att skapa ett kulturnät. På ett plan kan det sägas vara ett riktigt påstående. Men om tekniken, t.ex. i form av erforderliga bandbredder, inte kan parera trafikintensiteten uppstår

problem. Även om vi har en god infrastrukturell basnivå, når fibern inte ända fram. Problemet är ofta den sista biten till huset eller arbetsplatsen, åtminstone utanför storstäderna. Glesbygdsproblematiken är en realitet som bör beaktas vid valet av teknik.

Fåtalet operatörer är ett problem som påtalats av många. Televerkets tidigare totalt dominerande ställning, vars effekter fortfarande märks, kombineras med att Sverige har blivit en tummelplats för en rad aktörer till följd av den långt gångna avregleringen av telemarknaden.

Vi har, som framgått ovan, ännu inte tagit ställning till olika alternativa tekniska lösningar, även om en lösning som inte inbegriper Internet inte ter sig särskilt trolig. Däremot behöver även en sådan lösning preciseras.

En lösning med integrerade databaser behöver också utredas. Innehållsligt intressanta databaser, inte minst internationella, växer lavinartat i antal och storlek. I dag är det ofta förenat med stora kostnader att ha tillgång till dessa kommersiella databaser. Någon form av nationell samordning vad gäller upphandling av licenser för sökning är därför nödvändig.

Tidigare har nyttjandet av cd-rom-skivor begränsats av den bristande interaktiviteten och den finala karaktären (viss information åldras ju snabbt). Skillnaderna mellan att använda online-databaser och cd-rom-skivor suddas nu alltmer ut till följd av att cd-rom-nätverk och snabbare kommunikation med klient/server-lösningar används i allt större utsträckning.

I dag går vi alltmer mot integrerade lösningar där databaser och cd-rom länkas till Internet. Cd-rom-skivor får funktionen av storminnen som kan lagra mycket av den ickeföränderliga informationen. Detta är särskilt värdefullt om den egna uppkopplingen är långsam. Automatiska index kan sedan indikera vilken information som uppdaterats sedan cd-rom-skivan producerades och Internet erbjuder möjligheter att nå denna nya information.

Projektet Nordiskt Webindex syftar till att upprätta en service som kontinuerligt och automatiskt letar reda på och indexerar all tillgänglig nordisk information på World Wide Web.⁷ Ett Kulturnät Sverige skulle kunna ha ett separat index som då blir fullt sökbart på alla ord, vilket skulle vara ett bra hjälpmedel för att få struktur på kulturnätet.

En blivande civilingenjör i teknisk datavetenskap har engagerats för att som examensarbete utreda de tekniska för- och nackdelarna med en Internet-, en cd-rom- resp. en databaslösning för ett digitalt kulturnät. Vi vill än en gång understryka att vi ännu inte har tagit ställning till vilken teknisk lösning kulturnätet skall föreslås byggas på. Vi vinnlägger oss om att finna användarvänliga tekniska system så att tillgängligheten till kulturen i Sverige ökar och dialogen mellan kulturproducenter och medborgare främjas.

---

⁷ Projektet startade i början av 1996 och drivs av Nordic Net Center for Libraries. Adressen är <http://www.ub2.lu.se/NNC/projects/NWI/index.html>

10.4.1 Modellprojekt för ett blivande kulturnät

Vi planerar att ta fram en prototyp för ett framtida Kulturnät Sverige, baserat på ett urval av de sidor med svenskt kulturmaterial som redan finns på Internet. Prototypen skall finnas tillgänglig på utredningens hemsida.⁸

Stiftelsen framtidens kultur har anslagit medel till ett förebilds- och modellprojekt med syfte att exemplifiera användningen av ett svenskt kulturnät. Tanken är att unga människor på lämpliga utbildningar får utarbeta 4–5 exempel under professionell ledning. Exempelen länkas till utredningens hemsidor. Projekten skall fungera idégenererande för hur ett kulturnät kan tänkas användas och skall dessutom uppfylla kriterierna ungdomar, lokalsamhälle samt det mångkulturella.

10.5 Ekonomiska förutsättningar

När vi möter representanter från kultursektorn får vi ständigt frågor om de ekonomiska villkor som kommer att gälla för användning av ny teknik i allmänhet och för att delta i ett digitalt kulturnät i synnerhet. Många anser att de omöjligt kan klara att digitalisera delar av sin verksamhet utan ekonomiska bidrag.

De blivande användarna undrar om informationen i ett framtida kulturnät kommer att kosta pengar att ta del av.

Vår grundinställning är att så många som möjligt skall kunna ta del av så mycket kultur som möjligt till lägsta möjliga kostnad. En viss basinformation bör vara gratis. Utredningen skall närmare studera om s.k. Tiger Files⁹ kan vara en modell för kulturproducenterna att ta betalt för mer kvalificerad information.

Ett sätt att finansiera den löpande driften av ett digitalt nät skulle kunna vara att låta den som lägger ut information på kulturnätet betala en årsavgift. Avgiften kan varieras beroende på om informationslämnaren är en ideell förening, en institution eller ett företag. Detta är en av flera möjligheter till finansiering som närmare skall utredas.

SUNET är ett datornät som ansluter de svenska universiteten och högskolorna till varandra och till Internet. Även andra har enligt vissa riktlinjer tillgång till SUNET som administreras av Högskoleverket. Regeringen anser att SUNET är en nationell tillgång som bör kunna utnyttjas av ännu fler. I IT-propositionen¹⁰ sägs att "länsbiblioteken och inte minst folkbiblioteken bör ges förutsättningar att spela en roll som informationscentraler och förmedlare

8 Hemsidan nås via regeringskansliets Information Rosenbad med adressen <http://www.sb.gov.se>

9 Tiger files är en amerikansk trappstegsmodell för avgifter. Se också 9.4.3.

10 Se 3.2.9.

av IT-kunskaper. Det är därför ett nationellt intresse att även läns- och folkbiblioteken får tillgång till Internet t.ex. genom SUNET.”¹¹ De diskussioner som i dag förs för att förverkliga denna intention får naturligtvis konsekvenser för det förslag vi kommer att lägga och vår utredning är därför en viktig del i den processen.

10.6 Rättsliga förutsättningar

De juridiska frågor som väcks i samband med skapandet av ett kulturnät är i de flesta fall upphovsrättsliga. Även grundlagarna påverkar dock arbetet med att bygga upp ett framtida kulturnät.

På det upphovsrättsliga området kommer vi att närmare studera frågor om klarering av rättigheter till verk som används på nätet. Hur skall man på ett enkelt och säkert sätt kunna organisera licensieringen av digitalt publicerade verk (såväl text och bild som ljud och rörliga bilder)? Flera projekt arbetar för närvarande med ID-märkning och eventuella lås på digitala produktioner för att förhindra missbruk av ensamrätten.

Vi kommer att undersöka vilka slags uppgifter man kan ha med på ett eventuellt kulturnät på Internet. I dag gör datalagen det formellt sett ganska svårt att ha anslagstavlor av den friare formen på nätet och i USA pågår en häftig debatt kring en lagstiftning som skulle innebära viss censur av sidor på Internet.¹²

Den generella rättsliga utvecklingen på det informationstekniska området i Sverige och övriga världen kommer också att följas upp i vårt slutbetänkande.

10.7 Organisatoriska förutsättningar

En viktig utgångspunkt är huruvida man betraktar ett tänkt kulturnät utifrån kulturlivets behov och som en del av kulturpolitiken. I så fall lyder kulturnätet under samma lagar och politiska inriktning som annan kulturverksamhet. Ett kulturnät är då bara ett nytt sätt att föra ut produkterna, men reglerna är desamma som alltid. Vi bör i så fall undersöka de olika kulturpolitiska förutsättningar som gäller inom resp. sektor; lagstiftningen, ersättningen till upphovsmännen osv. Utgångspunkten är då ett public service-begrepp och ett kulturpolitiskt, snarare än ett marknadsmässigt perspektiv. Precis som radio- och TV-näten kan ses som en del av landets infrastruktur där viss typ av pro-

¹¹ Proposition 1995/1996:125, *Åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik*, s. 37.

¹² Se 9.2.2.

gram skall tillhandahållas allmänheten, bör distributionen av ett kulturnäts innehåll säkras via ett liknande public service-åtagande.

Utgångspunkten bör vara att ett kulturnät skall vara öppet, flexibelt och nyfiket på okonventionella sätt att arbeta med och gestalta kultur. Samtidigt behövs en viss stabilitet. Det räcker inte med en rent virtuell mötespunkt, utan också en fysisk plats behövs.

Vi föreställer oss att en liten redaktion/ett litet sekretariat får till uppgift att handha det löpande arbetet och ansvaret; att se till att uppställda kriterier uppfylls, att vissa fastställda kvalitetskrav upprätthålls samt att upphovsrättsliga frågor ombesörjs.

Utöver redaktionsgruppen – som verkligen bör vara liten – kan en styrelse med sedvanlig beslutanderätt utses, bestående av representanter för centrala institutioner, myndigheter och andra intressenter inom kulturområdet. Detta organ bör skapa kriterier för deltagandet i Kulturnät Sverige, ange vissa gemensamma krav på sidstruktur och vid behov utvidga och uppdatera kriterierna samt ta ställning till enskilda ansökningar om medverkan i kulturnätet.

Frågan om vilka aktörer som kan sägas vara verksamma inom kulturområdet och därmed även skall ges möjlighet att delta i Kulturnät Sverige, avser vi att ta ställning till i dialog med kultursverige. Andra kontroversiella frågor att diskutera är huruvida minimikrav på kvalitet bör ställas på de medverkande och huruvida kommersiella aktörer skall få delta i kulturnätet. En lösning kan vara att "k-märka" kommersiella sidor så att de enkelt kan identifieras; en annan att hänvisa kommersiella intressen till en marknadsplats som är länkad till, men inte en del av Kulturnät Sverige.

Vi tror också att det bör finnas en redaktion/ett sekretariat som fungerar som ett stöd för deltagarna i kulturnätet och som kan hjälpa dem att publicera sitt material i den strukturerade form som överenskommit. Redaktionen/sekretariatet bör också skapa ett fungerande sökverktyg för kulturnätet och vara värd för ett World Wide Web-hotell för kulturutövare som inte är knutna till någon institution.

Kulturutredningen föreslog att ett framtida Kulturnät Sverige skulle kunna administreras av Statens kulturråd. Vi ställer oss inte främmande till detta förslag men frågan behöver utredas grundligare. Det är vår avsikt att närmare undersöka fyra alternativa vägar som vi hittills har definierat:

1. En egen självständig organisation, eventuellt en egen myndighet,
2. En självständig organisation som sorterar under en befintlig institution,
3. En avdelning som ingår i någon av de befintliga institutionerna,
4. Att uppdraget fördelas på de sektorsmyndigheter som finns i dag.

Fördelen med den första lösningen är att man kan dra nytta av en organisations pionjärfas. Nya idéer och tankar är avgörande för ett kulturnäts framtid. Det blir också lättare att vara öppen för det annorlunda, för kulturytringar som skapas och lever utanför de stora institutionerna. Kulturnät Sverige slip-

per bli ett slagträ i gamla revirstrider mellan de olika organisationerna och departementen. Modellen underlättar en interdepartemental finansieringskonstruktion. Benägenheten till finansiellt stöd från stiftelser och fonder liksom från företag torde vara högre vid en sådan lösning. Nackdelen är avsaknaden av organisatoriskt och personellt stöd, och av den stora erfarenhet som finns samlad i de befintliga institutionerna.

Fördelen med den andra lösningen är att organisationen kan passa in i en tradition och integreras i kultursverige på ett vis som en fristående organisation inte har samma möjlighet till. Kulturnätet kan ha egen budget och styrelse men ändå erhålla de fördelar som en nära samverkan kan ge. Lösningen är också beprövad eftersom många väl fungerande små organisationer har denna konstruktion. Nackdelen är att växthustanken försvåras, en del av flexibiliteten går förlorad och den synlighet som man kan erbjuda samarbetspartners begränsas.

Fördelen med det tredje alternativet, en avdelning i en befintlig organisation, är att denna institution lättare kan styra och överblicka verksamheten. Nackdelen är att de kulturformer som ligger långt från den valda organisationens inriktning och verksamhetsområde troligen inte stimuleras – en obalans mellan olika kulturområden byggs då från början in i organisationen. En annan nackdel är att externfinansiering torde försvåras.

Den fjärde lösningen bygger på att vi fortsätter som i dag men formaliserar samarbetet bättre.

Vi vill betona att denna fråga behöver utredas och att höstens arbete består i att dels via workshops och rundabordsamtal, dels via dialog med de aktuella aktörerna inklusive de politiska beslutsfattarna söka finna farbara vägar.

10.8 Internationellt perspektiv

Delbetänkandet har fokuserat på villkoren i Sverige; hur långt kulturinstitutionerna har kommit i sitt digitaliseringsarbete och vilka tankarna inför framtiden är. För att kunna lägga ett förslag till hur ett gemensamt kulturnät skall vara uppbyggt är det av vikt att även känna till den internationella utvecklingen, inte minst vad som sker i Norden och inom EU.

Vi har konstaterat att IT föder och utvidgar samarbetet mellan olika kulturinstitutioner. Synergieffekterna är många; de leder inte bara till samordning mellan landets olika aktörer utan också till ett vidgat samarbete över nationsgränserna.

Nästa stora fråga blir därför hur vi förmår att arbeta mer gränsöverskridande, inte enbart mellan befintliga kulturinstitutioner utan också med de mer kaotiska och undanlidande subkulturerna. Sist, men inte minst: hur öppnar vi den svenska kulturen för en global interaktion? Kultur i dess djupare mening handlar om strategier för överlevnad och anpassning till en värld vars

villkor i huvudsak formuleras utanför landets gränser och utanför de stora traditionstyngda institutionerna.

Detta är några av de frågor som kommer att fördjupas i utredningens slutbetänkande.

Kommittédirektiv

Strategi för kulturinstitutionernas användning av informationsteknik

Dir.
1995:129

Beslut vid regeringssammanträde den 26 oktober 1995

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare tillkallas med uppdrag att utarbeta en samlad strategi för användning av informationsteknik vid myndigheter och institutioner inom kulturområdet. Utredaren skall därvid lämna förslag om uppbyggnad av ett gemensamt kulturnät. Uppdraget skall slutligt redovisas senast den 15 november 1996.

Bakgrund

Informationsteknik (IT) används för att samla in, lagra, bearbeta, presentera och distribuera ljud-, text- och bilddata i elektronisk form. Nya tekniska lösningar leder till att telekommunikation och datakommunikation integreras och kan länkas samman över geografiska gränser. Infrastruktur, arbetsvillkor och levnadsmönster i samhället är på väg att förändras i grunden.

Ett informationssamhälle är den nya samtida trenden efter jordbrukssamhället och industrisamhället. Allt fler verksamheter baseras idag på informationshantering och det krävs allt oftare förmåga att hantera stora mängder information. IT påverkar i allt större utsträckning ekonomisk tillväxt och sysselsättning. IT gör det möjligt att i ökad utsträckning lokalisera arbetstillfällen till geografiskt avlägsna platser och erbjuda den enskilde medborgaren elektroniska tjänster i hemmet. IT kan på ett påtagligt sätt förändra sociala och kulturella mönster.

Denna utveckling har även stor betydelse för kulturlivet. IT kan ge nya möjligheter för konstnärligt skapande och för utbyte av tankar, idéer och upplevelser.

Såväl inom Europeiska unionen (EU) som i USA, Japan och andra länder har det utvecklats långsiktiga politiska strategier för att främja användningen av IT. Inom EU pågår arbete med att stimulera Europas informationsproducenter att utveckla nya varor och tjänster. Ett programförslag från EG-kommissionen – INFO2000 – skall underlätta övergången från tryckt publi-

cering till elektronisk publicering och skapa gynnsamma förutsättningar för utvecklingen av den europeiska multimedieindustrin.

I Sverige pågår inom ramen för t.ex. IT-kommissionen, Ungdomens IT-råd och Toppleदारforum ett antal övergripande aktiviteter när det gäller IT-användningen.

Toppleदारforum publicerade i januari 1995 LEXIT, en rapport som är resultatet av ett utredningsarbete som Datainspektionen ansvarat för. Där redovisas rättsliga hinder för en rationell IT-användning i förvaltningen samt vissa arkivrättsliga frågor.

IT-kommissionen publicerade sitt betänkande IT-kommissionens arbetsprogram 1995-96 (SOU 1995:68) i juni 1995. Där sägs att teknikens utveckling för kulturkonsumenten i bästa fall kan innebära att mångfalden i det tillgängliga kulturutbudet ökar. För kulturproducenten leder utvecklingen till att litteratur, konst, musik, film, teater och dans kan förmedlas på nya vägar och att direkta dialoger med konsumenterna blir möjliga med hjälp av multimedier. Nya konstformer kan växa fram.

Museer, arkiv, bibliotek och de kulturmiljövårdande institutionerna har sedan länge arbetat med att inventera, dokumentera och registrera olika yttningar av kulturarvet, allt ifrån folkminnesuppteckningar till byggnadsinventeringar. Detta har varit grundläggande för att bevara kunskap till eftervärlden men också för att skapa kännedom om t.ex. viktiga kulturminnen eller kulturmiljöer som kräver hänsyn i samhällsarbetet. Sammantaget är en förhållandevis stor andel av kulturarvsinstitutionernas resurser inriktade på detta slag av kunskapsuppbyggnad. Därför har dessa institutioner också under lång tid arbetat med att bygga upp system för datorbaserad registrering och systemen har successivt utvecklats. Avsikten har varit att underlätta det interna arbetet, men också att göra kulturarvet mer lättillgänglig för forskningen och för allmänheten.

Vid bland annat Statens kulturråd, Riksarkivet, landsarkiven, Riksantikvarieämbetet, Språk- och folkminnesinstitutet, Svenskt biografiskt lexikon och Stiftelsen Nordiska museet bedrivs olika projekt för att utveckla användandet av IT.

Riksdagen har för budgetåret 1995/96 anslagit medel till en plan för att rädda kulturskatterna vid museer och arkiv genom att de registreras, vårdas och görs tillgängliga. Kulturdepartementet har gett en projektgrupp i uppdrag att formulera ett förslag till en projektplan och ett handlingsprogram för räddningsaktionen. Gruppen har i rapporten SESAM – öppna museisamlingarna, som lades fram i juni 1995, angivit att en nationellt distribuerad databas, i vissa delar tillgänglig via Internet, bör byggas upp för att skapa tillgänglighet till information från museer och arkiv.

Kulturutredningen har nyligen i betänkandet Kulturpolitikens inriktning (SOU 1995:84) uttalat att nya nätverk och informationssystem bör säkras för fritt tankeutbyte, att databaser inom kulturområdet bör utvecklas som gör

informationen tillgänglig för allmänheten samt att ett särskilt IT-nät, "Kultur-nät Sverige", bör skapas för att öka tillgängligheten till den samlade kunskapen och informationen inom kulturinstitutionerna.

Utgångspunkter

Varje kulturinstitution bör använda sig av IT för att göra sin information tillgänglig för andra institutioner och aktörer inom kulturområdet, för forskare och för allmänheten. Detta behöver inte innebära användning av ny teknik utan kan även baseras på befintlig teknik.

Inom kulturområdet är det viktigt med goda exempel på IT-användning som kan utnyttjas av andra med likartade problem.

Det finns ett stort behov av samverkan och samordning beträffande informationsförsörjning (gemensamma policyfrågor, rättsliga frågor och säkerhetsfrågor), informationsplattformar (användning av standarder, teknisk harmonisering och gemensam IT-hantering) och verksamhetsförnyelse (nytt sätt att organisera och bedriva verksamhet samt gemensamma tillämpningsprojekt).

Utifrån gemensamma riktlinjer bör dock varje institution i största möjliga utsträckning svara för sin egen användning av IT. Kulturinstitutionerna bör därvid aktivt följa utvecklingen på IT-området och noga bedöma vilken del av den nya tekniken som bäst lämpar sig för den egna verksamheten.

Det är angeläget att möjligheterna utnyttjas att utveckla och förnya kunskapsuppbyggnaden via inventeringar, dokumentationsprojekt och registeruppbyggnad vid i första hand kulturarvsområdets institutioner.

Statens roll är väsentlig när det gäller att främja medborgarnas möjligheter till informationsinhämtning. En demokratisk grundprincip är att alla skall vara tillförsäkrade möjligheten att hämta information. Allmänheten bör få tillgång till kulturinstitutionernas information genom bl.a. bibliotekens och skolornas försorg.

Medborgarnas möjligheter att i framtiden på detta sätt få tillgång till information och kunskap hänger i hög grad samman med dels i vilken utsträckning bl.a. biblioteken och andra kulturinstitutioner förmår ta till sig och använda den nya tekniken, dels hur användarvänlig den är. Kvinnor och män bör behandlas lika och funktionshinderades behov bör beaktas. Ett uttalat mål bör vara att medborgarna inte skall delas upp i ett informationstekniskt A- och B-lag.

Uppdraget

Utredaren skall lämna förslag till en samlad strategi för kulturinstitutionernas IT-användning, varvid utredaren skall lämna förslag om uppbyggnad av ett

gemensamt kulturnät. Det innebär bl.a. att utredaren skall kartlägga kulturinstitutionernas IT-användning och planerade projekt samt ange de grundläggande ekonomiska, tekniska och rättsliga förutsättningarna för en samlad IT-strategi inom kulturområdet. Vidare skall utredaren söka finna öppna tekniska system där olika former för systematisering och katalogisering av information beaktas så att frågan om användarvänligheten sätts i centrum. Syftet bör vara att utveckla nya vägar och främja dialoger mellan olika kulturproducenter och medborgarna.

Utredaren bör hålla sig underrättad om utvecklingen i Norden och inom EU.

Utredaren bör kunna föreslå de åtgärder i övrigt som utredningsarbetet ger anledning till.

Om förslag läggs som innebär ökade resursanspråk skall förslag till finansiering redovisas.

Redovisning av uppdraget

Arbetet skall bedrivas i nära samarbete med berörda institutioner och andra aktörer inom kulturområdet. Utredaren skall under arbetets gång samråda med IT-utredningen (Ju 1994:05) och IT-kommissionen (SB 1995:01).

Utredaren skall beakta regeringens direktiv om att redovisa regionalpolitiska konsekvenser (dir. 1992:50), om att pröva offentliga åtaganden (dir. 1994:23) och om att redovisa jämställdhetspolitiska konsekvenser (dir. 1994:124).

Utredningen skall senast den 24 maj 1996 redovisa ett delbetänkande om övergripande IT-strategi, kartläggningen av institutionernas IT-användning och planerade projekt. Utredningens slutbetänkande skall redovisas senast den 15 november 1996.

(Kulturdepartementet)

Kulturens skyltfönster på Internet

Ett snapshot från juni 1996 av en föränderlig kulturscen

Av Karl-Erik Tallmo

redaktör för tidskriften The Art Bin [<http://www.nisus.se/artbin>]

e-post: [tallmo@nisus.se]

Denna text finns också tillgänglig med klickbara länkar på Kulturnät Sveriges hemsida under Information Rosenbad med adressen <http://www.sb.gov.se>

Varför en kulturell guide till just Internet och bara Internet? I Kulturnät Sveriges kommittédirektiv¹ talas om IT såsom mer eller mindre synonymt med något internationellt datornätverk. Naturligtvis är informationsteknologi något som definitionsmässigt kan innefatta allt från gåspenna eller huggmejsel till datorer. Och även om vi begränsar oss till den *nya* informationsteknologin, kan man förstås förutom Internet räkna in mera begränsade elektroniska anslagstavlor (BBS:er),² som man ringer upp via ett särskilt telefonnummer, eller något kommersiellt nätverk av typen CompuServe eller America Online. Men även dessa integreras alltmer med Internet, och för- och nackdelarna är ungefär desamma som för Internet, fast i miniatyr. Möjligen kan just begränsningen ha särskilda juridiska konsekvenser, men detta är inte ämnet här.

Produktioner på cd-rom måste också räknas till modern IT, men här föreligger inte den kommunikation mellan olika användare som direktivet talar om. Den största skillnaden mellan cd-rom och olika typer av nätverkspublikationer är att cd-rom är en fast enhet som är betydligt besvärligare att uppdatera. Dokument på cd-rom blir helt enkelt inte dynamiska såsom dokumenten på Internet – dessa kan förändras varje dag, varje minut, t. ex. efter varje specifik användares önskemål. cd-rom-publikationer rör sig dock med ungefär samma delmedier som Internet: texter, stillbilder, digitaliserad video och digitaliserat ljud. Cd:n har här ännu en stor fördel framför Internet: de oerhört utrymmeskrävande ljud- och videofilerna kan visas lättare med cd-rom-teknik än via de långsamma nätverken. Med detta sagt ger vi oss alltså på Internet.

I stället för det engelska ordet *site*, tänker jag använda ordet ställe – *Website* blir alltså Nätställe. Och när jag skriver Nätet, så är det min svenska kortform för Internet. *Web browser* får bli Nätläsare, alltså det program som man använder för att ta sig runt på Internets World Wide Web (WWW). Ett ställe på WWW är egentligen rätt svårt att definiera, men torde kunna ses som en tematiskt någorlunda avgränsad del, dvs. en elektronisk tidskrift, några in-

¹ Se bilaga 1.

² Se 8.4.

formationssidor från ett museum eller ett företag. Rent tekniskt är det också oftast begränsat till en och samma server.

Rubrikens ordval skyltfönster är förstås något av en blygsam dubbelvits. Dels är fönstermetaforen förhärskande i de flesta användargränssnitt på persondatorer i dag, dels tycks det s. k. surfandet vara typiskt för det nuvarande utvecklingsstadiet hos de globala nätverken, en sorts windowshopping om man så vill, där man mera sällan bestämmer sig för att satsa på något speciellt, köpa en vara, läsa en längre text.

Det som lyser mot oss på Internet är just förflyttningens lockelse, inte dröjandets. Mediet och vår ovana vid det inbjuder inte till att stanna och fördjupa sig. Varje gång man faktiskt fångas av något är det paradoxalt nog *emot* detta nya mediums mest slående karaktärsdrag. Det är ett hyperuniversum, där länkarna lätt blir budskapet, inte det de sammanlänkar. Jag tror dock att detta är övergående; såväl tekniken som dess användare kommer att utvecklas, tekniken blir mera användarvänlig, men användarna själva kommer förstås också att mogna, vänja sig vid detta vårt sekels troligen mest epokgörande medium.

När det gäller aktiviteter på Internet brukar man skilja mellan hur kongeniala dessa är med själva mediet. Bland det mest perfekta som erbjuds är förstås datorprogram som kan informeras om, beställas, levereras och betalas för direkt på nätet. Något mindre anpassat är saker som kan beställas elektroniskt men som sedan måste levereras via andra kanaler.

Databranschen har förstås på ett alldeles osökt sätt haft sin naturliga plats på Internet och andra nätverk (t. ex. tidigare fristående som Compuserve, America Online etc). Resebranschen och bankväsendet förväntas bli de näringar som närmast invaderar Internet och intar en betydande plats.

När det gäller kultur, så har det kommit bort ur diskussionen att den har frodats på Internet nästan hela tiden nätet funnits. Den akademiska världen, både den naturvetenskapliga och den mera humanistiskt inriktade, har länge utbytt och publicerat material på Internet, från rent bilaterala diskussioner mellan forskare per e-post över bredare diskussionslistor avsedda för en hel forskningsgren eller disciplin till färdiga rapporter och uppsatser som sprids, direkt riktade till prenumeranter eller för mera allmän hämtning från servrar, Gopher och senare World Wide Web. (Skillnaden mellan Gopher och WWW är att på WWW har man hyperlänkade ord inne i textdokument, och bilder kan visas direkt i dokumenten; den äldre funktionen Gopher har en sorts globalt mycket flexibel länkning också, men bara på filnivå. Man kan klicka på mappar – underbibliotek – eller enskilda dokument och förflyttas till den server där just detta dokument ligger.)

Många forskningsbibliotek har varit tidigt ute med att tillhandahålla bibliografier och olika katalogtjänster via Internet (ofta som en avläggare till separat uppringda system). Vad som däremot varit svårt att finna tidigare är enskilda konstnärer eller författare som direkt antingen informerar om sin konst eller

visar prov på verk gjorda i den verkliga världen. Men de senaste åren har detta i dyningarna av den våg av self-publishing som böljat redan tidigare (i pappersvärlden) kommit att öka forsartat. Ungefär samtidigt har också många kulturinstitutioner vaknat och börjat lägga ut material på nätet. Det har då oftast varit fråga om elektroniska broschyrer med exempel ur samlingarna, öppetider o. d. Några aningen mera ambitiösa projekt att skapa verkligt "virtuella museer" finns också. I Sverige planerar Softcenter Malmö ett virtuellt museum på Nätet, med utställningar av konst som enbart producerats för den virtuella världen – inga inscannade oljemålningar alltså. Beräknas vara klart hösten 1996.

Det är annars rätt svårt att hitta konstnärliga eller kulturella ställen på Internet som inte bara reproducerar eller distribuerar verk skapade i ett annat medium, utan skapar direkt för, på eller av nätet med de verktyg som finns till hands, e-postrobotar, mailbackfunktioner (som faxback fast med e-post), cgi-programmering osv. (Cgi-program ligger på WWW-servern, som med hjälp av dessa instruktioner sedan kan sända ut skraddarsydd information till användarens Nätläsare).

Något man stöter på överallt på Internet är en ny sorts elektronisk revirmarkering; folk som skaffar sig personliga WWW-sidor där de kan visa upp familjemedlemmar eller publicera egen datakonst eller dikter. En av de verkligt epokgörande nyheterna med Internet är ju just detta att den utrustning som kan göra oss till mottagare av budskap också ger oss möjligheten att publicera oss och distribuera det vi publicerar via Nätet. Kommittédirektivet talar här tyvärr bara om kulturkonsumenter, men på Internet blir man lätt kulturproducent också – alltför lätt hävdar vissa.

Precis som den lekande människan numera tycks ha tagit ledningen i utvecklingen av komplicerade datasystem – t. o. m. av militära system – så tycks tendensen vara att de programmeringsresurser som finns på Nätet utnyttjas mer för spel och skämt i början. Ett par tillämpningar som just är på skoj är t. ex. *The Zippy Page* [<http://www.ua.com/zippy.html>], där slumpmässigt valda citat ur den absurda satiriska serien Zippy (av Bill Griffith) interfolieras i texterna på andras WWW-sidor via en sorts filter.

En annan tillämpning är *Scott Pakin's automatic complaint-letter generator*, [<http://www-csag.cs.uiuc.edu/individual/pakin/complaint>], där man får fylla i namn på den man vill klaga på, därefter personens kön, samt hur många stycken brevet skall omfatta. Någon typ av syntaktisk generator skapar sedan ett antal meningar. Har någon gjort något liknande för mera "seriöst konstnärliga" ändamål? Den frågan kan knappast sägas ha fått något svar genom min undersökning. Men kanske finns något i den stilen bland de cirka 20 miljoner olika ställena som World Wide Web nu lär omfatta.

När vi i dag talar om publicering på Internet, har det nästan blivit synonymt med utgivning på World Wide Web. Men man skall inte glömma e-postbaserade tidningar och diskussionslistor, dvs e-postmeddelanden som

går ut till en grupp prenumeranter, där alla läser allas brev. Detta kan ofta på ett fruktbart sätt kombineras med t. ex. en sida på World Wide Web. Översikter över litterära och en del konstnärliga diskussionslistor finns på [gopher://gopher.english.upenn.edu/11/Lists/].

De s. k. nyhetsgrupperna på Usenet kan ofta kopplas till aktiviteter på WWW. *Virtual Beret* har både ett WWW-ställe [http://www.atnf.csiro.au/~pjordan/VirtualBeret/] och en grupp på Usenet [alt.art.virtual-beret], så även svenska *Digitala salongen* [http://sunsite.kth.se/DDS/], som har diskussioner på [swnet.sis.samtalialong]. När det gäller att nå ut snabbt med ren oglamorös text är vanliga enkla e-postbaserade magasin fortfarande effektiva, fast de flesta nu stirrar sig blinda på de trögt uppdykande bilderna på WWW. E-post går ju direkt till en persons brevlåda, prenumeranten behöver inte söka upp en server. Just därför bygger många WWW-baserade publikationer upp en prenumerantfunktion som består av just ett e-postmeddelande till intresserade så snart WWW-servern har uppdaterats med nytt material.

Nätet används strängt taget ofta till annat än det man normalt förknippar med publicering; arbetsgrupper spridda över världen kan ha WWW-sidor att samlas kring och utbyta information, läsa varandras artiklar och inlägg osv. Flera sådana projekt kring hypertext förekommer, liksom arbetsgrupper för ett globalt musikskapande (som jag återkommer till).

Konferens- och seminariearrangörer sätter ofta upp informationssidor för att först locka folk till konferensen, och efteråt publiceras ofta föreläsningar och annan dokumentation för dem som inte kunnat närvara. När detta skrivs finns t. ex. dokument från en konferens om konstnärens roll i den digitala tidsåldern, som hölls i Los Angeles i februari 1996, på [http://thecity.sfsu.edu/users/GovConf/]. Och *Manifesta* i Rotterdam, där ett tiotal museer är inblandade, har Nätinformation denna sommar på [http://mediaport.org/~manifesta] och en *konstmässa* i *Basel* återfinns på [http://www.art.ch/index.html].

Finansieringen av kulturmaterial på Internet bygger främst på sponsring, antingen av företag som får ha sin logotyp med någonstans i publikationen som tack, eller också finansieras den av någon akademisk eller statlig institution. Viss annonsering förekommer också, men inte så ofta i renodlade kultursammanhang. Knappast några tar betalt direkt av sina läsare/besökare. Detta kommer säkert också om ett eller ett par år, men ännu är traditionen att allt skall vara gratis stark på Internet.

En del försök har gjorts att sälja skönlitteratur i elektronisk form på Internet. *Omnibooks* försökte sprida böcker enligt shareware-principen, man får boken gratis och betalar om man läst och tyckt om den. *Omnibooks* ägare märkte dock snart att inte ens en promille av dem som laddat ned en bok betalade. Senast i raden av försök är *FictionNet* [http://www.erinet.com/FictionNet/] som visar delar av sina böcker online

och resten får man beställa mot avgift för leverans på diskett i Adobes PDF-filformat (portable document format).

Har nätet inspirerat till nyskapande?

Vad finns det nu för ställen på Nätet som skulle kunna bedömas som kongeniala och nyskapande? Jag skall syna några ställen jag hittat själv eller fått förslag på.

Det bästa exemplet på verklig Nätkonst, ligger faktiskt inte på World Wide Web utan bygger på e-post. Det är Carl Steadmans fyndiga e-postroman *Two Solitudes*. Den kan man prenumerera på genom att skicka e-post till [two_solitudes@freedonia.com]; och skriva "subscribe" i ämnesfältet (subject). Under ett par veckor får man sedan då och då e-postmeddelanden som ger intryck av att ha kommit fel, som läsare får man känslan av att smygläsa andras post. I detta fall är det en kärlekshistoria som berättas genom att vi får ta del av brevväxlingen mellan Lane Coutell och Dana Silverman. Tyvärr är det inte så bra från litterär synpunkt (inte heller tillräckligt olitterärt för att vara naturalistiskt), men idén är ju lysande. 1800-talets brevroman har återupptått i s k realtid!

En annan bra idé, som strängt taget är exempel på en global arbetsgrupp, är *Resrocket Surfers*. Det är ett antal musiker världen runt som skapar musik tillsammans över Internet. Deras ställe på Nätet [<http://www.resrocket.com>] är mycket innehållsrikt, där finns en pratkanal (chat) och möjligheten att utväxla ljud i olika filformat. Utan att vara medlem kan man höra några smakprov ur produktionen i ljudfilformaten WAV och AIFF.

Det har rätt länge varit populärt att sätta upp digitala kameror som t. ex. var tionde minut förmedlar en bild av en kaffeautomat, ett gathörn eller ett kontorslandskap ut på Nätet. Man kan tycka att efter några decennier med television och inte minst offentliga övervakningskameror, borde detta inte vara så lockande, men tydligen är mediet budskapet i detta fall. Och naturligtvis det som nämnts tidigare om publicering på Nätet – att nästan vem som helst med relativt blygsam utrustning kan nå ut till andra.

En sorts kontrabevakning kan man kanske säga att *Steve Mann* [<http://www-white.media.mit.edu/~steve/netcam.html>] på Massachusetts Institute of Technology (MIT) håller på med. Han bär en hjälm med en digital kamera på som fotograferar det han själv ser och förmedlar detta ut på Nätet. Här ser man tydligt hur flytande gränsen kan vara mellan ett mera tekniskt experiment (eller studentikost skämt) och konst, för Manns bild tas sedan upp med en länk av konstnärerna på *Adaweb* [<http://adaweb.com/adaweb/project/secure/onehouse/oh2.html>] som alltså här gör den till en sorts elektroniskt readymade.

Bowling Alley [<http://bowlingalley.walkerart.org/>] kan nog sägas utnyttja Nätet i viss mån. Det är vibrationerna från bowlare som förändrar hur bilderna sänds ut. Här visas dels bilder på källor och klot, men framför allt är det ord som kastas om på olika sätt och körs ut som bilder (inline images till skillnad från textfiler). Man kan också bidra med egna ord som då blir en del av verket. Man skulle dock behöva en ISDN-förbindelse med Internet för att till fullo uppskatta den ganska långsamma och ryckiga föreställningen. Detta är ett projekt med tre olika parter inblandade, producent är Walker Art Museum i Minnesota.

Användargränssnitten på World Wide Web skulle kunna vara ämnet för ytterligare en rapport. Fler och fler inser numera att man bör försöka underlätta för människor att förstå hur man skall bära sig åt för att navigera runt på ett Nätställe. Konstiga bilder där man får gissa sig till var man skall klicka för att komma vidare passar möjligen i mera livsstilsinriktad och imageskapande reklam, i spel – eller i konstnärliga sammanhang, tycker många. Själv tycker jag det vore skönt om även modernistiskt inriktade konstnärer kunde göra Nätställen där man någorlunda kan orientera sig. Inte ens Joyce eller Cortazar kastade om pagineringen i sina böcker eller tvingade oss läsare att öppna boken i ryggen i stället för i framkanten. Men på Nätet skall man prompt behöva gissa, tycker många kreatörer. *Adaweb* [<http://adaweb.com/>] är inte värst i det här avseendet men ändå ganska tröttande att klicka sig runt i. Det är synd, för här finns en del intressant.

Adaweb är uppkallat efter datapionjären lady Ada Byron Lovelace, och här finns t. ex. Jenny Holzer med sina truismen av typen: "ALL THINGS ARE DELICATELY INTERCONNECTED", "BOREDOM MAKES YOU DO CRAZY THINGS" eller "EVERYONE'S WORK IS EQUALLY IMPORTANT". Man kan själv modifiera dessa meningar eller lägga till nya. Är detta kongenialt med Nätet? Tja, egentligen inte, men det är ändå en rätt skojig och även rätt tankeväckande idé. Passar kanske Nätet bara för självklarheter? Urholkas sanningarna hela tiden? Finns det en ny sorts muntlig tradering i skriftform på Nätet? Osv.

En annan tillämpning inom ramen för *Adaweb* är *Alter Stats* [<http://adaweb.com/cgi-bin/jfsjr/obsr>], där en diagrammatisk bild skapas beroende på vilken datorkonfiguration den användare har som just loggar in. Det underliggande programmet avläser vad man har för typ av Internetförbindelse och dator och gör ett diagram av detta, som modifieras om man går in flera gånger. Det hade dock varit trevligare med något mindre teknologiskt än ett diagram. Egentligen är detta också en sorts teknologiskt readymade som görs till konst. Å andra sidan – var det inte någon som ställde ut kretskort som konst? Eller var det DNA-molekylmodeller? Eve Astrid Andersson har förresten skrivit dikter om π (pi), som finns på [<http://www.ugcs.caltech.edu/~eveander/>].

Teknologiskt är också *Cyberhead – Am I Really Existing?*

[<http://ejournal.nyu.edu/caire/index.html>] av fransyskan Patrice Caire, som bor i New York. Detta är ett antal videoklipp från en datortomografi, som visar kroppen avskalad i olika skikt. Filmerna hänger dock inte ihop, så det blir lite extra fragmentariskt, och det är ju egentligen inte något som utnyttjar just Internets funktioner. Det skulle passa bättre på CD-ROM. Intressant, men trots allt kanske mera fysiologi än konst.

Art and technology, förkortat [a:t] är ett samnordiskt projekt som stöds av Bildkonstnärsnämnden. Det finns redan ett Nätställe på [<http://media.it.kth.se/a:t/>], men i oktober 1996 skall man ha en större utställning på Internet. I första hand vill man inte skapa konst med den nya teknologin utan snarare främja konstnärens del i ett offentligt samtal med hjälp av de nya möjligheterna med virtuella och interaktiva utställningar.

De ryska emigranterna Vitaly Komar och Alex Melamid har gjort en installation på Dia Center for the Arts i New York [<http://www.diacenter.org/>]. Den heter *The Most Wanted paintings* och är en sorts konstnärlig marknadsundersökning, där folk från (hittills) USA, Frankrike, Turkiet, Ryssland och Island fått besvara frågor om huruvida man tycker bäst om målningar med nakna eller påklädda människor, inga människor alls, om man helst vill ha skarpa vinklar eller rundade kurvor, vilka favoritfärgerna är, om man vill ha med djur eller kanske frukt i bilden osv. Bilderna som sedan gjorts efter önskemålen liknar hötorg, av lite olika nationell karaktär. Spännande och tänkvärt och ett ställe väl värt att besöka på Nätet, men visst hade man kunnat göra det i TV lika gärna. Kanske rent av med musik. Populärmusik från olika europeiska länder – visst ja, det finns ju redan.

Olika interaktiva skönlitterära texter är ett kapitel för sig. Interaktivitet räcker ju inte för att vårt kriterium skall uppfyllas. Låt mig ändå nämna några av de projekt som finns.

Noah Wardrip-Fruin är verksam vid New York Universitys Center for Digital Multimedia, som sysslar med forskning och undervisning kring multi- och hypermedia. Hans *Book of Endings* [<http://found.cs.nyu.edu/CAT/projects/theBook/theBook.html>] beskrivs som ett "network fiction piece". I princip består verket av ett antal bilder utförda som klickbara bilder (image-maps) som leder till olika textpartier som hänger ihop ganska löst. Ibland kan man också klicka på ord. Endings för alltså närmast tankarna till en massa loose ends snarare än till slut. Ett annat hypertextprojekt är *Fantastic Prayers* [<http://www.diacenter.org/rooftop/webproj/fprayer/fprayer.html>] av författaren Constance DeJong, konstnären Tony Oursler och musikern Stephen Vitiello, med hyperlänkar mellan text, bild, video och ljud. Lite för många kockar kanske, men det glimtar till av inspiration här och där.

Om experimentet *Monique* [<http://cnsvox.albany.edu/~hfiction/index.html>] utnyttjar nätet så särskilt är väl tveksamt. Initiativtagaren till detta lösliga elektroniska bokprojekt heter lustigt nog David Bookbinder. Han och,

när detta skrivs, sju andra författare medverkar via e-post med textfragment som speglar denna Monique och hennes vänners öden på olika sätt. Men detta kunde man nog lika gärna ha skickat per vanlig post eller fax. Det är inte heller särskilt intressant att läsa.

En lite mer komplicerad struktur har byggts i *My name is Scibe* [<http://www.tmn.com/0h/Artswire/interactive/www/scibe/story.html>] av Judy Malloy m. fl. Här har deltagarna också infogat en del parallella projekt som man kan råka på när man minst anar det. Många hypertextprojekt av den här typen består antingen av rätt svulstiga poesiförsök eller rent berättande fragment som hopfogas på olika sätt, och själva berättelsen är då inte sällan påverkad av science fiction eller dataspelens ramhandlingar.

Daisy's Amazing Discoveries på [<http://www.kolumbus.fi/daisy>] är en sorts finsk tvålopera i Internetförpackning, mycket välgjord och snyggt utförd grafiskt, men aningen svårnavigerad. Texterna finns på engelska och finska, och man kan interagera t. ex. genom att tipsa skandaltidningen Flash om lämpligt skvaller.

The Flames City är ett hypertextexperiment inom ramen för tidskriften Flames [<http://www.gold.net/flames/>]. Man rör sig på stadens gator, går in i hus och kan läsa om de personer som finns där liksom om deras miljöer och de ting som finns där. Det roliga här är möjligen att bokhandeln i Flames City inte säljer fiktiva böcker utan sådana man kan beställa direkt online.

Boken om Sara och de andra i Broköping på [<http://www.sunet.se/skolnet/projekt/skrivlya/boken.html>] är inte någon hypertextroman men ändå ett kollaborativt arbete värt att nämna. Under författaren Lasse Ekholms ledning har 600 elever via Skolnet skrivit denna bok tillsammans under ett år.

Vill man ha en översikt över skönlitterära hypertexter på Internet kan man gå till *Hyperizons* [<http://www.duke.edu/~mshumate/hyperfic.html>].

Kulturställen värda ett besök

Vi lämnar de fåfänga försöken att hitta nya former som verkligen utnyttjar Nätet (har läsaren tips, kontakta mig gärna på [tallmo@nibus.se]) och övergår till Nätställen som ändå är värda ett besök. Allt behöver ju inte vara innovativt. Det finns mängder av intressanta ställen, där man kanske bara i all anspråkslöshet presenterar t. ex. en antik text – utan vare sig spektakulär grafik eller animationer. Spridningen, tillgängligheten och sökbarheten räcker ju långt som motivation till att något finns på Nätet.

Tidskrifter

Av svensk e-periodica kan nämnas några som dock inte är självständiga kultur-tidskrifter. *Aftonbladets E-kultur* finns på [<http://www.aftonbladet.se/e-kultur/kultursidan.html>] och *SvD* har kulturartiklar samlade på [http://www.svd.se/svd/kultur/index_kultur.html]. *FiB/Kulturfront* har en avläggare på Internet också, där man bl. a. kan läsa kolumner av Jan Guillou och Jan Myrdal [<http://www.kajen.com/~fib/>].

Basilisk är en snyggt gjord tidskrift redigerad av den mångkunnige konstnären, arkitekten, musikern m.m. Edward Keller i New York. Den behandlar film, arkitektur, filosofi, litteratur, musik m.m. Här kan man finna artiklar om filmer som *Bladerunner*, men även essäer om saker som seendet: var exakt uppträder själva seendet och hur ser dess mekanik ut?

The Blue Penny Quarterly är ett litterärt magasin med rätt hög standard på bidragen och med god design. Det utges i Virginia och finns på adressen [<http://ebbs.english.vt.edu/olp/bpq/front-page.html>].

Common Boundaries [<http://www.commonb.com>] heter en tidskrift som samlar mycket av gatukulturen från New Jersey och New York: musik, konst, dikter. Drivande är Easton Davy, som själv deltar med några målningar i nr 1, i en sorts graffitiinspirerad expressionistisk stil.

En av de absolut bästa kulturpublikationerna på Internet är *Postmodern Culture* [<http://jefferson.village.virginia.edu/pmc/contents.all.html>], som utges av North Carolina State University, Oxford University Press och University of Virginia's Institute for Advanced Technology in the Humanities. När detta skrivs var januarinumret från 1996 det senast utkomna och där finns bl. a. artiklarna "Women Writers and the Restive Text: Feminism, Experimental Writing and Hypertext" av Barbara Page och "'God Has No Allergies': Immanent Ethics and the Simulacra of the Immune System" av Adrian Mackenzie. I redaktionen för PMC ingår Stuart Moulthrop, en av pionjärerna inom hyperfiktionen. Han utgav 1991 romanen "Victory Garden" på Eastgate Systems elektroniska förlag, som förresten också har en virtuell parkerings-plats på Nätet på adressen [<http://www.eastgate.com/>].

Renaissance Forum [http://www.hull.ac.uk/Hull/EL_Web/renforum/] publiceras av Univerity of Hull och kan utgöra exempel på de riktigt seriösa akademiska tidskrifterna. *Early Modern Literary Studies: A Journal of Sixteenth- and Seventeenth-Century English Literature* [<http://unixg.ubc.ca:7001/0/e-sources/emls/emlshome.html>] är en annan, som utges av University of British Columbia.

CTheory [<http://english-www.hss.cmu.edu/ctheory/>] är också en av de mer prestigeladdade kulturpublikationerna på Internet. Den utges i ett samarbete mellan the Dean of Arts and Science och Department of Political Science vid Concordia University i Montreal. Huvudredaktörer är Arthur och Mari-louise Kroker, men de har en imponerande stab av redaktionella rådgivare: Kathy Acker, Jean Baudrillard, Bruce Sterling, Siegfried Zielinski, Stelarc,

m. fl. Nyligen skrev t. ex. Baudrillard här en artikel om Disney, som den verkliga skaparen av virtuella världar. (Designer på CTheory är förresten Carl Steadman, som gjorde e-postromanen "Two solitudes".)

Frederick Barthelme redigerar den fina *Mississippi Review* [<http://sushi.st.usm.edu/~barthelm/index.html>], som startades offline redan 1970 av Center for Writers vid University of Southern Mississippi. I april-numret finns bl. a. Joyce Carol Oates essä "Death, Etc."

En del bra poesi och noveller kan man finna i Nebraskabaserade Robert Fulkersons *The Morpo Review* [<http://morpo.novia.net/morpo/>] liksom i Wisconsinboende Clifford J. Kurkowskis e-magasin *256 shades of Grey* [<http://www.primenet.com/~blkgrnt>].

Leonardo [<http://www-mitpress.mit.edu/Leonardo/home.html>] och *Fine-Art Online* [http://www.msstate.edu/Fineart_Online/home.html] är en sorts systempublikationer. Leonardo hänger i sin tur ihop med någon form av intresseorganisation, ISAST, för konstnärer med teknologisk inriktning (de verkar ju dock inte helt missgynnade på Nätet). Leonardo har sitt rent fysiska säte vid MIT medan FineArt Online finns i Australien (med speglar i USA och Europa). Båda dessa publikationer har utställningar och artiklar, man sysslar med förkärlek med cyborgproblematiken, dvs. korsningen mellan människa och maskin. Man har t. ex. publicerat Stelarc's verk, och nyligen hade man en utställning i Leonardo under rubriken "Perverting technological correctness". En rad konstnärer visar upp teknologins oundviklighet snarare än hur nymodig den är.

Jay Grimm och Alissa Schoenfield ger ut den ambitiösa *Critical Review* på [<http://www.creview.com/>], där man recenserar amerikanska konstutställningar medan de ännu pågår. Äldre recensioner sparas också i en databas.

Museos, "la revista de las grandes exposiciones", är ett spanskt- och engelskspråkigt magasin med utgivningsort Monterrey, Mexiko, som försöker hålla reda på och presentera bra utställningar i världen: [<http://www.ivc.com.mx/museos/>].

Spanskspråkig är också *El cuarto del Quenepón* på [<http://ponce.inter.edu/cuarto/quenepon.html>] som speglar puertoricansk kultur. I Portugal ger Oportouniversitetets Faculdade de Belas-Artes ut Nät-tidskriften [*up*] *arte* på [<http://www.telepac.pt/up-arte/>].

Future Pacific [<http://www.futurepacific.co.nz/>] är ett nyzeeländskt e-magasin. Man kan här läsa om maorikultur såväl som om jazzgruppen Jazz in the Present Tense. Nere vid antipoden finns också det australiska multi-mediamagasinet MM - Australian Multimedia Online på [<http://www.next.com.au/amm/>].

Grist Online [<http://www.thing.net/~grist/page1.htm>] är John Fowlers poesiprojekt, som från början bestod av en e-postbaserad tidskrift, men som nu finns på WWW. Här kan man läsa dikter av poeter som John Bennett, William Burroughs, Fabio Doctorovich, Peter Ganick, David Ignatow, Bill

Luoma, Jim McCrary och Reid Wood. Dessutom frodas ett antal andra tidskrifter under Fowlers paraply, t. ex. den unge finländaren J. Lehmus med projektet *Cyanobacteria International*, vidare *Anabasis* och *Room Temperature*.

Amerikanen Jason Snells *Intertext* [<http://www.etext.org/Zines/InterText/>] är en av de äldre (fem år) tidskrifterna, och den innehåller novellistik med viss smak av creative writing. Ett och annat bra återfinns dock här. Tidskriften har genomlevt många former; e-postbaserad, nedladdningsbara Postscriptfiler för typograferad utskrift på laserskrivare, och nu finns den som PDF-filer och i HTML-format på WWW. Jason Snell är förresten också redaktör på datortidskriften *MacUser*. En tidskrift med liknande innehåll som *Intertext* är *Verbiage* [<http://www.boutell.com/verbiage/>], som dock inte tycks ha kommit ut med något nytt på länge.

The McLuhan Probes är ett periodicum i PDF-format [<http://www.mcluhan.ca/mcluhan/probes.html>], vilket känns lite onödigt tillkrånglat i sammanhanget, eftersom det är mest bilder som visas. Men ganska spännande sådana.

The Virtual Baguette [<http://www.mmania.com/>] är en allmänkulturell tidskrift på både engelska och franska i lättsam ton.

Bad Subjects på [<http://english-www.hss.cmu.edu/bs/>] och *Speed* på [<http://www.arts.ucsb.edu/~speed/>] är ett par undergroundartade tidskrifter. *Bad Subjects* försöker enligt egen utsago gjuta nytt liv i vänsterpolitiken genom att ifrågasätta dogmerna, medan den media- och samhällsorienterade *Speed* i senaste numret har mottot "science and re-enchantment". Ojämnt innehåll i båda, men snygg design.

William Timberman's tidskrift *Afternoon* på [<http://www.motley-focus.com/~timber/afternoon.html>] innehåller en del intressant bildmaterial, texterna är oftast sämre. Timberman vill överge tidskriftens traditionella periodicitet och ser ordet "magazine" i sin mer ursprungliga betydelse 'lagerutrymme'.

Quanta Magazine [<http://www.etext.org/Zines/Quanta/>] är den ledande sf-tidskriften, men man kan också hitta spekulativ litteratur i *Omphalos* [<http://thule.mt.cs.cmu.edu:8001/sf-clearing-house/zines/omphalos/>].

Litteratur online

Litterära arkiv i elektronisk form, liksom översikter över sådana, finns det mängder av på Internet. En bra översikt är *Literary Resources on the Net* [<http://www.english.upenn.edu/~jlynch/Lit/>] som vidmakthålls av Jack Lynch, doktorand i engelsk litteratur vid University of Pennsylvania. På *The WWW Virtual Library* [<http://www.w3.org/hypertext/Data-Sources/bySubject/Overview.html>] kan man söka texter efter ämnesområde.

En annan översikt är *The On-line Books Page* [<http://www.cs.cmu.edu/Web/books.html>]

Reference Shelf [<http://www.nova.edu/Inter-Links/reference.html>] är en mindre översikt – 19 referensverk tillgängliga på nätet, t. ex. Periodic Table of the Elements, Perpetual Calendar, Postal Abbreviations, Roget's Thesaurus, U.S. Census Info (1990) och Webster's Dictionary. Apropå referens, så finns den berömda *The Elements of Style* av William Strunk sedan en tid tillgänglig på [<http://www.cc.columbia.edu/acis/bartleby/strunk/>].

Bland de litterära reservoarerna är förstas *Project Gutenberg* [<http://jg.cso.uiuc.edu/PG/welcome.html>] den mest kända. Det finns också en filial i Tyskland, *Das Projekt Gutenberg* [<http://gutenberg.informatik.uni-hamburg.de/gutenb/home.htm>], som förhoppningsvis snart koncentrerar sig på tyskspråkig litteratur. Franskspråkiga texter kan man hitta hos *l'Association des Bibliophiles Universels* (ABU) [<http://www.cnam.fr/ABU/>].

Ett av de större arkiven med elektroniska böcker, där man t. ex. kan hitta Dante på originalspråket, är *Book stacks* [<http://www.books.com/>]. Det är delvis en kommersiell online-bokhandel med 400 000 titlar i lager men även ett fritt elektroniskt bibliotek med massor av klassiker.

Skandinavisk litteratur hittar man hos *Projekt Runeberg* [<http://www.lysator.liu.se:7500/runeberg/Main.html>], som drivs av en mängd frivilliga inskrivare och scannare, med eldsjelen Lars Aronsson i Linköping i spetsen. Stora e-textarkiv är också *Wiretap* [<gopher://wiretap.Spies.COM:70/11/Books>] och *Project Bartleby* [<http://www.cc.columbia.edu/~sv12/index.html>].

Vill man läsa klassiker som Boëthius och Augustinus, kan man gå till *James J. O'Donnell's medieval texts in Latin* [<http://ccat.sas.upenn.edu/jod/jod.html>]. Liturgiska texter finns hos *Durham Department of Theology* [<gopher://delphi.dur.ac.uk/11/Academic/P-T/Theology/Computing>] och Vulgatan kan man läsa t ex hos *Online Book Initiative* [<gopher://ftp.std.com/11/obi/book/Religion/Vulgate>]. Hos *Christian Classics Ethereal Library* [<http://ccel.wheaton.edu>] finns t. ex. Thomas à Kempis "De imitatione Christi" i engelsk översättning. University College i Cork tillhandahåller på sin sida *Curia* [<http://curia.ucc.ie/curia/menu.html>] medeltida iriska texter.

Hos University of Virginia finns ett engelskt medeltidsarkiv med bl. a. "Canterbury Tales" [<http://etext.virginia.edu/CT.html>]. Databasen *Perseus* med texter och bilder kring det antika Grekland, som tidigare bara funnits på CD-ROM, finns nu delvis på [<http://www.perseus.tufts.edu/>].

China News Digest (CND) tillhandahåller kinesiska klassiker som Lao Zi (Lao Tsu), Zhuang Zi (Chuang Tsu), Kong Zi (Konfucius) på adressen [<http://www.cnd.org:80/Classics/>].

Det vore kanske falsk blygsamhet att inte nämna att min egen tidskrift *The Art Bin* [<http://www.nisus.se/artbin>] också innehåller en del ovanliga e-texter: Stiernhielm, Östgötalagen, Novalis, Chaucer m.m.

Nationalbiblioteket har ju länge använt sig av Internet, mest Gopher och Telnet, om man inte haft helt egna uppringda databaser. Dessa börjar nu i viss utsträckning dyka upp på World Wide Web tillsammans med övrig information om bibliotekens aktiviteter, utställningar m.m. *Library of Congress* i Washington finns på [<http://lcweb.loc.gov/homepage/lchp.html>], *Kungliga Biblioteket* i Stockholm på [<http://www.kb.se/>], det *Kongelige Bibliotek* i Köpenhamn [<http://www.kb.bib.dk/>], *Nasjonalbiblioteket* i Rana och Oslo på [<http://www.nbr.no/>]. I Norge finns även *Bibsys* [<http://www.bibsys.no/bibsys.html>], en översikt över forskningsbibliotek.

Tämligen utpräglad biblioteksprofil har också *Den digitala salongen* [<http://sunsite.kth.se/DDS/>], "ett nätverk mellan människor och institutioner inom kultur, humaniora och folkbildning inom hela Sverige", som man presenterar sig på hemsidan. Här deltar olika lokala folkbibliotek med information, men här finns även t. ex. Riksutställningar och Utbildningsradion.

Sidor om enstaka författare finns förstås i massor, dock mera sällan utgivna av något litterärt sällskap eller någon auktoritet på området. Karin Boye-sällskapet [<http://www.ivo.se/kboye/>] är såtillvida ett av undantagen. Går man t. ex. till adressen [<http://www.ozemail.com.au/~caveman/Joyce>] får man läsa: "Greetings from Sydney, Australia! Computer software is my profession, but Joyce is one of my favourite authors ..." Detta är typiskt för en stor del av publiceringen på Nätet, fans som producerar idolsidor om favoritförfattaren, -kompositören, -rockgruppen etc. I Australien finns en sida om Dylan Thomas [http://pcug.org.au/~wwhatman/dylan_thomas.html], men där finns inte så mycket att hämta om man redan känner till poeten något, men hans egna oförglömligt suggestiva uppläsningar kan man höra på [http://town.hall.org/Archives/radio/IMS/HarperAudio/020894_harp_ITH.html]. Och Jorge Luis Borges kan man läsa om på [<http://www.microserve.net/~thequail/liby-rinth/borges.html>].

Kierkegaard on the Internet heter ett ställe på [<http://www.webcom.com/sk/>], och det låter ju lovande, men här finns inte mycket av den danske filosofen själv, däremot en del intressanta uppsatser om honom. Apropå filosofi, så finns en bedövande stor översikt över filosofiställen på [<http://www.rpi.edu/~cearls/phil.html>]. Den hette tidigare "The Ultimate Philosophy Page" men kallas nu *Sean's One-Stop Philosophy Shop*.

Tyler Steben, doktorand vid Wayne State University i Detroit, har upprättat *The 19th Century American Women Writers Web* [<http://www.clever.net/19cwww/home.html>] som ägnas författare som Louisa May Alcott, Rebecca Harding Davis och Emily Dickinson.

Mycket av universitetens litterära forskningsråvara finns förstås inscannad och ligger kvar på en del ftp- och Gopher-servrar, men eftersom sådana numera är nåbara med hjälp av Nätläsare som Netscape och Internet Explorer, så är de ofta ändå kopplade till olika WWW-sidor. Exempel på detta är *Ebooks*, där man bl. a. kan hitta hela Whitmans "Leaves of Grass" via en länk till en ftp-server under adressen [ftp://ftp.books.com/eBooks/Poetry/Whitman%2C%20Walt/grass.txt].

Konst

Museer och gallerier saknas inte precis på Nätet numera. I början var det vanligare att enstaka konstnärer publicerade sig själva och gick förbi kuratorer och utagnings-nämnder. I sanningens namn skall sägas att mycket av det är skräp, precis som fallet är med de litterära självpublicisterna. Och många museer har Nätsidor som främst visar husfasaden, någon enstaka tavla och öppetiderna. Men det finns några bra ställen. *Louvren* förstås [http://mistral.enst.fr/], skapad oberoende av Louvren som institution och därför numera omdöpt till *WebMuseum*. Betydligt mer officiellt (och tyvärr tråkigt) är det hos franska kulturministeriet [http://mistral.culture.fr/], som har en server med viss utställningsverksamhet.

Whitney Museum of American Art [http://www.echonyc.com/~whitney/] visar både smakprov ur aktuella utställningar och ur den permanenta samlingen (Edward Hopper t. ex.). *Andy Warhol*-museet finns på [http://www.warhol.org/warhol/warhol.html] och *Museum of Modern Art* på [http://www.sva.edu/moma/messenger/museum.html].

National Museum of American Art [http://www.nmaa.si.edu/] tillhör Smithsonian Institution i Washington och har ett mycket snyggt formgivet ställe. Den permanenta samlingen omfattar bl. a. verk av Thomas Cole, George Catlin och Albert Bierstadt.

Såväl klassiskt vasnmåleri som medeltids- och renässanskonst kan man se hos det Chicagobaserade *The David and Alfred Smart Museum* [http://csmaclab-www.uchicago.edu/SmartMuseum/default.html]. Hos *Museum moderner Kunst Stiftung Ludwig* i Wien [http://www.Austria.EU.net/MMKSLW/] finns bl. a. Kokoschka, Balla, Magritte och Pollock i de permanenta samlingarna.

Deutsches Museum für virtuelle Kunst på [http://www.art-museum.de/] är ett Nätställe med förskräcklig formgivning, men tar man sig fram till individuella konstnärer kan man hitta en del bra, t ex Monika Schuch på [http://www.art-museum.de/gallery/schu/gal1.htm].

Konstelevers verk kan man ta del av på australiska *North Adelaide School of Art* [http://www.peg.apc.org/~suephil/nasa/nasa.htm], *Minneapolis College of Art and Design* [http://www.mcad.edu/], *Kunsthochschule für*

Medien Köln [<http://www.khm.uni-koeln.de/homepage/ehome.html>] eller *Hochschule der Bildenden Künste* i Saarbrücken [<http://www.phil.uni-sb.de/projekte/HBKS/hm/hbks.html>].

När det gäller svenska museer, så finns en översikt med vidare länkar till ett 90-tal museers Nätsidor på adressen [<http://www.nrm.se/vlmp/sverige.html>] och Stockholmsmuseer finner man ett 20-tal på [<http://www.sunet.se:80/stockholm/museums/museums.html>]. Stockholm som kulturhuvudstad [<http://www.sunet.se/stockholm/kultur98/>] in spe har förstås en sida också och Stockholmsgalleriet *Andréhn-Schiptjenko* [<http://aristotle.algonet.se/%7Ehjh/andschip/>] har länge funnits på Nätet. Stiftelsen *Artnode* [<http://www.sics.se:80/artnode/>] har gjort en utmärkt CD-ROM-skiva med presentationer av svenska konstnärer och deras verk. Nu har det materialet kommit upp även på Nätet.

Även inom konstsektorn finns förstås många som gör egna små museer med favoritkonstnärerna. Om de juridiskt har rättigheterna till verken är inte alltid så säkert. Hur som helst finns mycket konst av Vermeer på [<http://www.cacr.caltech.edu/~roy/vermeer/index.html>]. *Fine Arts Picture Archive* [<http://sunsite.sut.ac.jp:80/multimed/pics/art/>] har mängder av reproduktioner av allt möjligt från Dürer till Picasso, och på konstgalleriet hos *Institut Universitaire de Hautes Etudes Internationales* i Schweiz [<http://heiwwww.unige.ch:80/art/>] hittar man bl a René Magrittes konst.

Forntida konst kan man också finna. Fransmännen var snabbt ute med de nya fynden av grottmålningar vid *Vallon-Pont-d'Arc* [<http://www.culture.fr/culture/gvpda-en.htm>]. Bara någon vecka efter upptäckten fanns de till beskådande på Nätet. Tanken var bl. a. att något försöka minska tillströmningen av nyfikna som ville komma till platsen, som ju bara forskare har tillträde till. Egyptisk konst och andra föremål finns på *University of Memphis i Tennessee* [<http://www.memphis.edu/egypt/artifact.html>] och papyrusrullar kan studeras på *University of Michigan* [<http://www.lib.umich.edu/pap/HomePage.html>]. Antik grekisk konst finns som redan nämnts i *Perseus-basen* [<http://www.perseus.tufts.edu/>]. En översikt över "förhistoriska" Nätsidor finns på [<http://www.cs.su.oz.au/~rkwok/prehist.html>]. Bland de små revir som enskilda konstnärer skapat åt sig på nätet kan jag nämna ett par personliga favoriter: *Sarabel's studio* [<http://www.art.net/Studios/Visual/Sarabel/sarabel.html>], där konstnären Patricia Corrigan huserar, *The Place* [<http://gertrude.art.uiuc.edu/ludgate/the/place/place2.html>], en oerhört snyggt designad plats åt Joseph Squire, som ställer ut foton, skisser och annat med hög grafisk potential. Sidan om *Christo* [<http://pomo.nbn.com/youcan/christo/>] är inte hans eget verk, men den är värd ett besök, liksom sidorna med målningar av *Stéphanie Cozon* [<http://www.soc.soton.ac.uk/JRD/OCCAM/people/doors/coz.html>], som målar i en stil som för tankarna till Modigliani.

Det finns förstås också mängder av översikter över konstställen. *Art on the Net* [<http://www.art.net/>] och *Artnetweb* [<http://artnetweb.com/>] har både listor och egna hyresgäster som visar konst. Hos Artnetweb huserar t. ex. när detta skrivs Guggenheim med en Oldenburgutställning.

I sammanhanget kan jag också passa på att nämna en bra samlingsplats, *Artsource*, för kanadensiska konstnärer på [<http://www.axionet.com/artsource/>] samt *Les Éditions Cybérie* på [<http://www.cyberie.qc.ca/>] med mängder av länkar till tidningar och konstställen samt veckokalendarium på [<http://www.cyberie.qc.ca/chronik/>]. Frankrikebaserade *Le Journal des Arts* på [<http://www.artvision.tm.fr/artvision/actus/>] försöker hålla reda på alla utställningar i hela världen.

Art-Diary-Internet på [<http://www.art-diary.com/Art-Diary-Internet/world-map.html>]

påstår sig ha 50 000 adresser till konstnärer, gallerier och museer i världen. Och kontrollerar man Sverige, så nog förefaller täckningen rätt hyfsad. Men katalogen untyttjar ännu inte hyperlänkar till exempelvis omnämnda galleriers och museers egna Nätställen. Det är den tryckta katalogen som är överförd i tämligen obearbetat skick.

På svenska *Artnet* [<http://www.artnet.se>] företräds gallerierna Bennetter, Futura, Leger och några till. När fler ansluter sig och uppdateringen av utställningar sker oftare, kan det bli mycket bra. Systematiskt och överskådligt, men de exemplifierande bilderna är väl små.

Lars Wikström har ett snyggt ställe på [<http://www.kuai.se/~wkstrm/>] där han visar sin konst, ofta med tonvikt på boken som artefakt. *Peter Rosvik* visar sina minimalistiska målningar på en likaledes rätt minimalistiskt hållen, stramt designad plats på [<http://www.qnet.fi/rosvik>].

Ett mycket lovande Nätställe ägnat åt *Arne Jones* konst är under uppbyggnad på [<http://connectum.skurup.se/~fhcl/jones/index.html>]. Här finns frikostigt med bilder, förklarande text och dagboksanteckningar.

Musik

Musiken har haft lite trögt att komma igång på nätet, om man nu undantar den väldiga flora av beundrarsidor som skapas av fans till olika artisters eller kompositörers ära. Det är nästan meningslöst att börja räkna upp alla dessa, från Frank Zappa-sidan *St. Alphonzo's Pancake* [<http://carol.fwi.uva.nl/~heederik/zappa/>] till *The Symphonies of Gustav Mahler on Record* [<http://www.ncsa.uiuc.edu/SDG/People/marca/barker-mahler.html>].

Olika musikaffärer finns förstås, t. ex. *CDNow* [<http://cdnow.com/>]. Affärsidén hos CDNow följer helt vad alla marknadsförare predikar. Precis

som i fallet med den redan nämnda bokhandeln Book stacks, försöker man här tillföra ett mervärde förutom den rena försäljningen. Det gör CD Now genom att gratis tillhandahålla *All Music Guide*, ett stort referensverk om skivor och musik (som inte nödvändigtvis innehåller bara sådant som CDNow säljer).

En fantastisk indisk skivaffär finns numera på WWW. *Raag* [<http://www.webcom.com/raag/>] säljer en förskräcklig mängd musik, både syd- och nordindisk klassisk, men även filmmusik. *University of California i Irvine* har också en bra online-affär med en del extrainformation på adressen [<http://www.book.uci.edu/music.html>].

De bästa tangoskivorna finns listade på *Les meilleurs disques de Tango* [<http://www.tango.montreal.qc.ca/>]. För jazzintresserade finns *Jazz Central Station* [<http://jazzcentralstation.com/>], där man kan lyssna på nya skivor, prata på en chat line med olika musiker, läsa information om festivaler m.m. Och *IUMA, Internet Underground Music Archive* [<http://www.iuma.com/>] är en liknande institution, som trots namnet har ett rätt brett utbud.

Bluesen och dess historia kan man studera på *The Blue Highway* [<http://www.vivanet.com/~blues/>]. En ynka sida hittade jag om den ”grekiska bluesen”, *Rembetiko*, på [<http://www.west.net/~kessler/rembet.html>].

En bra översikt över andra musiklänkar, med tonvikt på elektronisk och experimentell musik finns på [<http://www.webcom.com/~hurleyj/links/links-music.html#music>].

Institutioner och föreningar finns förstås i mängder, från sidor med tips för flöjtister [<http://www.nevada.edu/home/13/drrick/NFA/>] till *Stockholmsoperan* [<http://www.dataphone.se/~gberkson/operan/>] eller *La Scala* [<http://lascalamilano.it/>]. *Folkoperan* har också sidor på Nätet på adressen [<http://www.folkoperan.se/folkoperan.html>]. Modernister kan glädjas åt *IRCAM, Institut de Recherche et Coordination Acoustique/Musique* [<http://www.ircam.fr/>] eller *Fylkingen* i Stockholm [<http://www.bahnhof.se/~fylkingen/>].

Den dag bandbredden tillåter snabbare överföring av ljud på Nätet med högre ljudkvalitet kommer säkert dessa ställen att bli ännu fler och ändra karaktär i viss mån. Då kanske musiken själv i stället för informationen kring den kan komma mera i centrum.

Ett sätt att spara plats och åstadkomma rimligare nedladdningstider är förstås att överföra MIDI i stället för färdig musik, dvs. instruktioner till en sekvenser om vilka toner som skall spelas och hur länge – själva ljudframställningen kräver då någon form av synt eller ett program som kan göra motsvarande i datorn. Detta är vår tids pianorullar, kan man säga. På *The Classical Midi Archives* [<http://www.prs.net/midi.html>] finns mer än 1 800 MIDI-filer med musik av Bach och Beethoven såväl som av Dufay och Josquin.

Från teatern och biosalongen

Shakespeare Theatre i Washington, under ledning av Michael Kahn, har information om pjäser, kursverksamhet etc. på [<http://shakespearedc.org/>]. En bra översikt över teaterinformation på Nätet hittar man på *Theatre Centrals* adress: [<http://www.theatre-central.com/>]. *Kungl. Dramatiska teatern* har informationssidor på adressen [<http://www.dramaten.se/>].

När det gäller dans så har Estelle Souche gjort en intressant personlig översikt över bra "dansställen" på [<http://www.ens-lyon.fr/~esouche/danse/dance.html>]. Det gäller såväl klassisk balett som modern dans, danstrupper, enskilda dansare etc. Hon har t. ex. en sida om Martha Graham [<http://www.ens-lyon.fr/~esouche/danse/Graham.html>].

Amerikanska *BalletWeb* [<http://users.aol.com/balletweb/balletweb.html>] sysslar enbart med klassisk balett, varje vecka publiceras en ny dansbild och man har vidare recensioner av olika föreställningar. *Milonguero* [<http://www.snafu.de/~uwa/Milonguero/>] kan vara en bra utgångspunkt om man vill läsa om tango.

Dansens Hus har information på [<http://www.dansenshus.se/>]. Man hade gärna sett mera av Ulla-Maija Alanens utställning av dansfotografier, nu får vi bara en ynka bild med lite rörelse i en annars rätt stel presentation.

För cineasterna finns förstås mängder av sidor om enskilda regissörer och filmer (kolla *Yahoo* [<http://www.yahoo.com/Arts/>], vilket förresten får bli tipset för alla som tycker att jag skamligen negligerat just deras favoritgenre). Ett bra filmlexikon, som kan komplettera CD-ROM-baserade verk såsom Microsofts *Cinemia*, är *Internet Movie Database* [<http://www.msstate.edu/Movies/>], som påstår sig ha med ungefär 50 000 filmer. Ett intressant ställe är också New York-baserade *Film Forum*, en oberoende biograf som också presenterar filmer och publicerar intressanta artiklar på Nätet på [<http://www.filmforum.com/>]. Och *Stockholm Film Festival* finns ju förstås också på Nätet, på [<http://www.filmfestivalen.se/>].

Performance Index på [<http://home.thing.at/performance-index/>] är ett forum för performanceartister, där man finner uppgifter om 80 konstnärer, uttalanden och teoretiska texter.

Tilläggas skall bara att det finns ett par kulturella nätverk, ungefär som Kulturnät Sverige kanske kommer att bli. I Danmark finns *Kulturnet* [<http://www.kulturnet.dk/>] och i Kanada *Culturenet* [<http://www.culturenet.ualgary.ca/>].

Frågor om er IT-användning

1. Beskriv kortfattat de delar av er verksamhet som är datoriserade (tex inventarieförteckningar, bokbestånd, multimedieprogram etc. Utelämna dock rent personaladministrativa och ekonomiska system!
2. Vad av er digitaliserade information kan utomstående nå via datorer och vad skulle allmänheten ha nytta eller glädje av att få tillgång till?
3. Vad i er ännu odatoriserade verksamhet bör allmänheten ha tillgång till via ett framtida Kulturnät Sverige?
4. Har ni en särskild anställd eller en särskild funktion som är ansvarig för IT? Ange annars någon person hos er som Kulturnät Sverige kan ha kontakt med!
5. Har ni en IT-strategi eller IT-plan eller planerar ni att skaffa en sådan? Skicka gärna med er strategi/plan!
6. Beskriv i korthet de eventuella IT-projekt som pågår eller planeras hos er!
7. Har ni – och utnyttjar ni i så fall – e-post, Internet-anslutning, hemsida, informationstjänster via Internet eller cd-rom??
8. Kan ni ange kunskaperna om IT på er institution som helhet på en skala från 1 till 10 (där 1 betyder ingen kunskap och 10 mycket stor IT-kunskap)!
9. Slutligen undrar vi om ni har idéer om hur IT-lösningar kan förbättra er tillgänglighet för och information till allmänheten? Skriv i så fall gärna ned dem. Vi skulle också sätta stort värde på era tankar kring hur ett digitalt kulturnät i Sverige borde vara uppbyggt och fungera?

Förteckning över Kulturnät Sveriges möten, deltagande i konferenser etc.

Möten

Andréemuseet i Gränna	Sven Lundström, museichef Jakob Lundkvist, IT-ansvarig Tomas Vikman, IT-ansvarig
Arkitekturmuseum	Ulla Eliasson, projektansvarig Tomas Mjöberg, IT-ansvarig
ArtNode – stiftelse för samtida svensk konsts spridning	Mats Brodén, ideellt arbetande anvarig
Bibliotekstjänst	Svante Hallgren, FoU-ansvarig
Bildmuseet i Umeå	Per Frånberg, ordf museistyrelsen Göran Karlsson, museichef Lisa Lundström, IT-ansvarig
Distansutbildningskommittén	Peter Erichs, sekreterare
Forskningsarkivet för moderna media i Umeå	Egil Johansson Mats Danielsson
Göteborgs kulturnät	Nils Tengdahl, informatör, Kulturförvaltningen Bengt Källgren, projektledare Tomas Olsson, informatör, Göteborgs stadsmuseum
IT-Blekinge	Ulf Nilsson, förf. förstudie om IT och kultur
IT-kommissionen	Eva Mittermaier Magnus Härviden Kjell Skoglund

Kajplats 305	webhotell och datacenter för ungdomar i Malmö kommuns regi
Kulturhuvudstad 1998	Palaemona Mörner
Kulturnet Danmark/ Kulturministeriet	Ole Ejdrup Christensen, fd ansvarig Jesper Rönnow Simonsen, ansvarig
Kulturnet Danmarks server vid KB i Köpenhamn	Karl Krarup Ivan Boserup
Kulturnet Danmarks sekretariat	Niels Bonde
Kungliga Biblioteket/ Bibsam	Kjell Nilsson, Bibsam-chef Göran Skogmar, KB Jakob Harnesk, statistik, kvalitet Frans Lettenström, IT-handläggare Agneta Lindh, 1:e bibliotekarie
Linköpings universitet	Erik Sandewall, professor i datalogi Lars Aronsson, dataföreningen Lysator
Lunds Universitets- bibliotek UB 1	Peter Berry, informationschef
Malmö museer	Lena Wilhelmsson, chefsfotograf P-G Bendtz, chef Naturmuseet
Mediateket i Umeå	Anna Cronée, föreståndare
Naturhistoriska riksmuseet	Cary Karp, IT-ansvarig Eva Stengård
Nordiska ministerrådets kartläggning av ungas medieanvändning	Ingemar Arnesson, Kulturhet projektansvarig
Nordiska museet/ Insam	Christer Larsson, IT-chef
Riksantikvarieämbetet	Keith Wijkander, bitr riksantikvarie Ulf Bertilsson, chef kunskapsavd

Riksarkivet	Erik Norberg, riksarkivarie Börje Justrell, teknisk chef
NAD-rådet	Göran Kristiansson
Riksteatern	Lars Hovell Peter Köhler, ansvarig för webbsidorna
Ronneby kommun	Curt Ahnström, kulturchef Maj-Stina Pettersson, IT-chef bibl
Samrådsgruppen för utbildnings- frågor för museerna och kultur- miljövården, SUM	Möte med bl.a. ordföranden Per Kåks
SESAM	Marita Jonsson, projektledare Björn Lindquist
Skoldatanätet	Göran Isberg, Skolverket
Statens kulturråd	Barbro Thomas, IT-ansvarig
Svenska kommunförbundet och kommunerna	Gunnar Hedborg, projektledare och Internet
Sveriges Television	Agnete Hebert, ekonomichef Torbjörn Jacobsson, IT-ansvarig
Telemuseum	Lars Johannesson, museichef Nils Olander, IT-ansvarig
Telia Infomedia Interactive	Ken Ceder, affärsutvecklare Wiktor Södersten, affärsutvecklare
Toppleदारforum	Anders Forsberg, Finansdep
TLF:s internetprojekt för spridning av myndighetsinformation	Gustav Levenius, SCB, projektledare Jan Berner, SK, projektsekreterare
Umeå kulturförvaltning	Åke Samuelsson, bibliotekschef Christina Hallman, kulturchef

Umeå universitet	Hans Wallberg, chef Umeå datacentral Torbjörn Johansson, interimistiska IT- gruppen Per Frånberg, humanistiska fakulteten Per Uno Ågren, professor em i museo- logi
Umeå universitetsbibliotek	Jon-Erik Nordstrand, UB-chef Gunnel Öberg, distansutb, projektledare Vivianne Hjalmarsson, lånechef Kerstin Olofsson, projektledare inter- netpubl Mats Almqvist, internetpublicering av forskning
Ungdomens IT-råd	Helejna Larsson, ordf
Ungdomsdaten	Klaus Salminen, webmaster Ungdomsstyrelsen
Vitterhetsakademiens bibliotek	Kerstin Assarsson-Rizzi, bibliotekschef
Västerbottens länsbibliotek	Gunnel Hedman, IT-konsulent
Västerbottens länsmuseum	Kenneth Åström, IT-ansvarig Susanne Karregård
Västsvenska kulturmätet	Hans Rengman, IT-ansvarig, Bohus läns museum Marie Nyberg, IT-ansvarig, Göteborgs stadsmuseum
Östgötaservern	Sture Alexandersson

Konferenser, mässor och seminarier

NMR:s seminarium om ungdomskultur i den elektroniska världen i Hässelby
den 22–23 januari 1996

Utbildningsdepartementets konferens om livslångt lärande i Stockholm den
31 januari 1996

IT och den nya yrkesrollen – konferens i Malmö/Lund för arkiv-, biblioteks-
och museipersonal den 1–2 februari 1996

Framtidens gränssnitt – konferens i Halmstad för folkbiblioteken den 21–22 mars 1996

Museimässan i Göteborg 28–30 mars 1996

Toppleदारforums projekt "Internet – kanal för spridning av myndighetsinformation via World Wide Web", seminarium i Stockholm den 2 april 1996

Föredrag om upphovsrätt och IT av Martin Brinnen, doktorand vid institutionen för rättsinformatik vid Stockholms universitet, på Naturhistoriska riksmuseet den 11 april 1996

IT-dygnen i Linköping den 24 april 1996

Föredrag om IT av Anne-Margrete Wachtmeister vid Internet-caféet Access i Stockholm den 22 april 1996

Konferensen "Kvinnor och Internet", arrangerad av SAB:s kommitté för AV och elektroniska media i Stockholm den 6 maj 1996

IT-kommissionens seminarium om elektronisk handel i Stockholm den 4 juni 1996

IT-kommissionens hearing om Sveriges framtida infrastruktur i Stockholm den 5–6 juni 1996

Överläggning om forskningsbasers tillgänglighet, Riksbankens Jubileumsfond, Stockholm den 19 juni 1996

Statskontorets informationsdag om EU-programmet INFO 2000 i Stockholm den 26 juni 1996

Workshop 1, 1996-04-15, Rosenbad, Rotundan 9.00-17.00

09.00–09.30 Samling, kaffe, presentationsrunda

09.30–10.00 Presentation av uppdraget Kulturnät Sverige – IT-utredningen, *Bi Puranen*, utredare, Kulturnät Sverige. En kartläggning av kulturinstitutionernas IT-användning, mars 1996, *Cissi Billgren och Rebecka Svensén*, kommittésekreterare, Kulturnät Sverige

10.00–10.15 ”Kulturnet Danmark – fra vision til handling”

Presentation av Kulturnet Danmark, *Jesper Rønnow Simonsen*, Kulturnet Danmark

10.15–12.00 Tema: En gemensam strategi för arkiv, bibliotek och museer

1. Vinsterna med samarbete, *Göran Kristiansson*, Riksarkivet
  2. Biblioteken som samarbetspartner, *Kerstin Assarsson Rizzi*, Vitterhetsakademiens bibliotek
  3. Samarbete på museiområdet – hur långt har man kommit? *Bengt Wittgren*, Institutionen för Museologi, Umeå universitet
  4. Internationella utblickar, *Cary Karp*, Naturhistoriska Riksmuseet
- Gemensam diskussion: identifiera strategierna för att ett samarbete skall kunna fungera

12.00–13.00 Lunch

13.00–15.30 Tema: Användarperspektiv

1. Att forma den framtida infrastrukturen – nyttan av ett svenskt kulturnät
  - a) Ett pekfinger från världen, *Björn-Axel Johansson*, Högskolan i Kalmar
  - b) Att skapa lärandemiljöer för användare, *Lena Holmberg*, tidigare vid institutionen för pedagogik vid Göteborgs universitet, numera på LINQ Systems AB
  - c) Framtida projekt på Skoldatanätet, *Benny Regné*, Skolverket
2. Allmänheten som användare
  - a) Medborgarkontor, *Tomas Ohlin*, Civildepartementet
  - b) Exemplet Ronneby, *Maj-Stina Pettersson*, Ronneby stadsbibliotek
  - c) Internetcaféet som pedagogisk idé, *Anita Nilsson-Röjning*, Internet Aswellas Coffee, Stockholm

14.30–14.45 Kaffe

15.30–17.00 Tema: Ekonomiska och juridiska förutsättningar

1. Kulturnät Sverige – en fri demokratisk rättighet? *Bi Puranen*, Kulturnät Sverige
2. Upphovsrätt och ersättningsregler, en lägesrapport, *Henry Olsson*, Justitiedepartementet
3. Vad händer när man får pengar och de tekniska problemen inte är lösta? *Marita Jonsson*, SESAM
4. När tjänster distribueras via nätet – vad är ett virtuellt bibliotek? *Frans Lettenström*, Bibsam/KB

Digitala mötesplatser som modell för ett Kulturnät Sverige

Program för workshop den 29 maj 1996

Rotundan på Rosenbad, gatuadress Rosenbad 4, Stockholm

09.00-09.30 Samling, kaffe och presentationsrunda

09.30-09.45 Välkommen (Bi Puranen)

09.45-10.15 Dagens människa - morgondagens teknik (Patric Hadenius)

10.15-12.30 Tema: Digitala mötesplatser

- a. Vad är digitala mötesplatser? (Alexander Rudenstam)
- b. Den digitala salongen (Eva Jonsby)
- c. MUD, multi user domain (Daniel Pargman)
- d. Kommunförbundets FirstClass (Gunilla Lilje Bauer)
- e. Biblist - en "lista" på internet (Jon Erik Nordstrand)
- f. Svenska miljönätet - ett förslag (Stig Hammarsten)

12.30-13.30 Lunch

13.30-15.00 Tema: Museet - en mötesplats och en kunskapskälla

- a. Museerna som distribuerade kunskapscentra (Per-Uno Ågren)
- b. Museets roll i den virtuella utbildningens tjänst (Anders Gillner)
- c. Museet under omvandling

Diskussion: *Museet - en arena för möten och lärande?*

15.00-15.30 Kaffe och demonstration (Jorge de Sousa Pires)

15.30-17.00 Tema: IT - ett verktyg för demokratin

Den digitala mötesplatsen - en del av det offentliga samtalet och demokratin (Lena Ek)

Diskussion: *Hur skapar vi digitala mötesplatser?*

Våra inledare i den ordning de framträder:

- Bi Puranen, särskild utredare, docent vid Stockholms universitet och forskare vid Institutet för framtidsstudier
- Patric Hadenius, redaktör för ABF:s elektroniska medier
- Alexander Rudenstam, kanslichef vid föreningen Den digitala salongen och ledamot i Riksarkivets styrelse
- Eva Jonsby, gymnasiebibliotekarie och deltagare i uppbyggandet av ett nationellt nätverk för bibliotek och utbildning
- Daniel Pargman, forskare vid Linköpings universitet, Tema Kommunikation

- Gunilla Lilje Bauer, ansvarig för Svenska kommunförbundets FirstClass-server
- Jan Erik Nordstrand, överbibliotekarie vid universitetsbiblioteket i Umeå
- Stig Hammarsten, miljövårdsdirektör i Gävle som på uppdrag av Miljövårdsberedningen utrett möjligheterna att använda IT inom miljövårdsarbetet
- Per-Uno Ågren, professor emeritus i museologi vid universitetet i Umeå
- Anders Gillner, kulturansvarig på KK-stiftelsen och informationsansvarig på Sunet
- Thomas Olsson, projektledare vid Göteborgs museer
- Jorge de Sousa Pires, forskningschef på Apple Computers AB
- Lena Ek, kommunalråd i Valdemarsvik och forskare i internationell rätt

Workshop 3, 1996-06-05, Rosenbad, Rotundan 09-00-17.00

Syftet med denna workshop är att fördjupa den intellektuella dialog som pågår kring IT-användningen i allmänhet och Internet i synnerhet, vad gäller kulturområdet. Eftermiddagen ägnas åt ett kritiskt samtal kring de frågeställningar som tas upp i programmet.

9.00-9.30 Samling, kaffe

9.30-11.30 Tema: För- och nackdelar med IT-användning inom kulturområdet

- Medborgaren i Cyberspace – IT och den fartblinda demokratin, *Lars Ilshammar*, historiker och IT-skribent
- Från Ada Byron till Donna Haraway, *Ana L Valdés*, författare och kulturskribent
- Kultur åt alla? Tillgängligheten en ödesfråga för funktionshindrade, *Ingar Beckman Hirschfeldt*, Talboks- och punktskriftsbiblioteket
- De andras perspektiv, *Mehmed Uzun*, författare

11.30-12.30 Gemensam diskussion: Hur förhindrar vi uppkomsten av ett informationsteknologiskt A-och B-lag?

12.30-13.45 Lunch

13.45-15.15 Tema: Vad skall Kulturnät Sverige innehålla?

- Vilka skall vara med i Kulturnätet? *Maria Gummesson*, poet, redogör för en rundfrågning bland sina kollegor
- Gemensam diskussion: Kan och bör vi styra innehållet?
  - a) information eller kommersiellt material – var går gränsen?
  - b) kvalitet och etiska avvägningar – vem är smakdomare?

15.15-15.45 Kaffe

15.45-17.00

- Den kognitiva revolutionen och IT, *Åke E Andersson*, Institutet för framtidsstudier
- Gemensam diskussion: Strategier för framtiden; vad bör göras?
- Vi avslutar dagen med ett exempel på kulturell IT-användning

Statens offentliga utredningar 1996

Kronologisk förteckning

---

1. Den nya gymnasieskolan – hur går det? U.
  2. Samverkansmönster i svensk forskningsfinansiering. U.
  3. Fritid i förändring.
Om kön och fördelning av fritidsresurser. C.
  4. Vem bestämmer vad? EU:s interna spelregler inför regeringskonferensen 1996. UD.
  5. Politikområden under lupp. Frågor om EU:s första pelare inför regeringskonferensen 1996. UD.
  6. Ett år med EU. Svenska statstjänstemäns erfarenheter av arbetet i EU. UD.
  7. Av vitalt intresse. EU:s utrikes- och säkerhetspolitik inför regeringskonferensen. UD.
  8. Batterierna – en laddad fråga. M.
  9. Om järnvägens trafikledning m.m. K.
  10. Forskning för vår vardag. C.
  11. EU-mopeden. Ålders- och behörighetskrav för två- och trehjuliga motorfordon. K.
  12. Kommuner och landsting med betalnings-svårigheter. Fi.
  13. Offentlig djurskyddstillsyn. Jo.
  14. Budgetlag – regeringens befogenheter på finansmaktens område. Fi.
  15. Union för både öst och väst. Politiska, rättsliga och ekonomiska aspekter av EU:s sjätte utvidgning. UD.
  16. Förankring och rättigheter. Om folkomröstningar, utträdesrätt, medborgarskap och mänskliga rättigheter i EU. UD.
  17. Bättre trafik med väginformatik. K.
  18. Totalförsvarspliktiga m95. Förslag om jobb/studier efter muck, bostadsbidrag, dagpenning, försäkringar. Fö.
  19. Sverige, EU och framtiden. EU 96-kommitténs bedömningar inför regeringskonferensen 1996. UD.
  20. Samordnad rollfördelning inom teknisk forskning. U.
  21. Reform och förändring. Organisation och verksamhet vid universitet och högskolor efter 1993 års universitets- och högskolereform. U.
  22. Inflytande på riktigt – Om elevers rätt till inflytande, delaktighet och ansvar. U.
  23. Kartläggning och analys av den offentliga sektorns upphandling av varor och tjänster med miljöpåverkan. N.
  24. Från Maastricht till Turin. Bakgrund och övriga EU-länders förslag och debatt inför regeringskonferensen 1996. UD.
  25. Från massmedia till multimedia – att digitalisera svensk television. Ku.
  26. Ny kurs i trafikpolitiken + Bilagor. K.
  27. En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande. U.
  28. Det forskningspolitiska landskapet i Norden på 1990-talet. U.
  29. Forskning och Pengar. U.
  30. Borgenärsbrotten – en översyn av 11 kap. brottsbalken. Fi.
  31. Attityder och lagstiftning i samverkan + bilagedel. C.
  32. Möss och människor. Exempel på bra IT-användning bland barn och ungdomar. SB.
  33. Banverkets myndighetsroll m.m. K.
  34. Aktiv arbetsmarknadspolitik + expertbilaga. A.
  35. Kriminalunderrättelsereregister DNA-register. Ju.
  36. Högskola i Malmö. U.
  37. Sveriges medverkan i FN:s familjeår. S.
  38. Nationalstadsparken. M.
  39. Rapport från klimatdelegationen 1995. Klimatrelaterad forskning. M.
  40. Elektronisk dokumenthantering. Ju.
  41. Statens maritima verksamhet. Fö.
  42. Demokrati och öppenhet. Om folkvalda parlament och offentlighet i EU. UD.
  43. Jämställdheten i EU. Spelregler och verklighetsbilder. UD.
  44. Översyn av skatteflyktslagen. Reformerat förhandsbesked. Fi.
  45. Presumtionsregeln i expropriationslagen. Ju.
  46. Enskilda vägar. K.
  47. Cirkelsamhället. Studiecirkelns betydelser för individ och lokalsamhälle. U.
  48. Shaping Sustainable Homes in an Urbanizing World. Swedish National Report for Habitat II. N.
  49. Regler för handel med el. N.
  50. Förbud mot vapen på allmän plats m.m. Ju.
  51. Grundläggande drag i en ny arbetslöshetsförsäkring – alternativ och förslag. A.
  52. Precisering av handelsändamålet i detaljplan. M.
  53. Kalkning av sjöar och vattendrag. M.
  54. Kooperativa möjligheter i storstadsområden. S.
  55. Sverige, framtiden och mångfalden. A.
  55. På väg mot egenföretagande. A.
  55. Vägar in i Sverige. A.
  56. Hälften vore nog – om kvinnor och män på 90-talets arbetsmarknad. A.
  57. Pensionsamordning för svenskar i EU-tjänst. Fi.
  58. Finansieringen av det civila försvaret. Fö.
-

Statens offentliga utredningar 1996

Kronologisk förteckning

---

59. Europapolitikens kunskapsgrund.
En principdiskussion utifrån
EU 96-kommitténs erfarenheter. UD.
60. Miljö och jordbruk. Om EU:s miljöregler och
utvidgningens effekter på den gemensamma
jordbrukspolitiken. UD.
61. Olika länder – olika takt. Om flexibel integration
och förhållandet mellan stora och små stater i EU.
UD.
62. EU, konsumenterna och maten
– Förväntningar och verklighet. Jo.
63. Medicinska undersökningar i arbetslivet. A.
64. Försäkringskassan Sverige – Översyn av
socialförsäkringens administration. S.
65. Administrationen av EU:s jordbrukspolitik
i Sverige. Jo.
66. Utvärderat personal. Ju.
67. Medborgerlig insyn i kommunala entreprenader.
Fi.
68. Några folkbokföringsfrågor. Fi.
69. Kompetens och kapital + bilaga. N.
70. Samverkan mellan högskolan och näringslivet. N.
71. Lokal demokrati och delaktighet i Sveriges städer
och landsbygd. In.
72. Rättssykiatriskt forskningsregister. S.
73. Swedish Nuclear Regulatory Activities.
Volume 1 – An Assessment. M.
74. Swedish Nuclear Regulatory Activities.
Volume 2 – Descriptions. M.
75. Vården i folkhögskolevärlden. U.
76. EU:s regeringskonferens – procedurer, aktörer,
formalia. Sammanfattning av ett seminarium i
april 1996. UD.
77. Utländska försäkringsgivare med verksamhet i
Sverige. Fi.
78. Elberedskapen. Organisation, ansvarsfördelning
och finansiering. N.
79. Översyn av revisionsreglerna. Fi.
80. Viktigt meddelande.
Radio och TV i Kris och Krig. Ku.
81. Skydd för sparande i sparkasseverksamhet. Fi.
82. En översyn av luft- sjö- och spårtrafikens
tillsynsmyndigheter. K.
83. Allmänt pensionssparande. S.
84. Ekobrottsforskning. Ju.
85. Egon Jönsson – en kartläggning av lokala sam-
verkansprojekt inom rehabiliteringsområdet. S.
86. Utvecklad samordning inom det civila försvaret
och freds räddningstjänsten. Kartläggning,
överväganden och förslag. Fö.
87. Tredimensionell fastighetsindelning. Ju.
88. Kameraövervakning. Ju.
89. Samverkan mellan högskolan och de små och
medelstora företagen. N.
90. Sammanhållet studiestöd. U.
91. Den privata vårdens omfattning och framtida
ersättningsformer – En översyn av de nationella
taxorna för läkare och sjukgymnaster. S.
92. IT i miljöarbetet. M.
93. Ny yrkestrafiklagstiftning. K.
94. Nationell teledresskatalog. K.
95. Botniabanan. K.
96. Strukturförändring och besparing.
En uppföljning av genomförda förändringar
inom försvarsmaktens ledningsorganisation. Fö.
97. Effektivare försvarsfastigheter!
Utvärdering av en reform. Fö.
98. Vem styr försvaret? Utvärdering av
effekterna av LEMO-reformen. Fö.
99. Avveckling med inläring. Erfarenheter från
LEMO-reformens avveckling av personal. Fö.
100. Ett nytt system för skattebetalningar. Del A.
Ett nytt system för skattebetalningar. Del B.
Författningsförslag, författningskommentarer
och bilagor. Fi.
101. Kärnavfall – teknik och platsval. KASAMs
yttrande över SKBs FUD-Program 95. M.
102. TUFF – Teckenspråksutbildning för föräldrar. U.
103. Miljöbalken. En skärpt och samordnad
miljölagstiftning för en hållbar utveckling.
Del 1 och 2. M.
104. Konsumentskydd på elmarknaden. C.
105. Att främja donationer till universitet
och högskolor. U.
106. EU och Sverige – från Kiruna till Malmö.
Sammanfattning av fyra regionala möten
1995-96. UD.
107. Union utan gränser – konsekvenser, möjligheter,
problem. Sammanfattning av ett seminarium i
november 1995. UD.
108. Konsumenterna och miljön. C.
109. Från åkerlotter till Paradis – ett delbetänkande
från Utredningen om universitetsfastigheter m.m.
angående överlåtelse och tomträttsupplåtelse av
vissa högskolefastigheter. Fi.
110. Inför ett Svenskt kulturnät – IT och framtiden
inom kulturområdet. Ku.

Statens offentliga utredningar 1996

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Möss och människor. Exempel på bra IT-användning bland barn och ungdomar. [32]

Justitiedepartementet

Kriminalunderrättsregister
DNA-register. [35]
Elektronisk dokumenthantering. [40]
Presumptionsregeln i expropriationslagen. [45]
Förbud mot vapen på allmän plats m.m. [50]
Utvärderat personal. [66]
Ekobrottsforskning. [84]
Tredimensionell fastighetsindelning. [87]
Kameraövervakning. [88]

Utrikesdepartementet

Vem bestämmer vad? EU:s interna spelregler inför regeringskonferensen 1996. [4]
Politikområden under lupp. Frågor om EU:s första pelare inför regeringskonferensen 1996. [5]
Ett år med EU. Svenska statstjänstemäns erfarenheter av arbetet i EU. [6]
Av vitalt intresse. EU:s utrikes- och säkerhetspolitik inför regeringskonferensen. [7]
Union för både öst och väst. Politiska, rättsliga och ekonomiska aspekter av EU:s sjätte utvidgning. [15]
Förankring och rättigheter. Om folkomröstningar, utträdesrätt, medborgarskap och mänskliga rättigheter i EU. [16]
Sverige, EU och framtiden. EU 96-kommitténs bedömningar inför regeringskonferensen 1996. [19]
Från Maastricht till Turin. Bakgrund och övriga EU-länders förslag och debatt inför regeringskonferensen 1996. [24]
Demokrati och öppenhet. Om folkvalda parlament och offentlighet i EU. [42]
Jämställdheten i EU. Spelregler och verklighetsbilder. [43]
Europapolitikens kunskapsgrund. En principdiskussion utifrån EU 96-kommitténs erfarenheter. [59]
Miljö och jordbruk. Om EU:s miljöregler och utvidgningens effekter på den gemensamma jordbrukspolitiken. [60]
Olika länder – olika takt. Om flexibel integration och förhållandet mellan stora och små stater i EU. [61]
EU:s regeringskonferens – procedurer, aktörer, formalia. Sammanfattning av ett seminarium i april 1996. [76]

EU och Sverige – från Kiruna till Malmö. Sammanfattning av fyra regionala möten 1995-96. [106]
Union utan gränser – konsekvenser, möjligheter, problem. Sammanfattning av ett seminarium i november 1995. [107]

Försvarsdepartementet

Totalförsvarspiktiga m95. Förslag om jobb/studier efter muck, bostadsbidrag, dagpenning, försäkringar. [18]
Statens maritima verksamhet. [41]
Finansieringen av det civila försvaret. [58]
Utvecklad samordning inom det civila försvaret och fredsordningstjänsten. Kartläggning, överväganden och förslag. [86]
Strukturförändring och besparing. En uppföljning av genomförda förändringar inom försvarsmaktens ledningsorganisation. [96]
Effektivare försvarsfastigheter!
Utvärdering av en reform. [97]
Vem styr försvaret? Utvärdering av effekterna av LEMO-reformen. [98]
Avveckling med inläring. Erfarenheter från LEMO-reformens avveckling av personal. [99]

Socialdepartementet

Sveriges medverkan i FN:s familjeår. [37]
Kooperativa möjligheter i storstadsområden. [54]
Försäkringskassan Sverige – Översyn av socialförsäkringens administration. [64]
Rättspsykiatriskt forskningsregister. [72]
Allmänt pensionssparande. [83]
Egon Jönsson – en kartläggning av lokala samverkansprojekt inom rehabiliteringsområdet. [85]
Den privata vårdens omfattning och framtida ersättningsformer – En översyn av de nationella taxorna för läkare och sjukgymnaster. [91]

Kommunikationsdepartementet

Om järnvägens trafikledning m.m. [9]
EU-mopeden. Ålders- och behörighetskrav för två- och trehjuliga motorfordon. [11]
Bättre trafik med väginformatik. [17]
Ny kurs i trafikpolitiken + Bilagor. [26]
Banverkets myndighetsroll m.m. [33]
Enskilda vägar. [46]
En översyn av luft- sjö- och spårtrafikens tillsynsmyndigheter. [82]
Ny yrkestrafiklagstiftning. [93]
Nationell teleadresskatalog. [94]

Statens offentliga utredningar 1996

Systematisk förteckning

Botniabanan. [95]

Finansdepartementet

Kommuner och landsting med betalnings-svårigheter. [12]
Budgetlag – regeringens befogenheter på finansmaktens område. [14]
Borgenärsbrotten – en översyn av 11 kap. brottsbalken. [30]
Översyn av skatteflyktslagen.
Reformerat förhandsbesked. [44]
Pensionssamordning för svenskar i EU-tjänst. [57]
Medborgerlig insyn i kommunala entreprenader. [67]
Några folkbokföringsfrågor. [68]
Utländska försäkringsgivare med verksamhet i Sverige. [77]
Översyn av revisionsreglerna. [79]
Skydd för sparande i sparkasseverksamhet. [81]
Ett nytt system för skattebetalningar. Del A.
Ett nytt system för skattebetalningar. Del B.
Författningsförslag, författningskommentarer och bilagor. [100]
Från åkerlotter till Paradis – ett delbetänkande från Utredningen om universitetsfastigheter m.m. angående överlåtelse och tomträttsupplåtelse av vissa högskolefastigheter. [109]

Utbildningsdepartementet

Den nya gymnasieskolan – hur går det? [1]
Samverkansmönster i svensk forskningsfinansiering. [2]
Samordnad rollfördelning inom teknisk forskning. [20]
Reform och förändring. Organisation och verksamhet vid universitet och högskolor efter 1993 års universitets- och högskolereform. [21]
Inflytande på riktigt – Om elevers rätt till inflytande, delaktighet och ansvar. [22]
En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande. [27]
Det forskningspolitiska landskapet i Norden på 1990-talet. [28]
Forskning och Pengar. [29]
Högskola i Malmö. [36]
Cirkelsamhället. Studiecirkelns betydelse för individ och lokalsamhälle. [47]
Värden i folkhögskolevärlden. [75]
Sammanhållet studiestöd. [90]
TUFF – Teckenspråkutbildning för föräldrar. [102]
Att främja donationer till universitet och högskolor. [105]

Jordbruksdepartementet

Offentlig djurskyddstillsyn. [13]
EU, konsumenterna och maten
– Förväntningar och verklighet. [62]
Administrationen av EU:s jordbrukspolitik i Sverige. [65]

Arbetsmarknadsdepartementet

Aktiv arbetsmarknadspolitik + expertbilaga. [34]
Grundläggande drag i en ny arbetslöshetsförsäkring – alternativ och förslag. [51]
Sverige, framtiden och mångfalden. [55]
På väg mot egenföretagande. [55]
Vägar in i Sverige. [55]
Hälften vore nog – om kvinnor och män på 90-talets arbetsmarknad. [56]
Medicinska undersökningar i arbetslivet. [63]

Kulturdepartementet

Från massmedia till multimedia – att digitalisera svensk television. [25]
Viktigt meddelande.
Radio och TV i Kris och Krig. [80]
Inför ett Svenskt kulturnät – IT och framtiden inom kulturområdet. [110]

Näringsdepartementet

Kartläggning och analys av den offentliga sektorns upphandling av varor och tjänster med miljöpåverkan. [23]
Shaping Sustainable Homes in an Urbanizing World. Swedish National Report for Habitat II. [48]
Regler för handel med el. [49]
Kompetens och kapital + bilaga. [69]
Samverkan mellan högskolan och näringslivet. [70]
Elberedskapen. Organisation, ansvarsfördelning och finansiering. [78]
Samverkan mellan högskolan och de små och medelstora företagen. [89]

Civildepartementet

Fritid i förändring.
Om kön och fördelning av fritidsresurser. [3]
Forskning för vår vardag. [10]
Attityder och lagstiftning i samverkan + bilagedel. [31]
Konsumentskydd på elmarknaden. [104]
Konsumenterna och miljön. [108]

Statens offentliga utredningar 1996

Systematisk förteckning

Inrikesdepartementet

Lokal demokrati och delaktighet i Sveriges städer och landsbygd. [71]

Miljödepartementet

Batterierna - en laddad fråga. [8]

Nationalstadsparker. [38]

Rapport från klimatdelegationen 1995.

Klimatrelaterad forskning. [39]

Precisering av handelsändamålet i detaljplan. [52]

Kalkning av sjöar och vattendrag [53]

Swedish Nuclear Regulatory Activities.

Volume 1 - An Assessment. [73]

Swedish Nuclear Regulatory Activities.

Volume 2 - Descriptions. [74]

IT i miljöarbetet. [92]

Kärnavfall - teknik och platsval. KASAMs yttrande över SKBs FUD-Program 95. [101]

Miljöbalken. En skärpt och samordnad miljölagstiftning för en hållbar utveckling.

Del 1 och 2. [103]

FRITZES

POSTADRESS: 106 47 STOCKHOLM
FAX 08-2050 21, TELEFON 08-690 91 90

ISBN 91-38-20321-9
ISSN 0375-250X